

BİZİMKİLER

Anadolu Merkezli Dünya Tarihi

15. KİTAP

1460 - 1510

Avrupa'nın Sömürüsü Başlıyor

Yazarlar

Evin Esmen Kısakürek

Arda Kısakürek

Bizimkiler adlı kitapların tümü aşağıdaki sitelerde mevcuttur:

<http://www.dunya-tarihi.com/>

<http://sites.google.com/site/ekitapduyatarihi/>

<http://sites.google.com/site/ekitduyatarihidevam2/>

BİZİMKİLER.....	2
15. KİTAP.....	2
Corpus Hermeticum, 1460	5
Fatih dönemi ticareti.....	8
Özbekler ve Kazaklar	10
Trabzon İmparatorluğunun Sonu, 1461	12
İtalya Akademileri, 1462, 1463	15
İstanbul'da Gelişmeler	17
Venedik'le Savaş, 1463	19
Hümanizm'de Bilimsel Nitelik, 1464	21
Karaman Sorunu Devam Ediyor, 1465	24
Ruslar Sibirya'ya Sarkıyor, 1466	25
Arnavutluk Osmanlıya Sorun, 1466, 1467	26
Kara Koyunlu devletinin sonu, 1467, 68, 69.....	28
Hüseyin Baykara	31
Miri Toprak Düzeni.....	33
Çin sosyal yapılanması.....	35
Kara Koyunlu Hakkında.....	38
Karamanoğullarının sonu, 1470	40
Türk Akıncıları Avrupa'yı Titretiyor, 1471	42
Ak Koyunlar Timur'un Mirascısı mı? 1472.....	44
Otlukbeli, 1473.....	45
Kırım, 1474 – 77	48
Uzun Hasan'ın Ölümü, 1477.....	51
Osmanlı Venedik Barışı, 1477,78, 79	53
İtalya çıkarması, 1480	56
Fatih Sultan Mehmet'in ölümü, 1481	59
Osmanlı devleti Roma.....	64
İmparatorluğunun devamıdır	64
Osmanlı Yasa Düzeni.....	66
Osmanlı Saray Yönetimi	69
II. Bayezid, 1481	71
Cem Sultan, 1481	74
Okyanus'a Açılma, 1482, 1483	76
Engizisyon, 1484.....	78
II. Boğdan meselesi, 1484, 1485	80
Kilikya kime ait? 1485, 1486	82
Tudorlar İngiltere tahtında, 1485	84
Fırtınalar Burnu Aşılıyor, 1486, 87, 88.....	86
Memluklar yenilmiyor, 1488.....	88
Fransa ve Rusya Büyüyor, 1489, 90, 91	90
Batı Avrupa'da XV. Yüzyılın ikinci yarısı	93
Sanatta gelişme.....	97
Leonardo da Vinci.....	101
Gırnata'nın (Granada) sonu, 1492.....	105
Amerika'ya doğru, 1492	108
Tapınakçılar zenginleşmeye devam ediyorlar, 1492.....	111
Kolomb'un dönüşü, 1493, 1494	113
Hindistan	116
Hinduizm.....	119

Eski Beyler Toprak Ağası	122
İnka İmparatorluğunun yükselişi, 1493.....	124
Kara Cehalete Kurban, 1494, 1495	128
Avrupa'nın yeni Politikası: Denge, 1495	132
Vasco de Gama, 1496, 1497.....	134
Portekiz Hindistan'da, 1497, 1498	137
Lehistan'a Akın, 1498, 1499	140
Venedik Osmanlı savaşı, 1499	142
Napoli'ye saldırı, 1500	145
Safeviler, 1501, 1502	148
Ak Koyunlu yapılanması.....	151
XVI. Yüzyıl Almanya'sı	153
Altınordu devletinin sonu, 1502, 1503	155
III. İvan (Büyük İvan)	158
Osmanlı donanması İspanya'da, 1504, 1505	161
Amerika, 1506	163
Akrabalık Bağları, 1506, 07	165
Evliliklerle Büyüme, 1508	167
Şehzade Korkut'u Halk Seviyor, 1509.....	169
Kanunun üstünlüğü, 1509	171
Sihler	173
Alevilik.....	175
Balım Sultan.....	179
Aleviler ve Sünniler	181
Alevi Türklere karşı Sünni Kürt Osmanlı iş birliği.....	183
Akın var Akın, İran'a Akın	184
XVI. yüzyıl başları. Kapitalist Hukuk Gelişiyor.....	187
XVI. Yüzyılda teknik Gelişme.....	190
İmalathaneler	193
Kapitalizm Tarıma da giriyor	194
Burjuvazi ve Proletarya.....	196
Hümanizm	198
İsviçre	201
Babür Han ve Özbekler, 1510, 1511	202
İspanya Hakimiyeti yaygınlaşıyor.....	205
Şah İsmail “ Sahip Zaman Mehdi “	206
Şehzadeler Taht Peşinde, 1511.....	208
Rumluk	210
Osmanlı devleti nüfus yapısı	212
Osmanlı Yahudisi.....	216
15. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar	218

Corpus Hermeticum, 1460

İskender Bey

Daha önce bahsettiğimiz gibi Arnavutluk [İskender Bey](#)in kontrolünde baş kaldırmıştı. Bu sırada Napoli ve Aragon Kralı [Alfonso](#)'du (V. Alfons). Alfons İskender Beye yardım ediyor ve onu yüreklendiriyordu. İskender Bey de V. Alfons'un yüksek egemenliğini kabul etmişti. Mora, Alfons için Osmanlılarla mücadele edebilmek için bir üsttü. Osmanlılar için ise İtalya'ya yapılacak bir seferin en önemli üssüydü. Hatırlanacağı gibi Fatih Sultan Mehmet, Mahmut Paşayı Sırbistan üzerine yollarken, kendi bizzat Mora üzerine yürümüşü. 1458 yılındaki 1. seferde, Venediklerin elinde olanlar hariç bütün kale ve kentler yani kısacası Mora'nın üçte biri alınmıştı. Osmanlı kuvvetleri Teselya'ya girmiş, Korent'e kadar ilerlemişti. Bu sefer sırasında dukalıkla yönetilen Atina'da Türk yönetimine alınmıştı. Bazı Mora despotları ise Osmanlı yüksek otoritesini kabul etmişlerdi. 1. Seferden sonra Mora'daki despotlar verdikleri sözleri tutmamaya başlayınca, Fatih Sultan Mehmet yeni bir sefere çıktı. Bu seferde önce Sparta'yı aldı. Peşinden Kasteriçe, Avarin ve Arkadya peş peşe ele geçirildi. Böylece Mora'nın Venedik'in elinde olan topraklar hariç hepsini Osmanlılar almış oldu. Bu

topraklara Anadolu'dan Türkler getirilerek yerleştirildi (1460). Aynı yıl Amasya da Fatih'in eline geçti. Fatih sefer yapmış ama kent çatışmasız ele geçmişti.

1460 yılında Fransa'da [Anjou](#)lar Milano'nun desteği ile Napoli'ye karşı saldırıya başladılar.

İstanbul'un Türkler tarafından alınışından kısa bir süre sonra, 1460 yılında Floransa'da "Platon Akademisi" kuruldu. 1460 yılında, [Corpus Hermeticum](#) içindeki "[Poimander](#)"ın "son kısmı eksik olan Yunanca bir aslını, Makedonya'dan Floransa'ya gelen bir keşiş beraberinde getirdi. Bu sırada [Cosimo de Medicis](#) (Cosmo de Medici) [Platon](#)'un diyaloglarını tercüme ettirmeyi düşünüyordu. Poimander'i görünce bu isteğini bir kenara bırakarak derhal "Corpus Hermeticum'un " tercümesini [Marsilio Ficino](#)'dan (Marsilius Ficinus veya Marcile Ficin) (1433–1499) istedi.

Marcile Ficin (Marsilio Ficino) tarafından kurulan bu akademide Hristiyan felsefesi ile Ezoterik doktrin görüşleri uzlaştırılmaya çalışıldı. Aynı nitelikli çalışmalar diğer İtalyan kentlerine de sıçradı. Venedik, Cenova, Roma gibi kentlerde yeni akademiler kuruldu. Bu akademilerin araştırmaları sonucunda, manastırların tozlu arşivlerinde yüzyıllardır beklemekte olan eski Yunan eserleri tekrar ele alınmaya başladı.

Bu sırada [Kara Koyunlu](#) ülkesi iyice büyümüşü. [Cihan-şah](#)'ın oğulları bir bir babalarına isyan etmeye başladılar. Cihan-şah'ta bunları halletmekle uğraştı.

Safevi Şeyhi Cüneyt 3 yıldır Diyarbakır'daydı. Uzun Hasan'ın kardeşi olan karısı Hatice Begim gebe olduğundan, onu Diyarbakır'da bırakarak, silahlı müritleri ile birlikte [Erdebil](#)'e döndü. Ama bu dönüşten hem Kara Koyunlu Hanı [Cihan-şah](#) ve hem de Cüneyt'in amcası Şeyh Cafer memnun değillerdi ve Cüneyt'i istemiyorlardı.

Çerkez kız ve erkeklerinin vücutları çok güzel kabul edildiğinden, bu köleler çok değerliydi. Türk boyları fırsat buldukça Hristiyan Çerkezlerin bulunduğu bölgelere akınlar yaparak, insanları köle alıyorlardı. [Şeyh Cüneyt](#) de bu yolu seçip, müritleri ile akın düzenledi. Kafkasya geçitleri Şirvanşah'ın denetimindeydi. Şirvanşah, Cüneyt'e geçiş hakkı tanımadı. Geçebilmek için Cüneyt savaşmak zorunda kaldı. Savaş meydanında öldü (1460). Müritlerine Diyarbakır'da Uzun Hasan'ın sarayında doğan oğlu Haydar'a biat ederek, etrafında toplanmalarını vasiyet etti. Cüneyt'in yetişkin oğlu vardı. Ama o Uzun Hasan ile akrabalığın siyasi yararlarını değerlendirerek, yeni doğmuş oğlunu veliaht atamıştı.

Fatih Amasya'dan sonra [Trabzon Rum İmparatorluğu](#) üzerine yürüyormuş süsü vererek, aniden Kastamonu'yu aldı (1461).

Batı ve Orta Avrupa'da 1460 yılından başlayarak maden işletmeciliğinde atılım gerçekleşti. Toprağı delmede, madeni yukarı çıkarmada ve madenleri havalandırmada etkili yöntemler bulundu. Saksonya, Bohemya ve Macaristan da 150 metre civarında derinliklere inilmeye başlandı. Artık madencilikte su gücü eskisinden çok daha yaygın kullanılıyordu. Bu kullanım körüklerin ve çekişlerin gücünü iyice arttırdı. Bir yandan da demirhaneler dağlık bölgelerden düzlüklere inmeye başladılar. İlk yüksek fırınlar yapılmaya başlandı. Bunlar 4 metre civarında bir yüksekliğe sahiptiler. Yüksek fırınlar dökümhanelerin üretim gücünü önce 3 katladılar. Bir süre sonra da 4'e katlayacaklardı.

İngiltere de ise Kömür madenleri gelişmekteydi. İngiltere kıtaya kömür sevk ediyordu. Bu arada demirin hem kullanımı artmıştı ve hem de kömür boldu. Her yerde demir madeni aranmaya başlandı.

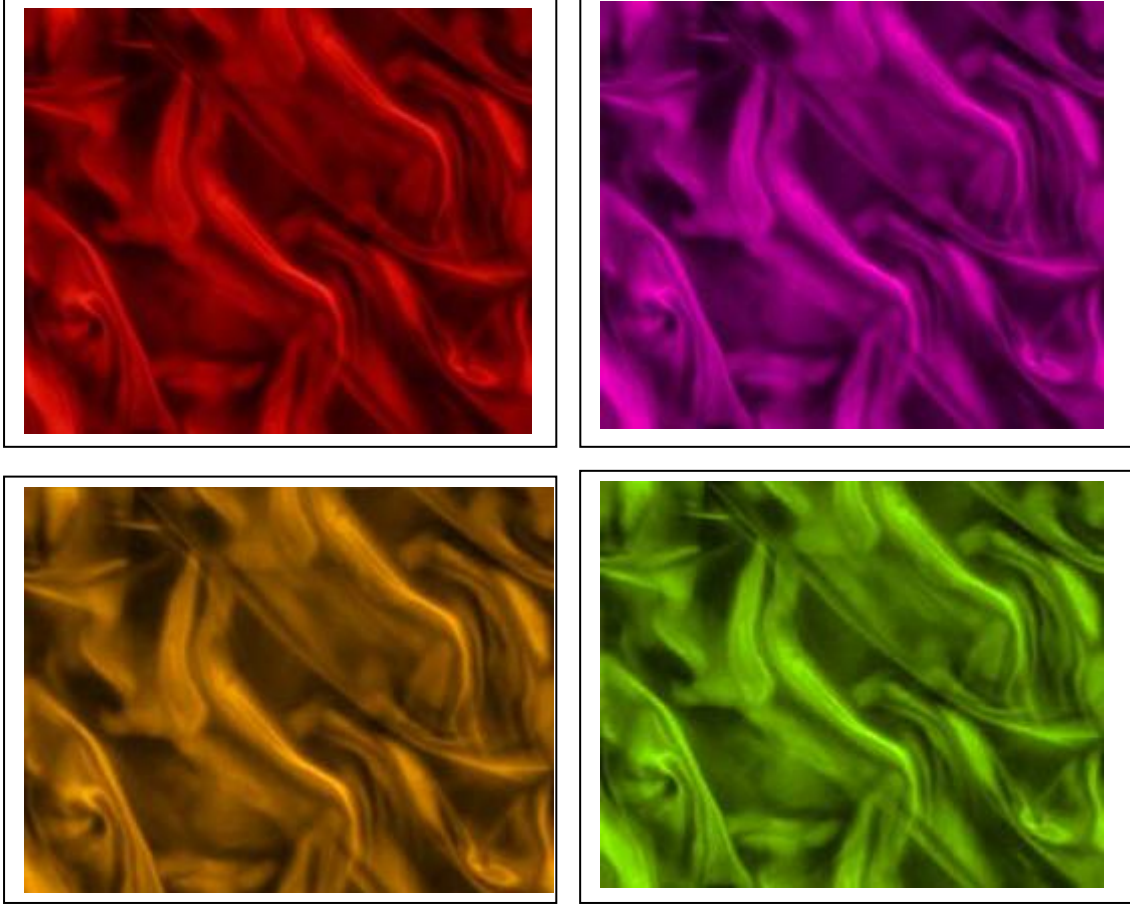
Fransa, İspanya, İtalya ve İngiltere arasında geliri en az olan ülke İngiltere'ydi. O sadece gümrüklerinden gelen gelirle yaşıyordu.

Çin'de bir nevi gizli polis teşkilatı kuruldu. Buna Hsi-ch'ang dendi. Etrafta bir takım insanlar kaybolmaya başladılar. Hadımlar ve onların klikleri bu kuruluşu destekliyor, arkasında yer alıyordu. Bu polis devletine giden ilk basamaklardı.

Kömür Madeni

Fatih dönemi ticareti

İpek

Bizans'ın son dönemlerinde, Ceneviz ve Venedik tam gümrük bağımsızlığı elde etmişlerdi. Fatih İstanbul'u eline geçince bu muafiyete bir son verdi. Ancak bir taraftan da Ceneviz ve Venediklilerle iyi geçinmek istiyordu. Onun için başlangıçta gümrük vergisini yüzde iki gibi çok ufak bir miktarda tuttu. Daha sonra bu miktar Müslümanlar ve haraç ödeyen diğer tek tanrılı din mensupları için yüzde dörde çıktı. Harbiler için gümrük vergisi yüzde beşdi. Harbi daral-harbe mensup demektir. Ceneviz ve Venedik bu gurubun içine giriyordu.

Tabii bu vergi değişikliğinin tüccar kentlerin hoşuna gittiğini söylemek mümkün değildir. Bu konuda o zamanlar büyük gürültüler kopmuştur. Sonuç itibarı ile ticarete Ceneviz ve Venedikli tüccarların rolü azalmış yerini Osmanlı tebası almaya başlamıştı.

Batı Anadolu'da pamuk sanayii, Ankara ve Tosya'da sof sanayii, Bursa'da ipekli sanayii Osmanlıların sınırları içinde asayişi temin etmesi ile hızla gelişti. 1502 yılında yapılan bir sayımda Bursa'da 1000 ipekli tezgahı sayılmıştı. İstanbul ve Selanik'te çuha sanayii, Edirne'de deri ve ayakkabı sanayii de önemli sanayiilerdi.

İran ipeği Bursa'ya geliyordu. Her yıl 5 – 6 ipek kervanı gelirdi. Her kervanı ortalama 200 yük ipek getiriyor gibi düşünmek mümkündür. Bursa gümrüğüne o yıllarda sadece ipek nedeni ile 15.000 duka altın gelir gelmekteydi. Bursa bir kere İran ipeğinin antre deposu hüviyetine bürününce, peşinden Arap ve Hint malları da buraya gelmeye başladı. İtalyan tüccar kentleri baharatı Bursa'dan satın almaya başlamışlardı. Bursa baharatı biraz pahalı idi ama kumaş ile değiştirildiğinden daha karlı olabiliyordu. Bu mallar Suriye ve Lübnan'da ancak altın ile satın alınabiliyordu.

Fatih devrinin sonlarına doğru, Hindistan [Behmeni](#)lerin veziri Mahmud Gavan, Bursa'ya kendi kontrolünde Hind mallarını muntazam olarak yollamaya başladı. Bursa'ya Avrupa'dan da yünlü kumaşlar geliyordu. İpek tacirleri ipek getirip, Avrupa yünlülerini götürüyorlardı. Bu dönem Bursa nüfusu 50.000 aşığı değildi.

Kervan ticaret yolu Şam, Adana, Konya üzerinden geçiyordu. Deniz yolu Antalya'ya geliyor, oradan kara yolu ile Bursa'ya geçiliyordu. Türkler Selçuklu Anadolu'sunda olduğu gibi ticaret ile iç içeydiler. Büyük ticari şirketler kurabilecek sermayeye sahip olmuşlardı. Gayri Müslimlerin ticarete egemen olmaları çok daha sonralara rastlayacaktır.

Kervan

Özbekler ve Kazaklar

[Altınordu](#) (Altın Ordu, Altın Orda) devletinin kurucusu Cuci'nin sol kanadına Ak Orda (Ak Ordu) denirdi. Ak Orda Ülkesi, Oğuzların eskiden yaşadıkları Aşağı Ceyhun havzası, Aral gölü, Kuzey Bozkırları ile Batı Sibirya'yı kapsıyordu. Burada [Kıpçak](#) boyları ve Moğol [Mangit](#) ve [Kongrat](#) kabileleri yaşıyordu. Mangit ve Kongrat'lar Moğol dilini unutup, Türkçe konuşarak Türkleştiler. Bunlar XV. Yüzyıldan sonra [Nogaylar](#) denmeye başladı. Volga'nın Doğu kıyısına geçerek, [Yayık nehrine](#) kadar yayıldılar. Bunlar gün geçtikçe kendilerini daha fazla Türk kabul etmeye başladılar. Mangit ve Kongratların bir kısmı Ak Ordu hanlarının yönetimi altına girerek, Özbek topluluğunu meydana getirdiler. Başkentleri aşağı Seyhun bölgesinde eski bir Oğuz kenti olan Sıgnak'tı.

Çok önceleri (Tarihin iyice eski zamanlarında) [Yenisey](#) bölgesinde gördüğümüz [Kırkızlar](#), şimdi Balkaş gölünün güneyinde ortaya çıkmışlardı. Bunlara Güney Kırkızları dendi. Güney Kırkızları ile Yenisey Kırkızları arasında ne gibi bir ilişki olduğu şimdilik belli değildir.

Ormanlık bölgelerde yaşayan [Oyratlar](#) adındaki Moğol orman kabileleri, ormandan çıkarak Baykal – Balkaş arasındaki bölgeye göç ettiler. Türkler bu Oyratlara Kalmuk derler. Altay ve Yukarı Yenisey Türkleri, Kalmutların (Oyratların) varlığını ve örgütlenmesini kabul ettiler. Türkler Kalmutlarla birlikte, siyasi bir varlık meydana getirmeden dağınık bir şekilde yaşamaya başladılar. Artık Oyrat (Kalmut) adı bu Türkleri de içeren genel bir ifade oldu. Kalmutlar Lama Budizmini benimsediler.

Bozkıra inmiş olan Kalmutlar, Özbekleri ve Kırgızları terrörize ederek, ortaya anarşi çıkardılar. Bu sırada [Ebulhayr](#) Sibiryaya Tura Irmağı kıyısında [Tobolsk](#) bölgesinde han seçilmişti. Ebulhayr 1468 yılına kadar iktidarda kaldı. Ruslar ile Altınordu arasındaki çekişmeden faydalanarak Seyhun'a kadar olan tüm bozkıra hakim oldu. Sonra Timur'un soyunun elindeki kent ve topraklara saldırmaya başladı. [Urgenç](#)'i ele geçirdi.

Ama karşısına Oyratlar çıktılar. Oyratlar'ı Özbekler ataları kabul ederler. Oyratlar korkunç ama kısa süreli bir imparatorluk kurmuşlardı. Çin'i tehdit ettiler, Şansi'yi ele geçirdiler. Önlerine geleni uzun zamandır görülmediği bir biçimde silindir gibi eziyorlardı (1459).

Ebulhayr Oyratlar karşısında çaresiz kaldı. Çevresindekiler, başarısızlıkları karşısında ona sırt çevirdiler.

Bu anarşik ortam içinde, [Ebulhayr](#) Han zamanında Özbekler arasında bir ikilem doğdu. Bunların bir kısmı ayrılarak, Doğuya göç ettiler. Bunlara itaat etmeyen, asi anlamında “ Kazak “ dendi. Kazak lafının Türkçe “ Kaçak “ tan türediği söylenir. Kazaklara, gittikleri yerdeki Türk boylarının ve [Nayman](#), [Celayir](#), [Duglat](#) gibi Türkleşmiş Moğolların katılması ile kalabalık bir göçebe topluluğu meydana geldi. Bunlaş Balkaş gölünden Urallara kadar uzanan geniş bir bölgede göçebe olarak yaşamaya devam ettiler.

Bu ayrılmadan az sonra, bugün Kazakistan denilen yerde göçebe olarak yaşayan Kazakların başına Moğolistan Hanının desteklediği ve hükümdar çocukları olan Karay ve Canıbek geçtiler.

Kazaklar ve Kırgızlar göçebe yaşama devam etmelerine karşın Seyhun – Ceyhun bölgesine inen Özbekler, burada giderek yerleşik yaşama geçtiler. XV. Yüzyıl sonlarına doğru Özbek Beyi [Şeybani](#) (Şiban), Timur soyunu ortadan kaldırarak Batı Türkistan'ı eline geçirecektir ([Şeybani hanedanı](#)).

İrtiş

Bu sırada Rusya'da [Moskova prenslerinin](#) güçlenmesi devam ediyordu. [Novgorod](#) boyarları Polonya ile flört ediyorlardı. Moskova bu boyarlara karşı kesin bir tavır aldı. En alttaki halk tabakası Moskova'yı destekliyordu. Böylece toprakları genişleyen ve halk tarafından desteklenen Moskova gittikçe daha yaygın ve seçilmiş bir görevliler yapısı meydana getirmeye başladı.

Bunlar seçilmişlerdi. Bu yüzyılda Moskova, Urların ötesine, [İrtiş](#)'e doğru bir sefer düzenledi. Sibiryaya (Sibir, Sebur) adı 1375 yıllarında Katalanya'da yapılmış olan bir haritada görülmeye başlanmıştı.

Trabzon İmparatorluğunun Sonu, 1461

Margarit Stewart

Anadolu'nun Karadeniz kıyısında bağımsız iki kent kalmıştı. Sinop ve Trabzon limanlarının Osmanlıların eline geçmesinde hem iktisadi ve hem de siyasi faydalar vardı. Hiç bir zaman Osmanlıların yaptıkları seferler, Sultanın canı istediği için yaptığı seferler değildir. Devletin planlayıp, programladığı seferlerdir. Devlet oturur ince ince hesaplar, politik durumu gözden geçirir ve kararını onay için Sultana sunar. Trabzon 1456 yılından beri Osmanlılara tabiydi ama Ak Koyunlularla olan ilişkisi Osmanlılar için sorun yaratabilirdi.

1461 yılında Fransız kralı [VII. Charles](#)'ın ölümü üzerine Fransız tahtına [XI. Louis](#) geçti. XI. Louis'e aynı zamanda ihtiyatlı Louis de denir. XI. Louis Fransa kralı Charles ile [Mary d'Anjou](#)'nun oğludur. 1436 yılında İskoç Kralı [I. James](#)'in kızı [İskoçyalı Margaret](#) ile evlenmişti. İlk karısının ölmesi üzerine 1445'de [Savoylu Charlotte](#) ile ikinci evliliğini yapmıştı. İskoçya kralı I. James (1394 – 1437), cadı avı ve işkence ile yakından ilgilenen bir kişiydi. Tarihin birçok döneminde insanlar cadı asılsız suçlamalarıyla karşılaşmış, haksızlıklara uğrayarak hapslere atılmış, canlarından olmuşlardır.

[Ak Koyunlu](#) hükümdarı [Uzun Hasan](#) Trabzon Rum İmparatoru [IV. İoannes](#)'in kızı ile evliydi. Osmanlı kuvvetleri [Trabzon Rum İmparatorluğu](#) üzerine yürüyünce, Uzun Hasan kuvvet yolladı. Ancak [Gedik Ahmet Paşa](#), Ak Koyunlu kuvvetlerini yendi. Bunun üzerine Uzun Hasan annesi Sara Hatun'u Fatih Sultan Mehmet'e yollayarak Osmanlı ordusunun geri

dönmesini istedi. Ancak bu kabul edilmedi. Uzun Hasan Osmanlıya karşı çıkacak güce henüz erişmemişti. Kara Koyunlu hükümdarı Cihan-Şah hem Fatih'in dostuydu ve hem de çok güçlüydü. Kara Koyunlular, Ak Koyunluları ortadan kaldırmak için fırsat bekliyorlardı.

Trabzon üzerine yürünürken, Fatih karadan, Mahmut Paşa denizden yürümüşü. İshak Paşa, “ Taht Muhafızı “ sanıyla İstanbul'da Sultan naibi olarak bırakılmıştı.

Osmanlı kara ordusu Trabzon'a vardığında, Osmanlı donanması bir aydır kenti denizden kuşatmış ve kenti topraklarla dövüyordu. Donanma Trabzon'u ele geçirmek için Karadeniz'e çıkınca ilk olarak Cenevizlerin elindeki Amasra limanını almıştı. Trabzon Rum İmparatoru [David](#), veziriazam Mahmut Paşa'nın hısım olan saray görevlilerinden Georgios Amirutzes'in aracılığı ile görüşme istedi. Kendisine yakışır bir hayat verilmesi şartı ile 15 Ağustos 1461 yılında Trabzon'u Osmanlılara teslim etti. Fatih Sultan Mehmet kenti hemen düzenlemeye başlattı. Bir kısım halk İstanbul'a iskan için yollandı. Bir kısım insanlarda Sultanın veya vezirlerin hizmetine alındılar. Fatih ele geçen hazinenin bir kısmını [Ak Koyunlu](#) hükümdarı Padişah Uzun Hasan'a yolladı. Ordu ve donanmanın müşterek hareketi ile bütün kuzey Anadolu sahil kentleri Osmanlıların eline geçmişti.

Trabzon İmparatoru David, İmparatoriçe Eleni, 7 oğlu, 1 kızı, 1 yeğeni (IV. İoannes'in oğlu) önce İstanbul'a oradan da Serez'e yollandılar. İmparator ve ailesi maiyetlerini ve kişisel eşyalarını yanlarına almışlardı. İmparator ve ailesine, bir hükümdara yaraşır bir şekilde yaşabilmek için gerektiği kadar tahsisat verildi. Ancak David Ak Koyunlu Sultanı ve yeğeni uzun Hasan ile yazışmalara devam etti. Aynı zamanda Papalık, Avrupa'da yeni bir Haçlı hazırlığına girmişti. Avrupa devletleri arasında yapılan müzakerelerde, Osmanlı topraklarının paylaşımı, Türklerin geri sürülerek, geldikleri yere yollanmaları ve Bizans'ın tekrar canlandırılması tartışılıyordu. Olup bitenler Osmanlı devlet çıkarlarına aykırı bulunduğundan 1463 yılında Trabzon Rum İmparatoru I. David, 7 oğlu, 1 yeğeni başaları kesilerek öldürüldüler.

Güney Doğu Anadolu'da, [Kara Koyunlu](#)ların tersine, [Ak Koyunlu](#)lar Kürt beyliklerini yok edip, Türk beylikleri kurmaya dikkat ediyorlardı. Bu ırksal bir tutum değildi. Kara Koyunlu vassalı olduğundan Kürt Beylikleri yok ediliyordu. Ancak yine de, Güney Doğu'da, Eğil Kürt Beyi Kasım gibi Uzun Hasan'ın değer verdiği Kürt Beyleri de vardı.

İstanbul'a gelenler geri gitmiş kent iyice boşalmıştı. Fatih Sultan Mehmet bunun üzerine Rumeli'deki kentlerde oturan Yahudilerin kayıtlarını tutarak, bunları zorla getirip İstanbul'a yerleştirdi. Aynı şekilde şehre önemli ölçüde Ermeni nüfusun göç etmesini de teşvik etti. İstanbul haraptı ve boştu. Birtakım konularda iyice ihtisaslaşmış Ermenilerin, bu sanatkar milletin, başkente yerleşmesini şarttı.

Ermeni kilisesinin ruhani merkezleri Eçmiyazin (Erivan civarında), Van'daki Ahtamar ve Sis dediğimiz Çukurova Katolikosluğu ve Kudüs'dü. Fatih yeni ve daha önce düşünülmemiş bir şey daha yaptı. 1461 yılında İstanbul'da bir patriklik oluşturdu. Başına Bursa metropoliti Hovakim'i getirdi. Ermeniler ruhani reislerinin Eçmiyazin'de olduğunu söylediler. Osmanlı devleti oralı olmadı. Ermeni milletinin mali işlerine, idari işlerine, eğitim sorunlarına, hukuk işlerine [İstanbul Patrikhanesi](#) bakacaktı. Herkes Başkente bağlıydı. Ermeniler de yeni tayin edilen Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermeni Patriği'ne tabi olacaktı. Eçmiyazin'deki ruhani otorite bile idari ve mali işler bakımından ona tabiydi. Bu büyük bir değişiklikti.

Hovakim I

İstanbul'a zorla getirilen Yahudiler özellikle Balat semtine yerleştirildiler. İstanbul'a gelen bu Yahudiler aslında Roma Yahudileriydiler. Gelen Yahudiler vergilerden affedilmişlerdi. Fatih ayrıca Avrupa'daki Yahudilere de haber yollayarak, onları İstanbul'a davet etti. Bunun üzerine yeni Yahudi gurupları kente gelmeye başladılar. Bunlar Samatya'da yerleşmeye başladılar. Yahudilerle birlikte İstanbul'da ticaret hemen gelişmeye başladı.

İleride İstanbul kalabalıklaştıkça kenti beslemek bir sorun olacak ve bazı mallar devlet tekeline alınacaktır. Bu Doğu Roma döneminde de böyleydi. Örneğin Kırım'dan gelen süt ve süt mamullerine narh konacaktır.

1461 yılında Mürsiyeli İbrahim adında bir denizci Tunus'ta bir harita yaptı. Harita Akdeniz, Ege, Karadeniz, Batı Avrupa kıyıları ile İngiltere'yi içine almaktaydı. Bu harita denizlerin sığlığı ve su üzerindeki kayalar açısından, daha sonra yapılan haritalarca kullanılmıştır.

İtalya Akademileri, 1462, 1463

Domenico Ghirlandaio (1486-1490). *Zachariah in the Temple* [detail]: [Marsilio Ficino](#), [Cristoforo Landino](#), [Angelo Poliziano](#) and [Demetrios Chalkondyles](#)

1462 yılında [Kazan](#) Hanlığı tahtına Mahmutek oğlu [Halil](#) geçti (1462 – 1467).

Trabzon'dan sonra Osmanlılar Candaroğlu Beyliğine döndüler. Candaroğlu beyliği aslında tabi olma koşullarına uyuyordu, ancak artık Osmanlı bütünsel bir yönetimden yanaydı. Fatih Sultan Mehmet [Trabzon Rum İmparatorluğu](#)na yaptığı sefer sırasında Candaroğulları üzerine de yürüdü. Candaroğlu İsmail Bey Sinop'a çekildi. Osmanlı Veziri Azamı Mahmut Paşa Sinop'u kuşatınca, kenti ona teslim etti. İsmail Bey'in zararı bir miktar telafi edildi. Osmanlı onun yerine daha önce kendine sığınmış olan İsmail Beyin kardeşi [Kızıl Ahmet Beyi](#) Candaroğlu tahtına oturttu. Ancak onun Beyliği de uzun sürmedi. 1462 yılında Kızıl Ahmet Beye Mora verilerek Kastamonu ve Sinop Osmanlı topraklarına katıldı.

Candaroğlu İsmail Beyin Hulviyat-ı Şahi adı altında yazılmış önemli bir eseri vardır. Candaroğulları zamanında Sinop bir ticaret limanı olarak çok gelişmişti. Bu sırada ticaret Cenevizlilerin elindeydi. Kastamonu'dan bakır ve demir ihracatı yapıyordu. Ticaret ve ihracat nedeni ile Candaroğlu refah seviyesi oldukça yüksekti. Ayrıca bayındırlık işlerinin fazlalığı bu paraya bağlı olarak gerçekleştirilmişti.

Eflak voyvodası, kazıklı voyvoda adı ile anılan [Vlad III. Drakul](#)'du. Vlad Türklere akla hayale gelmez eziyetler yapıyordu. Kazıklı Voyvoda bir manyaktı. Yüzlerce kişiyi kazığa vurdurur, onlar can çekişirken karşılarında ziyafet tertip ederdi. Bu sırada yeni gelişmiş kitap basma teknikleri ile Vlad'ın kötü ünü bütün Avrupa'ya Drakula adı ile yayıldı. Kötü bir

şöhreti olmuştu. Bu dönem dünyası zaten acımasızdı ama Drakula'nın yaptığı vahşetinde sınırı yoktu.

Fatih Eflak'a sefer yapmaya karar verdi. 1462 yılında Osmanlı ordusu Eflak'a girdi. Vlad Fatih'i öldürmek istedi. Başaramadı ve Macaristan'a kaçtı. Ancak Kazıklı Voyvoda'nın ünü Macaristan'da da kötü olduğundan, tevkif edilerek 15 yıl hapse mahkum oldu. Fatih Kazıklı voyvoda yerine kardeşi [Radul](#)'u ([Radu](#)) voyvoda atadı. Bundan sonra Eflak artık bir Osmanlı eyaleti olmuştu. Bu sırada Moskova tahtına [III. İvan](#) (Büyük İvan) geçti (1462 – 1505). Onun döneminde önemli günler başlamak üzereydi.

[Lesbos](#) Niccolo [Gattilusio](#)'nun yönetiminde [Katalan](#) korsanlarına yataklık yapıyordu. Fatih Eflak seferinden sonra Lesbos üzerine yürüdü. Denizden ve karadan gelen Osmanlı ordusuna Lesbos dayanamadı. 1462 yılında Türkler Midilli adasını ele geçirdiler. Daha önce dedesinden bahsettiğimiz önemli tarihçi [Dukas](#) bu sırada Midilli adasındaydı. Dukas'ın Midillinin Türkler tarafından alınmasından bir süre sonra öldüğü düşünülmektedir. Historia adını taşıyan eserini 1453 ile 1462 yılları arasında yazdığı anlaşılmaktadır. Eserinde kısaca bir dünya tarihi girişi, kısaca Anadolu Türk Beylikleri anlatılmaktadır. Sonra 1359 tarihine kadar Osmanlıların Bizans topraklarına yerleşmesi ele alınır. 1389 I. Beyazıt'tan 1462 Midillinin Türklerce ele geçirilmesine kadar olan bölüm çok teferruatlı ele alınmıştır. Historia dönemi Osmanlı ve Bizans tarihi için önemli bir kaynaktır.

Bu sırada, İber yarım adasında Kastilla ilerliyordu. 1462 yılında çok stratejik bir liman olan Cebali Tarık limanını Endülüs devletinden aldılar.

Ficino'nun Poimander çevirisi 1463 yılında Venedik'te basıldı ve yüzyıl içinde on altı baskı yaptı. Ficino, XV. yüzyılın en önemli Yeni Platoncularındandır. Bir rahip olmasına rağmen hiç bir zaman Hristiyanlıktan söz etmemiştir. Hristiyanlara hararetle Platon'u okumalarını tavsiye etmiş ve hatta kendi kilisesinde onun eserlerinden bazı parçaları dua yerine okutmuştur. Ruhun bedenle birlikte yok olacağı konusunda [Afrodisya](#)'lı Alexander'a ve [Averroes](#)'e (İbn Rüşd) karşı çıkmasıyla bilinir.

İtalya'da kurulmuş olan bu Akademiler, Platon'un modeline göre oluşturulmuşlardı ama Akademi üyeleri tıpkı Mısır tapınaklarındaki kutsal rahipler gibi örgütlenmişlerdi. Akademilere giriş, Mısır'a dayanan gizemlere ulaşma ve ölümsüzlük kazanma amaçlı inisiyasyon törenleri ile gerçekleştiriliyordu. Akademiler örgütlenme biçimi olarak Yeni Platonculara benzemekle birlikte, Platon ve Pythagoras felsefelerine, bilim, sanat ve büyüye hep Mısır açısından bakıyorlardı.

İstanbul'da Gelişmeler

Constantinopolis limanları

Bu tarihlerde yaşamakta olan önemli bir Osmanlı tarihçisi [Laonikos Khalkokondyles](#) (tahmini 1430 – 1490), 10 kitaba ayrılmış olan “ Historiae “ yi yazdı. 1’ci kitap Osmanlı devletinin kuruluşundan 1389 I. Kosova savaşına kadar olan tarihi anlatır. 2’ci kitapta, Timur’a kadar Beyazıt’ın hakimiyet dönemi, 3’cü kitapta 1402 Ankara savaşına kadar Timur, 4. kitapta fetret devri ve I. Mehmet’in hükümdarlığı anlatılmaktadır. Laonikos’un Osmanlı tarihi 1463 yılına kadar olan olayları ele almıştır.

Ciddi bir Osmanlı düşmanı olan [Georgios Sphrantzes](#) (1401 – 1478) ve Fatih Sultan Mehmet’i anlatan Mikhail Kritobulos (1410 - ?) dönemin diğer önemli tarihçileridir. Kritobulos, Fatih Sultan Mehmet’e ayırdığı biyografisini, Sultana sunmuştu.

1463 yılında Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un önemli tepelerinden birindeki Oniki Havarî Kilisesinin yerine İstanbul'daki ilk büyük külliye'nin yapımını emretti. Edirne Üç Şerefeli Camiinden sonra, ikinci bir aşama olan Fatih Camii ve külliyesi yapılıyordu. Eski Fatih Camii denen yapı 1471 yılına kadar sürdü. Mimarı [Sinan'ı Atik](#)'ti. Cami 1765 depreminde önemli bir hasar görünce, 1771 yılında yeniden yapılacaktır. Bugünkü cami, ilk halinden farklı olmakla beraber ondan bazı parçalar taşımaktadır.

Fatih Camii gibi yapılan eserleri yaşatabilmek için hemen vakıflar kuruluyordu. Fatih camii etrafına 286 dükkandan oluşan bir çarşı yapılmıştı. Fatih Sultan Mehmet, Ayasofya'nın tamir ve bakımı için de 1350 dükkân, 51 hamam, 987 ev, 32 bozahane, 22 lokantadan oluşan bir vakıf kurmuştu. Bunların yıllık geliri 13 bin Venedik dükası kadardı.

İstanbul'a mal gemilerle denizden geliyordu. Bunu kolaylaştırmak için Fatih Sultan Mehmet, Haliç kıyısına kapanlar yaptıyordu. Yağ kapanı, Bal Kapanı, Un Kapanı böyle yapılmış iskele ve limanlardı. Memiş iskelesi de böylece inşa edildi. Karadan gelen kervanlar Edirnekapi üzerinden gelip, mallarını Kapalıçarşı'ya indiriyorlardı. Haliç kapanlarına mallarını indiren gemilerin malları da Mahmutpaşa üzerinden yine Kapalıçarşı'ya varıyordu. İstanbul'un Doğu Roma İmparatorluğu döneminde de buna benzer bir oluşum vardı. Mahmutpaşa yolu ve Uzunçarşı Caddesi ana mal arterleriydi. Kentin Doğu Roma dönemindeki esas fonksiyon bölgeleri Osmanlı döneminde de devam etmiştir. İstanbul'un Roma döneminde de Osmanlı döneminde de en büyük yolu, ana yolu, Aya Sofya'yı Edirnekapi'ya bağlayan şimdiki Divan yoluydu.

Fatih Camii

Venedik’le Savaş, 1463

XV ve XVI. yüzyıl Venedik Kolonileri

Osmanlılar denizcilikte büyük hazırlıklara başlamışlardı. İstanbul’da “ Kadırga Limanı “ bu dönem kuruldu (1462 – 1463). Çanakkale boğazının her iki yakasına da tabyalar yapıldı (Kilidül-bahr ve Kalei Sultaniyye (Çanakkale)). Artık Marmara denizi ve giderek Karadeniz bir Osmanlı iç denizi oluyordu. Bütün bunlar Venedik gibi denizci İtalyan kentleri için tehlike çanlarının çaldığına işaret ediyordu.

Mora’nın büyük bir kısmı Osmanlı yönetimine geçince, Fatih Sultan Mehmet Mora sancak beyliğine Turhanzade Ömer Beyi atamıştı. Turhanzade Ömer Bey bir bahane ile Venediklilere ait olan Koron ve Moton kentlerine saldırdı. Venedikliler bu saldırılara katlanamıyorlardı.

Fatih Sultan Mehmet uzun zamandır Bosna’yı topraklarına katmak istiyordu. Bosna üzerine birini kendinin diğerini Mahmut Paşanın kumanda ettiği iki ordu ile yürüdü. Bosna Kralı Stefan Tomaşević önce direnmek istedi ise de sonunda teslim oldu. Bosna Katolik yanlıları ile Bogomiller arasında bölünmüştü. İki tarafta birbirini öldürüyor, yakıp, yıkıyordu. Osmanlılar Bosna’ya saldırınca buraya İtalya’dan hiç yardım gelmedi. Papalık sapkınlar yardım etmezdi. Osmanlılar Bosna’yı ele geçirdiler ama gerilla savaşları veren Hersek’e bir şey yapamadılar. Bosna’nın Osmanlıların eline geçmesi Macarları tehlikeye düşürmüştü. Zaten hemen peşinden Osmanlılar Lepand yöresini aldılar. Bunun üzerine Macarlar, Venedikliler ve

Arnavutlar ([İskender Bey](#)) Osmanlı karşısı bir ittifak oluşturdular. Bu anlaşmaya Papa ön ayak olmuştu. Osmanlılar ile savaş hazırlığı içinde olan Venedikliler de zaten ittifaktan yanaydılar.

1463 yılında Papa, Osmanlılara karşı bir Haçlı seferi hazırlanması için emir yayınladı. Bu emirde, “ Siz Almanlar Macarlara yardım etmiyorsunuz; şu halde Fransızlardan yardım görmeyi ümit etmeyiniz. Ve siz Fransızlar eğer Almanaların yardıma gelmezseniz, İspanyolların yardımından ümit kesiniz. Ölçtüğünüz ölçü ile ölçüleceksiniz. Bizans ve Trabzon imparatorları, Bosna ve Sirbistan kralları, daha nice hükümdar, beklemek ve diğerlerinin imhasını seyretmekle ne kazanılabileceğini bize öğretiler. Halen Doğu Roma’yı ele geçirmiş olan Sultan Mehmet, Batı Roma’yı da elde etmek istemektedir. “ Ayrıca Papa, en az 6 ay bu Haçlı ordusunda bulunacaktı ve Hristiyanların bütün günahlarının bağışlanacağını taahhüt ediyordu.

1463 yılında [Argos](#) yerli Rumları Argos’u Osmanlılara teslim ettiler. Bu bardağı taşıran damla oldu. Venedikliler 22 Temmuz 1463 tarihinde Osmanlılar ile savaş kararı aldılar. Bu uzun sürecek savaştan önce Venedik’in 3.500 gemiden oluşan büyük bir ticaret filosu vardı. Yıllık ticaret hacmi, diğer bütün Avrupa ülkelerinin yıllık ticaretlerinin toplamından büyüktü.

Venedik saldırısı Önce Mora’ya oldu. Ağustos’ta Argos’u aldılar. [Osmanlı Venedik savaşı](#) çıkınca Macarlar da Bosna’ya saldırdı. Venedikler Mora’da isyan çıkardı. Ayrıca Venedikler Korent kıstağını elde tutabilmek için Hexamilion surlarını onarmaya ve yeni sur yapımına başladılar. Venedikliler Korinthos (Korent) kuşatmasına başladıklarında, Bosna valisi Turahanoğlu Ömer Bey’de Hexamilion önlerine geldi. Venediklerle Osmanlılar arasında pek çok çarpışma oluyordu. Bu sırada Macar Kralı [Matyaş Korvinus](#) Bosna’ya girmiş ve Bosna’yı Osmanlılardan neredeyse tekrar geri almıştı.

Fatih hemen Mora’ya Mahmut Paşayı yolladı. Veziriazam Mora’ya geldiğinde Venediklilerin işini kanlı basur hastalığı bitirmişti. Korinthos önlerinde hiçbir şey elde edememişlerdi. Şefleri savaşta ölmüştü. Hexamilion terk ederek, Nauplion’a sığınmışlardı. Mahmut Paşa Venediklilerin geri kalanlarını da yendi. 1463 yılında Argos’u ele geçirdi. Mora itaate alındı. Venedikler çaresiz kaldılar. Ancak çatışmalar daha 2 – 3 yıl sürdü. Bu sırada İtalya’da Napoli [Anjou](#) saldırısını ancak püskürtebilmişti. Bu püskürtme sırasında Arnavut paralı askerler kullanılmıştı. Bu Arnavutlar bundan sonra güney İtalya’ya yerleştiler, buranın Arnavut halkı bu yerleşmeden oluşmuştur..

1463 yılına gelindiğinde, Amerika kıtasında, asıl adı Yubanki olan İnka kralı [Pachacuti](#) (Paşakuti), İnka egemenliğini güneyde [Titikaka](#) gölüne, kuzeyde [Quinto](#)’ya kadar yaymıştı. Ayrıca bir imparatorluğun gereği olan yeni bir yönetim sisteminin ilk temellerini attı.

Hümanizm’de Bilimsel Nitelik, 1464

Nikolaus de Kues

[Karaman Beyi İbrahim Bey](#) 1464 yılında öldü. [Hükümrânlığı 40 yıl sürmüştü](#). Daha ölmeden oğulları arasında taht kavgaları başlamıştı. [İbrahim Beyin pek çok oğlu vardı](#). [Bunlardan büyük oğlu İshak hariç, hepsi Mehmet Çelebinin kızıdan doğmuşlardı](#). Yani Fatih’in [halasının oğluydular](#). Bu taht kavgalarına Osmanlılar, Memluklar ve Ak Koyunlular karıştılar. Sonuçta Pir Ahmet Osmanlıların desteğini alarak, Antalya valisi Hamza beyin kuvvetleri ile Karaman’a girdi. İshak Bey bu durumda Silifke’ye çekildi. İshak Bey yardım alabilmek için Ak Koyunlu hükümdarı [Uzun Hasan](#)’ın yanına gitti. Bu sırada ki yazışmalarda Kara Koyunlu hükümdarı Cihan-şah’ın Fatih Sultan Mehmet’e oğlum diye mektup yazdığı, Fatih’in ise pederim diye cevap verdiği görülür. Böylece bu tarihler de Osmanlılar ile Kara Koyunlar arasında tam olmasa da bir psikolojik tabilik ilişkisi vardı.

1464 yılında asrın en büyük zekalarından biri Alman [Nikolaus de Kues](#) (1401 – 1464) öldü. Bu zeki insan dönemindeki bütün gelişmeleri takip ediyordu ve her şeyden haberdardı. Kutsal Kitabı, eski kilise babalarının düşüncelerini, mistikleri ve Kabbalayı biliyor ve bir kenara

itmiyordu. Bütün bilgilerin belli bir ahenk içinde uzlaşabileceğini düşünüyordu. Dünyanın evrenin merkezi olma fikrini ret etti. Astronomiyi gözlem ve hesaplar üzerine kurdu. Nikolaus de Kues, bir Katolik kardinaldi, ama aynı zamanda filozof, kanun adamı, matematikçi ve astronomiciydi. Dünyayı her şeyi ile bir bütün olarak görüyordu. Bunun için matematiğe dayalı bir sistem kurdu.

Tanrı için ise vardığı nokta mistik bir tarzdı. Bunu da bilimsel bir muhakeme ile yapmaya çalıştı. Matematik sonsuzdan metafizik sonsuza doğru bir yol çizdi. Bütün zıtlıklar Tanrı'da birleşiyordu. Böyle bir duruma da insan aklının ermesi beklenemezdi. Tanrı ancak sezilebilirdi. Bu mistik bir sezinleyişti.

Nikolaus de Kues sayesinde Alman Hümanizması, başka yerlerden daha bilimsel bir nitelik kazanmıştı. Düşüncelerinin yankıları Fransa'ya kadar gitti. Bu düşünceler [Montaigne](#)'e ulaşacaktı.

Papa II. Pius sefere çıkıyor

Papa [Pius II](#) idi. Osmanlılara karşı düzenlenen Haçlı orduları için toplanma yeri olarak [Ancona](#)'yı seçmişti. 1 yıl içinde bizzat kendisi Ancona'ya gitti. Papa kendi fiilen Haçlı seferine katılmak üzere yola çıktı. Ama yolda öldü. Böylece papanın fiilen savaşa katılması akim kalmış oldu. Papa II. Pius'un yerine [II. Paul](#) (1464 – 1471) papa seçildi. Bu papa, Platoncu suçlaması ile Roma akademisyenlerine bizzat işkence yapmıştır.

II. Paul serveti arttırmak için yeni piskopos tayin etmiyordu. Bu boş piskoposlukların gelirlerini kendi alıyordu. Katolik Kilisesini en yıpratan papalardan biridir.

1464 yılında çok şiddetli kasırgalar Maya ülkesini yıkıp, perişan etti.

İlkbaharda Osmanlılar tekrar Bosna'ya saldırdılar. Macarlar ile yapılan çeşitli çatışmalardan sonra, Osmanlılar Bosna'nın büyük bir kısmını tekrar ellerine geçirdiler. Ancak bu tam bir başarı değildi. Gerçi Macarlar Sava nehrinin kuzeyine atılmışlardı ama Sava'yı tutmak gerekiyordu. Bundan sonra Osmanlı Macar çatışmaları zaman zaman şiddetlenerek devam etti. Genelde çatışmalar Sava nehri boyunca oluyordu. İki tarafta Sava boyunca yeni kaleler inşa ederek hattı tutmaya çalışıyorlardı.

Sava Nehri

Karaman Sorunu Devam Ediyor, 1465

Londra kulesi

Fatih Sultan Mehmet çok net olmayan bu Bosna başarısından sonra İstanbul'a döndü. Askerleri yorulmuş, kendi de hastalanmıştı. 1465 yılını İstanbul'da geçirdi. Topkapı sarayının yapımına bu sıralar başlandı.

1465 yılında Karaman Beyi Pir Ahmet, Osmanlılara, yaptıkları yardımların karşılığı olarak, Akşehir, Beyşehir ve Ilgın'ı terk etti. Ancak Pir Ahmet'te Osmanlılara karşı Ak Koyunlularla ve

Venediklilerle anlaşmalar yapıyordu. Bunun üzerine Osmanlı Paşası Mahmut Paşa, Pir Ahmet'i Karaman önünde yenerek, bölgeyi eline geçirdi. Pir Ahmet Tarsus'a kaçıp, kardeşi Kasım Bey ile anlaşarak Osmanlılar aleyhine faaliyetlerde bulunmaya başladılar. Karaman halkı da Beylerine çok bağlıydı ve Osmanlı hükümrانlığını kabul etmiyordu. Rum Mehmet Paşa Toroslara tırmanmayı denedi ise de buradaki Karaman ve Varsak Türklerine yenildi.

Türkmen kaçıyor, Mahmut Paşa kovalıyordu. Mahmut Paşa Tarsustan sonra Türkmenin izini kaybetti. Bu ana kadar ele geçirilen Türkmenler zincire vurulup, Fatih'e yollandı. Konya ve Karaman'daki zanaatkarlar, zenginler, Mevlevi şeyhleri İstanbul'a sürüldü. Karamanoğulları karşısında pek başarılı görülmeyen Mahmut Paşa sedareten alındı, yerine Grek (Rum) Mehmet Paşa atandı.

Memluklar ile Osmanlılar arasındaki başlıca rekabet konusu Dulkadiroğulları beyliğiydi. Osmanlılar Dulkadiroğlu beyliğini kendilerine bağlı hale getirmeye çalışıyorlardı. Halbuki onlar Memluklara bağlıydılar. Dulkadiroğlu meselesi bir hallolsa, iki devlet arasında problem kalmazdı.

1463 yılında Fatih Sultan Mehmet'in Kahireye yolladığı elçi, adetlere ters olarak, Memluk Sultanının huzurunda yeri öpmemişti. Halbuki Memluk elçileri Osmanlı önünde yeri öpüyorlardı. Memluk Sultanı bu protokol dışı davranışa çok üzöldü ise de karşı bir şey yapmadı.

1465 yılında Fransa Kralı [Louis XI](#), Büyük Asillerden oluşan [Feodal Grup](#) ile çarpışlıyordu.

İngiltere'de [VI. Henry](#), York kuvvetleri tarafından yakalanarak [Londra Kulesi](#)ne hapsedildi. İngiliz Kraliçesi [Margaret of Anjou](#) ve [Waller Prensi Edward of Westminster](#) Fransa'ya çekildiler.

Ruslar Sibirya'ya Sarkıyor, 1466

Sibirya'daki geniş ormanlık alanlar uzun zamandır Rusların ilgisini çekiyordu. Sibirya herhangi bir devletin yönetimi altında değildi, burada çoğunluğu Türk olan göçebe kabileler dolaşıyordu. Ruslar 1465 tarihinden sonra Uralları aşarak Obi nehrine kadar geldiler.

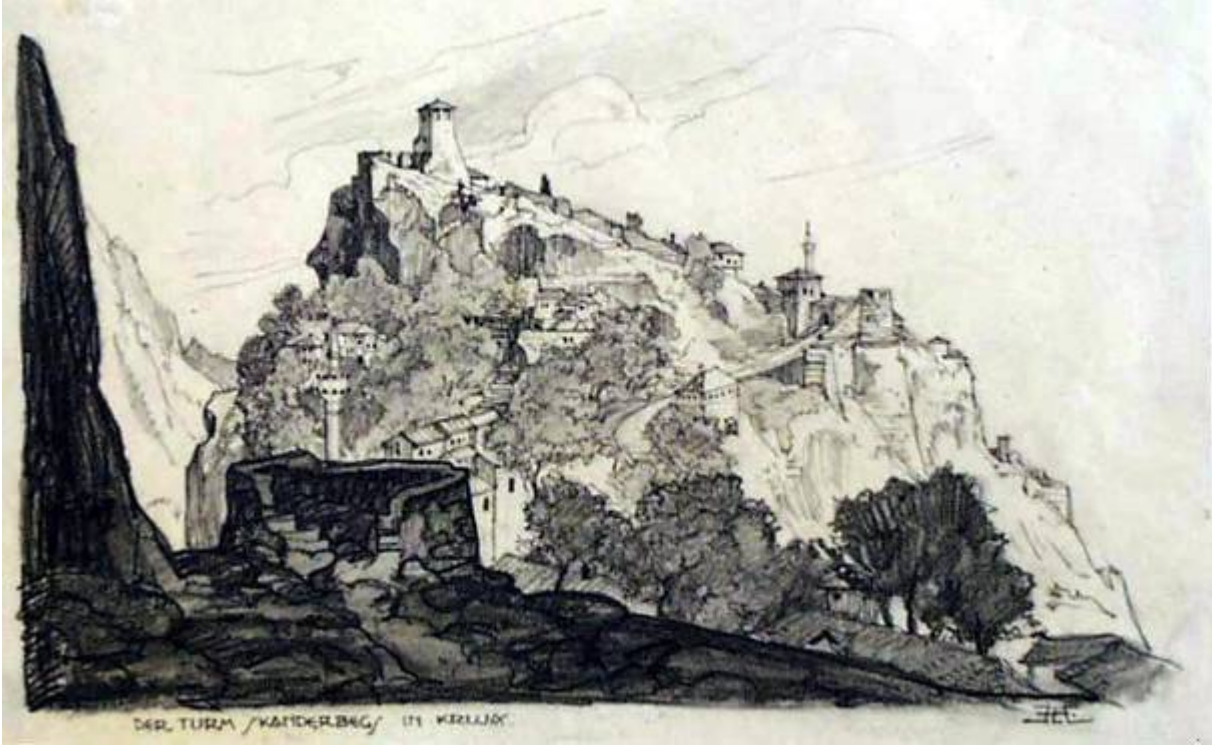
1466 yılında Fatih Sultan Mehmet Dulkadiroğlu tahtına müdahale etti. Dulkadiroğlu egemeni Şah Budak Bey Mısır'a kaçtı. Tahta Süleyman Beyin oğlu Şehsuvar çıktı. Şehsuvar Bey Osmanlı takviyesi ile [Memluklar](#) ve Ramazanoğullarına karşı başarılı savaşlar verdi. Ancak sonunda Memluklar tarafından yakalanarak, Kahire'ye götürüldü ve orada öldü.

1466 yılında Kasım adlı biri, Hacı Giray ve Ulu Muhammed gibi [Altınordu](#) devletine isyan etti. Volga, Don, Kuban ve Terek ırmakları arasında küçük bir devlet kurdu (1466 – 1490). Altınordu devleti parçalanıyor, gittikçe küçülüyordu.

1466 yılında Venedik donanması Ege'de etkin durumdaydı. İlkbaharda İmroz'u, Taşoz'u ve Samostras'ı ele geçirdi. Hatta bir ara Türkleri Atina'dan kovacak noktaya geldi. Ama karada Turahanoğlu Ömer Bey daima üstündü. Venedikliler üst üste 2 büyük yenilgi aldılar. Donanma şefi Capello öldü. Capello'nun yeri kolay kolay dolmazdı.

Bu sırada Venedikliler Birkaç defa Lesbos'u almaya çalışmış ama becerememişlerdi. Venedik Mora ordu komutanı [Sigismondo Pandolfo Malatesta](#)'ydı. O da artık savaştan umudunu kesip, 1466 yılında İtalya'ya döndü.

Arnavutluk Osmanlıya Sorun, 1466, 1467

Kroja

1466 yılında Fatih Sultan Mehmet artık bütün dikkatini Arnavutluk'a teksif etmişti. Bir sefer yaptı. Arnavutluk yakılıp, yıkıldı ancak [İskender Bey](#)'in dışarıdan yardım ettiği Kroja'yı alamadı. Fatih bir üs olarak Elbasan kalesini yaptırdı ve orduyu Balaban Paşa'ya bırakarak kendi döndü. Arnavutlar etkili gerilla savaşı veriyorlardı.

1467 yılında Balaban Paşa ağır yaralanmıştı. Osmanlı ordusu Kroja muhasarasını kaldırarak geri çekilmeye başladı. Ancak bu geri çekilme sırasında ağır kayıplar verdi. Duruma el koymak isteyen II. Mehmet tekrar bizzat Arnavutluk'a geldi. Ancak Sultan'ın düzenlediği yeni bir sefer de başarılı olamadı. Ama her şeye rağmen Osmanlılar Arnavutluk'ta gittikçe daha fazla bir alanı kontrol ediyorlardı. Ayrıca yağma ve talan akınları da durmadan sürüyordu. Akınlar Arnavutluk'un kıyı kentlerini, Dalmaçya'yı, Hırvatistan'ı, Kartniola'yı, Karintiya'yı ve Friuli'yi etkisi altına almıştı.

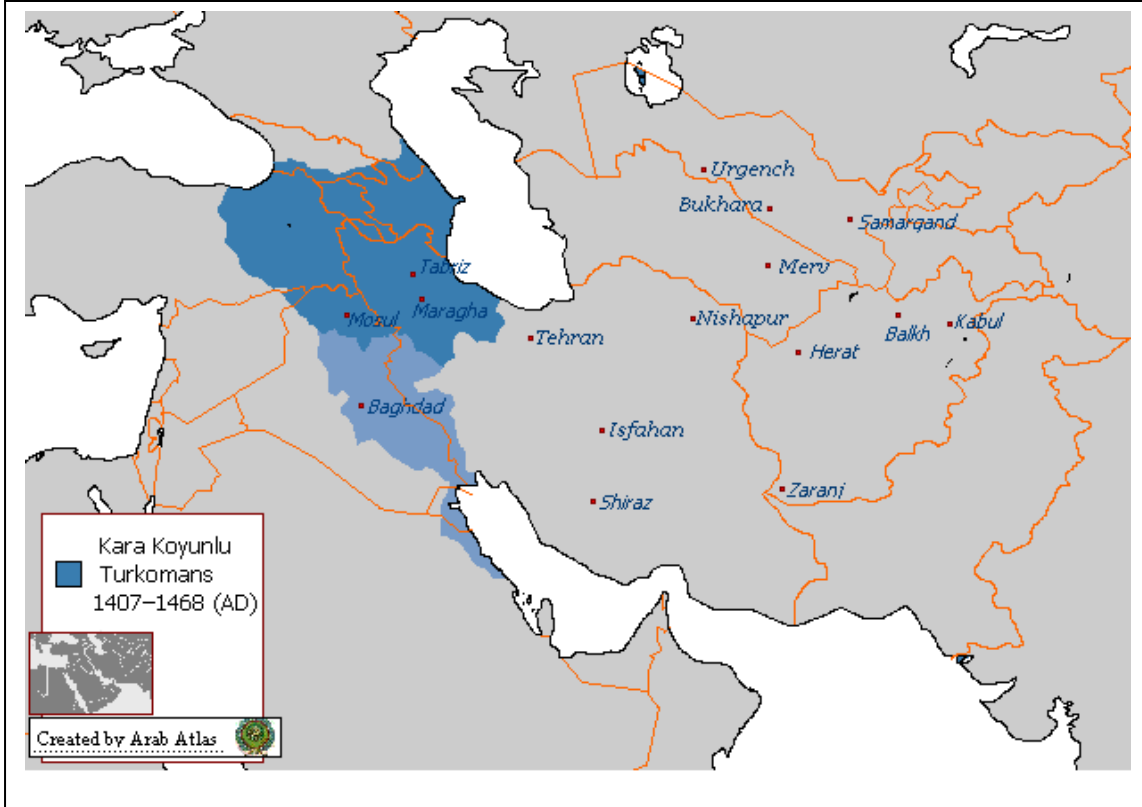

Sengoku dönemi, savaşlar

1467 yılında Japonya’da 260 feodal aile vardı. Bunlar senyör, daimiyon aileleriydi. XV. Yüzyılın sonlarından başlayarak bir asır süren, [Sengoku](#) (Savaş halinde ülke) dönemi başladı. Bu feodalitenin tasfiyesi ile bitecekti.

Japonya’daki kargaşa, Japon korsanların Çin’i tacizini azaltmıştı. Japon korsanlardan rahatlayan Çin dışarıda yeniden fütuhata başlayacaktı.

Kara Koyunlu devletinin sonu, 1467, 68, 69

İtalya’da iç mücadele devam ediyordu. Venedik’in kışkırttığı bir condottiere’nin 1467’de Floransa ve Milano topraklarında bir devlet kurma girişimi sonuçsuz kaldı.

Mahmutek Hanın oğlu İbrahim (1467 – 1479) Kazan Hanı oldu.

[Uzun Hasan](#)’ın kuvvetlenmesi Kara Koyunları rahatsız ediyordu. Ancak Uzun Hasan’ın devleti hala [Kara Koyunlu](#) devleti karşısında çok ufak bir devlettir. Kara Koyunlu hükümdarı [Cihan-şah](#) 1467 yılında Tebriz’den yola çıkarak [Ak Koyunlu](#)ların üzerine yürüdü. Bunu haber alan Uzun Hasan ise Cihan-Şah’a sürekli bağlılık mektupları yolluyordu. Bu durumda Cihan-Şah Muş’a kadar gelmişken, geri döndü. Geri dönerken kuvvetlerinin bir kısmını da dağıtmıştı. Bu sırada Uzun Hasan aniden saldırarak Kara Koyunluları yendi. Cihan-Şah önce tutsak edildi, sonra öldürüldü. Cihan-Şah’ın yerine oğlu [Hasan Ali](#) Kara Koyunlu tahtına çıktı (1467 – 1469).

Cihan-şah zamanında (1439 – 1467) Kara Koyunlu devleti en geniş sınırlarına varmıştı. Azerbaycan, Arran, Arap Irak’ı, Acem Irak’ı, Fars, Kirman, Sultaniye, Kazvin, Rey, İsfahan ve Doğu Anadolu Kara Koyunlular hakimiyetindeydi. Kara Koyunlular bu sırada en güçlü

Müslüman devletlerden biriydiler. Cihan-şah sert ve cesur bir kişiydi. Ancak İçki ve eğlenceye de düşküdü.

17 Ocak 1468 yılında Arnavutluk'ta İskender Bey öldü. Arnavutluk feodal senyörler arasında bölündü. Osmanlılar bu anarşiden istifade ediyorlardı ama aynı zamanda bu onların fethini de yavaşlatıyordu. İskender Beyin ölümünden sonra da onun meşhur kalesi Akçahisar ve İşkodra, Venedik'in yardımı ile direnmeyi sürdürdü.

1468 yılında Kara Koyunlu hükümdarı Hasan Ali, [Ak Koyunlu](#)lara saldırdı. Ancak kuvvetleri düzenli değildi, yenildi. O da Timuroğullarından ([Çağatay](#) Hanı) [Ebu Sait](#)'e başvurarak, onu Suriye ve Mısır'ı işgal etmeye teşvik etti. Ebu Sait Uzun Hasan'ın üzerine yürüdü. Mahmutabad civarında yapılan savaşı Ak Koyunlular kazandılar. Ebu Sait yakalanarak, idam edildi. Kara Koyunlu hükümdarı Hasan Ali de Hemedan'a çekildi. Horasan'ın batısında kalan bütün topraklar Ak Koyunluların eline geçmişti. Timurlulardan yalnız [Hüseyin Baykara](#) (1469–1506) Horasan'da tutunabildi. Kara Koyunlu devleti bir iskambil kağıdındanmış gibi yıkılıyordu. Bundan sonra Timuroğulları da Semerkand ve Herat olarak iki kısma bölüneceklerdi.

Bu sırada Fatih Rum Mehmet Paşa komutasında bir orduyu Karaman üzerine yollamıştı. Rum Mehmet Paşa çok zalimce davrandı. Bütün Karaman toprakları, Camiler, Medreseler dahil yağmalandı. Çok Türk öldürüldü. Rum Mehmet Paşa, yine soymak için Varsak Türkleri üzerine yürüdü. Ancak [Varsak](#) Beyi Uyuz Bey Osmanlı ordusunu dağıttı. Rum Mehmet Paşanın Karamandan aldığı tüm ganimeti Uyuz Beye geçti. Bu başarısızlık üzerine Rum Mehmet Paşa görevden alınıp, yerine [İshak Paşa](#) atandı (1468).

İshak Paşa Karaman topraklarına girdi. Mut'ta Karamanlıları yendi. Pir Ahmet ve kardeşi Kasım Bey Uzun Hasan'ın yanına kaçtılar. Ama Karamanoğulları derdi bitmedi.

Özbek devletinin Özbekler ve Kazaklar olarak bölünmesi Oyratların da (Kalmuklar) önünü açmıştı. Özbek Hanı [Ebulhayr](#) kaçanları itaati altına almak istedi. Ama 1468 yılında Kazaklarla çarpışırken öldü. Aynı yıl oğlu Şah Bulak, Yunus Han tarafından öldürüldü. Yunus Hanın elinden Timurlar tutmuş ve onu belli bir yere getirmişlerdi. Yunus Han bulunduğu konumla yetinmedi. Timurlulara sırtını dönerek onlardan Uygur ülkesini, İli havzasını ve Taşkent'i alarak, Timuroğullarından ayrıldı.

Bunlar olurken, Ebulhayr'ın 17 yaşında olan torunu [Muhammed Şeybani](#) sağ kalmıştı. O da Timuroğullarının koruması altına girdi. Şeybani Buhara ve Semerkant'ta mükemmel bir eğitim aldı. Zaten pek çok şeye doğal yeteneği vardı. Bu doğal yetenekleri aldığı eğitim ile gelişti. Kendini beğenmiş biriydi. Diğer yandan müzikte olsun, nakkaş sanatında olsun çok ileri gitmişti. Gelecekte Özbeklerin kaderinde etkili olacaktı.

1469 yılında [Uzun Hasan](#) oğlu Uğurlu Mehmet, [Kara Koyunlu](#) hükümdarı [Hasan Ali](#)'yi yakalayıp, öldürdü. Böylece Azerbaycan ve İran'ın zengin bölgeleri Uzun Hasan'ın eline geçti. [Ak Koyunlu](#) başkenti Tebriz'e taşındı.

Bu sıralarda denizlerde Venedik ve Osmanlı gemileri korsanlık yarışı yapıyorlardı. Venedik 1469 yazında İmroz ve Lemnos'u aldı. Venedikliler Selanik'i, Yeni Foça ve Enos adasını yakıp, yıktılar.

1469 yılında İspanya’da Kral [Ferdinand](#) ile Kraliçe [İsabelle](#) evlendiler. Böylece Aragon ve Kastilya birleşmiş gibi oldu. Bu gelecekteki gelişmeler için çok önemli bir evliliğdir. Geleceğin İspanya’sı buradan çıkacaktır.

İsabelle

1469 yılında Macaristan Kralı [Matthias Corvinus](#), Bohemyayı ele geçirerek krallığını büyüttü.

Hüseyin Baykara

Timur'un mezarı

Timur'un torunu Baykara Mirza'nın oğlu olan [Hüseyin Baykara](#), Uluğ Bey'den sonra devam eden kargaşalıklar sırasında, yine Timur'un torunlarından olan ve Herat'a hakim bulunan Ebul Kasım Babür'ün hizmetine girmişti. Çok iyi öğrenim görmüş, zeki bir insandı, Herat'ta devlet idaresinde tecrübe edindi.

Herat Emiri [Ebul Kasım Babür](#) 1457'de ölünce, Herat'ta taht çekişmeleri başladı ve [Hüseyin Baykara](#) Herat'tan ayrılarak Merv'e gitti. Burada bölgenin hakimi Muizzüddin Sencer'in kızı ile evlendi ve ondan büyük oğlu [Bediüzzaman Mirza](#) doğdu.

Hüseyin Mirza kuvvetlendikten sonra, bazı Özbeklerin de yardımı ile önce [Mazenderan](#)'ı ele geçirdi. Az sonra Herat'a hakim olan Ebu Sait'le mücadeleye başladı. Ebu Sait Ak Koyunlu hükümdarı [Uzun Hasan](#)'a yenilince, [Herat](#)'ı ele geçirdi (1469).

Böylece başlayan saltanatının ilk zamanlarında, Ebu Sait'in oğlu Yadigar Mirza, babasının ölümüne sebep olan Uzun Hasan'la anlaşarak ve ondan yardım alarak Herat üzerine yürüdü. Çok güç durumda kalan Hüseyin Baykara, sadece 350 adamıyla, 24 Temmuz 1470 tarihinde gerçekleştirdiği bir gece baskını ile Herat'ı tekrar ele geçirdi ve Yadigar Mirza'yı etkisiz hale getirdi. Bu Baykara'nın şanını arttırdı.

Hüseyin Baykara bundan sonra Herat'ı Şeybanilerden (Kuzeydeki Özbeklerden) korumak için seferler düzenledi ve Ceyhun boyundaki kalelerini güçlendirdi. Maverâünnehir ve Harezm'i yönetimi altına aldı.

Başkenti Herat, Timuroğulları zamanında Türk tarihinde sayılı kültür merkezlerinden biri oldu. Ünlü Türk şair ve ilim adamı [Ali Şir Nevai](#) burada yetişmiştir. Hüseyin Baykara, Sultan Hüseyin Mirza olarak da tanınır. Hüseyin Mirza döneminin en şefkatli sultanıydı, ama en güçlüsü değildi. Ebu Sait'in Semerkant'ta hüküm süren oğlu Ahmet Mirza (1451 – 1494) ondan daha güçlü bir hükümdardı. Diğer kardeşleri Ömer Şeyh Mirza (1456 – 1494) Fergana ve Andican egemeniydi. Ömer şeyh Mirza, ileride Hindistan'ı feth edecek olan Babur Şahın babasıdır.

Ahmet Mirza kardeşleri aleyhine ve özellikle Ömer şeyh Mirza aleyhine topraklarını genişletmiştir.

[Hüseyin Baykara](#)'nın iktidarı 37 yıl sürdü ve onun devrinde Herat " Timuroğulları Rönesans'ı " denilen önemli bir kültürel dönem yaşadı. O devirde dünyanın en büyük şehri olan Herat'ın nüfusu 2 milyonu geçiyordu. Ve İstanbul ancak 1507'den sonra Herat'ı geçebildi.

Bu dönemde Herat kenti tüm karıştıklıkların birlikte yaşandığı son derece hür ruhlu bir kentti. Pek çok ırk ve din bir arada yaşıyordu. Kentte en az 12 dilin konuşulduğundan bahsedilir. Ayrıca her tip eğlence de vardı. Cambazlar, Hokkabazlar, İp ustaları, Akrobatlar, Araba yarışları, Kuklalar, Sokak sahneleri, Şarkılar, Danslar, Alemler, Müşterek Bahisler, her şey vardı. İçki su gibi harcanırdı.

Sarayda da içki su gibi akardı. Safahatın her türü, oğlancılık (homoseksüel ilişkiler), uyuşturucu, serbest aşklar Sarayda vardı. Zar atılır, kart oynanırdı. Herat sarayında sürekli şiir yazılırdı. İran'ın son büyük klasik şairi Cami (1414 – 1492) oradaydı. Herat'ta 80 civarında şair eser vermiş, bunların arasından ortaya dehalar çıkmıştır. Tarih çalışmaları da yapılmıştır. Kandemir (1475 – 1536) buradan çıkmıştır. Kitap yazan atölyelerden fevkalade el yazmaları yazılmıştır. Bu elyazmaları, usta ressamlar tarafından resmedilmiştir. Bu resimlerin pek çoğu günümüze kadar bozulmadan kalabilmiştir.

Narin ve ince ruhlu bir prens olan Hüseyin Mirza'nın kendisi de Çağatay Türkçesinde önemli edebiyat eserleri vermişti. Hüseyin Baykara " Hüseyini " mahlasını kullanıyordu.

Şair, müzisyen, düşünür, matematikçi ve gök bilimci Uluğ Beyin gözlem evi bilimde öncü olmuştu. Semerkant'taki bu yapı günümüze kadar ulaşmıştır. Uluğ Beyin yazdığı eser, ölümünden sonra, halefi el-Kuçi tarafından İstanbul'a götürülerek, burada II. Mehmet tarafından bastırılmıştır. İlk hesap makinesi yapılmış, ondalık sayılar bulunmuştu. Bunları bulan aynı zamanda Newton'a ait olduğu söylenen binom formülünü hesaplayıp, çözen el-Kaşani'dir.

Mimari açıdan çok bina inşa edilmemiş olmasına rağmen inşa edilenler çok süslü yapılmışlardır. Yapılar harika çinilerle kaplanmıştır. Timur'un mezarı olan [Gur-e-Mir](#), Bibi hanım camii zamanının örnek yapılarıdır. [Semerkant](#)'ta Şah-ı Zinde türbeleri, Meşhet'te Gevher Şah Camii (1418), Herat'ta Ansari mezarı (1425), Semerkant'taki Uluğ Bey medresesi (1437), Buhara medresesi (1417), Belh'te Ebu Nasr Parsa Camii, Herat'ta tamir edilen Ulu Cami yapılmış olan mimari eserlerdendir.

Miri Toprak Düzeni

Tarla

Miri toprak diye devletin mülkiyet hakkını elinde tuttuğu toprağa dendiğini daha önce çeşitli vesileler ile görmüştük. Osmanlılarda miri topraklar rejimi tüm toprakları kapsamıyordu. Bu tip toprakların konusu içine esas beslenme kaynağı olan buğday- arpa ekim alanları, otlaklar ve ormanlar giriyordu. Kıtık ve açlık hububat ekim eksiğinden kaynaklandığından devlet tarla ziraatını kontrol altında tutmak zorundaydı. Bağlar ve bahçeler bu kapsamın dışında kalırlardı. Ve yine bu nedenle tarlalar bağ ve bahçe haline getirilemezlerdi. Tarlaların devamlı üretim yapması kanunlarla garanti altına alınmıştı.

Toprak Mülkiyetinin Devlette olması bir rejimdir. Kıtık ve açlık başladığında her devletin başvurmak zorunda kalacağı etkin bir önlemdir. Yapısı gereği de bir düzendir.

Miri topraklar, tapulu araziler ve mukataalı araziler olarak iki türden kullanıma sahiptiler.

Tapu'nun o günlerdeki anlamı ile günümüzdeki anlamı farklıdır. Bugün tapulu arazi denince insanlar mülkiyetin resmen tasdikini anlarlar, ama bizim söz konusu ettiğimiz tapu mülkiyet tapusu değil, kullanım hakkıdır. Tapu rejimine göre kullanım hakkı verilmiş olan arazi satılamaz, hibe edilemez, vakıf yapılamaz, babadan oğla geçer. Köylü tapulu arazisini kendi

işlemek zorundadır. Köylü öküz, sapan ve tohum gibi üretim araçlarını kendi temin eder. Köylü tapulu arazisini bağımsız bir işletme olarak kendi işler.

Köylü, devlete ve bağlı olduğu sipahiye ancak kanunların belirttiği hizmetleri yapıyordu, bunun dışında bir yükümlülüğü yoktu. Bu anlamda hür bir köylüydü. Emeğini karşılıksız kullandırmazdı yani herhangi bir hizmet yaparsa bunu ancak hür iradesi ile ve bir karşılık alarak yapardı. Tabii bu teoride geçerliydi, yoksa yöre koşulları zaman zaman farklı uygulamaların yapılmasını gerektiriyordu. Yine de köylünün hürriyeti devletin garantisi altındaydı. Beyler, yöneticiler, tımar sahipleri köylünün emeğini kendi çiftlik ve vakıflarında kullanmaya kalkınca, devlet bunu önlüyordu.

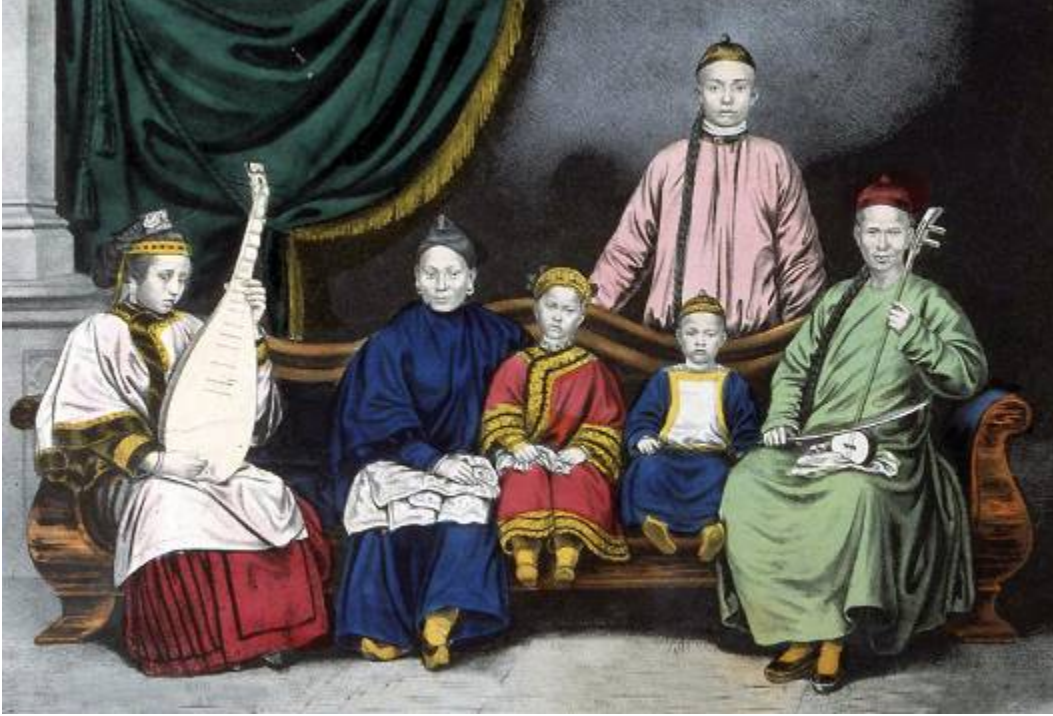
Osmanlı İmparatorluğunda sadece toprak değil, köylü emeği de devler kontrolü altındaydı. Doğu Roma İmparatorluğunda “ dynatoi “, Osmanlı İmparatorluğunda “ ekabire “ karşı köylüler daima devletin himayesini görmüşlerdi veya devlet fakiri korunmaya çalışmıştı. Bu tapu sistemi XX. Yüzyıla kadar az çok korunabilmiş ve köylü ailesi rejimin ana hatlarını belirlemiştir. Doğu Roma İmparatorluğuna olsun, Osmanlı İmparatorluğuna olsun köylü imparatorlukları denir. Üretimin temeli köylü olduğuna göre bu tabir doğrudur. Doğu Roma’da ve Osmanlıda bürokrasi feodal oluşumlara karşı sürekli korumaya çalışmıştır. Bu mücadelenin temelinde de tapulu miri toprak rejimi en önemli unsurdur.

Miri arazinin tapulu olmayan bir kısmı da kiraya verilirdi. Bu mukataa sistemi idi. Bu miri toprakların para karşılığı bir şahsa kiralanmasıydı. Bir iltizamdı. Tapu verilmemiş araziye devlet bir bedel karşılığı ihaleye çıkarılıyordu. Çoğu zaman da açık arttırıma çıkarılırdı. İhaleyi kimin aldığı önemli değildir. Bir kişi alabilir, bir grup alabilir, alan çiftçi, asker, kentli, tüccar veya herhangi biri olabilir.

Devletin elinde köylüye kullanım hakkı verilmemiş toprak, göçler sonucu boşalmış topraklar vardı. Bunlar üretim dışı bırakılamazdı. Osmanlı da bu tip toprakları kiraya vererek üretime sokmuştur. Ancak, bunu devletin fazla tercih ettiği söylenemezdi. Fırsat buldukça, araziler tapulanarak, köylüye teslim edilmiştir. Miri topraklarda esas rejim tapulu rejimdir.

Çin sosyal yapılanması

Bir Çinli aile

Epeydir Çin içine kapanmış, kendi kendine yaşıyordu. Bunu başarabilmesi tamamen sosyal yapısı nedeniyleydi.

Sosyal yapının temelinde baba merkezli bir aile vardı. Bu aile ortak bir atadan indiklerine inanılan büyük bir aileydi. Kendilerini atalar kültürüne atamışlardı. Aileyi temsil eden ise baba sevgisiydi. Ailenin reisi, kardeşleri, yeğenleri, amcaları, dayıları, hala veya teyze çocukları, karısı, akrabalarının karıları, onların çocukları, nikahsız karıları, dinsel ayine katılabilen yani aileden sayılan hizmetçileri, köleleri, aynı çatı altında yaşıyorlardı. Aileler çok kalabalıktı, hatta bazen binleri aşan mevcudu olan aileler vardı.

Çin inancında Şaman İnançta olduğu gibi insanın pek çok ruhu vardı. Bunlardan biri “ yüce ruh “ tu ve gökten gelip, insan bedeninde ortaya çıkıyordu. Bu nedenle ölümler dirilebilirdi. Ölümden sonra bu ruh tekrar göğe dönüyordu.

Bir diğer ruh ise ölümle birlikte gitmiyor, bedenin yanında kalıyordu. Bu ruh bedenden kurtulmuş olduğu için yaşayanlardan daha güçlüydü. Bu dünya’da kalan ruh, havaya karışıyor, ailenin evinin çevresinde dolaşıyordu. Buradan olup bitenleri izliyor, evlatlarını gözetliyordu. Bu aile fertleri arasında dolaşan ruhların bir türlü var olabilmeleri için sevgiye, saygıya ve sunguya ihtiyaçları vardı. Bu ruh, evlatlarına yardım ediyor, onları kolluyordu. Evlatlarına kol kanat gerdiği gibi, mutsuz olursa onları hastalıklarla ve felaketlerle çarpabilirdi de.

Yaşam kutsaldır. İnsanlara Gökten verilmiştir ve atalarından gelecek nesillere geçmektedir. Atalar ne denli eskiyseler o kadar çok bilge ve yetkindirler. Aile var olmak istiyorsa ataları ile uyum içinde olmalıdır. Evin ana odası, bir kabul salonu yani bir tapınaktı (T'ang). Burada Tanrı heykelciği ve içinde ata ruhlarının bulunduğu tabletler vardı. Sabah, akşam ailenin reisi atalarına tütsü, buhur sunardı. Evden çıkarken atalarına haber verir ve nedenini açıklardı. Eve dönünce de onlara olup, bitenler hakkında bilgi verip, ata ruhlarını aydınlatırdı. Atalara aile reisi hediyeler sunar, kokular sürer, çay ve şarap ikram ederdi.

Burada anlatılan Çin dini inancı ile çok önce anlatılan Hristiyanlık öncesi Roma dini inancının ne denli birbirine benzediği okuyucunun dikkatini çekmiştir. Her ikisinde Şaman dininden ilk elden türediklerinden, bu benzerlik normaldir.

Çin'deki en önemli ayin, belli zamanlarda yapılan Kudas ayiniydi. Burada bütün eski kuşaklar dahil, herkes toplanıyordu. Ailenin reisi kurban kesiyor ve karaciğerini kızartarak bütün ev halkına dağıtıyordu. Ata ruhları da bu yemeğe katılıyorlar ve onlara da yemek sunuluyordu. Yaşayanlar, ölümler hep beraber bu yemekte bir arada bulunup, ilişkilerini daha da kuvvetlendiriyorlardı. Çinlilerin bütün yaşamı, çok eskiden beri olduğu gibi bir ayindi.

Bu durumda baba ailede mutlak otoriteydi. Aile babası veya reisi en yaşlı büyük oğlandı. Ölünce yerine en büyük oğlu geçirdi. Aile babası hem mevcut ata ruhları ile ilişkiyi kuruyordu ve hem de gelecekte, ölünce o da tanrı olacaktı. Baba sadece atalara karşı sorumluydu. Ona ailenin bir ihtiyarlar meclisi yardım ederdi. Baba birkaç yaşlıdan meydana gelen aile mahkemesinin de başkanıydı. Kırbaç, sürgüne yollama, aileden ihraç etme, ölüme mahkum etme gibi cezai yetkileri vardı. Yeni doğmuş bir çocuğu aileye kabul etmeyerek, onu öldürtebilirdi. İsterse çocukları satabilirdi.

Aile babayı sevmeli ve tüm hayatını onun için harcayabilmeliydi. Mitoloji babası için yapmadık fedakarlık kalmayan evlatların hikayeleri ile doluydu. Her şey eskiden yapıldığı gibi, babaya sonsuz bir fedakarlık içinde yapılmalıydı. Çin toplumunda yeniliğe yer yoktu.

Oğul, babasının önünde alçak sesle konuşurdu. Baba ayakta ise onun ancak ayaklarına bakılabiliyordu. Baba oturmuşsa karşısında diz çökülürdü. Baba önünde kaşınılamaz, tükürülemez, esnenemez, hışırılmaz. Babanın tasından artta kalan yenir. Babaya saygı aynı zamanda onun kişisel eşyalarına da saygıyı gerektirir. En yüce erdem ataya yani babaya sınırsız baş eğmeydi.

Böylece Çin demek baba otoritesi altında küçük küçük bir sürü akraba topluluk demektir. Bunlar saygı içinde donup kalmışlardı. Bu aile toplulukları XVI ve XVII. yüzyıllarda kocaman ilçeleri kapsayan, kalabalık topluluklar olacaktı. Bunların ailenin ortak mülkiyetinde toprakları, ambarları, okulları, Budist manastırları, tapınakları, kanunları, tarihi vardı. Yani bunların her biri küçük bir devlettir. Bu devletler kendi kendilerine yetiyorlardı.

İmparatorluk bürokrasisi, mandarenler vergi ve asker toplamak için sadece aile reisleri ile görüşüyorlardı. Bu da yeterli oluyordu. Düzen, adalet ve asayiş aile reislerine bırakılmıştı. Bu küçük aile devletleri birbirleri ile sürekli savaş halindeydiler.

Bu çerçeve Çinlilerin düşüncesini kalıplamıştı. Yaşadıklarının dışında düşünemiyorlardı. Ahlak Çin'de ailevi bir ahlak oldu. Çinli için ailesi dışında hiç kimse için bir görevi olmuyordu, ailesinin dışına karşı kayıtsızdı. Aile dışında çekilen acılar bile onu

ilgilendirmiyordu. Öylece tehlike ve özveri aldı başını gitti. Bir Çinlinin yaşamı ataları ve ailesi içindi. Böylece yurtseverlik duygusu da kalmadı.

Çin’de ulus düşüncesinin manevi kişiliği kendine hiç yer bulamadı. Çin’deki bu aile düzeni ulusallık gibi bireysel özgürlüğe de yer tanımıyordu. Bir Çinli bireysel özgürlükten bir şey anlamıyordu. Sonuç hiç olmayan değişim ve ilerleme fikriydi.

Çin Porseleni

Kara Koyunlu Hakkında

Van Ulu Camii, 1911 tarihli foto

XIV. Yüzyılın ikinci yarısında [Kara Koyunlular](#) çok kısa bir süre içinde büyük bir İmparatorluk haline gelmişlerdi. Kara Koyunlular askeri ve idari örgütlenmelerini, saray usul ve kurallarını İlhanlılardan ve Çağatay devletlerinden almışlardır. Kara Koyunlu hükümdarları aile reislerinin seçimi ile işbaşına gelirlerdi. Kara Koyunlu hükümdarlarının hepsi seçimle hükümdar olmuşlardır. Kara Yusuf ve ondan sonrakiler Sultan unvanını kullanmışlardır. Şehzadeler Atabeylerinin yardımı ile kendilerine verilen toprakları yönetiyorlardı. Bayrakları kırmızı renkteydi.

Devlet Divan tarafından yönetilirdi. Büyük Divanın başkanına “ Sahip Divan “ denirdi.

Kara Koyunlu ordusu aşiret askerlerinden oluşuyordu. Aşiretlerin savaş meydanında bir o yana bir bu yana geçmesi, Kara Koyunlu ordusunun en büyük zaaflarından biriydi. Normalde aşiretler birbiri ile iyi geçinemezlerdi. Onlar birbirlerine çok zayıf bağlar ile bağlıydılar. Aşiretleri bir arada tutan merkezi otoritenin gücüydü. Ordu’yu toplayan, onları sevk eden memurlara “ tavacı “ denirdi.

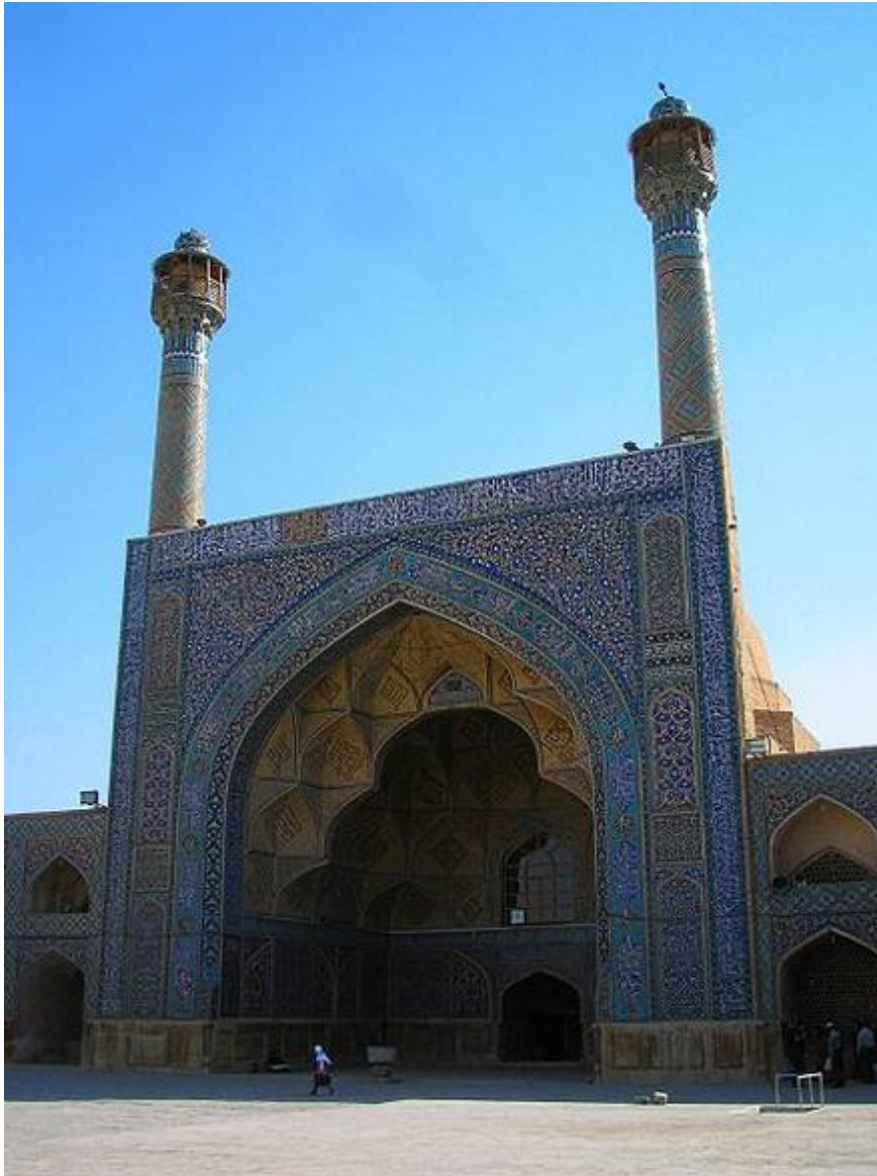
Kara Koyunlu Hükümdar ve şehzadeleri sanat ve bilim adamlarını korumuşlardır. Cihan-şah “ Hakiki “ mahlası ile şiirler yazardı. Celaleddin Devvani, Tebriz medresesinde ders veriyordu. Kara Koyunluların yanında iken Risale-i Huruf adlı eserini yazmıştır. Şeyh Şucaeddin bin

Kemaleddin Kirmani Hadikatül-maarif adlı eserini 1462 de Cihan-şah'ın yanında tamamlamıştır.

Kara Koyunlular bayındırlık faaliyetlerine de önem vermişler, Tebriz başta olmak üzere pek çok eser vermişlerdir. Tebriz'deki [Gök Mescit](#), Van [Ulu Camii](#), [İsfahan Cuma Camii](#) Kara Koyunlu dinsel mimarlığın en güzel örnekleridir.

Kara Koyunlu hükümdar ve prenslerinin Sünni olmadıkları bellidir, ancak Şii olup, olmadıkları tartışmalıdır. Zaman zaman yönetilenleri Şiilik temelinde birleşmeye çağırmışlardır. Bu açıdan bakıldığında Safevilerin öncüsü olarak görülebilirler. Karakoyunluların Şiiliğine karşı, [Ak Koyunlular](#) Sünni olarak görülürler. Ancak militan bir Sünni değillerdir.

Cihan-şah oğlu [Hasan Ali](#)'den gelen [Kara Koyunlu](#) prensleri, oymakları ile birlikte Hindistan'a gidecekler ve orada [Kutbşahi](#) hanedanını kuracaklardır. Bu Şii bir hanedan olacaktır.

İsfahan, Cuma Camii

Karamanoğullarının sonu, 1470

1470'lerde [Bourgogne](#) dükü [I. Charles](#)'a karşı kazandıkları zaferlerle ve İsviçre paralı askerlerinin başarılarıyla [İsviçre konfederasyonu](#)nun hem gücü hem de zenginliği artmıştı.

1470 Haziran ayında Osmanlı donanması Negrepon'tu ([Euboa](#)) (Eğriboz) karadan ve denizden kuşattı. 1 ay içinde kent alındı. Kent sakinleri öldürüldü. Venedik en önemli üssünü kaybetmişti. Bu Osmanlı Venedik savaşlarında dönüm noktası oldu. Bu ada Yunanistan'ın

doğu sahilllerine değecek kadar yakındı. Eğriboz'un kaybı Venedik'te büyük bir korkuya sebep oldu. Venedik yeniden Uzun Hasan ile ittifak kurma teşebbüsüne geçti.

Karaman topraklarında bulunan [İshak Paşa](#) bu sırada Aksaray'dan pek çok insanı İstanbul'a yerleştirdi. Bunlar İstanbul da Aksaray mahallesini kurdular. Gedik Ahmet Paşa da Toroslarda temizliğe girişti, Silifke ve Alanya kalelerini aldı.

[Şeyh Cüneyt](#)'in oğlu Haydar biraz büyümüştü. Uzun Hasan yeğenini 1470 yılında [Erdebil](#)'deki tekkenin postuna oturttu. Uzun Hasan Trabzon prensesi Katerina'dan olma, Rumca adı Marta, Türkçe adı Halime Begim veya Alemşah olan kızını Şeyh Haydar ile evlendirdi. Artık Haydar güçlü bir şeyhti. Ama müritlerinin çoğu Azerbaycan'dan değil Anadolu'dandı. Şeyh Haydar, gövdesi Anadolu'da olan biri gibiydi.

1470 yılında Pir Ahmet'in kardeşi Karamanoğlu Kasım Bey isyan etti. Veziriazam Karamanoğullarını bastırmayı beceremedi. Yerine Veziriazam olarak Rum Mehmet Paşa geçti. 1471 yılında Osmanlılar Memluk matbu olan Alanya beyliğini topraklarına kattılar. Alanya Bey'i Kılıç Arslan kenti Gedik Ahmet Paşa'ya savaşsız teslim etmişti.

Türk Akıncıları Avrupa'yı Titretiyor, 1471

Akın

1471 yılına doğru ünlü düşünür ve gizemci [Pico della Mirandola](#), [Yeni Platoncu](#) düşünce ve [Hermetik](#) gelenekler ile [Kabala](#)'yı birleştirdi. Yahudi gelenekleriyle Mısır geleneklerinin yeniden birleştirilmesi çabasını XVI. yüz yılda [Campanella](#) tarafından da sürdürecekti. Yaratıcı Rönesans düşünürleri, Hristiyanlığın katı kurallarını ancak Hermetizm ile aşabiliyorlardı. Yalnızca 1471 ile 1641 yılları arasında [Ficino](#)'nun Hermetica çevirileri yirmi beş, Patritius'un çevirileri altı basım yaptı. [Asklepius](#) tam kırk kez yayınlandı. [Stapulensis](#)'in Asklepius yorumları on bir basıma ulaştı. 1400 ile 1700 yılları arasında Batılı gezginler tarafından Mısır'ı anlatan iki yüz elli kitap yayınlandı.

Papa [II. Paul](#) ölmüş [IV. Sixtius](#) (1471 – 1484) Papa seçilmişti. Kimse II. Paul'den kötü olamaz derken IV. Sixtius onu geçti. Sixtius kadınlar yerine oğlanlarla yaşamaya başladı. Homoseksüel eşleri yetiştirip, büyüyünce, onları piskopos olarak, kardinal olarak tayin ediyordu. Kız kardeşi ile de cinsi münasebette bulunuyordu. Bu ensest ilişki sonucu doğan erkek çocuklarına münhal prenslikler aradı. Kendi ile yatmayan rahipleri esir olarak satmakla tehdit etti. Harp esirlerine ve aklının estiğine yapmadığı işkence kalmadı.

Avrupa'daki hükümdarlar artık madenleri tamamen ellerine almak istiyorlardı. 1471 yılında Fransa kralı [XI. Louis](#) madenler ile ilgili ilk emri yayınladı. Artık devletler ekonomik gücün bilincine varıyordu. XI. Louis madeni kendi egemenliğinin bir parçası haline getirirken, kumaşa da el attı. Ülke bu sırada ipek sanayini kapmıştı. Bunun da etkisi ile XI. Louis dışarıya olan iktisadi ve mali bağımlılığı azaltmanın yollarını aradı.

1471 yılında Batı Avrupa denizcileri (Portekizler) ekvatoru ilk defa aşıyorlardı. Bu gemilerin konumunu belirlemede yeni hesap metotlarının gündeme gelmesini sağladı. Yeni güneş yükselim tabloları yapılmaya başlandı. Haritacılık hızla geliyordu.

1471 tarihinde Vietnamlılar güneye doğru yayılmaya başladılar. Çampa'yı kendi topraklarına kattılar. Bu sırada İnka yönetimine [Pachacuti](#)'nin oğlu [Topa İnka](#) geçmişti. Topa İnka 1471 yılından 1493 yılına kadar imparatorluk yaptı. Babasının fetihlerini sürdürdü. Quitolu Karasları yendi. Bugünkü Bolivya ve Şili topraklarını ele geçirdi. Arjantin'in bazı bölgelerini aldı. Topa İnka, İnka yönetim biçimine de kesin halini kazandırmıştır.

1471 baharında, Bosna sancakbeyi ve akıncı kumandanı Gazi İshak bey, 25 bin akıncı ile Hırvatistan üzerinden Batı Avrupa'ya girdi. Uzun bir süredir Türk akıncıları her sene Batıya daha önce planlanmış ve hedefleri saptanmış akınlar yapıyorlardı. Gazi İshak Beyin bu akınında 20 bin esir alınmıştı. Akıncı ordusu yola çıktıktan bir süre sonra, belli hedeflerde

ordu dallanırdı. Sonunda bir ağaç gibi dallanan akıncılar küçük müfreseler şeklinde tüm yüzeye yayılmış olurdu. Her müfrezenin yakacağı ve talan edeceği kent ve kasabalar önceden saptanmışlardı. Akıncılar Avrupa'nın her yerindeydiler. Yine de ne zaman nerde olacaklarını kimse bilmezdi. Avrupa'da ne can, ne mal, hiçbir güven kalmamıştı. Akınlar, ancak deprem, sel gibi doğal afetlerle mukayese edilebilirlerdi.

Avrupa'yı Hunlar yakmış, yıkmış, yağmalamıştı. Avarlar Hunları aratmadı. Avar atlıları tüm Batıda çirit atıyordu. Peşinden Peçenekler ve sonra Macar atlıları geldiler. Avrupa Macarlara Türk diyordu. Şimdi de yine Türk atlıları her yerdeydiler. İlk Türk atlılarından bu yana 1000 yıl geçmişti. Avrupa 30 nesildir Türk korkusu yaşıyordu. Türk talanını yaşıyordu. Bunu kim unutabilirdi?

Ak Koyunlar Timur'un Mirascısı mı? 1472

Ak Koyunlu

1472 de Osmanlılar Karaman topraklarındaki [İshak Paşa](#) yerine [Gedik Ahmet Paşa](#)'yı tayin ettiler. Gedik Ahmet Paşa Karaman topraklarını tümü ile Osmanlılara kattı.

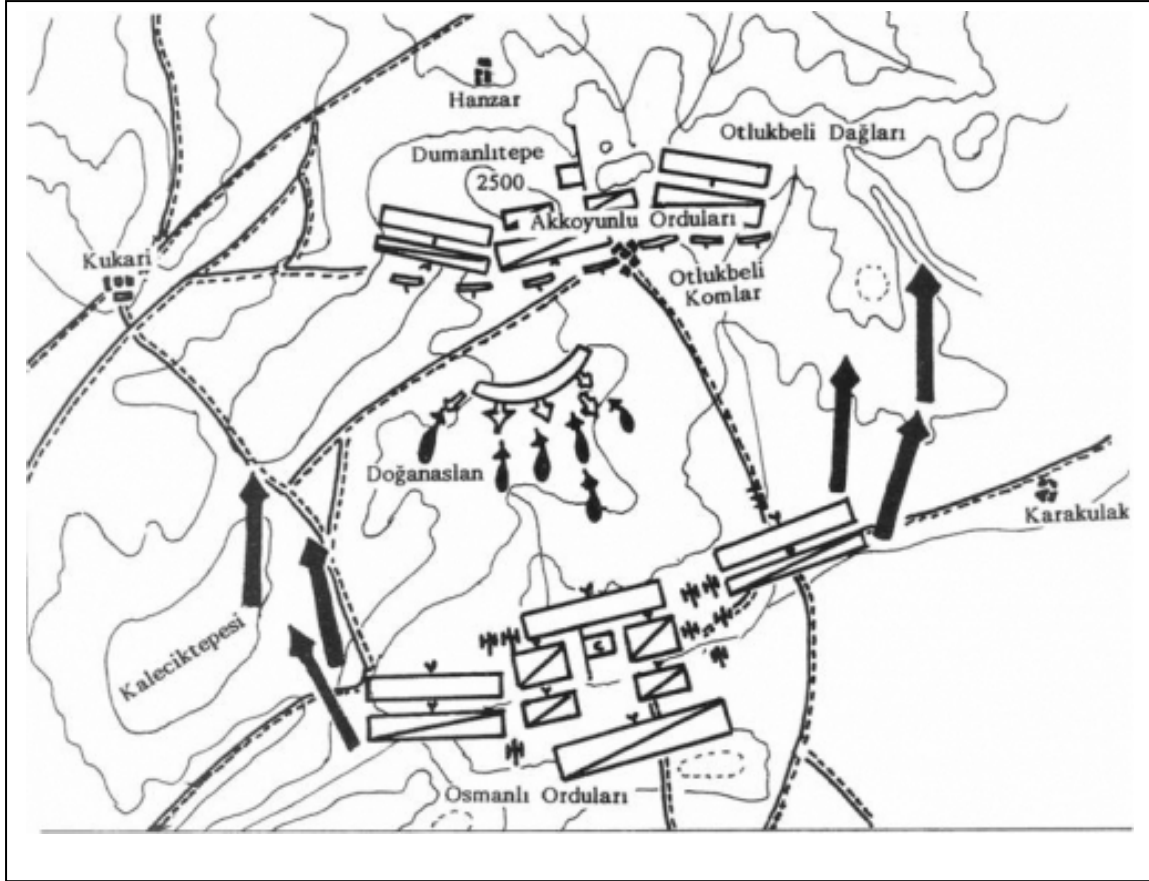
1472 yılında meşhur astronomi bilgini [Ali Kuşçu](#) İstanbul'a Fatih'in yanına geldi. Konu az sonra ele alınacaktır.

1472 yılında, Uzun Hasan İç Anadolu'ya yolladığı kuvvetler ile Tokat, Kayseri ve Hamideli yörelerini eline geçirdi. Bu arada birleşen Ak Koyunlu, Karaman kuvvetleri Konya'yı kuşattılar. Ancak Konya halkı daha önce başına gelenleri unutmamıştı, Osmanlılara sadık kalıp, kenti teslim etmedi. Peşinden Beyşehir civarında Şehzade Mustafa bu kuvvetleri mağlup etti. Bu sırada Pir Ahmet Bey ülkesine yeniden sahip olabilmek için, yanına sığındığı Uzun Hasan'ı sürekli Osmanlılar aleyhine kışkırtıyordu. Bir Venedik donanması da Anadolu kıyılarında dolaşıyordu. İzmir ve Gelibolu tersanelerini yaktılar. Ancak bunlar hedefe yürüyen Osmanlılara sivrisinek ısırtığı gibi geliyordu.

Akkoyunlular, Türkmen boylarını biraraya getirerek, aşirete dayalı bir devlet kurmayı başarmışlardı. İlhanlı geleneklerine dayanarak devleti yönetiyorlardı. Doğu Anadolu ve İran'a egemendiler. Timuruların mirascısı durumuna geçmişlerdi. Bu niteliği ile Uzun Hasan, Osmanlıyı kendine bağımlı sayıyordu.

[Kara Koyunlu](#)lar yıkılmış, [Ak Koyunlu](#)lar Venediklerle ilişki kurmuşlardı. Bunun sonucu olarak mecburi Akdeniz'e açılacaklardı. Ancak Ak Koyunluların bu yeni hedefi, Memlukları rahatsız etmiş, onlarla Uzun Hasan'ın arasını bozmuştu. Uzun Hasan Suriye'ye sefer yaptı. Başarısız olan bu seferden sonra [Memluklar](#) ile Ak Koyunlar arasında Fırat nehri sınır kabul edildi.

Otlukbeli, 1473

Anadolu ve dolayısı ile Şap yatakları Osmanlıların eline geçmesiyle beraber Cenevizlilerin ama aslında tüm Avrupa'nın şap sorunu oluşmuştu. Papalığa ait topraklarda Avrupa şapı bulundu. Bu ekonomik olarak çok önemli bir gelişmeydi. 1473 yılında papalık ve [Mediciler](#) ortaklaşa olarak şap madenini işletmeye başladılar. Mediciler bankaları aracılığı ile Papalık şapına tekel koydular. Bu sermayenin nasıl hükmetmeye başladığının göstergesiydi.

1473 yılında, Fatih Uzun Hasan ile hesaplaşmadan az önce, Avrupa tarafından arkasından vurulmak istemiyordu. Mihaloğlu Gazi Ali Paşa, Varadin kentini ele geçirmiş, yağma akınlarına devam ediyordu. Bu büyük akıncı komutanı Tuna nehrini kuzeye doğru 330 kere geçmişti. Şimdi 18 bin akıncı ile yine Avrupa içlerindeydi. Bu sefer sonunda 900 bin hayvan ve 60 bin esir alınıp, Osmanlı topraklarına getirildiğinden bahsedilir. Böyle bir akının, Avrupa'yı ekonomik olarak ve savaş gücü olarak ne denli yıprattığı bellidir.

Akkoyunlu Padişahı Uzun Hasan Osmanlıyı silmenin zamanının geldiğine inanıyordu. Nerdeyse bütün Anadolu Türkmen beyleri Uzun Hasanın yanındaydılar. Rum ve Gürcü prensleri de Uzun Hasandan yanaydı. Ayrıca Papalık ve Vendikle, Osmanlıya karşı güç ve iş birliği yapmıştı. Öncü Türkmen birlikleri Osmanlı topraklarına girdiler.

Fatih Sultan Mehmet, [Uzun Hasan](#)'ın düşmanca tutumu karşısında sefer hazırlıkları yapıyordu. Bu sırada iki ateş arasında kalmamak için Venedik'e barış önerdi. Venedik buna karşılık Eğriboz adasını isteyince, barış görüşmeleri kesildi. Savaş için Sultan Mehmet'in kararı kesindi. Uzun Hasan'a yolladığı mektupta “ Badema elçimiz ok ve lafımız kılıçtır “ diyordu.

Fatih, seferberliğe girişmişti. Her Hristiyan köyünden 2 kişi askere alındı. Bizans imparator ailesi Paleolog soyundan, Has Murat Paşa komutasında Sırp, Rum ve Arnavutlardan oluşan bir birlik kuruldu. Kalabalık bir Eflak askeri de sefere katıldı. Fatih, Güneydoğuda, Uzun Hasan'la Venedikliler arasındaki ilişkiyi kesmek için, suvari birliklerini ileri yolladı ve Venedik donanmasının yolunu kıyıdan kesti. Bu esnada bütün gençler sefere götürüldüğünden, Rumeli ve İstanbul savunmasız kalmıştı. İstanbul'u nasıl savunacağını soran sadrazama, Fatih şöyle dedi: “ Tüccar ve zanaatkarlar var, onlarla savun “.

Uzun Hasan, Osmanlı ülkesini tutuştur diye Macar kralına mektup yolladı. Ancak, Osmanlı diplomasi ile Macarları oyalıyordu. Haçlı donanması, İstanbul'u almak la görevlendirilmişti. Gelibolu tersanesi yakıldı. Venedikli Amiral, bu kargaşada, basiret gösterip, İstanbul üzerine yürümeye cesaret edemedi. Antalya, İzmir ve kıyı kalelerini bombalayıp, yağmalamakla yetindi. Ama İstanbul korkulu günler geçiriyordu.

Uzun Hasan kendine güvenmekteydi. Fatih'e elçi yollayıp, Trabzon ve Sinop'un Akkoyunluya verilmesini ve Karaman devletinin tekrar kurulmasını istedi. Uzun Hasanın yolladığı darıyı, tavuklarına yediren Fatih simgesel olarak şunu söylemiş oldu: “ Senin ordun darı kadar çoksa, benim yeniçerilerim, tavukların darıyı yok etmesi gibi, ordunu bire kadar kırar “.

1473 yılı Mart ayında Fatih Sultan Mehmet komutasındaki Osmanlı ordusu Üsküdar'dan yola çıktı. Küçük Şehzade Cem, saltanat naibi olarak İstanbul'da bırakılmıştı. Fatih Erzincan'a vardığında, Uzun Hasan da 70.000 kişiyle Tebriz'den yola çıkmıştı. Bu arada, Has Murat Paşa komutasındaki birlikler Fırat nehrini geçtiler. Uzun Hasan'ın oğlu Uğurlu Mehmet Bey, Osmanlı Rumeli Beylerbeyi Has Murat paşayı pusuya düşürerek, onu ve askerlerini kılıçtan geçirdi. İstanbul artık daha çok korkmaktaydı.

Yeniçerisine çok güvenen Fatih, Tercan bozgunundan sonra, güvenini kaybetmişti. Trabzon yoluna doğru geri çekildi. Akkoyunlu takip ediyordu. Akkoyunlu ordusu, geleneksel Türkmen yürüyüşleri gibi, kadınlar, çocuklar ve hayvan sürüleri ile birlikte yürümekteydi. Kadınlar yürüyüşte önemli rol oynuyorlardı. Güneşten korunmak için, yüzleri at kılından yapılmış örtü ile kapalıydı. Çocuklarını, bindikleri atların eğerinde taşıyorlardı. Sol elleri ile hem atın dizginini, hem de çocuğun beşiğini tutarlardı. Sağ elde ise, küçük parmağa takılı kamçıları vardı. Çocuklarını, yürüyüş boyunca, at üzerinde emzirirlerdi. Gerekince, kadınlarda savaşa katıldı. Zaten Türk Kadınlarının savaşıması yeni değildi, onlar her gerektiğinde savaşmışlardı. Örneğin, tarihçiler Dülkadiroğlunun 30 bin kişilik kadın askeri olduğu yazarlar. Bu yukardaki tablo Akkoyunlu ordusunun tablosuydu, ama az bir zaman önce Osmanlı ordusu da böyle bir orduydı.

Akkoyunlu ordusunun dökümü şöyleydi: 6.000 büyük çadır, 30.000 deve, 5.000 yük katırı, 2.000 katır, 20.000 küçükbaş hayvan, 11.000 büyükbaş hayvan, 25.000 atlı asker, 10.000 genç ve orta yaş kadın, 5.000 kadın hizmetçi, 6.000 12 yaş altı çocuk, 5.000 bebek, 5.000 yük arabası, 2.000 eşek, 20.000 hizmet atı, 100 av leoparı, 200 doğan, 3.000 atmaca, 50 şahin, 3.000 yardımcı adam...

Osmanlı ordusu Bayburt'a doğru çekilmeye başladı. Ancak Uzun Hasan'ın manevraları sonucu savaşı [Otlukbeli](#)'nde kabul etmek zorunda kaldı (Ağustos 1473). Tehlike, Osmanlı ordusu için, Ankara savaşında Yıldırım Beyazıt'ın başına gelen gibiydi. Ancak, şimdi Osmanlı ordusu dünyada mevcut en modern orduydı.

Osmanlı ordusu 5 parçaydı. Merkezde Fatih Sultan Mehmet, sağda Şehzade Bayezid ve Gedik Ahmet Paşa, solda Şehzade Mustafa ve Anadolu Beylerbeyi Davut Paşa bulunuyordu. Diğer iki parça yedekte. 190 bin kişilik ordunun 100 bini muharip, 90 bini yardımcı sınıftandı.

Uzun Hasan'ın ordusunun sağ kanadına veliaht şehzade Uğurlu Mehmet Bay, sol kanatta da diğer oğlu şehzade Zeynel Bey kumanda ediyordu. Uğurlu Mehmet Mirza, Otlubeli savaşından sonra babası ile bozuşarak Osmanlı hizmetine girmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in tek kızı Gevher Hatun ile evlenerek, paşa ünvanı ile beylerbeyi olmuştur.

Osmanlı ordusunun ateşli silah üstünlüğü tartışılmazdı. Venedik top ve diğer ateşli silahları [Ak Koyunlu](#)lara taşımaya çalışmış ancak başarılı olamamıştı. Savaş boyunca, Ak Koyunlu ordusu, Osmanlı ordusunun sürekli ateşi altında kalıp, erimeye başladı. Top ve tüfek Türkmeni birkaç saat içinde bozguna uğrattı.

Savaşı kaybettiğini anlayan Uzun Hasan kaçtı. Savaş sonunda Osmanlılar çok fazla tutsak ve ganimet ele geçirmişlerdi. Bu savaştan sonra Uzun Hasan siyasi saygınlığı bitti. Bir yandan da büyük toprak kaybetmişti. Uzun Hasan, bir daha Osmanlı topraklarına saldırmayacağını taahhüd etti ve iki ülke arasında anlaşma yapıldı. Fatih Sultan Mehmet Veziriazam Mahmut Paşa'nın önerisine uyarak, Uzun Hasan ve kuvvetlerini takip etmemiştir. Zaten etse idi ne kazanırdı ki? Otlukbeli savaşı öncesi Uzun Hasan'ın Venediklerden istediği toplar savaşa yetişmemiştir. Ama onlar eninde sonunda gelecekti. Uzun Hasan barış anlaşmasını imzaladı. Onun da Batıdaki güçlü komşusu ile bir daha uğraşmak isteği kalmamıştı.

Savaştan sonra alınan pek çok esirin yanında, Timuroğullarından üç imparatorluk prensi kardeş Muhammed Bakır, Zeynel ve Muzaffer Mirzalar da vardı. Fatih, zaferden sonra bu savaşı kazanması şerefine 40 bin esiri satın alarak serbest bırakmıştır. Bu bir şükran işaretiydi.

1473 yılında Kıbrıs krallığı Karahanlı ve Ak Koyunluların müttefiki olarak Anadolu işlerine karışmıştı. Osmanlı Ak Koyunlu mücadelesi sırasında Napoli ve diğer Avrupa devletlerine ait gemiler, Venedik donanmasına eklenerek büyük bir armada oluşturmuşlardı. Bu donanma başta İzmir ve Antalya dahil, Akdeniz ve Ege'deki Osmanlı limanlarını vurmuştu. 1473 yılından sonra girişim Venedik donanmasından Osmanlı donanmasına geçti. Venedik'e kadar tüm kıyılar yakılıp, yıkılmaya başlandı.

Otlukbeli savaşından sonra Fatih Sultan Mehmet, Sadaret makamından Mahmut Paşa'yı alıp yerine Gedik Ahmet Paşa'yı atadı. Peşinden de Gedik Ahmet Paşa komutasında bir orduyu Karaman topraklarına yolladı. 1474 ve 1475 yıllarında Karaman bir daha ve son defa olarak üzere ele geçirildi. Karaman beylerinin ve ailesinin nerdeyse tümü öldürüldü. Karaman topraklarında ve Toroslarda ele geçen tüm Türkmenler, zorunlu göçe tabi tutuldular. Bunlar, erkek, kadın, çocuk Trakya, Sirbistan, Bosna'ya sürüldüler. Böylece Karaman da ve Konyanın çevresinde asayiş kuruldu. O tarihlerde, bu topraklarda sadece Türkçe konuşan Hristiyan ahalî kaldı. Böylece Karaman Beyliği de tarihe karışmış oldu. Bu son çarpışmalar sırasında Şehzade Mustafa hastalanarak öldü. Onun yerine Karaman vilayetinin başına Şehzade Cem getirildi.

Kırım, 1474 – 77

Moskovağılar

1474 tarihinde Osmanlıların Rumeli Beylerbeyi İşkodra ([Shköder](#)) kentini kuşattı ama başarılı olamadı. Osmanlı ordusu hastalanmış ve Arnavut vur kaçları ile de yıpranmıştı. Geri çekildi. Bu sırada Venedik ile 6 aylık bir ateş kes yapıldı. Bu Gedik Ahmet Paşa'nın donanmasına Karadeniz'de hareket olanağı sağladı.

Fatih Sultan Mehmet, 1475 yılının ilk aylarını İstanbul'da geçirmek zorunda kalmıştı. Ailesinde irsi olan [Gut hastalığı](#) nedeniyle çok rahatsızdı. Bu acılı hareketsizlik, onu planlarını ertelemek zorunda bıraktı.

Fatih Sultan Mehmet Karadeniz'e hakim olma projesi uyarınca 1475 yılında Vezir-i Azam [Gedik Ahmet Paşa](#)'yı 300 parçalık bir donanma ile Cenevizlerin elinde bulunan Kefe limanını almaya yolladı. Gedik Ahmet Paşa Kefe'den sonra Azak ve Menküp kalelerini de aldı. Böylece Osmanlılar Kuzey Karadeniz'e yerleşmiş oldular. Kuzey Karadeniz savaşları sırasında ele geçen esirler arasında Kırım Hanlarından [Mengli Giray](#)'da vardı. Bu sırada Giray Hanlığı içinde karışıklıklar oluyordu. İktidar bir yandan Cengiz soylu hanlarda, diğer yandan kabile şeflerinden oluşmuş aristokrasideydi. Mengli Giray Han, Cenevizlilerin isteği üzerine, Kefe'deki Tatar temsilcisi Şirin kabilesi beyi Eminek'i kovmuştu. Bu sırada [Altınordu](#) Hanı Ahmet Kırım'ı işgal etti. Eminek aristokrasiyi toplayarak Osmanlılardan yardım istedi. Bu nedenle Fatih Sultan Mehmet Kırım'a ordu yollamış ve orayı kendine tabi ilan edebilmişti.

Ancak Altınordu'nun da Kırım üzerindeki hak iddiaları bitmemişti. Ele geçirilen Mengli Giray 1478 yılına kadar İstanbul'da tutulacaktır.

Kırım'ın Osmanlıların eline geçişi aynı zamanda Karadeniz'deki Ceneviz varlığının sonuydu. Cenevizlilerin elinde Ortadoğu'da sadece önemli bir yer olan Sakız kalmıştı.

Kırımın Osmanlıların eline geçişinden sonra Kırım Hanlarının sikke kesme hakkı korunmuştu. Ancak Kırım Hanının adı Osmanlı Sultanından sonra yazılır olmuştu. Kırım Yarımadasının bütün doğu sahili, Han tarafından Parişaha hediye edilmişti. Bu bölge İstanbul'dan yollanan bir vali ile yönetilmeye başlandı.

Osmanlı açısından Tuna ve Sava'nın güneyi ile Kırım, özellikle gelirlerin artması yönünden, önemliydi. 1475 tarihlerine gelindiğinde bile hala Anadolu maden işletmeleri Rumeli işletmelerinden daha fazla gelir getiriyordu. Anadolu'daki büyük bakır ve şap madenleri iltizam gelirleri, Osmanlı devletinin bu tarihlerdeki Anadolu'dan gelen vergi gelirlerinin yarısına yakındı. Örneğin Kastamonu Bakır madeninin 150 bin duka altın iltizam geliri vardı.

1455 ile 1487 tarihleri arasında İngiltere tahtı için [Lancesterlar](#) ile [Yorklar](#) arasında pek çok savaş yapılmıştı. Savaşların İngiltere'yi yıpratmıştı ve sadece Fransızlara yaradığını, geç de olsa fark eden asiller, politik bir çözüm arıyorlardı.

Semendire Kalesi

Osmanlı Sabak kalesinden hareket eden akıncılar, Macaristan'a çok zarar verdiriyorlardı. Özellikle 1473 ve 1474 yılı akınları Macarlar için çok yıkıcı olmuştu. [Matyaş Korvinus](#), bu tehlikeyi ortadan kaldırmaya kararlıydı. 1476 Sonbahar'ında saldırdı. Şubat 1476 tarihinde kaleyi alıp, [Smederova](#)'ya (Semendire) kadar ilerledi.

1476 yılında karışıklar çıkan ve itaatsizlik eden [Boğdan](#) Üzerine Fatih Sultan Mehmet bir sefer düzenledi. Boğdan'ın merkezindeki [Suçiova](#) kalesi alınamadı, bu sırada Yeniçeriler arasında veba çıktı. Boğdan voyvodası [Büyük Stefan](#)'da gerilla savaşı veriyordu. Fatih Sultan Mehmet geri döndü. Boğdan Büyük Stefan'ın egemenliği altında kalmıştı. Boğdan'dan dönen ordu, Smederova'daki Macarları orayı terke zorladı.

Fatih zamanının önemli bir matematikçi olan [Yusuf Sinan Paşa](#) yaşamıştır. Sinan Paşa, ilk İstanbul kadısı olan Hızır Beyin oğluydu. Tazarruat adlı eseri ile ünlendi.

Yusuf Sinan Paşa 1476 yılında bir sebeple Fatih Sultan Mehmet'in gazabına uğrayarak hapse atıldı. Bunun üzerine bazı bilim adamları eyleme kalkıştılar. Sinan Paşa hapisten çıkmadığı takdirde eserlerini yakarak, Osmanlı ülkesini terk edeceklerini padişaha bildirdiler. Bunun üzerine Sinan Paşa hapisten çıkarıldı. Paşa daha sonra Sivrihisar'a kadı olarak sürgün edilmiştir. Sinan Paşanın talebesi ve Fatih kitaplığı kütüphane memuru [Molla Lütü](#) de, görevini bırakarak, hocası ile beraber Sivrihisar'a gitmişti.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'da yanında tuttuğu Kırım Hanı Mengli Giray'ı, Osmanlıya tabi olmayı kabul edince Kırım Hanlığına atadı. Böylece, Kırım Hanlığını da Osmanlı nüfusu içine alınmış oldu (1477). Mengli Giray daha sonra Yavuz Sultan Selim'in kayınpederi ve Kanuni Sultan Süleyman'ın dedesi olacaktır.

Burada Girayların tahta çıkış sırasını bir daha hatırlatmakta yarar olabilir. 1466 yılında I. Hacı Giray ölmüştü. Yerine oğlu Nuri Devlet Giray Han oldu. Bir yıl sonra İstanbul'daki kardeşi Mengli Giray Kırım'a gelerek Han oldu. Mengli 7 yıl saltanatta kaldı. Yerine tekrar ağabeyi Nuri Giray geçti. Bir yıl sonra 1475 de tekrar Mengli Kırım Hanı oldu. 1476 Nuri tekrar tahta çıktı. Bir yıl sonra da 1476 yılında Nuri Giray'ın ölümü üzerine Mengli üçüncü defa Han oldu. Bundan sonra Mengli Giray 1514 yılına kadar Kırım Hanı olacaktır. Yavuz tahta geçtikten sonra ölmüştür.

1477 yılında Westminster'de [Caxon](#) adlı bir matbaacı çok sayıda Mukaddes Kitabı basarak dağıttı. Böylece herkez din kitabını okumaya başladı. Avrupa bir okuyucular ülkesi oldu. Bu kadar okununca, derinlemesine düşünme de aldı başını gitti. Bir yandan sevgi yükselirken, diğer yandan kilise en aciz dönemini yaşıyordu. Kilise psikolojik savaşı kaybederken Avrupa okuyordu.

Uzun Hasan'ın Ölümü, 1477

Uzun Hasan 1477 yılında IV. Gürcistan seferinden dönerken hastalandı ve 1 yıl sonra Tebriz'de öldü. Uzun hasan [Ak Koyunlu](#) devletini döneminin en güçlü devletlerinden biri haline getirmişti. Uzun boylu, zeki, anlayışlı, kararlı, cesur, adil ve iyi ahlak sahibiydi. Sanatçıları ve fikir adamlarını korurdu. Tek zayıflığı belki içkiye olan aşırı düşkünlüğüydü. Ak Koyunlu devlet örgütlenmesi Osmanlı devlet örgütlenmesine benzemektedir.

16 yıl süren Osmanlı Venedik savaşlarının son yıllarına doğru, 1477 tarihinde Osmanlılar Yunanistan'ın Korint körfezindeki Venedik limanı İnebahtı'yı almaya çalıştılar, ama başarılı olamadılar.

1477 yılında Kutsal Roma Germen İmparatoru [Habsburg](#) ailesinden [III. Friedrich](#)'in (Frederich) oğlu Avusturya Arşidükü [Maximilian](#), [Burgundy](#) varisi [Maria](#) ile evlendi. Mary 20 yaşındaydı ve Burgundy ona babasından miras kalmıştı. Maximilian Mary'den 2 yaş küçüktü. [Burgundy](#) (Burgondiya) bugünkü Fransa'nın Dijon'udur ama asıl önemlisi Belçika

Flander'ini içeriyordu. Özellikle kumaş sanayinin geliştiği bu zengin bölgenin Avusturya'ya katılması ile ki buna Burgondiya düğünü denir, birden bire dükalık büyüdü ve önemli bir yer edindi. Böylece Alçak Ülke (Pays bas) toprakları da Habsburg aile topraklarına katılmış oldu.

[Uzun Hasan](#)'ın ölümünün peşinden aile prensleri taht için birbirlerine girdiler. Hepsi bir yerde bağımsız beyler gibi davranmaya başlayıp, merkezi otoriteyi dinlemediler. [Ak Koyunlu](#) tahtına Yakup geçmişti (1478 – 1490).

1477 yılında Fatih Sultan Mehmet, İstanbul Kadı ve valisi olan Mahmut Paşayı huzuruna çağırarak, İstanbul'da yapılmış olan imarı ve kentin durumunu öğrenmek istedi. Buna göre o tarihte İstanbul'da 8951 Müslüman aile, 3151 Ortodoks Rum aile, 1647 Yahudi aile, 267 Kefe'den getirtilen Cenevizli aile, 372 Ermeni aile, 384 Karamanlı aile (Bunlar aslında Türk kökenli ama Hristiyan'dır) vardı. Kentin tüm nüfusu ise 14803 aileydi. Böylece anlaşılmaktadır ki 1477 yılına gelindiğinde, 1453 de boş ve harap olan kent, yeniden kalabalıklaşmaktadır.

Çıldır Gölünde Akkoyunlardan kalan bir köprü

Osmanlı Venedik Barış, 1477,78, 79

Medici ailesi

Venedik'i hallaç pamuğu gibi atan Osmanlı akınları senelerdir, yaz kış demeden sürüyordu. Bu büyük akınların pek çoğu Bosna Beylerbeyi İskender Bey tarafından yönetilmişti. Zaman zaman akınlara 30 binden fazla akıncı katılıyordu. Venedik halkı evlerini terk etmiş, toprağa kazdıkları büyük siper ve sığınaklarda yaşar olmuşlardı. Her yerde her zaman karşılarına Türk atlıları çıkıyordu. Venedik halkının direnme gücü bitmiş, barış için hükümete baskı yapmaya başlamışlardı.

1477 yılında Osmanlı akıncıları İzonzo Irmağını geçerek Venedik'e " Kripoli akını " denen müthiş bir akın yaptılar. Venedikliler akıncılar önünde hiçbir yerde tutunamadılar. Kaçtılar ama kaçacak yer bile bulamadılar. Türk akıncıları Venedik kentinin burnunun dibine gelmişlerdi. Her yer alevler içindeydi. Venedik Osmanlılardan barış istedi.

Fatih Sultan Mehmet İskodra'ya sefer yapmak istiyordu. Bu seferi yapmaya pek gönüllü olmayan Veziriazam Gedik Ahmet Paşa, veziriazamlıktan alınarak, Rumelihisarı'na hapsedildi. Gedik Ahmet Paşa bir süre sonra serbest bırakılarak, Kaptanıderya olacaktı. Azledilen Veziriazam'ın yerine Karamani Mehmet Paşa tayin edildi. Çandarlı Halil Paşadan sonra ilk defa Türk asıllı biri veziriazam oluyordu. Aynı zamanda asker olmayan birinin de

başbakan olmasıydı. Karamani Mehmet Paşa önemli bir hukuk adamıydı. Koyduğu kanunlar Tanzimat (1839) dönemine kadar yürürlükte kalmıştır.

Venedik akınından sonra Osmanlı akıncıları 40 bin akıncı ile Erdel'e girdiler. Bu akında Mihaloğlu Ali Bey, Mihaloğlu İskender Bey, Evrenosoğlu Hasan Bey ve kardeşi İsa Bey, Malkaçoğlu Bali bey bulunuyordu.

İtalya Floransa'da, [Medici ailesine](#) yönelik bir komploya Papalığın karışması, Floransa'yı 1478'de Papalık Devleti ve Napoli'yle karşı karşıya getirdi. Savaş tehlikesi [Lorenzo de Medici](#)'nin Napoli kralı [Ferrante](#)'ye bizzat giderek, Papalıkla yaptığı ittifaktan caydırmasıyla ortadan kalktı.

1478 senesinde İstanbul'da yapılan sayıma göre 9.517 Müslüman hane, 5.162 Hristiyan hane, 1.647 Yahudi hane olmak üzere 16.326 hane vardı. Yerleştirme politikası sonuç veriyor İstanbul Müslümanlaşıyordu.

Osmanlı orduları üst üste Arnavutluk üzerine seferler düzenliyorlardı. Son seferde 1478 de Kroya (Akçehisar), 1479 da İşkodra alınarak tüm Arnavutluk toprakları Osmanlı topraklarına katıldı. İşkodra muhasarasında, İstanbul kuşatmasında kullanılan toplardan daha büyük ve teknik olarak daha gelişmişleri kullanıldı. Bu ağır topların dağları aşırarak İşkodra'ya varması mümkün değildi. İşkodra önlerine gelindiğinde hemen Yüksek Fırınlar tesis edilerek, toplar orada döküldü. Bu toplar ile kaleye günde 178 gülle atışı yapılıyordu.

İşkodra kalesini Venedikli komutan Antonio de Lezze savunuyordu. Kale ve kent alınmıştı ama iç kale teslim olmuyordu. Fatih 2 aydan fazla bir süre kale önünde kalmıştı, oradan ayrıldı. Ancak kalede bırakılan Osmanlı Ordusunun bir kısmı muhasaraya devam etti. İç kale Venedik ile barış anlaşması imzalandıktan sonra, anlaşma koşulu olarak Türklere bırakıldı. İşkodra sancak merkezi yapıldı.

Bu savaş bütün teferruatı ile savaş sırasında iç kalede bulunan Venedikli rahip [Marino Barlezio](#) tarafından Latince ve 3 cilt halinde yazılmıştır. Osmanlıların tekniği müthişti. Uçan ateşler, yerde patlayan mermiler, füzeler vardır. İç kaledekiler bütün olumsuzluklara rağmen kahramanca direnmişlerdir.

Venedik 16 yıl süren ve kent kapılarına kadar dayanan Arnavutluk savaşı sonunda çökmüştü. Uzun Hasan ölünce de ikinci bir cephe açma umudu da yok olmuştu. Sonunda barış yapıldı. 25 Ocak 1479 tarihli bir anlaşma ile İşkodra, Kroja, Lemnos, Negrepont, Mora'nın güneyi, Magne burnu Osmanlılarda kalıyordu. Diğer alınan yerler karşılıklı olarak geri veriliyordu. Venedik 100.000 duka borç verecekti. Osmanlı İmparatorluğu topraklarında elverişli koşullarda yapacağı ticarete karşılıklı her yıl Osmanlı hazinesine 10.000 duka ödeyecekti. Venedik İstanbul'daki uyruklarını yargılama yetkisine sahip, bir temsilci (balyoz) bulunduracaktı. Venedik siyasi olarak önemli bir darbe yemişti. Mali olarak onu sarsacak bir şey yoktu.

1479 yılında Şehzade Bayezid, babasının isteği ile Trabzon'un güney batısındaki 90 Km uzunluğunda ufak bir Rum prensliğini Osmanlı topraklarına kattı.

1479 yılında, Gedik Ahmet Paşanın Güney İtalya seferi sırasında, [Zanta](#), [Kefalonya](#) ve [Ayamavra](#) adaları Osmanlı yönetimine geçti.

1479 yılında Osmanlı uç beyleri Erdel’e büyük bir yağma akını düzenlediler. Erdel voyvodası [Stefan Batori](#) bu büyük seferi bozguna uğrattı ([Breadfield Savaşı](#)). Osmanlı kuvvetleri büyük kayıplar vererek geri çekildiler.

Breadfield Savaşı

Bu sırada Bosna’da Osmanlı egemenliği yerleşmiş ve Hersek’e kadar uzanmıştı. Kısa süre sonra Bosna ileri gelenleri Müslümanlığı kabul ettiler. Bundan sonra Bosna Balkanlardaki Osmanlı yönetiminin temel taşı oldu.

Balkanlarda Arnavutluk hem daha önce ve hem de daha süratle Müslümanlaşmıştı. Bosna daha yavaş, İslamlaştı. Tabii bu din değiştirmeler yüzde yüz olmadı. Arnavutluk’un Müslümanlaşmasında Bektaşî tarikatı, dervişleri ve şeyhleri çok önemli bir rol oynamıştılar. Ancak Bosna’da böylemi oldu, net değil. Bugün, Bosna’da Bektaşiliği göremiyoruz. Buna karşılık Kadiri, Mevlevilik ve tabi başta. Nakşîliği görüyoruz. Halveti de var.

1479 yılında [Kazan](#) Hanı [İbrahim](#) öldü. İbrahim Han devrinde taht mücadeleleri başladı. İbrahim Hana karşı bazı beyler Kasım Hanlığının kurucusu Kasımı Kazan Hanı olarak tanıdılar. Türklere karşı fırsat kollayan Moskova Knezliği bu durumu değerlendirerek İbrahim Hana karşı Kasım Hanı destekledi. Hanedanlık meselesi Moskova Knezliğinin kontrolünü gevşettiğinden Ruslar, Türklerin hakimiyetinden kurtulmak için faaliyete geçtiler.

1479 yılında İspanya Kanarya adalarının güneyindeki bütün denizlerde Portekiz tekeli tanıdı. Portekiz, Hindistan’a doğru giderken (bunu bilmeden) geçtiği her denizi ve toprakları Portekiz kralının malı kabul ediyordu. Buralar yabancılara kapalıydı.

1479 yılında Aragon Kralı [II. Juan](#) ölünce yerine oğlu [II. Ferdinand](#) (1479 – 1516) geçti. Ferdinand Kastilya kraliçesi İsabelle ile evlenmişti. Bu evlilik İspanya’yı doğuracaktı.

İtalya çıkarması, 1480

Rodos kalesi

1480 yılında, [Ramazanoğlu](#) Beyi [Davut Bey Memluklar](#)la yapılan bir savaş sırasında öldü. Yerine geçen Halil Beyin uzun bir saltanat yaşadığı bilinmektedir. Ak Koyunlular içinde saltanat savaşları devam ediyordu. Bu mücadeleye Memluklularda katıldılar. 1480 yılında Ak Koyunlu topraklarında savaşan Memluk ordusunda Memluk ordu komutanı Yeşbey öldü. Bu sıra da Yakup Bey Ak Koyunlu devletine sahip olur gibi oldu.

1480 yılında Osmanlılar hem Rodos'a ve hem de İtalya'ya çıkarma yaptılar. Rodos'a çıkmış olan [Mesih Paşa](#) başarılı olamadı. Cenevizlilerin olan Sakız adası Osmanlılara hep vergi verirken, Saint Jean şövalyelerinin oturduğu Rodos adası vergi vermeyi hep reddetmişti. Ayrıca Osmanlılar Sakız üzerinden ticaret yapıyorlardı. Halbuki Rodos, özellikle son zamanda, bir korsanlık merkezi haline gelmişti.

Mesih Paşa, Palaiologoslardan geliyordu. 22 Mayıs 1480 yılında adaya çıkılıp, kent kuşatılmaya başlandı. Tarikat, bu saldırıyı beklediğinden önceden gerekli tedbirleri almıştı. Tarikatın Üstadı azamı [Pierre d'Abusson](#)'du. Türk topları etkiliydi ama şimdi savunmanın da topları vardı. 28 Temmuz'da yapılan genel saldırı çok kanlı bir biçimde püskürtüldü. Kayıpların büyüklüğü karşısında Mesih Paşa adayı terk etti. [Saint Jean şövalyeleri](#) büyük bir başarı elde etmişlerdi. Sakız ve Bodrum'u da ellerinde tutabildiler.

Bazı tarihçiler, Rodos'un fethedilememesini Mesih Paşanın yağmayı yasaklama kararına bağlarlar. Tam yeniçeriler kale burçlarına ulaşmış iken, Mesih Paşa yağmayı yasaklar. Şevki kırılan yeniçeriler işin devamını getirmezler. Kaleye o ana kadar girmiş olan yeniçeriler de

arkadan yardım gelmeyince telef olurlar. Mesih Paşa kuşatmayı kaldırıp İstanbul'a dönünce Fatih'ten dayak yemiştir.

Rodos Kuşatması

Fatih Sultan Mehmet ve savaşçı veziri [Gedik Ahmet Paşa](#)'ya göre Napoli krallığı Arnavutlukta [İskender Bey](#)'in yanını tutarak ve ona yardım ederek cezalandırılmayı çoktan hak etmişti. İtalya parçalanmıştı. Venedik tarafsızdı. Bu kadar olumlu koşul bir daha ne zaman meydana çıkabilirdi ki? 1480 yılında Gedik Ahmet Paşa Otranto'ya asker çıkardı. Otranto, Boğazın ev dar yerinde Arnavutluk sahilinden 80 Km mesafededir. Türkler çizmenin topuğu olan bu eyalete “ Pulya “ derler.

Floransa'da Loranzo de Medici 1469 yılından beri naip olarak bulunuyordu. Osmanlılar İtalya'ya çıkarma yapar yapmaz, Napoli işgal ettiği Floransa topraklarını terk ederek, ana vatanını müdafaaya koştu. Loranzo de Medici ve Floransa kurtulmuştu.

Gedik Ahmet paşa 11 Ağustos 1480 yılında topçu gücünden yoksun Otranto'yu ele geçirdi. Otranto Osmanlıya 14 gün karşı koyabilmişti. Kenti savunan 22 bin savaşçıdan 10 bini öldükten sonra Otranto ancak düştü. Otranto halkının büyük bir bölümü öldürüldü. Gedik Ahmet paşa, burayı İtalya içlerine doğru ileride yapılacak olan hareket için üs haline getirdi. Brindisi, Lecce ve Toranto'ya kadar yağma akınları düzenlendi. Gedik Ahmet Paşa, kente bir garnizon bırakarak, Avlonya'ya dönmüştü. Bu sırada Napoli kendini toparladı. Gedik Ahmet Paşa'da ilk fırsatta tekrar İtalya'ya dönmeye bakıyordu. Aslında İtalya'da bir köprübaşı

kurulmuştu ama işler Fatih Sultan Mehmet'in sandığı kadar iyi gitmiyordu. Herhalde Sultan İtalya fethinde sağlam adımlarla ilerlendiğini sanıyordu. İtalya'da Osmanlının karşısında Papanın da desteğini alan Napoli, Aragon, Kastilya koalisyonu vardı.

Papa, işler daha da sarpa sararsa Avignon'a gitmeyi düşünüyordu. Loranzo de Medici, kestirdiği sikkelerle Fatih Sultan Mehmet'i Batı Roma'nın da İmparatoru olarak selamlıyordu. İtalya'da genel kanı Osmanlıların güney İtalya'yı fiilen topraklarına katacağı, orta ve kuzey İtalya'nın ise tabilik yolu ile Osmanlılara bağlanacağı yönündeydi.

İtalya'nın her yerinde Roma İmparatoru Fatih'in 200 bin asker ile Arnavutluk'ta Avlonya'da bulunduğu ve çok yakında Ordusunu İtalya'ya geçireceği konuşuluyordu. Napoli Kralı [Ferrante](#) (1458 – 1494) bütün Avrupa hükümdarlarından yardım istiyordu. Papa [IV. Sixtus](#) ilk iş olarak elindeki tüm gümüşleri Ferrante'ye yolladı. Sonra, Türklerin İtalya fethine karşı mücadele edecek bütün Hristiyanların günahlarının Tanrı katında affedileceğini ilan etti. Hazinesi boşalan Papa daha sonra ev başına vergi koydu.

Dest-i Kıpçak Türkleşmiş ve Müslümanlaşmıştı. Çok uzun zamandır Türk devletlerinin kontrolü altındaydı. Kimin hatırına bu topraklara, bir gün gelip de Rusların hakim olacağı gelebilirdi. Nitekim gelmedi. Ama sürpriz olmayan bir gelişme epeydir başlamıştı. Altınordu devleti parçalanıyordu. Bozkırdaki devlet parçalanır ama bir Türk çıkar, tekrar yeni bir devlet kurardı. Normal olması gereken buydu. Türk ve Müslüman düşmanı birilerinin Türklerin elinden normal gelişmeyi alacakları herhalde düşünülemezdi.

[III. İvan](#) (1462 – 1505), Altınordu devletinin geride kalmış olan parçasına karşı Kırım Hanı ve [Ak Koyunlu Uzun Hasan](#) ile ittifak kurdu. [Altınordu](#) Hakanı [Ahmet Han](#) (1460 – 1481) gümrük vergisi ödemeyi reddetti. Ahmet Han Moskova üzerine yürüdü. Moskova kuvvetleri Oka ve daha sonra Urga nehri kıyısına mevzilendiler (1480). İki tarafta birbiri ile savaşılmaya cesaret edemiyordu. Karşılıklı beklediler, beklediler. Sonra Altınordu kuvvetleri geri çekildi. Bu da Altınordu devletinin ve giderek buradaki Türk ve Müslümanların sonu oldu.

Sibirya'da bugünkü [Tobolsk](#)'a 16 Km uzaklıkta Türkleşmiş Moğolların yaşadığı bağımsız bir hanlık olan bir “ şehir “ vardı. Cengiz'in ait olduğu Moğol soyundan gelmiyorlardı. Şeybaniler Tobol ırmağının iç kısımlarına doğru göç ederken onlarla gitmemiş, burada kalmışlardı.

1480 yıllarında, Ebul Hayr'ın akrabalarından İbak Sibirya'daki Tümen kentini ele geçirdi.

1480 yılında Orta Amerika'da Maya ülkesine peş peşe veba, korkunç kuraklık üst üste geldi. Mayalar manevi bakımdan zayıf düştüler. Onlar kendi Tanrılarına insan kurban etme zevkini tattırılmışlardı. Şimdi tanrılar binlerce canı birden alıyordu. Meksikalılar uygarlıklarına olan güveni kaybettiler. Onlar için artık dünyanın sonu gelmişti. Yani az sonra İspanyollar geldiğinde karşılarında çözülmüş bir toplum bulacaklardı.

Fatih Sultan Mehmet'in ölümü, 1481

Fatih Sultan Mehmet (Sinan Bey)

Fatih Sultan Mehmet'in Hicaz suyuolları ve Dulkadiroğlu Beyliğı nedeni ile [Memluklar](#)la arası açılmıştı. Yeniden Anadolu seferine çıkmak istiyordu. Hasta hasta Üsküdar'a geçerek ordusunu topladı. Gebze yakınlarında Hünkar çayırı denen yere geldiğinde hastalığı arttı. 4 Mayıs 1481 yılında 51 yaşında Fatih Sultan Mehmet öldü.

Fatih Sultan Mehmet genç yaşta ölmüştü. Yaşasa idi İtalya'yı da alarak Roma İmparatorluğunu tekrar ihya edeceği belliydi. Bu nedenle Fatih'in ölümü hep bir sır perdesi içinde kalmıştır. Fatih'in Venedik tarafından zehirlenilerek öldürüldüğü fikri pek çok tarihçi

tarafından kabul görmüştür. Sultanın bir suikast sonucu öldüğünü düşünenler, ona daha önce defalarca suikast tertiplendiğini hatırlatırlar. Onlara göre Fatih'i yavaş yavaş zehirleyen hekimi İacopo (Yakup Paşa) dur. Hekim Yakup Paşa, Padişahın ölümünden az sonra askerler tarafından parçalanmıştır.

Fatih Sultan Mehmet'in 3 oğlu olmuştu. Oğullarından Mustafa Fatih'in sağlığında öldü. Diğer iki oğlundan Bayezid Amasya merkezli Rum eyaleti valisi, Cem ise Konya merkezli Karaman eyaleti valisiydi.

Fatih Sultan Mehmet cesur, bilgili, akıllı ve kararlı bir hükümdardı. Birkaç dil biliyordu. Aldıktan sonra İstanbul'u mamur etti. Fatih camii, [Sahn-ı Seman](#) medresesi, Tetimme medreseleri onun zamanında yapılmıştır. İlk kez onun zamanında Osmanlı yasaları bir araya toplandı ve kendi yasaları da buna ilave edildi.

Sultan II. Mehmet hem ordusunu toplar ile takviye ederek ve hem de donanmasını güçlendirerek, her şeyden önce bir savaş adamı olmuştu. Geride bıraktığı imparatorluk, dört bir tarafını sarsacak güçte bir devletti. Ancak seferlerin galibiyetle bitmesi gerekiyordu. Eğer her hangi bir sefer o kadar para harcandıktan sonra galibiyet ile bitmezse bu devlet için mali bir yıkım oluyordu. II. Mehmet, para bulmak için bir enflasyon politikasını kabul etti. Bundan sonra paranın değeri düzenli olarak düşürüldü. Böylece belli sürelerle yeni paralar çıkarılıp eskilerin toplanması gerekti. Daha önce görüldüğü gibi, 1425 yılında akça içindeki gümüş 1.182 gram iken, 1481 yılında 0.768 grama inmişti. Yeni para, eski para meselesi sonunda hazine yetkililerine evleri ve seyyahları arama yetkisi de verildi. Bütün bunlar tabii ki halkın memnun olacağı şeyler değildi.

Fatih'in uygulaması bir anlamda nakit gümüş para üzerinden beşte bir vergi almaktı. Fatih, eski akçeyi darphanelerde, gerçek gümüşü fiyatına geri alıyordu. Bu, parayı yazılı değerinden beşte bir eksik ödemekle aynı hesaba geliyordu. Tabii eski parayı devlete geri vermemek yasaktı. Eyaletlere yollanan görevliler evleri, tüccar hamulesini, hanları aramaya ve buldukları eski sikkeleri hazine adına almaya yetkiliydiler. Fatih'ten sonra paranın değerini düşürme işi yavaşlamıştır.

Fatih dönemine kadar, Osmanlılar altın sikke basmamışlardı. II. Mehmet döneminde önce Venedik ve Ceneviz altınları Osmanlı darphanelerinde taklit edildiler. Daha sonra da “ sikke-i hasene “ adlı Osmanlı altın parası çıkarıldı.

Fatih Sultan Mehmet Devlette, devlet reisinin (Sultanın) yönetimini kuvvetlendirdi ve onu rakipsiz bıraktı. Önce [Çandarlı ailesi](#)nin veziriazam saltanatına son verdi. Ondan sonra artık vezirler yazgıları sultanın elinde olan kullardan oluyordu ki, bu da onların sık sık değişmesi demektir. Artık vezirler hanedanlar oluşturmıyorlardı. Sınırlardaki büyük aileler, yeni savaş yöntemlerinin bilincine varmışlardı. Onlar da Sultana boyun eğdiler.

Ancak yeniçeriler gittikçe kendilerini imparatorluğun koruyucusu olarak görüyorlardı ve öyle davranmaya başlamışlardı. Ta baştan beri II. Mehmet ile yeniçeriler arasındaki güvensizlik, Sultanın yaptığı değişikliklerle giderilir gibi göründü ise de hiçbir zaman tam çözülemedi.

İsyanlara ve homurdanmalara yol açsa da Fatih Sultan Mehmet imparatorluktaki halklara yer değiştirtti. Böylece İstanbul'un nüfusunu da arttırdı ve onu büyük bir kent haline getirdi. İstanbul'da eski Rum mülklerinde oturanlardan kira alınıyordu. Müslümanlar verdikleri kiradan memnun değillerdi ve hem de Rumların bir gün geri gelip, mallarını ellerinden

alacaklarından korkuyorlardı. Fatih korkulan gibi olmasa da pek çok Rum'un mülkünü iade etti. Onlara iş sağladı.

Fatih Sultan Mehmet önemli işlerden biri olarak, Osmanlıların ilk yasalar derlemesi olan “ kanunname “ yi yürürlüğe soktu. Bu, dinden bağımsız kanunlar derlemesinin hazırlanmasında, son veziriazam ve din adamı Karamani Mehmet Paşa'nın etkisi büyük olmuştur. Ceza hukukuna, mali rejime, tımar sahiplerinin yükümlülüklerine, Sultanın uyruklarının statüsüne vs gibi konuları içermektedir. Bu kanunname daha önce II. Mehmet'in kendi yayınladığı buyrukları ve ondan önceki Osmanlı hükümdarları zamanındaki kanun düzenlemelerini toparlamış ve fethedilen ülkelerdeki kanunlardan alıntılar yapmıştır. Böylece İmparatorluğu yöneten kurallar, tutarlı bir şekilde bir araya getirilmiş oldu. Bu Kanunname ile Hükümdara mutlak bir saygı gösterilmesi gerekiyordu. Devletin istikrarı yani iç savaşların önlenmesi için Hükümdar kendi ailesinin üyeleri üzerinde yaşama ve ölme kararı vermeye yetkiliydi.

“ Ve her kime evladımın saltanat müyesser ola karındaşların nizam-ı alem için katletmek münasiptir ekser ulema dahi tecvir etmiştir anınla amil olalar. “

Bu kardeş öldürme yasası yeni konmamıştı, uygulama da fiilen yapılan resmileştiriliyordu. Yalnız kardeş katli, düzenin devamını sağlarken aynı zamanda Osmanlı hanedanının neslini yok etme tehlikesini de beraberinde getiriyordu. Her cülustan sonra yapılan Osmanlı katliamlarının dengelenebilmesi için çok çocuk doğurtmak gerekiyordu. Bu da Harem yaşamını destekledi.

Ayrıca bu kanunname ile Hükümdar uyrukları arasında sürekli bir işbirliğini istiyordu.

Kanunname, zaten ağır ağır belirmekte olan padişah ile diğer insanlar arasına mesafe koymayı da hızlandırıp, yerleştirmişti. Kararnameden sonra padişah artık tek başına yemek yiyecekti. Ve padişahlar Divan-ı Hümayun başkanlığından çekilmişlerdi. Tahmini II. Murat'tan itibaren padişahlar divandan yavaş yavaş çekiliyorlardı. Kanuni zamanında da artık hiç gelmez olup, Divan-ı Hümayunu kafesli pencereden izleyeceklerdi. Böylece padişahlar hem tek başlarına yemek yer ve hem de devlet işlerinin görüşülmesine katılmaz oldular.

Padişahlar ile diğer kişiler arasına mesafe koyma bazen öyle bir aşamaya geldi ki, rivayete göre, padişahlar haremde dolaşırken, görevli olmayan biri ile karşılaşmamak için, iri gümüş çivileri olan ve ses çıkaran pabuçlar giiyorlardı. Pabucun özel sesini duyan Harem halkı, padişahın yolundan çekilirdi. İstenmeden oluşan karşılaşmalar, padişaha saygısızlık sayılır, adına “ Hünkara çatmak “ denirdi.

Fatih Sultan Mehmet kurumların güçlendirilmesinden yanaydı. Özellikle dinin insan üzerindeki etkisini iyi tarttığından dinî merkezleri elinin altında tutmak istiyordu. İstanbul'u alırmaz, Ortodoks patrikliğine dokunmamış, ancak ona hem kendi işine gelen ve hem de halk tarafından tutulan bir patrik atamıştı. 1461 yılında Ermeni Başpiskoposu Yuvakim, İstanbul Patrik unvanı ile getirtilerek yerleştirilmişti. Ermenilere ve Rumlara yaptığı gibi Süryanilere de ayrı birer patrik atadı. Musevilere de bir hahambaşı atadı. Yargı için herkesin kendi hukuku içinde yargılanmasını sağladı. Şimdi kadınların yanı sıra Kilise mahkemeleri de vardı.

Türklerin o geleneksel hoşgörü ilkesine Fatih Sultan Mehmet'in devleti de uyuyordu. Kimsenin dinine, diline karışılmadı. Kimse Türkleştirilmeye veya Müslümanlaştırılmaya

çalışılmadı. Ancak Sultan inanç dünyasının gücünün de farkındaydı. Dinleri devletin yanına aldı. Dinlerden, kurduğu imparatorluğu yönetebilmek için, faydalandı.

Osmanlı devleti mutlak, merkeziyetçi ve despot bir monarşiydi. Ancak yönetim aşırı hoşgörü temeline oturmuştu. İdealler açısından liberaldi. Kimsenin işine fazla karışmaması açısından demokrat bile sayılabilirdi. Tabii ki böyle bir sistemin ayakta kalması zordu. Osmanlı devleti yaşayabilmek için halkının rızasına ihtiyaç duyuyordu. Bu ihtiyacı refah ve hür bir ortamla sağlamaya çalıştı. Refahı arttırmak içinde sürekli savaştı.

Fatih Sultan Mehmet Cenevizlilere büyük ticari imtiyazlar tanıdı. Fatih'in yaşamı boyunca, sarp dağlara çekilerek, Anadolu'da Karamanlar ve Balkanlarda İskender beyin komutasında Arnavut beyleri direnişlerini sürdürdüler. Osmanlı hakimiyetini kabul etmediler.

Fatih Sultan Mehmet zamanında önemli siyasi sonuçları olacak bir önlem de toprak reformuydu. Bu da Kararname gibi Karamani Mehmet Paşa'nın önerisi ile gerçekleşmişti. Çok önemli bir ekonomik düzenlemeydi. Bununla özel arazilere ve vakıf arazilerine devletçe el konu ve bunlar tımar olarak tekrar dağıtıldı. Toprakların miri toprak yapılması işlemi, genel olarak, daha önce miri olup da çeşitli yollarla vakıf ve mülk haline gelmiş topraklara uygulanmıştı. Bu gibi toprakların belge ve durumları incelendi. Sonra bazı esaslar konularak devletleştirildi.

Vakıf arazilerine el konurken dini vakıfların toprakları da ellerinden alınmıştı. Bu toprak reformunun hesapta olmayan bir sonucu tarikatların ve dervişlerin güçlerinin azalması oldu. Devlet bu sonucu beklemiyordu ama gelişmeden memnun oldu. Bu işten zarar gören ve içinde dervişlerin de bulunduğu bir kitle Karamani Mehmet Paşa'ya karşı kin beslemeye başladı. Bu gayrimemnun kitle yavaş yavaş Amasya valisi Şehzade Bayezid'in etrafında toplanmaya başladı.

Fatih Sultan Mehmet'in oğlu Bayezid dini yönü ağır basan bir kişiydi. Daima tarikatların ve dervişlerin etkisinde kaldı. Dönemin güçlü tarikatlarından Halvetilerin Sultan Mehmet'in zehirlenmesinde rolü olmuş olabilir.

Mehmet Siyah Kalem

Bu dönem Osmanlıda düşüncenin sınır taşımadığı bir dönemdi. Her konuya ilgi vardı. Her şey bilinmeye çalışılıyordu. Ressamlar vardı. [Gentile Bellini](#) Fatih'in portresini yaptı. Bellini Yeni İstanbul'un günlük yaşamından da tablolar yapmıştır. Türk sanatçısı [Sinan Bey](#) de Fatih'in portresini yaptı. Fatih Sultan Mehmet'in kendisi sanat eserleri koleksiyoncusuydu. Aslında pek çok şehzade de öyleydi. Bu sırada [Mehmet Siyah Kalem](#)in büyüleyici çizimleri de vardı. Maalesef bu gün bu büyük ressamın kim olduğunu ve diğer

eserlerini tanımıyoruz.

Fatih'in veziriazamlarından [Gedik Ahmet Paşa](#), [İshak Paşa](#), [Davut Paşa](#) gibi üst kademe bürokratların oğulları Bayezid döneminde de görevlerine devam etmişlerdir. Fatih Sultan Mehmet 1481 yılında öldüğünde, eskisinden daha güçlü ve büyük bir imparatorluk bırakıyordu. Ancak ordu yorgun düşmüştü. Halk ekonomik olarak ezilmişti ve durumdan hoşnut değildi. Üst kademe bürokratları ve eski beyler hem bölünmüşler ve hem de öfkeliydiler. Tarikatlar, dinle ilgili olanlar da öfkeliydiler, eski haklarını almak istiyorlardı. Yani her şey bir iç patlamaya hazırды.

Anadolu Selçuklu devleti döneminde kentlerde medreselilerin temsil ettikleri anlayış olan Sünnilik ve bu anlayışın hukuku ağır basarken, kırsal kesim de Alevilik önde gidiyordu. Moğol istilasından sonra, devlet çökerken beraberinde devlete yapışık olan Sünni anlayışta çöküşe gitmeye başlamıştı. Bu nedenle [Hacı Bektâşî Veli](#), [Mevlana Celaleddin-i Rumi](#), [Yunus Emre](#) gibi düşünürlerin peşine büyük halk kitleleri takılmışlar veya onlara gönül vermişler. Tasavvuf böylece öne çıktı. Sonunda tarikatlar ağır basmış ve devlet ricali bir tarikata üye olma zorunluluğunu duyar olmuştu.

Mehmet Siyah Kalem

Osmanlılar beylikten devlete ve oradan da İmparatorluğa geçtikçe medrese eğitimi görmüş olanlara olan ihtiyaç artıyordu. Medreseliler yavaş yavaş tekrar toplumda ön planı almaya başladılar. Ancak bu gelişme tasavvuf'un yani tarikatların gücünü azaltmadı. Medresede yetişenler arasında tarikat yolunu seçenler oldu. Buna karşılık tanınmış tarikat şeyhleri de müderrislik yapmaya başladılar. Şeyhlerden Şeyhül-İslam olanlar oldu. Şeyh postunda kadılar, kadı postunda şeyhler vardı.

Ancak devlet imparatorluk olurken, medreseliler ve onların genel olarak temsil ettikleri Sünni görüş devlete gittikçe daha egemen oldu. Fatih Sultan Mehmet'ten sonra ise devlet artık tam bir Sünni devletti.

Osmanlı İmparatorluğunda medreseden mezun olan bir gencin önünde üç tane imkan vardı. Ya kadı (yargı), ya müderris (tedrisat, öğretim), ya da müftü (din yol göstereni) olacaktı. Medrese Osmanlı bürokrasisini besleyen kaynaktı.

Osmanlı devleti Roma İmparatorluğunun devamıdır

Fatih Sultan Mehmet'in Tuğrası

Uzun bir süredir, yazılanlar takip edildiğinde, Osmanlı devletinin Roma İmparatorluğunun bir devamı olduğu izlenimine kapılınması çok doğaldır. Bizce bu sadece bir izlenim değil, hakikatin kendisidir.

Roma İmparatorluğu, Roma kenti etrafında, Etrüsklerin hakimiyetinden kurtularak, yaşamına başlamıştır. Tüm Akdeniz çevresine ve Batı Avrupa'nın büyük bir kısmına sahip olup, yönetim zorlukları nedeni ile Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmıştır. Bu yönetim bölünmesinden bir süre sonra Hristiyanlık Roma'ya hakim olmuştur. Hristiyanlığın Roma'ya hakimiyetinden kısa bir süre sonra Batı Roma ortadan kalkmış veya başka bir deyişle Doğu Roma ve Germanlar arasında bölüşülmüştür. Bundan sonra söz konusu olan artık Doğu Roma İmparatorluğudur. Doğu Roma veya Hristiyan Roma şaşıla yaşamına Müslümanlık ortaya çıkana kadar devam etmiş, ondan sonra da Anadolu ve Balkanlara çekilmiştir.

Müslümanlık, Roma'nın elinden Kuzey Afrika'yı, Mısır'ı, Filistin, Suriye ve Lübnan'ı almış, ama Anadolu'yu eline geçirememiştir. Ta ki Türkler gelene kadar Hristiyan Roma direnmiştir. Türkler önce yağma yaparken, sonra Anadolu'ya yerleşmeye başlamışlardır. Bu yerleşme sırasında yerli halk ve Türkler büyük oranda kaynaşmışlar, birleşmişlerdir. Altta halklar kaynaşırken, yönetim kademelerinde de bütünleşme yaşanıyordu.

Anadolu'da kurulan Türk devleti için Müslümanlar dahil, dışarıdan bakıldığında görülen bir Roma devletiydi. Ona Rum Sultanlığı dendi. Bu devletten çıkan Osmanlı Beyliği, bir süre yağma peşinde koştuktan sonra, ne zaman devlet olma bilincine erdi, kendini Roma'nın devamı kabul etti. Bizce, Orhan Bey döneminin belli bir aşamasından sonra, Osmanlı Sultanları Roma İmparatorluğunu hedeflemişlerdir.

Constantinopolis'i alarak, Roma idealini açığa çıkaran ve onu bir bütünlüğe erıştiren İmparator Fatih Sultan Mehmet'tir. Fatih Sultan Mehmet'in kendini Roma'nın varisi olarak gördüğü her davranışından bellidir. İstanbul'u bu nedenle almış, bu nedenle onu tekrar dünyanın merkezi haline getirmeye çalışmıştır. Otuz yıl süren saltanatını Roma İmparatoru olma bilinci içinde kullanmıştır. 1466 yılında [Trapezuntios](#) II. Mehmet'e şöyle der: “ Senin Roma İmparatoru olduğundan kimsenin şüphesi yoktur. İmparator, İmparatorluk merkezini fiilen elinde tutan kimsedir ve Roma İmparatorluk merkezi de Constantinopolis'dir. “

Fatih, bilinçli olarak Doğu Roma tahtı üzerinde hak iddia edebilecek bütün hanedanları ortadan kaldırdı. [Trabzon Rum İmparatorluğunu](#), Mora'da [Paleolog ailesi](#)nden gelen despotları, Paleologlarla akraba olan Cenevizli [Gattilusi ailesi](#)ni etkisizleştirdi.

Devletin yani imparatorluğun yararına olacak kişileri de ne olduğunu umursamadan göreve getiriyordu. Bu meyanda Fenerli Beyleri hizmetine aldı. Fenerli beyler imparatorluğun Hristiyan memurlarıydı ve çok kimsenin zannettiği gibi Helen asıllı değillerdi. İçlerinde çok sayıda Roma asıllılar, Bulgar, Hristiyan Arnavut, İtalyan hatta 13'üncü yüzyıldaki Haçlı istilasından kalan Latin kökenli aileler vardı. Çok daha sonraları, Yunan ayaklanmasından sonra, bu zümre tasfiye edilecekti. Yerlerini [Ahmet Vefik Paşa](#)'nın ailesi olan Bulgarzade Yahya gibi Müslüman asıllılar ve [Sahak Ebro](#) gibi Ermeni asıllılar alacaktı.

Yıldırım Bayezid'den sonra çatırdayan imparatorluğu tekrar kuran Fatih Sultan Mehmet'tir. Otoriter kişiliği ile bir imparator tipi yaratmıştır. Bundan sonra Osmanlı sultanları için bu tip belirleyici olacaktır.

Osmanlı Moğollara tabi olmayı bir türlü kabullenememiştir. Zaman zaman mecburiyetten bağımlı gibi görünse de ilk fırsatta bunu kaldırıp, atmıştır. Osmanlı Sultanları, Timur'un Cengiz Handan gelme psikolojik gücüne karşı, kendilerini Oğuz Hana bağlayarak, durumu eşitlemeye ve hatta lehlerine çevirmeye çalışmışlardır. Daha II. Murat devrinde yazılan Yazıcızade Ali'nin Selçuknamesinde Osman Gazı, Oğuz Hanın büyük oğlu Günhan oğlu Kayı'ya bağlanmıştır. Buradan amaç İmparatorluk hakkının Osmanlıya ait olduğunu belirlemektir. II. Murat'tan başlayarak paralarda ve silahlarda Kayı damgası kullanılmıştır.

Osmanlı Yasa Düzeni

Osmanlılar, Dini Yasanın (Şeriat) yanında, yerel örf ve adetlere dayanan veya diğer dinlerin ihtiyaçlarına cevap veren veya yer ve zaman açısından gerekli olan yasaları da kabul ederek, bir nevi bir yasalar karması ile ülkeyi yönetmişlerdi. Balkan madenleri Osmanlıların eline geçtiğinde, bu madenler Şeriat hükümlerince yönetilemeyeceğinden, maden hukukunda eskiden beri uygulanmakta olan Sakson maden hukukunu duraksamadan sürdürmeye devam ettiler. Bunlara “ Sas “ kanunları dendi. Osmanlı madenleri de iltizam yöntemi ile işletiyordu. Devlet bazı köylü ve göçer halka madenci statüsü ile bu madenlerde çalışma zorunluluğu koymuştu.

Osmanlılar, Balkanları ele geçirdiklerinde, orada, halkların örf ve adetleri sonucu oluşmuş hukuk kuralları Şeriat ile hiçbir ilgisi olmayan kurallardı. Osmanlılar yine duraksamadan halkın alışkanlığını sürdürmeye devam ettiler. Böylece Osmanlılarda, Şeriat hukuku yanında bir de Örfi hukuk kuvvetli bir şekilde ortaya çıktı.

Aslında örfi hukuk Osmanlılardan önce Anadolu Selçuklularında ve Anadolu Beylikleri döneminde de uygulanmıştı. Balkanların ve Bizans’ın ele geçişinden sonra kanunlar iyice birikerek bir kanunlar topluluğu oluşturdular. Böylece II. Mehmet “ Kanunname “ ile onları yayınlamak zorunda kaldı. Osmanlı hukukçuları darphanelere, paraya, tuzlalara, toprak rejimine, vergilendirmeye, gümrük rejimine, pazarlara ve limanlara ilişkin bir dizi kuralı birleştirdiler. II. Mehmet’in yasa kitabı 3 ciltten oluşuyordu. Bu kitaplar sırası ile ceza hukukunu, toprak rejimi ve tımar sistemini, köylüleri (reaya), göçebeleri, kimi Balkan halklarını konu olarak alıyordu. Özellikle Balkanlar ile ilgili kanun hükümleri nerede ise Doğu Roma’nın ilk yıllarına kadar geriye gidiyordu.

Genel olarak Osmanlı kanunnamelerini üç ana grupta toplamak mümkündür. Birinci grup devlet yönetici ve memurlarının (askeri) düzeni ile ilgilidir. Burada devlet kurumlarının işleyişi, tımar ve dirliklerin dağıtılması gibi konular ele alınır. İkinci gruptaki kanunnameler devlet ile reaya arasındaki ilişkiyi belirler. Reayanın vergi yükümlülükleri, çarşı ve Pazar resimleri ve ücretleri, ticari konular gibi konuları ele alır. Üçüncü gruptaki kanunnameler ise reayanın sosyal yaşamı ile ilgilidir. İçince ceza kanunu ve ticari hayatın kurallarını belirleyen hükümler vardır. Reayanın evlilik, boşanma, miras gibi konuları dine bırakılmıştı. Bu konularda Müslümanlara şeriat, Hristiyanlara kilise, Yahudilere Talmut uygulaması yapılırdı. Her cemaat kendi uygulamasını kendi yapardı.

Osmanlılar hiç Şeriat yasasına takılıp kalmamışlardır. Onlar için önemli olan devletin iyi işlemesi ve halkın yönetilebilmesiydi. İşgal ettikleri ülkelerde yürürlükte olan hukuku, devleti iyi işleteceğini akılları keserse, hemen tanımışlardır. Osmanlılar için bu örfi hukukun ne kadar eskiye dayandığı veya kimin tarafından yapıldığı da önemli değildi. Onlar şeriata bakarlar, eğer onun içinde yoksa hemen bir düzenleme yaparlar veya kanun kabul ederlerdi. Böylece Osmanlı örfi yasaları yüzyıllar boyunca oluşmuş hukuk uygulamalarını, Hristiyan hükümdarların Hristiyan dinine uygun yaptıkları kanunları ve Müslüman hükümdarların daha yeni yaptıkları kanunları içeriyordu. Böylece kökleri Roma, Slav, Germen, Doğu Roma, Memluk hukukuna dayanan bir düzenleme ortaya çıkmış oldu.

Ancak her şeye rağmen örfi kanunlar şeriat hükümlerinin dışına çıkamazlardı. Bu nedenle örfi kanun hazırlanmalarında, dış çerçeve olarak, şeriat gözden uzak tutulmamıştır.

Mahkemede kadı hem şeriatın ve hem de padişah kanununun uygulanması ile yükümlüyü. Böylece sadece Müslüman halkın değil, bütün reayanın başvurabileceği bir hakimdi ve bir devlet memuruydu. Kadıların görevi sadece örfi ve Şeri kanunları uygulamakla sınırlı değildi, idarenin kontrolü görevini de üstlenmişlerdi. Kadıların ulemeden çıktığını, icrai görevlerin kullarda olduğunu düşünürsek, bir anlamda kullar okumuş Türk ve Osmanlıların denetimindeydi diyebiliriz. Ama kadılar kararı verirdi de uygulanması padişahın kullarındaydı. Böylece yönetimde yargı ve yürütme ayrılmış oluyordu.

Ulema ile yürütme arasındaki sınırlar az önce anlatıldığı kadar kesin değildi. İlmiye sınıfından icra yetkisi alanlar çıkıyordu. Kadıların beylerbeyliğine tayinleri kanunen mümkündü.

Kadının karşıtı

Osmanlı örfi kanunları kullanarak, Şeri kanunlarda yetkiyi ilgili dine bırakarak, yargı ve yürütmeyi ayırarak, fethettiği halkları ve özellikle Hristiyan halkları rahatsız etmemiş oldu. Onların alıştıkları düzeni bozmadı. Dayatmacı bir yönetim olarak görülmedi. Bu ise karşı muhalefetin çıkmasını ciddi bir şekilde engelledi.

Bu hukuksal durum, astığı astık bir despot hükümdar olmaktan Osmanlı Sultanını kurtarıyordu. İktidarı mutlak olmasına mutlaktı ama kanunlarla da sınırlıydı. Hele Hristiyan tabası için, kendini, onların önceden beri kullanıp, almış oldukları kanunlarla sınırlamıştı.

Şeriat uygulamaları için ise Şeyhülislamın verdiği fetvalar, belli sınırlar içinde Sultana yorumlama imkanı veriyordu. Halbuki örfi kanunlarda bu esnekliği yoktu. Çünkü uzun yılların deneyimleri sonucu oluşmuş adetler değişmiyordu. Osmanlılar aslında kendilerini örfi kanunları kabul ederek sınırlamışlardı. Bu ise Osmanlı yönetiminin keyfi bir iktidar olmadığını gösterir.

Osmanlı devletinde o gün gördüğümüz kimi uygulamalar, bugünkü modern devletin habercileridir. Sultan yetkilerini kullanma da bu yetkileri kanunlarla paylaşmıştır. Şeriata uyması yanında, boyun eğdirdiği halkların örf ve adetleri ile de kendini sınırlamıştır. Fatih'in kanunname çıkarması İslami anlayışa terstir. Ana Türk yasa ve törelerine uygundur. İmparatorluk kuran Türk ve Moğol hanları, genel olarak, kendi yasa ve törelerini tespit edip, ilan etmişlerdir. Devletin töresinin tayini, Türk hakanlarının en önemli hükümlerlik hakkıydı.

Osmanlı Saray Yönetimi

Topkapı sarayı

İstanbul Osmanlıların eline geçtiğinde, kent gibi Bizans sarayı da yıkıntı halindeydi. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u alınca, 1453 yılında, Bayezid semtinde hemen bir saray yaptırdı. Bu, şimdi İstanbul Üniversitesi olan " eski " saraydır. Harem orda olduğundan aynı zamanda sultanın eviydi. Beyazıt meydanının Doğu Roma döneminde de önemi vardı. Theodosius sarayı orada, bugünkü Beyazıt Caminin yerindeydi.

Sonra kentin en güzel yerinde " yeni " bir saray yapılmaya başlandı. Bu saray Topkapı sarayıdır. İlk olarak sarayın çok hoş bir köşk olan bugünkü hazine dairesi inşa edildi. Ondan sonra 1470 tarihlerine doğru o güzel çinili köşk yapıldı. Ancak Harem Beyazıt sarayında, [Hürrem Sultan](#) Kanuni Süleyman'ı ikna edene kadar kaldı.

Topkapı sarayının birbirini izleyen etrafları binalarla çevrili üç avlusu vardır. İlk avlu, Aya İrini kilisesini de içeren en dış avludur. Burada muhafız askerleri (kapıkulu), saray hizmetkarları bulunurdu. Aya İrini ise silah deposu olarak kullanılıyordu.

İkinci avluya adına Babüsselam veya Ortakapı denen bir kapı açılıyordu. Bu sarayın en önemli kapısıydı (şu anda giriş ücreti ödenen kapı). Bu avlu ve binalarına dış (birun) denirdi. Ülke bu dış saraydan yönetilirdi. Padişah, vezirler, paşalar, kazaskerler, katipler ve kapıkulu subayları buradaydılar. Divan-ı Hümayun, Kubbealtı denen divan salonunda toplanıyordu. Ülke adaletinin sağlandığı adalet kulesi, divan odasının hemen yanındaydı. Devletin en önemli belgeleri olan, devlet gelirlerinin kimden toplanıp, kime dağıtıldığını gösteren "

mufassal “ ve “ icmal defter-i hakanileri (padişahlık defterleri) divan odası bitişiğindeki defterhanede saklanıyordu.

Topkapı Sarayı Maketi

Üçüncü avlu Enderun'du. Buraya Arz kapısından (Balüsaade) girilirdi. Enderun “ iç “ demekti. Padişahın kulları arasındaki en seçkinler burada yaşıyorlardı. Enderun'da eğitilen gençlere “ gulam “ veya “ iç oğlanı “ deniyordu. Bunlar iç sarayda bir yandan eğitim görür, bir yandan da padişahın kişisel hizmetini görürlerdi. Bunlar yaptıkları hizmete göre gurup guruptular. En kıdemli gurup, padişahın kıymetli eşya, kumaş ve mücevherlerinin bakımını yapar, onları muhafaza ederdi (hazine odası). İç oğlanlarının en seçkin, en iyi yetişmişleri padişahın en yakın hizmetkarlarıydı (has oda).

Topkapı sarayı yaşamak için yapılmış bir bina değildi, eğitim ve yönetim için yapılmıştı. Bu nedenle harem kısmı yoktu. Harem dairesi çok sonra Kanuni Sultan Süleyman devrinde eklenecek, böylece padişahın evi ve işi birleştirilecekti.

Topkapı sarayı ile padişah kapısı yönetimin mutlakıyetini sembolize ediyordu. Bu izlenim herkese dost ve düşmana çarpıcı bir tarzda veriliyordu.

II. Bayezid, 1481

Bayezid II

Cem Sultan

Fatih Sultan Mehmet'in son zamanında veziriazam [Karamani Mehmet Paşa](#)ydı. Veziriazam, önemli bir kitle tarafından toprak siyasetinden ve yeni vergilerden (ekonomik durumdan) sorumlu tutuluyordu. O aynı zaman da kulları iktidardan uzaklaştırmaya çalışmış, Divana Faik Paşa ve Manisazade gibi köle olmayanları sokmuştu. Kullar Karamani Mehmet Paşaya büyük bir hınç duyuyorlardı. [Gedik Ahmet Paşa](#) ve kayınpederi [İshak Paşa](#) bu meyanda Karamani Mehmet Paşaya düşmandılar.

Fatih Sultan Mehmet ölünce, Veziriazam Karamani Mehmet Paşa, pek çok politik düşmanını da hesaba katarak, ihtiyatlı bir tavır sergiledi. Sultan'ın ölümü sakladı. Padişahın cenazesi hızla İstanbul'a getirilirken, ordugahtaki yeniçeriler durumu fark edip veziriazam Karamanlı Mehmet Paşa ve diğer bazı paşalara karşı bir dikilme ve yağma hareketine giriştiler. İstanbul'a gelindiğinde, Veziriazam yeniçerilere güven duymadığından, onları Anadolu yakasında tuttu.

[Halveti](#) tarikatı ile ilişki içinde olan büyük şehzade Bayezid Amasya'daydı. Fatih Sultan Mehmet ile şehzade Bayezid'in arası kötüydü. Bayezid Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa'nın kayınpederiydi. Veziriazam Karamani Mehmet Paşa'nın düşmanı olan ve yeniçeriler üzerinde etken olan İshak Paşa'ya yakındı. Bayezid Amasya'daki sarayında II. Mehmet karşıtı pek çok unsuru bir araya getirmişti. Bu nedenle de babasını öldürttüğünü iddia edenler olmuştur. Ancak bu iddia kanıtlanmamıştır. Kanıtlanamamış olmasına rağmen çok da ihtimal dışı değildir.

Fatih Sultan Mehmet'in ikinci oğlu, Konya valisi Cem ise, destek açısından Bayezid kadar güçlü değildi. Cem sanki babasının sıkı politikasını devam ettirecek gibi görülüyordu. Cem Sultanın Fatih Sultan Mehmet tarafından da halefi olarak düşünülmüş olması da mümkündür.

Veziriazam Karamani Mehmet Paşa ondan yanaydı ama onu da halk ve yeniçeriler desteklemiyordu. Cem'in elinin altında sadece Türkmenler vardı.

Veziriazam, şehzade Bayezid'e babasının öldüğü haber verilirken Cem'e de toparlanabileceği kadar bir zaman tanımıştı. Ancak İstanbul'a ilk varan Bayezid oldu ve Fatih Sultan Mehmet'in yerine Bayezid geçti (1481 – 1512).

Fatih'in ölümünü öğrenen yeniçeriler, İshak Paşanın tahrikleri ile Boğazı geçerek İstanbul'u yağmalayıp, veziriazam Karamani Mehmet Paşa'yı feci şekilde öldürdüler. Yeniçeri ayaklanması sona ermiyordu, ticarethaneler yağmalandılar, halk korku içinde sinmişti. Bu sırada sarayda bulunan Fatih Sultan Mehmet'in naşı, unutuldu ve hatta ceset koktu. Osmanlı İmparatorluğunu imparatorluk yapan büyük hakanın ölüsü unutulmuştu.

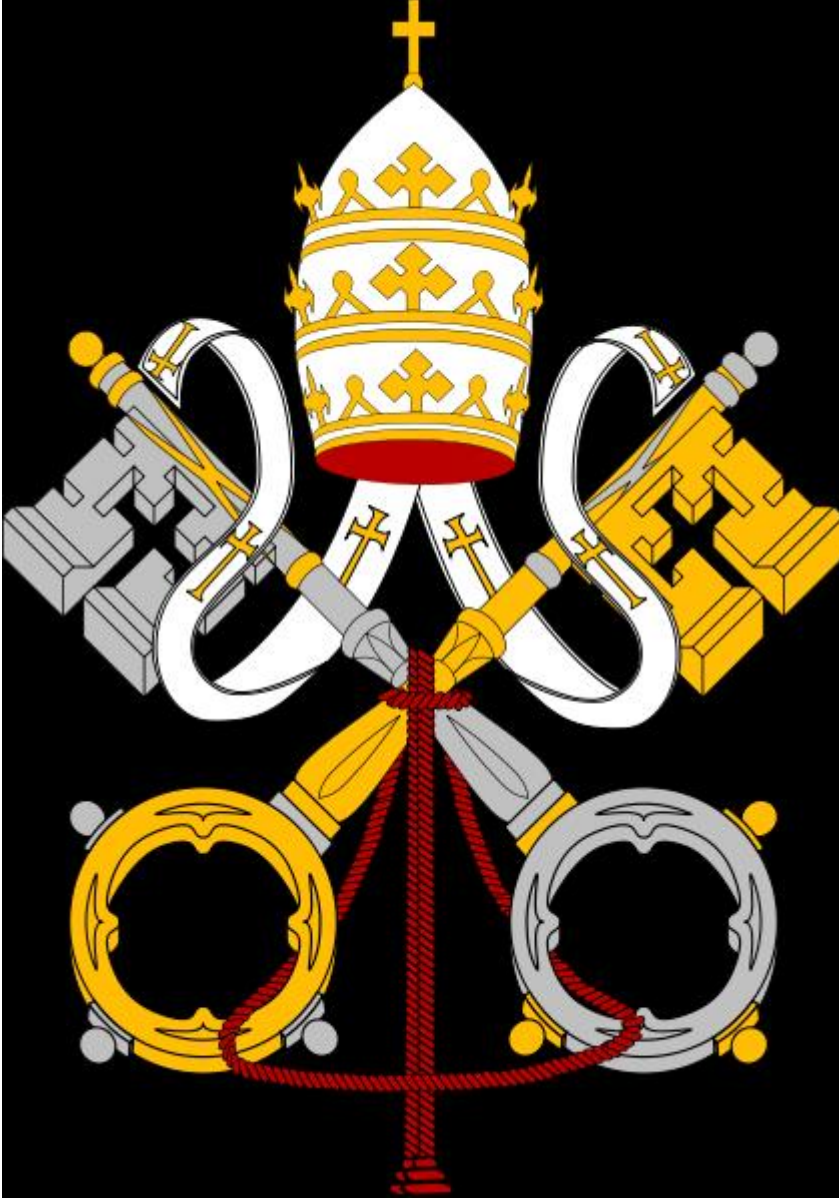
Olaylar üzerine, İshak Paşa babası gelene kadar Bayezid'in oğlu Korkut Çelebiyi geçici olarak tahta geçirdi (4 Mayıs 1481). 22 Mayıs'ta Bayezid başkente girdi ve iktidarı aldı. Kapıkulunun bahşiş isteğini kabul ederek, cülus dağıttı. Kapıkulu belli bir sultanın has askeriydi. Fatih Sultan Mehmet'in yeniçerileri doğrudan onun kullarıydı. Yeni sultan tahtı devir alırken, kapıkullarını da babasından devir alıyordu. Kapıkulu yeni Sultan'a bağlanmadan önce bir bahşiş istiyordu. Bu bir kulluk tazelemeydi. Bu geçiş dönemi kapıkulunun yeni efendiye çeşitli siyasal, sosyal ve parasal isteklerini öne sürebilme fırsatıydı. Ortada ne kadar saltanat çatışması ihtimali varsa yeniçerinin de o kadar fazla ağırlığı vardı. Bu arada diğer şehzade Cem Bursa'ya varmıştı. Cem Bursa'da sultanlığını ilan etti, adına para bastırdı.

Bu sırada Gedik Ahmet Paşa Arnavutluk'ta İtalya'ya geçireceği orduyu hazırlıyordu. II. Bayezid, [İshak Paşanın](#) yardımı ile Gedik Ahmet Paşayı İtalya seferinden vazgeçirtip, geri getirtti. Osmanlı Otranto'dan geri dönünce kent ve kale yeniden İtalyanlara geçti. Kent Napoli kralı Ferrante'nin oğlunca geri alınmıştı.

Venedik balyozu [Andrea Gritti](#)'nin 1503 yılında II. Bayezid için çizdiği. Portre şöyledir: “ Etli ve yağlı çehresinde zalim ya da korkunç bir insan olduğunu gösteren hiçbir şey yok. Tersine hasisliğinde katıldığı bir melankoli, boş inanç ve inatçılık hakim yüzüne... İlahiyat ve astronomiye kendini çok vermiş, durmadan inceliyor. Kimse ondan daha iyi yay geremez. Yıllar önce şarabı bırakmış. Ancak başka türlü zevklerden elini çekmiş değil. O nedenle zamanından önce yaşlanmış... “. Osmanlı tarihçilerine göre, afyon alışkanlığı vardı. Babası ile arasını açan en önemli konu da buydu. Yaşlanınca kaba sofu, korkak ve pısrık biri olup çıkacaktı.

Papalık Avrupa'nın en büyük senyörü rolünü oynuyordu. Ülkelerin iç ve dış işlerine karışıyordu. İngiltere ve Fransa, papalığın müdahalelerine az çok karşı koyabiliyorlardı. Ancak tam bir parçalanmış yapı gösteren Almanya ve İtalya her an Papanın avucu içine alabileceği ülkelerdi.

Katolik kilise dev bir mali örgüt haline gelmişti. Vatikan dinin faiz yasağını delmenin yolunu bulmuş, bankerlik yapıyordu. Tüm Katolik dünya, bölgelere ayrılmıştı ve her birinin başına geçirilenler papalığın tahsildarlığını yapıyorlardı. Katolik kilisesi halkı en adi şekilde soyuyordu. Günahların kilisece bağışlanması (indulgence) papa maliyecilerinin daha fazla para sızdırmak için buldukları büyük bir utanmazlıktı.

Papalık Amblemi

Kiliseler ve manastırlar arasında ermişler konusunda bir yarış başlamıştı. Artık İsa'ya mı tapılıyordu, yoksa ermişlere mi belli değildi. Ermişlerden artta kalan kalıntılar, bir yarış havasında toplanıyor ve bu toplananlar üzerinden halktan para alınıyordu. Saksonya'da Saint Anne manastırı 5 bin kalıntı toplamıştı. Bunların içinde “ İsa'nın doğduğunda içine konduğu yemliğin samanı “, “ Bakire Meryem'in sütü “, “ İsa'nın çarmıha gerildiği hacdan parça “, vs vardı.

Bir yanda Hümanizm, bir yanda bunlar, hiç olmuyordu. İman böyle çarpıtıldıkça akıla da imana karşı çıkma hakkı ve cesareti geliyordu. Bozulmuş, cahil, açgözlü, yığınla papazın aylak aylak dolaştığı kilise iyice yoldan çıkmıştı. Gelecek bunu taşıyamayacaktı.

Cem Sultan, 1481

Zizim, fils de Mahomet II, dînant à la table du grand maître. — Dessin de Rouargue, d'après un manuscrit du quinzième siècle.

Cem ve Pierre d'Aubusson yemekte

Fatih'in ölümünden sonra hükümdar ilan edilen Bayezid (Mayıs 1481) 34 yaşında Padişah olmuştu. Şehzade [Cem](#) kardeşinin hükümdarlığını kabul etmeyerek ordu toplamıştı. Cem'i destekleyen Türkmen kabileleri içinde Turgut ve Varsak kabileleri de vardı. Cem Bursa üzerine yürümüştü. Bayezid, Cem'in üzerine Ayas Paşa komutasında bir ordu yollamış, bu ordu Cem'e yenilmişti. Cem Bursa'da adına hutbe okutup, para bastırmıştı. Bu sıra da Bayezid de hazırlıklarını bitirmişti, Cem'in üzerine yürüdü. Ortaya çıkan durum bir Osmanlı iç savaşından çok, Osmanlı Karaman çatışmasına benziyordu. Cem abisine ülkeyi Anadolu Rumeli diye ikiye bölerek yönetmeyi önerdi. Cem Anadolu'da hüküm sürecekti. Ama Osmanlı merkezi sistemi artık iyice gelişmişti, devlet bölünmeden yana değildi. Bu teklifi ret eden Bayezid Anadolu'ya geçti:

Yenişehir'de iki ordu karşılaştı. Cem'in karşısında [Gedik Ahmet Paşa](#) vardı. Gedik Ahmet Paşa yeniçerinin taptığı bir komutandı. Savaş sırasında Cem'in ordusundan pek çok kişi

Sultan'ın tarafına geçti. Savaşı Bayezid kazandı, Karaman Türkleri bir daha yenilmişlerdi. Bundan sonra bir süre için esas iktidar Gedik Ahmet Paşanın eline geçti.

Cem yaralanmıştı, önce Konya'ya sonra Memluk Sultanının yanına gitti. Bu kargaşadan yararlanmak isteyen Karaman Beyliğinde iddia sahibi Kasım Bey ile işbirliği yaptı. Cem Sultan ve Karamanlı Kasım Bey Anadolu'ya döndüler. Ancak, Konya ve Aksaray gibi önemli kentler, Cem ve Karaman Beyine kapılarını açmadı. Cem'in başkaldırısı güç kaybetti. Adana'da, Turgutlu ve Varsaklı Türkmenleri Cem ile birleştiler. Çukurova'daki, Bayezid – Türkmen mücadelesi, Osmanlı - Memluk savaşına dönüştü. Memluk desteğinde, Turgutlu Türkmenleri Ermenek'e saldırdı. Bozok Türkmenlerinden Dulkadiroğulları, Memluk'a karşı Osmanlı safında yer almışlardı. Ancak, saf değiştirip, Osmanlı'nın Kayseri valisi Yakup Paşanın ordugahını yağmaladılar.

Osmanlı, Turgutlu ve Varsaklı Türkmenlerine karşı bir cezalandırma seferine girişti. Bölgedeki tüm Türkmenler Osmanlıya karşıydılar. Osmanlı ordusu ilerlerken, Ceyhun kıyısında Uç-Ok Türkmenleri ile vuruştı. Memluk ordusu Türkmen'e yardım için bölgeye geldi. Adana önlerinde Osmanlılar yenildiler. Osmanlı, bu yeniliden, Turgutlu ve Varsaklı Türkmenlerini sorumlu tuttu. Tarsus ile Karaman arasındaki sarp dağlar dört bir yandan çevrilerek, Turgutlu ve Varsaklı boyları ezilirdi.

Memluk ordusunda, Şam Türkmenleri, Uç-ok'lar ve Turgutlu Türkmenleri vardı. Osmanlı ordusundaki Karamanoğlu sipahileri kaçtılar. Osmanlı ordusu yenildi. Türkmenler karargahı basıp, yağmaladı. Başka bir Osmanlı ordusu, Elbistan önünde, Bozok Türkmenlerinden Dulkadiroğlu'na yenildi. Dulkadiroğulları Kayseri'yi kuşattı, Niğde, Ereğli, Karaman ve Aksaray bölgesini yağmalayıp, Külek boğazına çekildiler. Sonun da barış yapıldı ve Çukur-Abad denilen Çukurova Memluklulara bırakıldı.

Karaman ilini ele geçirmek isteyen Kasım Bey başarılı olamayınca, Şehzade Cem Anadolu'yu tekrar terk etmek zorunda kalmıştı. Memluk'a dönüş yolları tutulduğundan, o da, kendine sığınma hakkı veren Rodos Şövalyelerine sığındı.

Fatih'in oğlunun Rodos'a gelişi esnasında çok parlak bir tören yapıldı. Gececeği yollar çiçekler ve bayraklarla donatıldı. Gemiden atı ile inmesi için tertibat alındı. Cem, sokaklara dökülen halkın arasından, Pierre d'Aubusson ile yan yana at üzerinde geçerek şatoya girdi. Cem Sultan, gördüğü bütün bu hürmet ve saygıya rağmen, artık St. Jean şövalyelerinin menfaatine alet olarak kullanılacak kıymetli bir esirdi.

Bu sırada 1481 yılında huzursuzluk çıkaran [Boğdan](#) üzerine bir Osmanlı seferi yapıldı. Ancak sefer etkili olmadı. Bunun üzerine Boğdan voyvodası [Stefan](#) karşılık verdi. Macaristan'dan kaçan veya serbest bırakılan Kazıklı Voyvoda (Drakula) Eflak'a dönmüştü. Kısa sürede Türkler tarafından yakalanarak başı kesildi.

1481 yılında İsviçre federasyonuna yeni kanton katılımları oldu. İsviçre kantonları sıralaması yapılırken geleneksel olarak, şehir devletlerini takiben kurucu kantonlar ilk sekiz " Eski Kanton " olarak önde anılır, 1481 yılından sonra federasyona katılan diğer kantonlar tarih sırasına göre dizilirler.

[Altınordu](#) Hanı [Ahmet Han](#)ın başarısız Moskova seferinden sonra, 1481 yılında Ahmet Han [III. İvan](#) üzerine yeni bir sefere hazırlandı. Ancak Nogay kabilesinin ani bir saldırısına maruz kaldı. Ahmet Han öldürüldü.

Okyanus'a Açılma, 1482, 1483

El Mina K le Kalesi

Cem taht kavgasını Rumeli'nden yürütmek istiyordu. Macaristan'a gitmek istedi. Şövalyeler bunun için Fransa'dan geçmesi gerektiğine onu inandırdılar. 1482 Ekimin de Fransa'ya geçti. 1482'den 1488'e kadar Fransa'da, 1489'dan 1495'e değin Roma'da tutuldu. Cem Sultan artık Katoliklerin elinde gerektiğinde Osmanlılara karşı kullanılan bir anahtardı.

[Cem](#) Sultan'ın Rodos'ta olmasından II. Bayezid son derece tedirgindi. [Gedik Ahmet Paşa](#)nın araya girmesi ile Cem Fransa'ya doğru yola çıktığında veya çıkmak üzere iken, Rodos konuyu görüşmek üzere İstanbul'a 2 kişilik elçilik heyeti yolladı. Yapılan anla ma gereği Cem'i muhafaza etme karşılığı yani Osmanlı topraklarına yollamama karşılığı olarak Osmanlılar yılda 45.000 duka altın ödemeyi kabul ediyorlardı. Bu para g ya Cem'in masrafları karşılığı ödeniyordu. Şehzade Cem meselesi çok şiddetli bir i  savaşa yol açmadan bastırılmıştı. Ancak ölene kadar Osmanlı d   siyasetini ipotek altına alacaktı.

Osmanlı Sultanı II. Bayezid Karamanoğlu Kasım Beye İçel valili ini verdi. Bundan sonra Karaman ilinin Osmanlılara ba lanması artık iyice kesinle ti. Bayezid Cem Sultanın oğlu Oğuz'u bo durarak öldürttü. Yeniçeriler üzerinde çeşitli entrikalara kalkışan Gedik Ahmet Paşa'yı da öldürttü. 18 Kasım 1482 tarihindeki bu ölüm üzerine yeniçeriler ayaklandılar. Padişah  st bürokraside [ shak Paşa](#) ile anla ıp, veziriazamlık makamına [Mesih Paşa](#)'yı atadı.

Portekizli [Diogo de Azambuja](#) tarafından 1482 yılında [Saint Jorge da Mina](#) kalesi kuruldu. Bu kalenin hemen yanına da Batı Afrika'daki ilk beyaz yerleşimi olan Elmina ([El Mina](#)) kenti

inşa edildi. Kent 20 bin nüfusluydu. Burası altın nedeniyle kurulmuş olmasına rağmen, az sonra Portekizlilerin köle ticaret merkezi olacaktı.

1482 yılında [Maximilian](#) eşi [Mary](#), evliliklerinden 5 yıl sonra öldü. Mary [Arşidük Philippe](#) ile [Arşidüşes Marguerite](#) dünyaya getirmişti. Maximilian Mary'den sonra 2 defa daha evlendi.

Afrika boyunca gemiyle yolculuk, güneye inerken kolaydı. Dönüşte ise Kuzeydoğunun Alize rüzgarı ve Kanarya Adalarının akıntısı yüzünden güçtü. Portekizliler bundan kurtulabilmek için 1440 ve 1450 yılları arasında karadan uzaklaşma cesaretini gösterdiler. Uygun rüzgarlar arıyorlardı. Sonunda [Azorlar](#) bölgesine degecek biçimde geniş bir yay çizmeye başladılar. Atlantik ortasındaki yolculuklar sadece pusula ile yapılan ölçmelerin yetersizliğini ortaya koymuştu. Gemilerin yerini ve rotayı belirleyecek yeni ölçme metotları geliştirildi.

Portekizli [Diogo Cao](#) 1483 yılında [Kongo](#)'yu buldu.

Osmanlı İmparatorluğunda II. Bayezid tahtın şimdi gerçek sahibiydi. Babasının siyasetine karşı olarak, barışçı, yumuşak, hoşgörülü bir yönetim göstermeye başladı. [Çandarlı ailesinden İbrahim](#)'i Divan'a vezir atadı. Tabii Cem sorunu devam ediyordu. Buna karşı II. Bayezid Batıda Osmanlının sorunlu olduğu devletlerle anlaşmalar yaptı (1483). Venedik'in verdiği vergi kaldırılıyordu. Sınırlar olduğu gibi kalıyor, Venedik borçlarını ödüyordu. Venedik Osmanlılara ticaret malları üzerinden % 4 giriş hakkı ödeyecekti. Vergi yüzde beşten dörde düşmüştü.

Artık Hersek Osmanlılara tam olarak bağlıydı. Buna rağmen II. Bayezid bizzat gideren Hersek'i fiilen işgal etti. Buralardaki kaleler onarıldı. Fatih'in ölümü ile sona eren Macaristan ateşkesi nedeni ile karşılıklı akınlar yapılıyordu. Bayezid barışın yenilenmesini istedi. Roma Germen İmparatoru ile mücadele halinde bulunan Macaristan kralı [Matyas Korvinus](#) 5 yıllık bir ateşkesi kabul etti (1483).

Osmanlı korumasında bulunan Dulkadiroğlu Beyliği Memluklara ait olan Malatya'ya saldırdı. Bu 5 sene sürecek olan Osmanlı Memluk savaşlarına yol açtı. Hemen başlarda, Kayseri Osmanlı valisi Yakup Paşa, Memluk kuvvetlerine yenildi (Eylül 1483).

İstanbul kenti ise Osmanlılar tarafından alındığından beri epey gelişmişti ve gelişmeye devam ediyordu. 83 yılında İstanbul limanına 2.019 gemi ve 2.265 mavna gelmişti.

1483 yılında Fransız kralı [XI. Louis](#) öldü. Oğlu [VIII. Charles](#) Fransız tahtına çıktı (1483 – 1498). XI. Louis Fransa'da topçu sınıfını kuvvetlendirmişti.

Venedik tutkularını ve eylemlerini beğenmediği Floransa Kralı [Ferrante](#)'yi tehdit edip üzerine yürümüştü. Papalık Devletleri, Napoli ve Floransa, Venedik birliklerinin topraklarına girmesi üzerine saf değiştirdiler ([Ferrara savaşı](#)).

Engizisyon, 1484

İşkence

İspanyollar, Müslüman ve Yahudilerden ve onların etkilerinden kurtulmak için İspanya’da da [Engizisyon](#) mahkemeleri kurmak istiyorlardı. Müslümanlarla Yahudilerin Hristiyan inançlarına bağlanmalarını hedefleyen [İspanyol Engizisyonu](#), Castilla kraliçesi I. Isabella'nın ısrarı üzerine, [Papa IV. Sixtus](#) tarafından 1483 yılında onaylandı. Kilise Engizisyon ile Kızgın kerpetenler, çivili sandalyeler, büyük huniler, parmakları sıkıştıran mendeneler, ölüm askıları... kullanarak, Müslümanlara ve Yahudilere yapmadığını bırakmayacaktı.

Papa [IV. Sixtus](#) ölüp yerine Papa [VIII. Innocentius](#) (1484 – 1492) geçmişti. Sixtus ölünce herkes şükretmişti. Ama gelen gideni aratıyordu.

Papa 1484 yılında “ [Summa Desiderantes](#) ” kararını yayınladı. Bu karar bundan sonra Avrupa’da yaşanan çılgınlıklara yol açacaktı. Bu karar Batı Avrupa’nın karanlık yüzüdür. Batı bu kararda ve sonrasında olduğu gibi defalarca ne denli vahşi ve acımasız olduğunu ortaya koyacaktır.

Engizisyonun iğrenç sorgulamalarında onbinlerce kadın ve erkeğe suçlarını itiraf ettirene kadar vahşice işkence yapıldı. İnsanların cinlerle cinsi ilişkide bulundukları iddia ediliyordu. Şeytan’a tapıldığı iddia ediliyordu. Büyücülük yaptıkları iddia ediliyordu. Summa Desiderantes, Avrupa’da sık sık görülen toplu çılgınlığı ateşlemişti. Avrupa’nın çılgınlığının gerisinde korku yatıyordu. Bu anti semitizm ve derin cinsel korkular ile bağlantılıydı.

Avrupa'nın Şeytan'ı diğer dinlerin Şeytan'ından farklıydı. Kuran'da Şeytan Kıyamet Günü affedilecek olan bir melekti. Bazı Sufiler için Şeytan, Allahın en sevdiği melekti. Allah ona Adem'in önünde secde etmesini emretmiş, o da " Allah'tan başkasına secde etmem " diyerek, Cennet'ten kovulmuştu. Batı Avrupa'da ise Şeytan baş edilemez kötülüktü. Şimdi Avrupa'da şeytan kocaman cinsel organı ile şekilsiz ve çok çirkin bir hayvan olarak resmediliyordu. Avrupa'da Şeytan ile işbirliği yaptığı düşünülenlerin vay halineydi. Anlatılamaz acılar çekildi.

Avrupa'da hiçbir şeyde ve yerde emniyet kalmamıştı. Hırsızlık, tecavüz, her şey Roma'da caiz hale geldi. Kadınlar gece kaçırılıyor, sabah evlerine geri yollanılıyorlardı. Önüne gelen adam öldürüyordu. Papanın kılı kıpırdamıyordu. VIII. Innocent'in şu lafı ünlüydü: " Tanrı suçlunun ölmesini değil, suçunun kefareтини vererek yaşamasını istiyor ". Önemli olan gelecek paraydı.

Engizisyon

II. Boğdan meselesi, 1484, 1485

Cetatea Alba

1484'te Venedik, Floransa, Napoli, Papalık ve Milano arasında varılan barış sonunda, Venedik kuzey İtalya'da fethettiği toprakların bir bölümünü elinde tutmayı başardı. Sürekli çatışmaların yarattığı kargaşa ve İtalyan devletlerinin zayıflaması, Fransa ve İspanya'nın İtalya topraklarına müdahalesine elverişli bir zemin hazırlıyordu.

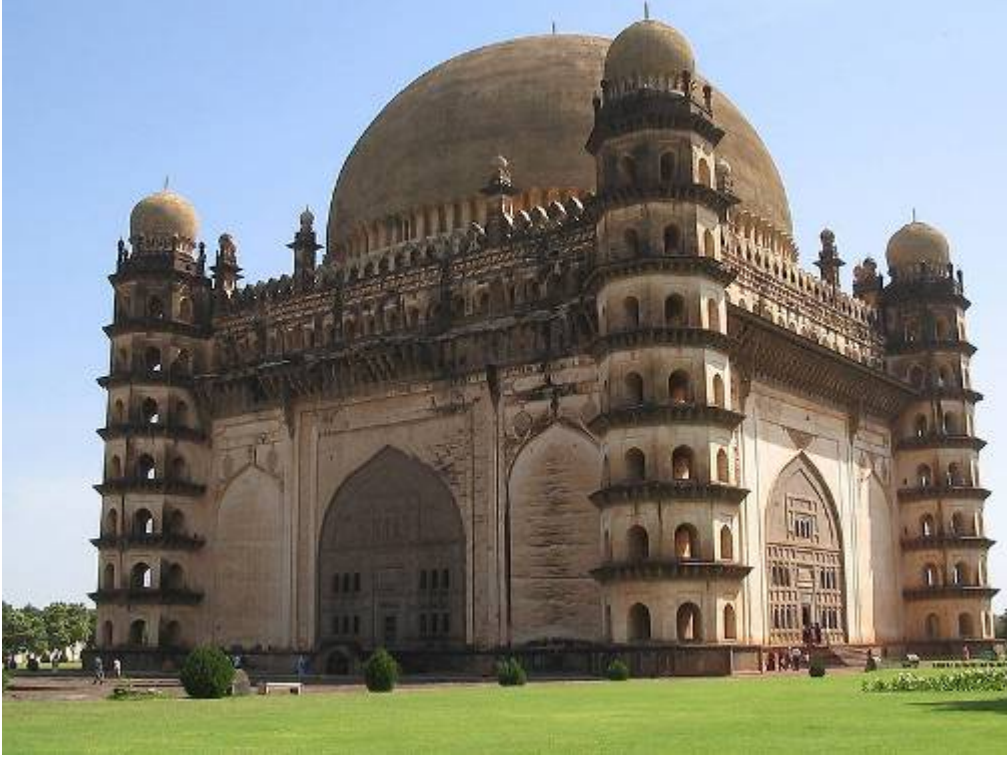
[Boğdan](#) Macaristan'la yapılan ateşkesin içinde yoktu. Gedik Ahmet Paşanın diskalifiye edilmesinden sonra, Bayezid bir savaş başarısına ihtiyaç duyuyordu. Bunun için babasının başarılı olamadığı Boğdan'ı seçti.

Sultan Boğdan'dan ödemediği vergiyi istedi. Sonra Sultan askerleri, topları, donanması ve vassalları ile yani büyük bir ordu ile harekete geçti. Boğdan ise Lehistan'ın (Polonya) himayesini sağlamıştı. 1484 yılında Osmanlı kuvvetleri Tuna'yı geçerek [Kili](#) kalesini ve [Akkerman](#)'ı ele geçirdi. Her iki kent de büyük stratejik önem taşıyordu ve ele geçmeleri Macaristan ve Polonya yolunu açacaktı. Ayrıca bunlar önemli tacir kentlerdi. Baltık, Ortadoğu ticaret yolunun sonundaydılar. Buraları elde etmekle, Boğdan zayıflarken, Osmanlı zenginleşecekti. Bu iki kentin alınması ayrıca Karadeniz hakimiyetinde de önemli bir merhaleydi.

Sonra Boğdan akınları başladı. [Hadım Ali Paşa](#) ve [Malkoçoğlu Bali Bey](#) önderliğinde yapılan akınlar Boğdanlıları hayatlarından bezdiriyordu. Boğdan beyi [Stefan](#) Türkler ile başa çıkamayacağını anlamıştı. Boğdan (kral Stefan) yılda 4.000 altın vergi vermeyi ve Osmanlılara bağlanmayı kabul etti. Karadeniz artık bir Türk deniziydi. Denilebilir ki II. Bayezid babasının düşünü gerçekleştirmişti ve bununla büyük gurur duyuyordu. Ancak

Boğdan'na nüfuz ve egemenlik sorunu, ileride Osmanlılarla Lehistan arasındaki mücadelenin esas unsuru olacaktı (1496 – 1498).

1484 yılında Karadeniz kıyısındaki ticaret kenti [Cetatea Alba](#) Osmanlıların eline geçti. II. Bayezid bütün evlere, hamamlara ve dükkanlara el koydu. Eski sahipleri bu gayrimenkullerden ancak kira ödeyerek yararlanabiliyorlardı. 1484 seferinde Romen ticaret kentleri olan Kili ve Cetatea Alba'daki tüccarların bir kısmı İstanbul'a teçhir edildiler Bu teçhirden amaç ticareti iyi bilen kişilerin İstanbul'a yerleştirilerek, kentin ticari hayatını canlandırmaktır. Bunların sayısının 670 hane olduğu tahmin edilmektedir.

Gul Kumba

Tarihi kayıtlarla ispatlanmamış olmasına rağmen anlatılan tarihi bir hikaye vardır. Onu buraya koymakta yarar olduğunu düşündük. Rivayet olunur ki Fatih Sultan Mehmet'in kardeşi Yusuf, annesi tarafından kaçırılarak öldürülmekten kurtulmuştu. Yusuf Dekkan'a kaçtı. Uzun maceralardan sonra 1485 yılında Bombaya 570 kilometre uzaklıktaki Bicapur tahtını ele geçirdi. Burada Adil Şah adını aldı.

[Adilşahlar](#), kökeni ne olursa olsun, ister Osmanlı, ister Türkmen, başarılı bir hanedanlık olmuşlardır. Sarayları, camileri ve türbeleri bir mimarlık okulu haline gelmiştir.

Adilşahların yaptırdığı [Gul Gumbaz](#) (Gul Kumba) türbesi büyük ve estetikdir. 1.500 metrekare ile dünyanın en büyük kubbesine sahiptir.

Batı Avrupa'da Yahudi karşıtlığı şiddetleniyordu. Yahudiler [Perugia](#)'dan sürüldüler.

1485 yılına gelindiğinde Altınordu ve ondan türeyen hanlıklar birbiri ile boğuşuyorlardı. Altınordu hakanı Seyyid Ahmet Hanın kardeşi Murtaza Sultan ile Mahmut Sultan'ın kumanda ettiği Altınordu ordusu Kırım Hanı Mengli Giray'ın ordusunu bozdu.

Kilikya kime ait? 1485, 1486

Memluk suvarisi

[Memluklar](#) Osmanlıları barış için yokluyorlardı. Ancak Osmanlılar oralı değillerdi. Karaman Beylerbeyi Karagöz Paşa Memlukların üzerine yürüdü. Külek boğazındaki Memluk tahkimatını düşürdü. Adana ve Tarsus'ta dahil olmak üzere pek çok yeri ele geçirdi (Mayıs 1485). Bu topraklar Memluklara doğrudan bağlı değillerdi, Ramazanoğlu Beyliğine aittiler. Bundan sonra Ramazanoğlu Mahmut Bey İstanbul'a gitti ve orada sancak beyi yapıldı.

Bu sırada büyük bir Memluk ordusunun geldiği haberi üzerine II. Bayezid Anadolu beylerbeyi [Hersekzade Ahmet Paşa](#)'yı bölgeye yolladı. Memluklar geliyorlardı ve Osmanlıları Çukurova'dan çıkarmaya kararlıydılar. Hersekzade Ahmet Paşa'nın emri altındakiler ve bu arada [Karagöz Paşa](#), Anadolu Beylerbeyini yeteri kadar desteklemediler. Zaten Memluklu atlıları çok meşhurdular. Bu atlıların önünde kimse duramıyordu. Yapılan savaşı Memluk atlıları kazandı. Hersekzade Ahmet Paşa Memluklara esir düştü. Osmanlılar, Tarsus ve Adana'yı düşmana terk ederek kaçtılar (1486 ilkbaharı).

1486 yılında Hristiyan baskısından iyice bunalmış olan Beni Ahmer (Gırnata) devleti Osmanlılardan yardım istedi. Ama bu sırada Batı, [Cem](#) kozunu oynuyordu. II. Bayezid iyi dilekleri dışında bir yardımı Gırnata'ya yollayamadı.

Osmanlı Sultanı II. Bayezid, babası Fatih Sultan Mehmet'in ülke içinde aldığı ve genel olarak desteklenmeyen bazı uygulamalarını geri aldı. Mülkler ve Vakıflar sahiplerine geri verildiler. Böylece tarikatlar tekrar güçlendiler. Babasının İtalyan ressamalara yaptırdığı resimleri sattırdı. Sarayın duvarlarına yapılmış olan freskler de sökülüp pazarda satıldı. Bayezid devri, Fatih'e bir tepkiydi. Kendine “ Veli “ takma adını almıştı. Osmanlı sarayı artık sofı ve gerici bir yerdi. İktidar tekrar kulların eline geçmişti. Yeniçerilere “ cülus bahşişi “ verildi.

Örfi kanunlar Fatih döneminde çok genişlemişlerdi, Bayezid bunları tekrar daralttı. İpler acaba Sünni ve gerici ulemanın elinde miydi?

Dış ilişkiler bakımından Cem Sultan olayı bir fırsat olmuştu. Osmanlıların elinde Fatih Sultan Mehmet'ten kalma etkin bir haber alma ağı vardı. II. Bayezid zamanında Batı Avrupa'daki pek çok saraya temsilciler yollandı. Osmanlı Cem'e karşılık önce Rodos'a, sonra Papalığa hatırı sayılır bir vergi ödedi.

1486 yılında Portekizli Diogo Cao 22 derece 10 dakika güney enlemine ulaştı. Aynı yıl, Yahudiler Vicenza'dan atıldılar.

1486 yılında Memluklar esir bulunan Hersekzade'yi serbest bırakıp, İstanbul'a yolladılar. Hersekzade Osmanlı Memluk sulhu için çalıştı ise de Osmanlı bürokrasisini ikna edemedi.

Tudorlar İngiltere tahtında, 1485

Henry VII (Tudor)

Elizabeth Woodville (York)

İngiltere’de [Edmund Tudor](#)’un oğlu [Henry Tudor](#), Brötanya’da sürgünde büyüdü. İngiltere tahtında Lancasterlerin rakibi York hanedanı hüküm sürüyordu. Leydi Anne [Margaret Beaufort](#) İngiltere’de kalmış ve tekrar evlenmişti. Şimdi anne oğlunun taht serüvenine yardım ediyordu. [Lancaster](#) ailesinin büyük bir kısmı ölmüştü. Henry Tudor kendini Lancasterlerin mirasçısı ilan etti. [York hanedanı](#)ndan gelen İngiltere kralı [III. Richard](#) halk tarafından tutulmuyordu. Anne Margaret York hanedanından memnun olmayanlarını örgütledi. Henry Tudor İngiltere’ye döndü. 1485 yılında [Bosword](#) meydan savaşında III. Richard’ı yenerek, kendini [VII. Henry](#) (1485 – 1509) adı ile kral ilan etti. Peşinden II. Richard’ın yeğeni Yorklu [Elizabeth](#) ile evlenerek, iki hanedanı birleştirmiş oldu. Şimdi İngiltere tahtında hem Lancaster ve hem de York hanedanından inen bir kral vardı. Böylece güller savaşı bitti. Yeni hanedan [Tudor hanedanı](#)ydı. Hanedanın sembolü olan Tudor gülü, York sembolü beyaz gül ile Lancaster sembolü kırmızı gülün bir birleşimiydi.

[Tudor hanedanı](#) 1485 yılından 1603 yılına kadar 118 yıl İngiltere tahtında hüküm sürmüştür. Bu hanedan İskoç kraliyet ailesinden Owen Tudor’dan inmektedir. İngiliz sarayı ile bağı anne tarafındandır.

Kral ailesinin iki rakip kolu arasında sürmüş olan iç savaş sırasında, hemen hemen bütün feodal aileler (lordlar) yok olmuştu. Yeni krallar bu fırsattan istifade ederek bu feodallerin topraklarına el koyacaklardı. Sonra da çok daha uysal olan bir asiller sınıfı kuracaklardı. Bu yeni durum, İngiliz krallarını, parlamentoyu lav etmeden, yetkili bir şekilde hükmedebilir yaptı.

Bosworth Savaşı

Fransa, İspanya ve İngiltere devlet olarak şekillenirken artık olağan üstü mali kaynaklara başvurmak yeterli olamıyordu. Monarşiler içinde Fransa vergi'yi olağan bir kurum haline getirdi. Her yıl maliyenin genel durumu saptanıyordu. Buna uygun zincirleme bir vergi salınıyordu. Bunun dışında tuz vergisi, alım, satım ve taşıma vergileri vardı. Tüm bu vergilerin toplanması hem Fransa'da ve hem de İspanya'da krallık görevlilerinin denetim ve yargılamasına tabiydi. Artık merkezi devlet ağırlığını duyuran bir devlet olmuştu.

Fırtınalar Burnu Aşılıyor, 1486, 87, 88

Bartolomeu Dias seyahati

Safevi Şeyhi Haydar, iyi yetişmiş müritlerini Halife diyerek Anadolu'ya yollayıp, Türkleri gittikçe daha iyi organize ediyordu. O zaman yaşamış pek çok tarihçi ve seyyah, Anadolu'da Şeyh Cüneyt'e Allah, oğlu Şeyh Haydar'a da Allahın oğlu dediklerini yazmıştır. Bu dönem Sünni yazarlar, Anadolu Türkleri için Anadolu putperestleri demişlerdir. Tarikat yanlıları, başlarına taç denen Haydari sarık sararlardı. Bu 12 dilimli ve yukarı çıktıkça sivrilen kırmızı bir külahtı. Bu başlığı kullananlara Osmanlılar “ Kızıl Baş “ adını verdiler. Anadolu kızıl başları [Erdebil](#)'e akmaya başlamıştı.

Şeyh Haydar da babası şeyh Cüneyt gibi bir devlet kurmak peşinde koşmaktaydı. Haydar aynı zamanda bir silah yapımcısıydı. Mızrak ucu, zıhlı gömlek, kılıç, kalkan yapmaktaydı. Tekke silah deposuna dönmüştü. Silahlanmanın finansmanı Çerkez ülkesine yapılan akınlarla ve oradan alınan kölelerden sağlanıyordu. Şeyh Haydar, Anadolu'nun fakir, üstü başı olmayan insanları ile yaptığı ilk Çerkez seferini 1486 yılında gerçekleştirmişti. Şeyh Haydar, kız ve erkek, güzeller güzeli esirleri müritlerine dağıttı.

Osmanlı Memluklu savaşı denge içinde sürüp gidiyordu. II. Bayezid, Venedik'e elçi yollayarak, Kıbrıs'ta Magosa Limanını Memluk Savaşı sürdüğü sürece kullanmak istedi. Venedik Memluklarla ilişkilerini bozmak istemiyordu. Bu isteği diplomatça atlattı.

1487 yılında İngiltere'de krallık konseyinin adli bölümünü yeniden örgütlediler. Krallık konseyinin adli bölümüne “Yaldızlı Oda” deniyordu.

Portekiz kralı Denizci Henry (öl. 1460) ölmüştü. Ama amacı devam ediyordu. [Bartholomeu Dias](#), [Ümit burnu](#)nu dolaştı. Henry ölmeden önce Batı Avrupa'da ilk deniz haritaları yapılmıştı. Bu sırada Astronomi gözlemleri de epey ilerlemişti. “[Güney Haçı](#)” denen takımyıldızlar bulunmuştu. Bartholomeu Dias dolaştığı burna “Fırtınalar Burnu” adını vermişti. Portekiz kralı [II. Jean](#) bu adın psikolojik etkisini beğenmedi. Oraya “Güzel Ümit Burnu” adını verdi. Böylece Hindistan'a giden yol açılmış oldu. Afrika Baharatı hiçbir zaman Hint baharatının yerini tutmamıştı. Dias'tan sonra Portekiz'in doğuya gidecek yeni bir yol aramasına gerek kalmamıştı. Batıya giderek Doğuya varmak isteyen [Kristof Kolomb](#)'un tasarısı Portekiz'de palazlanmasına rağmen, sonunda orada ilgi bulamadı.

1487 yılında [III. İvan](#) (Moskova prensliği), [Kazan](#) Hanlığını küçülterek, kendine tabi hale getirdi. Bu hanlığı bir süre sonra tamamen kendine bağlayacaktır. Bu sırada III. İvan'ın diğer Müslüman güçlerle, Kırım Hanlığı ve Osmanlı imparatorluğu ile olan ilişkileri barışçı ve hatta dostçaydı. Kırım Hanı I. Giray Han, Moskova prensliğine, [Litvanya](#) Büyük Dukalığına karşı yardım etmişti.

Hindistan'da [Behmeniler](#) zayıflamış, dağılıyorlardı. Behmeni Sultanının veziri olan Türk Komutan Kasım Han [Beridsahlar](#) devletini kurdu (1487 – 1619).

1487 yılında el-Meriye (Almeria) limanı ve Velez Malaga kenti Kastilya'nın eline geçti. Endülüs şimdi sadece Gırnata'dan ibaret kalmıştı. Gırnata hükümdarı XI. Ebu Abdullah Muhammed (1482 – 1483; 1487 – 1492) Osmanlılardan ve Memluklardan ayrı ayrı yardım istedi. Hristiyanlar Memlukların büyük bir ordu yollayacağından korkuyorlardı. Memluk Sultanı [Kayıtbay](#) sadece Ferdinand'a elçi yolladı. Filistin'deki Hristiyanları kestireceğini ve Kudüs'ü Hristiyanlara kapatacağını bildirdi. Bu tehdide kimse inanmadı.

Osmanlılar da Endülüs'e bir ordu yollamayı düşünmüyorlardı. II. Bayezid, [Kemal Reisi](#) kıyıları yakıp, yıkmak ile görevlendirmişti. Kemal Reis ile Osmanlı Donanması ilk defa Batı Akdeniz'de hareket yapıyordu. Cerbe, Malta, Sicilya, Sardunya ve Korsika adaları vuruldu. Balear adalarının altı üstüne getirildi. Pek çok İspanya kıyı kenti yağmalandı. Malaga hem yağmalandı ve hem de yakıldı. Etrafa korku saçılmış, ganimet alınmıştı ama bunun Gırnata'ya ne faydası olacaktı.

1488 yılına doğru Kazakların başına Jani Beg'in (Canı Bey) oğlu Baranduk geçti (1488 – 1509). Kazaklar bozkırda yeni bir göçebe konfederasyonu kurmuşlar, kendi refahları içinde yaşıyorlardı.

Bu yıllarda Çağatay Moğol Hanı Yunus'un iki oğlundan biri olan Mahmut Han Taşkent'te hüküm sürüyordu. Mahmut Han ve kardeşi Türk tarihinde görülmedik bir biçimde birbirleri ile dayanışıyor ve birbirlerini kolluyorlardı. 1488 yılında [Muhammed Şeybani](#) Mahmut Hanın vassalı olarak Yese kentini ondan aldı. Yese kenti Türkistan'da dır. Muhammed Şeybani bir dahiydi. Yese'de on yıl içinde Özbeklerin önemli bir kısmını çevresinde topladı. Ciddi bir de askeri güç oluşturdu.

Memluklar yenilmiyor, 1488

Türk Atları

Azerbaycan'da [Şeyh Haydar](#)'ın silahlanması, gittikçe kalabalıklaşması ve kuvvetlenmesi [Ak Koyunluları](#) tedirgin etmeye başlamıştı. Şeyh Haydar'ı Tebriz'e çağırarak, bağlılık yemini ettirdiler. Yeminden sonra Erdebil'e dönen Haydar, babasını öldüren [Şirvanşah](#)'ın ülkesine saldırdı. Şirvanşah Ak Koyunlu vassalı ve Ak Koyunlu Sultanının kayınpederiydi. Şirvanşah bir kaleye saklandı. Yardıma gelen Ak Koyunlu ordusu ile yapılan savaşta Şeyh Haydar öldü (1488).

Kızıl Başlar iki önemli şeyhlerini kaybetmişlerdi ama dağılmayıp, Şeyh Haydar'ın oğlu Sultan Ali etrafında toplandılar. Ak Koyunlu Sultanı Yakup tehlikeyi fark etmişti. Haydar'ın 3 oğlu Ali, İbrahim ve İsmail'i ve anneleri Alemşah'ı (Marta) Fars'ta bir kaleye hapsetti. Aile kalede 4,5 yıl hapis kaldı.

1488 yılında Cem Sultan Fransa'daydı. Fransa Kralı [VIII. Charles](#) ile [Papa VIII. İnosan](#) arasında yapılan bir anlaşma ile Cem Sultan Papa'ya teslim edildi. Bunu II. Bayezid istemiyordu. Ancak Fransız kralına söz geçirememişti. Şimdi II. Bayezid bu yeni durumdan daha da huzursuzdu.

Osmanlılar ile Memluklar arasındaki hesap daha kapanmamıştı. II. Bayezid bir süredir Cem Sultan problemi nedeniyle bir şey yapamıyordu. Nihayet 1488 yılı ilkbaharında Çukurova'ya Hadım Ali Paşa komutasında büyük bir ordu yolladı. Serbest kalmış olan Hersekzade'de büyük bir donanmanın başında bu seferi destekliyordu. Normalde Padişah sefere katılmadıkça, kapıkulu da sefere iştirak etmiyordu. Ama Memluk atlıları Anadolu dirlik sipahilerini perişan etmişlerdi. Sultan II. Bayezid bu sefer ateşli silahlarla donanmış yeniçeriye de Memluklar üzerine yolladı.

Önce pek çok kale alındı. Ama 14 Ağustos 1488 tarihinde Adana Tarsus arasındaki Ağaçayırı mevkiinde Memluklar Osmanlıları bir daha yendiler. Memluk komutanı [Özbek Bey](#) çok iyi bir komutandı. Çukurova'yı Osmanlılardan temizlemeye çalıştı. Adana düşüp Memlukların eline geçti. Tarsus ve Kozan hala Osmanlılardaydı. Ağaçayırı bozgununda mesul oldukları düşünülen Karagöz Mehmet Paşa, Kayseri Sancak Beyi Yularkısdı Sinan Bey, Karaca Beyoğlu İskender bey azil ve hapis edildiler.

1488 yılında Sultan II. Bayezid'in oğlu Şahinşah'ın annesi Hüsnişah Hatun, Manisa'da, Hatuniye Camiini yaptırdı.

1488 yılında Yahudiler Parma'dan da atılmışlardı.

Hatuniye Camii

Fransa ve Rusya Büyüyor, 1489, 90, 91

Brötanyalı Kraliçe Anne

1488 – 1489 sayımında İstanbul ve Galata’da 9.776 hane (yaklaşık 40 bin kişi) Hristiyan ve Yahudi vardı. Bu sırada Türk Hane sayısı 12.500 dolaylarında olmalıdır. Türkler artmaya devam etmektedir ancak nüfus çeşitli uluslar ve dinler açısından dengelidir. Yahudilerin Batı Avrupa’dan kovulması da devam ediyordu. Bu yıl Lucca ve Milano’dan kovuldular.

1489 yılında Kıbrıs adasını Venedikliler aldılar.

Floransa’yı yöneten ve servetini ticaretten ve madencilikten edinmiş olan [Medici ailesi](#) sürülmüş, bu ailenin yönetiminin yerini [Savoranola](#) adlı [Dominiken](#) bir rahibin teokratik cumhuriyeti almıştı. Onun teokratik yönetimi yıkılınca. 1489’da, “ Onlar Kurulu “ Floransa’yı yönetmeye başladı. [Machiavelli](#) bu cumhuriyet yönetiminin yazmanlığını üstlendi.

Rus [III. İvan](#), Macar Matthias Corvinus'tan ([Matyas Korvinus](#)) resmen, top dökümcüleri, altın ve gümüş dökümcü ve İtalyan inşaat yapımcıları talep etti. III. İvan İmparator I. [Maximilian](#) ile iyi ilişkiler içindeydi. İmparator ona “ kardeşim “ diye hitap ediyordu.

1489 yılında [Cem](#) Sultan Fransa'dan Roma'ya getirildi. Roma İmparatorunun kardeşi çok büyük bir halk kitlesi tarafından karşılanmıştı. Vatikan Sarayında misafir edildi. 6,5 yıl süren Fransa ikametinden sonra 6 yıla yakın sürecek olan İtalya ikameti başlamıştı.

Cem Sultan İtalya'da

Cem Sultanı yanına alan Papa [III. Innocentius](#), 1490 ilkbaharında Osmanlılara karşı bir kongre düzenledi. Ancak 6 Nisan da Macar kralı [Matyas Korvinus](#) ([Matthias Corvinus](#)) ölünce, bu Haçlı tasarımı da öldü. Sonbahar da Roma'ya gelen Osmanlı Sefiri Mustafa Bey örtülü bir anlaşma yaptı. Bu anlaşma ile Osmanlılar Papalığa Cem Sultana karşılık vergi ödüyorlardı (Rodos ile yapılan anlaşma gereği olan 45.000 dükalık ödeme). Ayrıca Osmanlılar, Venedik, Papalık ve Rodos ile saldırmazlık anlaşmaları ve Macaristan, Polonya ile 3 yıllık barış anlaşması imzalıyorlardı.

Aynı yıl Memluklar Kayseri'yi kuşatıp, Karaman'ı yakıp yıktılar. Memluk komutanı yine Özbek Beydi. Özbek Bey üzerine gelen Hersekzade Ahmet paşayı ikinci defa esir etti. Memluklar nerede ise her savaşta Osmanlıları yenmişlerdi ama kesin bir sonuç elde edemiyorlardı. Bu pahalı bir savaştı. Suriye bitip, tükenmişti. Artık her iki devlette bu savaşın

bir yarar getirmeyeceğini görmüşlerdi. Savaşın gidişatına karşı artık II. Bayezid sefere bizzat çıkmayı dillendirir olmuştu. Böylece savaş iyice büyüyecekti. Memluk Sultanı bunu istemiyor ve durumdan telaşlanıyordu.

1490 yılında Hindistan'da [Behmeniler](#) devletinden [Adilşahlar](#) ayrılarak ayrı bir devlet kurdular (1590 – 1686). Devlet [Bicapur](#), [Maysur](#) ve [Koorg](#) eyaletlerini kapsıyordu. Aynı yıl Bahmeni vezirinin oğlu olan Nizam'da Behmenilerden ayrılarak [Nizamşahlar](#) devletini kurdu (1490 – 1633). Behmedilerden kopan bir diğer devlette [İmadşahlar](#)'dır (1490 – 1572).

1490 yılında [Ak Koyunlu](#) hükümdarı Yakup Bey genç yaşta öldü. Bu da Ak Koyunlu devletinin çözülmesine yol açtı. 10 yıl süren pek çok kargaşadan ve iktidarın sık sık el değiştirmesinden sonra 1501 yılında Ak Koyunlu ülkesi Elvend ve Murat Beyler arasında bölüştü. Bu sırada devlet üzerinde çok yoğun bir Şii propagandası da vardı.

Osmanlı Memluk savaşlarından bir sonuç çıkmayınca iki devlet arasında anlaşma yapıldı (1491). Tarsus ve Adana Memluklarda kaldı. Osmanlılar Çukurova'yı denetleyemiyorlardı. Savaş bu açıdan da bir işe yaramamıştı. Pehlivanlar birbirlerini denemişler ama yenişememişlerdi.

Ak Koyunlu prenslerinden Rüstem Bey yaptığı iktidar mücadelesinde Erdebil askeri gücünün yararı olur diye Şeyh Haydar'ın ailesini hapis oldukları kaleden serbest bıraktı. Rüstem Sultan Ali'nin yardımı ile tahtı aldı.

1491'de Altınordu Hakanı Seyyid Ahmet Han bizzat Kırım Hanı Mengli Giray'ın üzerine yürüdü. Bu sırada kendini risk altında hisseden Kazan Hanlığı baş kaldırdı. Altınordu başkenti Saray, kardeş Kazan tarafından yakılıp, yıkılıp, yağmalandı.

1491 yılında Bretagne (Brötanya) Düşersi [Anne](#) Fransa Kralı [VIII. Charles](#) ile evlendi. Böylece hem Fransa Krallığı Bretagne ile birleşerek, büyüdü ve hem de Bretagne Dükleri Fransa tahtı varisleri içine girdiler.

Bu sıralarda Avrupa'nın en güçlü devleti Fransa'ydı. Bourbon, Orleans ve Angouleme hala büyük feodalitelerdi ama kısa bir süre içinde onlar da Fransa krallığı ile birleşeceklerdi.

Moskova prensi ve Rus Büyük Prensi [III. İvan](#)'nın Hristiyan yanlısı tutum ve davranışları, Kafkaslardaki Hristiyanlar üzerinde çok olumlu etki yapıyordu. Gürcüler Rusya'yı etraflarındaki Müslüman devlete için bir alternatif olarak görmeye başladılar. Ancak Rusya daha Kafkaslardan çok uzakta idi. Rusya ile Kafkas Hristiyanları arasındaki fiili iş birliğine daha zaman vardı.

XV. yüzyıl sonlarında, Mağrip'teki Müslüman hükümdarlar tam bir dağılma sürecindeydiler. Hafsi hanedanı Tunus'a, [Abdul Vadi](#) hanedanı [Tlemsen](#)'e sıkışmıştı. Cezayir ve Tunus, pek çok beylik, kabile birlikleri ve serbest limanlar olarak parçalanmıştı. Tunus, [Bizerte](#), [Becaye](#), Cezayir, [Oran](#) limanları korsan yataklarıydı. Bu limanlar korsan cumhuriyetleri tarzında örgütlenmişlerdi. Bu korsanlar Hristiyan limanları, kıyıları ve özellikle İspanyolları yağmıyorlardı. İspanya'daki mağriplilere el uzatıyorlardı. Kuzey Afrika korsanları İspanya için ciddi bir tehdit oluştuyordu.

Batı Avrupa’da XV. Yüzyılın ikinci yarısı

Menuet dansı

Fransa XV. Yüzyılın ortalarında adli reformları başlatmıştı. İspanya’da da benzer gelişmeler oluyordu. Devlet böylecene otoritesini yaygınlaştırarak, bütün sosyal kesimleri kapsamaya başlıyordu. Ekonomik olarak zayıf düşmüş olan soylular, merkezin iradesine göre tavır almaya başladılar. Merkezi otoriteye din adamları da boyun eğmişti. Fransa’da Kilise reformu ele alınıyor. Din ve devlet işleri iç içe girmekten kurtarılmaya çalışılıyordu.

Bu aşamada monarşilerin yandaşları burjuvalardı. Bu sayede otorite ile özgürlükler de yavaş yavaş dengeleniyorlardı. Bunu en iyi İngiltere başarmıştı. En etkili otorite de Fransa’da vardı. Fransa Monarşinin otoritesi en az tartışılan otoriteydi. Bununla beraber Fransa’da, İspanya’da ve İtalya’da hükümdarların otoritesi mutlak değildi.

XV. yüzyılın ikinci yarısında Batı Avrupa nüfusunda bir artma eğilimi başlamıştı. Yüzyılın sonu geldiğinde en kalabalık olanı Fransa’ydı. Tabii tüm Batı Avrupa’da insanlarla birlikte mallar ve zenginlikler de artmaktaydı. Ekonomi bölgesel olmaktan çıkarak etki alanını genişletiyordu. Ama hala para ve kredi araçları yetersizdi.

Fransa’da yeniden tarım toprağı kazanılmaya başlanmıştı. Toprakta fiyat ve kira bedeli artıyordu. Ürün açısından da çavdardan buğdaya doğru bir kayış görülmekteydi. Artık zengin tüccarlar aynı zamanda geniş topraklarında sahibiydiler. Bunlar toprağın verimi üzerinde

duruyorlardı. Burjuvalar durmadan kar arıyorlardı. İngiltere’de de yün tacirleri koyun yetiştirmeye hız vermişlerdi. Artık sapan tamamen demirden yapıyordu. Bununla beraber üretim ve verim artarken, önemli teknik gelişmeler daha olmamıştı.

Daha önce anlatıldığı gibi maden işletmeciliğinde yeni teknik gelişmeler oldu ve bunun sonucu olarak gümüş madeni, kömür ve demir üretimi iyice arttı. Madencilikte orta Avrupa ileri gidiyordu. Yüksek fırın devreye girmişti. Şap’ta da Avrupa kendi şapına kavuşarak, Müslüman ülkelere olan bağımlılığını azaltmıştı. Artık hükümdarlar iktisadi gücü iyice fark etmişler ve bununla ilgili emirler yayınlamaya başlamışlardı. Artık “ bir ülkenin zenginliği elindeki nakit ile ölçülür “ ilkesi genel bir kabul görüyordu. Yani bir anlamda bu ilke, hükümetin elinde altın az ise mali ortaklıklar hükümetlere kendilerini dayatırlar demektir. Ülkeler paralarını düzeltmek için politikalar üretmeye başladılar. Üzün bir süredir Avrupa’da mal açısından deflasyon vardı, ama paranın sürekli değeri düşürülüyordu. Şimdi düzeltilmek istenen buydu.

Ortam sermayenin spekülasyon yapmasına uygundu. Büyük sermayeler buğday, şarap, safran ve yün gibi ürünler üzerinde spekülasyon yapmaya başladılar. Böylece büyük sermayeler tarıma da girdiler. İpeğe dolayısı ile dokuma sanayine, şapa ve maden sanayine de girdiler. Sermaye kar gördüğü her yere giriyordu.

Bir diğer yandan da kullanılan aletlerin fiyatları yüksekti, politik çıkarlarla yapılması gereken düzenlemeleri dengelemek gerekiyordu, artık herhangi bir el emeği değil uzmanlaşmış el emeği lazımdı. Tüm bunlar ufak işletmelerin başarabileceği işler değildi. Yani üretim büyük sermaye ve büyük ortaklıklar istiyordu. Medici ailesi işte böyle bir aileydi ve en önde geleniydi.

Artık ticarete sadece İtalyanlar yoktu. Gemi teknikleri gelişmişti. Yeni gemiler okyanuslarda daha güvenli bir seyahat imkanı yaratıyordu. Bretonlar ve İspanyollar denizlere açılmışlardı. Yolculuk süreleri dolayısı ile hat uzunlukları artmıştı. Artık denizlerde sadece Akdeniz ülkeleri yoktu. Okyanus ülkeleri Akdeniz’le yarışyordu.

Karayollarında da devletler yolların yapım ve bakımına tekrar önem vermeye başlamışlardı. Kara taşımacılığı arabalarla yapıyordu. Yollarda her devletten arabalar vızır vızır işliyordu. Kredi senetleri de ortalığa çıkmıştı. Ticarete nakit kıtlığı sorunu böylece çözülmüş oluyordu. Deniz sigortaları Akdeniz limanlarında doğmuş, Batıya taşınmıştı.

Böylece ulusal bir ekonomiye bağlı ve onun içinde ticaret yeni mali tedbir ve yapılanmalarla organize oluyordu. Böylece ortaya çıkmakta olan Avrupa ekonomisiydi. Tabii daha yeni yeni gözlerini açıyordu.

Zanaat loncalarında ustalar ile kalfalar arasındaki eşitsizlik gittikçe büyüyordu. Ustalar kendi yerlerine oğullarını veya damatlarını geçirmek istiyorlardı ve buna uygun düzenler koymuşlardı. Usta olabilmek için bir giriş parası ödemek ve kendi eliyle yapılmış bir eseri (şaheser) takdim etmek mecburiyeti vardı. Bu örnek iş pek çok iş kolunda büyük paralara mal oluyordu. Buna karşılık ustaların oğulları bu tip mecburiyetlerden muaftılar.

Böylece usta olamayan kalfalar ömürleri boyunca bir ustanın hizmetinde ücretli işçiler olarak çalışmak zorunda kalmaya başladılar. Bunlar ücretlerini yükseltmek veya çalışma koşullarını iyileştirmek için kendi aralarında birlikler kurmayı denediler. Bir ustanın yanında çalışmamak

veya hep beraber işi durdurmak için aralarında anlaşıyorlardı. Buna Fransa’da grev denmeye başlandı.

XV. Yüzyılda her yerdeki kalfaları içine alan “ kalfalık müessesesi “ Fransa’da kuruldu. Kalfalar aralarında gizli toplantılar düzenliyorlardı. Kentten kente iş aramaya gittiklerinde o kentlerdeki kalfalardan yardım görüyorlardı. Bu usul Almanya ve İngiltere’de de uygulanmaya başlandı.

Zaman zaman kalfalar ustalara karşı ayaklandılar. Bu ayaklanmalar Floransa’da, Flander kentlerinde, Barselona ve Valencia’da oldu. Her yerde resmi makamlar ustaların yanını tuttular. Kalfa (işçi) toplantılarını yasakladılar. Azami ücret tespit ettiler. Grev ile ihtilali bir kefeye koydular. Pek çok ölüm cezası verildi.

Burjuvalardan gittikçe daha imtiyazlı bir azınlık ayrılıyordu. Fransa’da bu ayrılan azınlık burjuva adını muhafaza etti. Bu azınlık içinde ev ve toprak sahipleri; yargıç, avukat, savcı, zabıt katibi, noter gibi kanun adamları; tüccarlar; armatörler; bankerler; müteahhitler; eczacılar; kuyumcular; bakkallar ve tuhafiyeciler bulunuyordu. En zengin aileler İtalya, Flander ve Güney Almanya kentlerindeydiler. Bunlar deniz ticareti, kumaşçılık ve bankacılık ile çok zengin olmuşlardı. Hatta İtalya dışındaki zenginler bile İtalyan kökenliydi.

Burjuva yaşamı, davranışları burjuva törelerine uydurmak, masraflarını gelirine göre ayarlamak, gelirin fazlasını tasarruf olarak saklamaktan ibaretti. Bu nedenle de burjuva aileler durmadan zenginleşiyorlardı. Bunların bir kısmı da ticaretten çekilip, asillerden toprak satın alıp, asillerle kaynaşıyorlardı. Almanya’da asiller zengin aileleri yanlarına almaya yanaşmıyorlardı. Burjuvalar Alman kentlerine adlarına “ patricien “ dedikleri ayrı bir aristokrat sınıf oluşturmuşlardı.

Bu durum kentlerde imtiyazlılar ile halk arasında çelişkiler oluşturdu. Hiçbir üstün otoritenin müdahale etmediği bağımsız kentlerde şiddetli bir mücadele başladı. İtalya’da “ üstün zanaatlar “ ile “ aşağı zanaatlar “ arasında savaşlar devam edip gitti. Bunun üzerine aşağı sanatlar erbabı bir şef tayin ve yönetime iştirak hakkı elde etti. Almanya kentlerinde XV. Yüzyılda patricienlerle zanaatkarlar arasında gelişen mücadeleyi zanaatkarlar kazanarak, iktidara geldiler.

Asiller ise bu sırada zenginlik ve yaşayış tarzı olarak gittikçe daha fazla çeşitleniyorlardı. Büyük çoğunluğu kırsal kesimde bir şatoda yaşıyor ata binmeye, ava çıkmaya devam ediyorlardı. Almanya’da ortaya eşkıyalık yapan haydut şövalyeler çıkmıştı. Asillerin asker olarak hizmete devam edenleri meslek savaşçıları haline geliyorlardı. Bunlar macera peşinde ülkeden ülkeye sürükleniyorlardı.

Asillerin en zenginleri kentlerde hotel veya hoff denen konaklarda oturuyordu. Zenginliklerini lüks bir hayat sürmek için kullanıyorlardı. Saraylarda durmadan yeni ve çoğunlukla aşırı modalar türüyordu. Bu yeni modalar vaizler tarafından da durmadan yeriliyordu. Sivri uçlu Polonya ayakkabısı, hanımların sivri ve yüksek başlıkları, dekolte giyim bu modalardandı. Eski çağlardan beri devam eden gurup halinde dansların yanında çift çift yapılan danslar türemeye başlamıştı. Bir kavalie ile bir dam, el ele tutuşarak topluluktan ayrılıyordu.

Balolar, maskeli eğlenceler, şövalyeleri yaralamayan turnuvalar alıp başlarını gittiler. Muazzam ziyafetler veriliyordu. Bir prensin evlenmesi veya kente gelmesi büyük halk eğlenceleri ile kutlanıyordu.

Asiller gelirlerine göre değil, rütbelerine göre masraf ediyorlardı. Bu onlar için bir adet olmuŗtu. Sürekli borç alıyor veya hesapsız kitapsız mal satıyorlardı. Asillerin para getiren bir iŗ görmeleri namus ve Őeref anlayıŗına uymuyordu. Dolayısı ile yasaktı. Sonuç burjuvalar para biriktirip, borç vererek zenginleŗirken, asiller durmadan fakirleŗiyorlardı.

XIV. yüzyıldan beri asalet unvanı vermek h k metlerin elindeydi. Böylece devlete veya krala borç veren burjuvalar bir taraftan da asalet unvanlarına sahip oluyorlardı. Hatta asalet unvanları satılmaya bile baŗlandı. Bu unvanları alanlar asilleŗiyor, evlatları da asillerin bütün hak ve imtiyazlarına sahip oluyorlardı. Artık yeni asilzade kaynakları burjuvalardı.

Burjuva Hayatı, Jan Van Eyck

Sanatta gelişme

VIII. İoannes Palaiologos Benozzo Gozzoli

Rönesans da hızla geliyordu. Bu sırada artık sanatçıyı ilgilendiren birey olarak insandı. Perspektifin peşinden renklere hakim olma gelmişti. Portre sanatında büyük başarılar kazanılınca, resim daha da bir bireyleşti. Tabii bunda ressamların kendilerini koruyan kişileri yüceltme arzusu da önemli rol oynamıştır. [Benozzo Gozzoli](#) (1421 – 1497) [Medicileri](#) yüceltiyordu. [Pinturicchio](#) (1454 – 1513), [Antonello](#), [Gentile Bellini](#) diğer yücelticilerdi.

Derken [Sandro Botticelli](#) (1445 – 1510) vardı. Genç yasta Fra [Filippo Lippi](#)'nin yanına girerek resim, desen ve geometri dersleri aldı. İlk yapıtlarından olan Guc, Judith ve Holofernes'de Lippi'nin, [Antonio Pollaiolo](#) ve

[Verrocchio](#)'nun etkileri görülür. 1470 yılında daha ilk tablolarıyla büyük ün kazandı.

1481'de Papa tarafından Roma'ya davet edildi ve [Roselli](#), [Ghirlandaio](#) ve [Perugio](#) ile birlikte [Sistina Capella](#)'sinin süslemesinde çalıştı. Burada Musa'nın yaşamını canlandıran 3 fresk ile İsa'nın İgvasi'ni yaptı. 1480–1490 yıllarında, olgunluk döneminde Floransa'da Lorenzo de Medici'nin korumasında sanat çalışmalarını sürdürdü. Bu dönemde [La Primavera](#)-İlkbahar (1478), [Venüs'ün Doğuşu](#) (1484, Uffizi), [Mars ve Venüs](#), Minerva ve Kentauros (1485, Uffizi, Floransa) gibi konusunu mitolojiden alan başyapıtlar gerçekleştirdi. Bu arada, kiliseler, dinsel dernekler için tablo siparişleri aldı. Meryem'in Taç Giymesi (1488, Uffizi) bunlardan biridir. Daha sonra zarif ve özgün kompozisyonlar içeren bir dizi Madonna resmi gerçekleştirdi. Ayrıca yoğun anlatım gücü ve güçlü desenlerle İlahi Komedyayı resimlemiştir.

Primaver-İlkbahar

Botticelli, Rönesans resim sanatının gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Kendisini deliliğin sınırına sürükleyen kaygısı, sanatına yön verdi. Uçucu ve coşkulu figürler çizmiştir. Eserlerinde zerafet duygusu en öne çıkarmaya çalışmıştır. Yapıtlarında hareket ve durusun inceliği, ince uzun bedenli, uzun boyunlu ve yüzünde ciddi bir ifade taşıyan kadının zarifliği vardır. Dinsel konulu tablolar yapmış olmasına rağmen Botticelli, dinsel bir ressam değil güzelliğe tutkun bir ressamdı.

Onun İlkbahar adlı tablosu Rönesans'ın simgesidir.

Botticelli'nin peşinden [Leonardo da Vinci](#) geldi. O eserlerinde iç dünyayı dile getirmiştir. Eserleri hem aydınlık ve hem de kasvetlidir. Bu karışım bir esrar perdesi oluşturur.

İtalya güzelliği formüleleştiriyor ve sonra da yayıyordu. Resim sanatı ve estetik İtalya'dan yola çıkıp Fransa ve Hollanda'ya kısa sürede ulaştı. Fransa'da [Jean Fouquet](#) (1420 – 1481) XV. Yüzyılın en önemli Fransız ressamıydı. Fransız heykeltıraş [Michel Colombe](#) (1430 – 1513) geç [gotik](#) ile Rönesans sitili arasında köprü oluyordu.

Daha önce gördüğümüz gibi [Lorenzo Valla](#) modern filolojiyi kurmuş, hümanizmi yorumlamış ve tarihsel eleştiriye yaratmıştı. Peşinden [Pietro Pomponazzi](#) (1462 – 1525) geldi. Pomponazzi felsefe ile dini ayırmak istiyordu. 1516 yılında yazdığı “ Ruhun ölümsüzlüğü üzerine inceleme “ akılcıdır. Cinler, periler, mucizeler, ruhun ölümsüzlüğü için olmaz böyle şeyler diyordu. Felsefe de doğruya bir tek akıl yoluyla ulaşılır. Din ise sadece bir inanç işidir. Der ki inanç için doğru ama bilim için yanlış şeyler vardır. Zaten din ile bilim ayrılmaktadır. Pomponazzi onu daha da kopma noktasına götürür.

Kudüs Mabedinin İnşası Jean Fouquet

Bu sırada bazı hümanistler de din ile bilimi yaklaştırmaya çalışıyorlardı. Bunların içinde Floransa akademisinde Platon'un ilk tercümesini yapan [Marsilio Ficino](#) (Marsilius Ficinus 1433 – 1499) vardı. O düşüncesinde Hristiyan inancı ret etmese de günden sıyrılmış doğal bir dine yönelmişti. Onun dini düşüncesinde huzur vardır. İsa'nın tüm insanlık adına acı çekmesine eserlerinde pek yer vermiyordu. Ficinus'u [Mediciler](#) desteklemişti. Platon'da, güzel bedenlerin aşkıdan güzel ruhların aşkına, oradan da içinde Tanrının bulunduğu güzellik düşüncesine geçiliyordu. Bedensel aşk ile manevi aşk arasındaki zıtlığı Ficinus keskinleştirmiştir. Tanrısal birliğe gidiş, saf aşktan yola çıkan ruhun araçların ona yol göstermesi ile olurdu. Araçlar ise şiirin hissettirdikleri, dinin hissettirdikleri ve peygamberlerin söylemleriyle XVI. Yüzyılın başlarında, İtalya'da, Ficinus'un düşüncelerini aşağı halk tabakasına aktaran aşk diyalogları yazılacaktı.

O sırada harika bir çocuk olan [Pico della Mirandola](#) (1463 – 1494) yaşadı. Gençliğinin verdiği coşku ile Hristiyan öğretisi ile diğer bütün dinleri uzlaştırmaya çalışıyordu. Bu çalışmaları sırasında yakılma tehlikesi ile karşılaştı. Çok zorlu çilecilğe gömüldüğünde, vücudu dayanamadı öldü, gitti.

Alman hümanizmi ise daha önce gördüğümüz [Nikolaus de Kues](#)'in açtığı yoldan gidiyordu. Güneydeki Alman kentlerine (Augusburg, Nürnberg) burjuvaların koruyuculuğu sayesinde

bilim adamları gittiler. Nürnberg, [Regiomontanus](#) ve [Martin Behaim](#)'le astronomi ve coğrafya merkezi oldu.

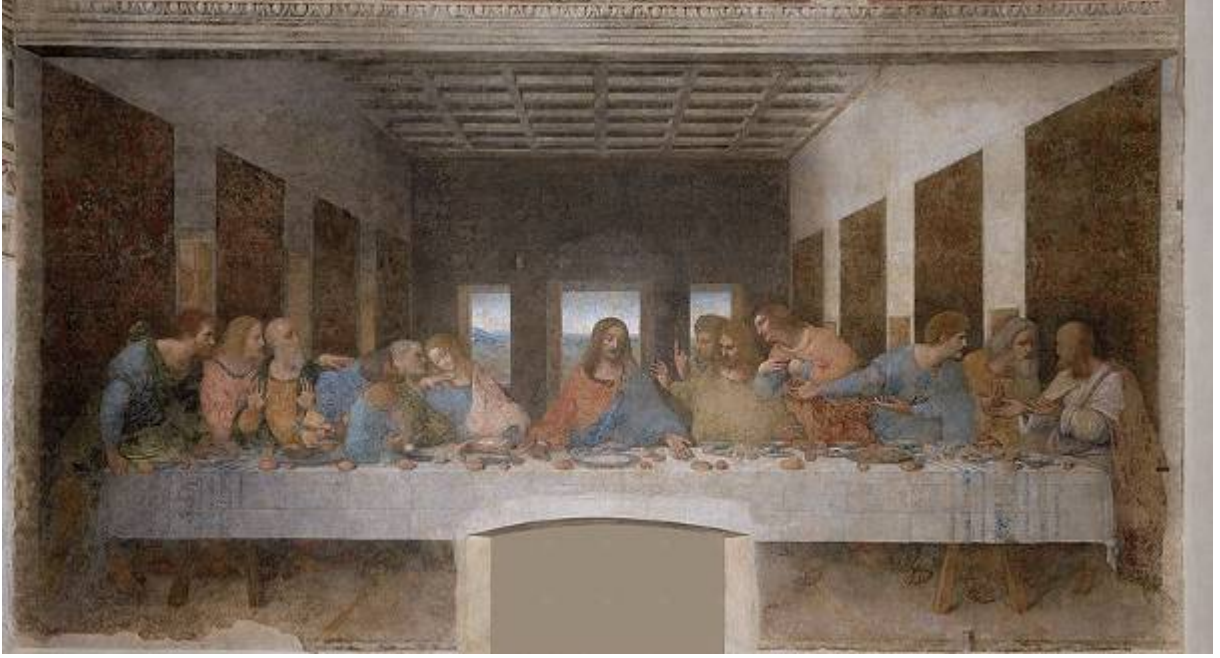
Fransa da çoktan başlamış olan hümanizma, İtalyanlar ve Fransızlar arasında karşılıklı gidip, gelmelerle güçleniyordu. İtalyanlar sadece Fransa'ya değil, İngiltere'ye de gidiyorlardı. Onlar İngiliz üniversitelerine geçmiş araştırmaya zevkini verdiler.

Almanya'da olsun, Fransa ve İtalya'da olsun, hümanizm beraberinde bir din tartışması da getirmiştir. Bu tartışma içinde din reformu özlemini taşıyordu. Ancak Papalar çeşitli defalar reform sözü vermekle birlikte, buna hiç yanaşmamışlardır. Ancak Hümanizm ilerlemiş ve bundan yeni bir insan doğmuştur. Bu yeni doğan insan her şeyi düşlemekteydi. İnsanlığın ilerletici gücü olan düş gücü, Batı Avrupa'da geri dönmüştü. Düş gücü harekete geçince ve koşullar el verince herkesin önünde sonsuz ufuklar da açılmış oluyordu.

Domenico Ghirlandaio Birth of St Mary

Leonardo da Vinci

Son Yemek

[Leonardo da Vinci](#) (1452 – 1519) Rönesans dönemi İtalyan mimarı, mühendisi, mucidi, geometricisi, anatomisti, müzisyeni, heykeltıraşı ve ressamıdır. En tanınmış yapıtları [Mona Lisa](#) (1503 – 1507) ve [Son Yemek](#)'tir (1495 – 1497). Rönesans sanatını doruğuna ulaştırmış, yalnız sanat yapıtlarıyla değil, çeşitli alanlardaki araştırmaları ve buluşlarıyla da tanınan, dünyanın gelmiş geçmiş en büyük sanatçılarından biridir.

Vinci kasabası yakınlarındaki Anchiano'da dünyaya geldi. Babası genç bir noter olan Ser Piero da Vinci dir. Annesi de muhtemelen bir çiftçi kızı olan Caterina'dır. Leonardo evlilik dışı bir çocuktur. Tam ismi, " Vincili Piero'nun oğlu Leonardo " manasına gelen " Leonardo di Ser Piero da Vinci " dir. Eserlerini " Leonardo" ya da " Io, Leonardo (Ben, Leonardo) " olarak imzalamıştır.

Leonardo'ya bebekliğinde annesi baktı. Birkaç yıl sonra annesi başka biriyle evlendirilerek komşu kasabaya yerleşti. Leonardo da büyükbabasının evinde yaşamaya başladı. Arada sırada Floransa'ya babasının evine giderdi. Babasının ilk eşinden çocuğu olmadığı için aileye kabul edilmişti ama hiçbir zaman meşru bir çocuk olarak görülmedi ve amcası Francesco dışında ailedeki kimseden sevgi görmedi.

14 yaşına kadar Vinci'de yaşayan Leonardo, büyükanne ve büyükbabasının ardı ardına ölmesi üzerine 1466'da babası ile birlikte yaşamak için Floransa'ya gitti. Evlilik dışı çocukların üniversiteye gitmesi yasak olduğundan üniversite öğrenimi görme şansı yoktu. Küçük yaştan itibaren çok güzel çizimler yapan Leonardo'nun resimlerini babası, dönemin ünlü ressam ve heykeltıraşı [Andrea del Verrocchio](#)'ya gösterince, Verrocchio onu çırak olarak yanına aldı.

Leonardo Verrocchio'nun yanında [Lorenzo di Credi](#) ve [Pietro Perugino](#) gibi ünlü sanatçılarla çalışma fırsatı buldu. Atölyede sadece resim yapmayı değil, lir çalmayı da öğrendi.

Floransa'yı 1482'de terk ederek [Milano Dükü Sforza](#)'nın hizmetine girdi. Leonardo, 1499'da şehir Fransızlar tarafından alınincaya kadar 17 yıl boyunca Milano Dükü için çalıştı. Dük için sadece resim ve heykeller yapmak, festivaller organize etmekle uğraşmadı, aynı zamanda bina, makine ve silah tasarımları yaptı. 1485 – 1490 yıllarında doğa, mekanik, geometri, uçan makinelerin yanı sıra, kilise, kale ve kanal yapımı gibi mimari yapılar ile ilgilendi, anatomi çalışmaları yaptı, öğrenciler yetiştirdi. İlgi alanı o kadar genişti ki, başladığı çoğu işi bitiremiyordu. 1490 – 1495 yıllarında çalışmalarını ve çizimlerini deftere kaydetme alışkanlığı geliştirdi. 1499'da Milano'yu terk eden ve yeni bir koruyucu aramaya başlayan Leonardo, 16 yıl boyunca İtalya'da seyahat etti. Pek çok kişi için çalıştı, çoğu eserini yarım bıraktı.

Mona Liza

İnsanlık tarihinin en iyi resimlerinden birisi kabul edilen Mona Lisa için 1503'te çalışmaya başladığı söylenir. Bu resmi tamamladıktan sonra hiç yanından ayırmamış, tüm seyahatlerinde yanında taşımıştı. 1504'te babasının ölüm haberi üzerine Floransa'ya döndü. Miras hakkı için kardeşleri ile mücadele etti ancak çabası sonuçsuz kaldı. Bu sırada çok sevdiği amcası tüm varlığını ona bıraktı.

1506 yılında Leonardo, bir Lombardiya aristokratının 15 yaşındaki oğlu olan Kont [Francesco Melzi](#)'yle tanıştı. Melzi, hayatının geri kalanında onun en iyi öğrencisi ve en yakını oldu.

1513 – 1516 arasında Roma'da yaşadı ve Papa için geliştirilen çeşitli projelerde yer aldı. Anatomi ve fizyoloji alanında çalışmaya devam etti ancak Papa, kadavralar üzerinde çalışmasını yasakladı.

1516'da koruyucusu [Giuliano de' Medici](#)'nin ölümü üzerine Kral [L. Francis](#)'ten Fransa'nın baş ressam, mühendis ve mimarı olmak üzere davet aldı. Paris'in güneybatısında, [Amboise](#) yakınlarındaki Kraliyet Sarayı'nın hemen yanında kendisi için hazırlanan konağa yerleşti. Leonardo'ya büyük hayranlık duyan kral, sık sık ziyarete gelir ve sohbet ederdi.

Sağ koluna felç inen Leonardo da Vinci, resimden çok bilimsel çalışmalara ağırlık verdi. Kendisine dostu Melzi yardımcı olmaktaydı. Leonardo 2 Mayıs 1519'da Amboise'daki evinde 67 yaşında öldü. Vasiyetinde mirasının esas bölümünü Melzi'ye bıraktı.

Leonardo'nun homoseksüel ilişkilerinden bahsedilir. Salai (il Salaino) 1490 yılında henüz 10 yaşındayken Leonardo'nun evinde hizmetçiliğe başlamıştı. Leonardo'nun sanatçı defterlerinde çıplak olarak çizilen il Salaino yakışıklı ve kıvrık saçlı bir ergen olarak tasvir edilmişti. Leonardo 1506 yılında 15 yaşındaki Francesco Melzi ile tanışır. Melzi, Leonardo'nun kendisine karşı hislerini bir mektubunda “ çok ihtiraslı ve fazlasıyla yakıcı aşk ” olarak nitelendirmiştir. il Salaino bu yıllarda Melzi'nin sürekli olarak Leonardo'nun yanında olmasını kabullenmek zorunda kalmıştır. Melzi, Leonardo'nun önce öğrencisi sonra da hayat arkadaşı olmuştur. Her iki ilişki de Leonardo'nun zamanında Floransa'da yaygın olan erotik usta-çırak ilişkisine bir örnektir. Bu iki ilişkisinin yanı sıra Leonardo'nun [Caesar Borgia](#) ve [Niccolo Machiavelli](#) ile de “ dostluktan öte ” bir ilişki yaşadığı iddia edilmektedir.

Leonardo'nun genç erkeklere olan ilgisi XVI. yüzyılda da tartışma konusu olmuştur. 1563'te [Gian Paolo Lomazzo](#) tarafından yazılan “ Il Libro dei Sogni ” de (Düşler Kitabı) yer alan “ l'amore masculino ” daki (erkek aşkı) kurmaca bir diyalogda, Leonardo başkahramanlardan biri olarak yer almış ve “ Biliniz ki erkekler arasındaki aşk çeşitli arkadaşlık duygularıyla erkekleri bir araya getiren bir erdemdir. Bu durum onları daha erkeksi ve yürekli hale getirir ” sözü Leonardo'nun ağzından verilmiştir.

Leonardo'nun çalışmalarından ve biyografisini yazan erken dönem yazarlardan Leonardo dürüst ve ahlaki konularda duyarlı bir kişi olduğu; hayata duyduğu saygı nedeniyle onun en azından yaşamının bir evresinde vejetaryen olduğu da iddia edilmektedir.

Leonardo'nun insan vücuduna ilgisinin temelini, figür eskizleri için incelemeler oluşturur. İnsanı olabildiğince canlı ve tüm hareketleri gerçeğe en yakın şekilde çizmek için dış gözlemleri yeterli görmemiş, vücudun içini de görmek, kemiklerin, kasların ve eklemlerin birbirleriyle ilişkilerini kavramak istemiştir. Anatomi araştırmaları, giderek daha, çok zaman ayırdığı başlı başına bir ilgi alanı haline gelmiştir. İnsan organizmasına, çalışma prensiplerini

merak ettiği mükemmel bir makine olarak yaklaşmıştır. O dönemin tıp bilimine temel oluşturan antik çağ hekimi Galen'in metinleri, merakını ancak kısmen giderebilmişti. Aklına gelen her soruyu sormaya başlamıştı.

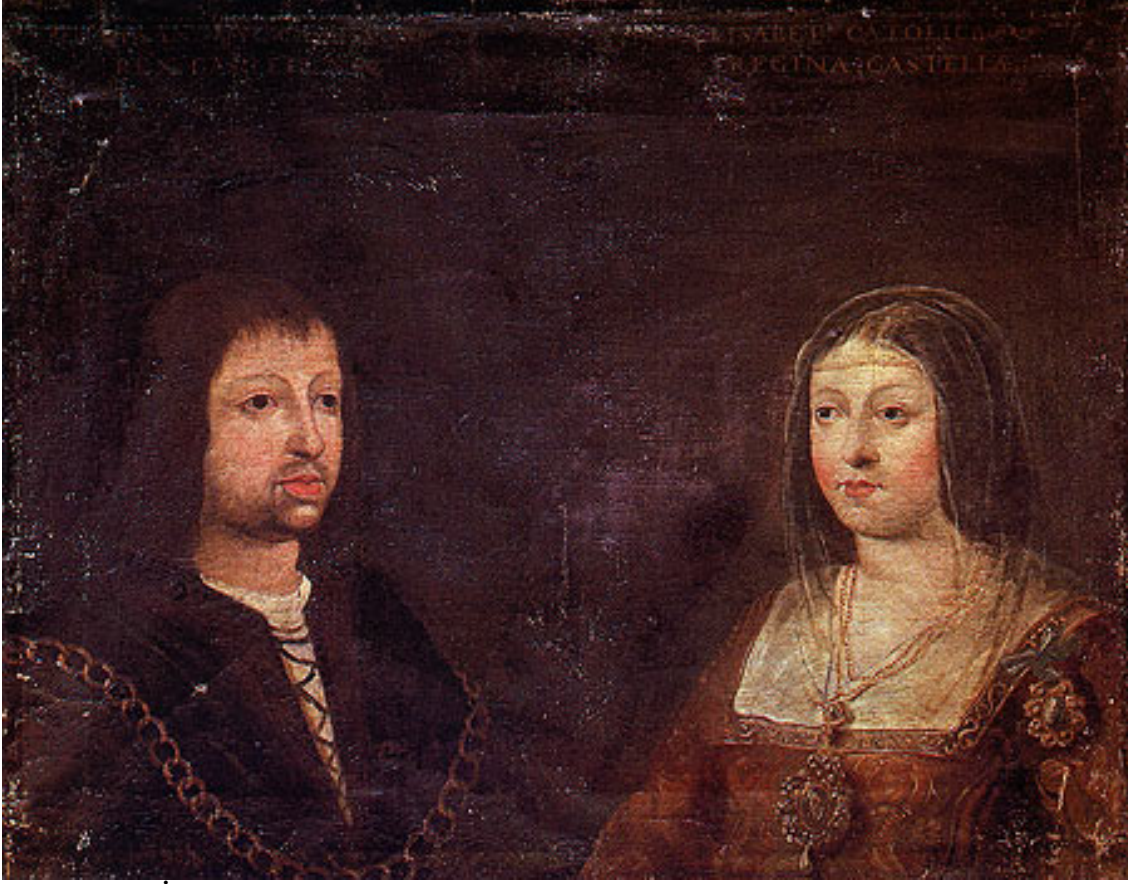
Baküs

Leonardo, gördüklerini çizerek açıklığa kavuşturuyordu. Kesitlerle, ayrıntılı görünüşlerle ve farklı açılardan yaptığı çizimlerle anatominin detaylarını ortaya çıkarıyordu. Çizimleri, bazı detaylardaki yanlışlıklara karşın son derece nettir. Anne karnındaki bebek çizimi için bir insan kadavrasına diseksiyon yapmamış, inekleri inceleyip, oradan elde ettiği sonuçları insan anatomisine uyarlamıştı. Papa, Leonardo'nun insan kadavraları üzerinde diseksiyon yapmasını yasakladığında, dolaşım sistemi üzerine yaptığı araştırmayı devam ettirebilmek için sığır kalpleri kullanmıştı.

Leonardo, insanları ve eşyayı hafif ve mavimsi bir sisle kaplayarak, aydınlık karanlık mefhumunu eşsiz bir ustalıkla kullanmıştır. Resimlerinin merkezinde insan olmasına rağmen, doğa da bu resimlerde yerini almıştır. Peyzaj, Leonardo'da değer

kazanmıştır. [Leonardo da Vinci](#), resim sanatının en büyük kuramcılarının biridir. Resmin temel ilkelerini hazırlayıp, bunları formüllendirmiştir. Ona göre resim aklın genelleştirici etkisi ile ortaya çıkar ve böyle de olmalıdır.

Girnata'nın (Granada) sonu, 1492

Ferdinand ve İsabelle

Kastilyalı [İsabelle](#) ile Aragonlu [Ferdinand](#)'ın evlenmesi İspanya'nın iki güçlü krallığı arasında bir sinerji yarattı. Bu evliliğin sonunda 1492 yılında Hristiyan İspanya, Girnata ([Granada](#)) krallığına son verdi. Kuzey Afrika hem korsan yatağıydı ve hem de bu korsanlar İspanya Müslümanlarına destek veriyorlardı. İspanya Kuzey Afrika limanlarına saldırarak pek çoğunu eline geçirdi. Bu sırada Portekizliler de Fas kıyılarına ayakbastılar. Emirlerin gücü bu yabancı tehditlerle baş etmeye yetmiyordu. Onlar gelen istilacılar ile anlaştılar. Halk ise, zaviyelerde kendi içine kapandı. Bütün bu gelişmelerden az sonra Şerif İmparatorluğu doğacak, Magrip'in geri kalan yerleri de Osmanlılara bağlı korsan emirliklerin eline geçecektir.

İslam, Batıda Hristiyanlar karşısında geri çekilse bile Afrika'da hala yayılıyordu. Nijerya Sudanı siyasi olarak ele geçirmişti. Tuz, altın ticareti derken Müslüman ülkeler zenginleştiler. Müslümanlık bu ülkelere yönetim organizasyonları yapma imkanı da vermişti. Afrika'da yöneticileri Müslüman, halkı şaman dininden olan imparatorluklar kurulmaya başlandı. Bunlardan biri de büyük topraklara sahip olan [Mali](#) İmparatorluğu. [Tombuk](#) büyük bir ticaret merkezi haline geldi. Endülüs'ten gelen sanatçılar, Tombuk'ta Sudan mimarlığını başlattılar. Endülüs geleneklerini yerel koşullara uydurmuşlardı.

1492 yılında Beni Ahmer devleti (Gırnata, Granada), halka kötü davranmamak ve toplum haklarını tanımak koşulu ile İspanyollara teslim oldu. Böylece, İber yarımadasında 781 yıllık Arap hakimiyeti bitmiş oluyordu. Ancak teslim koşullarına İspanyollar sadece 3 hafta uydular. Sonra büyük bir zulüm başladı. Tabii ki kafir Müslüman'a verilmiş sözün bir değeri olmazdı. Müslümanlar guruplar halinde Kuzey Afrika'ya kaçmaya başlamışlardı. Daha sonra Osmanlı devleti, İspanya'dan kaçanlara yardım için Cezayir beylerini görevlendirecekti. Onlar da ellerinden geldiği kadar Müslümanları Afrika'ya taşımaya çalışacaklardı.

Sultan XI. Muhammed Kuzey Afrika'ya kaçtı. Granada kütüphanesindeki 500 binden fazla el yazması eser, kentin büyük meydanında yakıldı. Bu kitapların sayısı Avrupa'daki tüm kütüphanelerdeki kitapların toplam sayısından fazlaydı.

Elhamra Sarayı

İspanya yıllarca tıttı. 10 sene içinde milyonlarca Yahudi ve Müslüman telef oldu. İspanya'nın her yerinden iniltieler yükseliyor, yanık et kokuları genizleri yakıyordu. Her taraf duman ve iğrenç bir koku içindeydi. Bir yılda, sadece bir kentte 2 binden fazla insan ateşte yakılıyordu.

Zulüm Müslümanlara olduğı kadar veya ondan daha fazla Yahudilere yapılıyordu. Yahudilere vaftiz olma veya İspanya'dan çıkma konusunda seçim yapmaları istendi. İspanyol Yahudilerinin çoğı, topraklarına olan bağılılıkları nedeni ile Hıristiyan oldular. Bazıları olmuş gibi görünüp, dinlerini gizlice sürdürdüler. Müslümanlıktan dönen Moriskolar gibi bu Yahudiler de daha sonra sapkınlık kuşkusı ile [engizisyon](#)ca izlendiler. 150.000 kadar Yahudi

vaftiz olmayı reddetti ve İspanya'dan zorla çıkarıldılar. Bunlar Osmanlılara ve kuzey Afrika'ya iltica ettiler.

İspanya Müslümanları, Yahudilere, diasporadaki en iyi yurdu vermişlerdi. Şimdi kaybolan bu en iyi yurttu. Yahudiler için bu olay M.S. 70 yılında Tapınaklarının yıkılmasından sonraki başlarına gelen en önemli felaket kabul edildi. Bu sürgün, eskisindikilere oranla Yahudi bilincinde daha derin bir etki bıraktı. Kabala yeni bir biçim aldı. Tanrının yeni bir kavramı gelişti.

Alexander VI'ün saklandığı Sant'Angelo Kalesi

1492 yılında Papa [VIII. Innocent](#) öldü. Yerine Papa olarak [VI. Alexander](#) seçildi. Alexander Borgia ailesindendi ve Cesare (Caesar, Sezar) Borgia'nın babasıydı. Bu Papa rezillikte kendinden öncekileri de geçti. O sadece dirilerin değil, ölülerinde günahlarını siliyordu. Araf'ta azap çeken ruhları kurtarabileceğini resmen ilan etti. Artık zenginler Roma'ya koşuyor ve bütün mallarını papalığa bağışlıyorlardı.

1492 yılında [Erdebil](#) Şeyhi Haydar'ın oğlu Ali dağılmış haldeki [Kara Koyunlu](#) boylarını kendine bağlayarak, ayrı bir devlet kurmak istedi. Ancak [Ak Koyunlu](#)lar hemen Erdebil üzerine yürüyerek, Ali yenip, öldürdüler (1493).

Şeyh Haydar'ın diğer iki oğlu İsmail ve İbrahim, Erdebil Rum (Anadolu) mahallesinde Dulkadir Türk topluluğundan bir kadının evinde saklanarak kurtulmuşlardı. Bu sırada İsmail ancak 6 yaşındaydı. Sultan Rüstem Erdebil'i karış karış aratıyordu. Atabeyleri Hüseyin ile dedeleri, çocukları Hazar'ın güneyindeki dağlık [Gilan](#) bölgesine kaçırdılar.

Amerika'ya doğru, 1492

Kristof Kolomb

1492 yılında Osmanlılar Arnavutluk'ta daha önce ele geçirilemeyen ve Venediklerde kalan bazı kaleleri aldılar. Fatih Sultan Mehmet'in ölümünden sonra Arnavutluk'ta [Yuvan Kastroti](#) çevresinde bir birikim ve onu takiben başkaldırı olmuştu. Arnavutluk Türkler için pek güvenli bir yer değildi. II. Bayezid 1492 ilkbaharında misillemeye girişti. Ancak Venedik savaşının bitimine değin önemli bir ilerleme kaydedilemedi.

II. Bayezid Arnavutluk'ta seferdeyken, Hadım Süleyman Paşa Belgrat'ı almakla görevlendirilmişti. Hadım Süleyman Paşa Hırvatistan ve Erdel'e akınlar düzenletti. Bu iki kol da yapılan akınlarda yenildi. Bunun üzerine Belgrat kuşatması kaldırıldı.

Fransa'nın öteden beri Napoli ve Milano üzerindeki hak iddiaları vardı. 15. yüzyılın sonlarındaki gelişmeler Fransa'nın müdahale etmesini kolaylaştırdı. Milano'nun yönetimini elinde tutan [Lodosico](#)'nun yeğeni Napoli kralının torunuyla evlenmişti. Lodosico bu durumu kendi aleyhine görerek Fransa'yı açıkça yardıma çağırdı. Diğer yandan İspanyol kökenli [Borgia ailesi](#)nden gelen [Papa VI. Alexander](#)'ın siyasal tutkuları nedeniyle kilise çevrelerinde yaygın bir huzursuzluk ortaya çıkmıştı. Ayrıca, 1492 tarihinde Lorenzo'nun ölümünden sonra, Floransa'da Dominiken rahip [G. Savonarola](#)'nın öncülük ettiği cumhuriyetçi hareket içinde de Fransız müdahalesini destekleme eğilimi güçlendi.

Bu sırada Rusya’da ise köylüler durmadan mevcut durumlarından geriye gidiyorlardı. Topraklar büyük, nüfus yetersizdi. Rus senyörleri ve tabii Kilise de kendilerine değişmez bir el emeği sağlamak zorundaydılar. Köylüler ise gün geçtikçe efendilerine daha bağımlı hale geliyorlardı ama hukuki olarak ve çoğu zaman fiili olarak oturdukları toprağı değiştirme hakkını ellerinde tutuyorlardı.

Ancak, senyörler artık aralarında anlaşarak köylüleri kendilerine bağlamayı bir zorunluluk olarak duyuyorlardı. Bu sırada siyasi iktidar Moskova’da toplanıyor ve güçleniyordu. Köylülerin durumu konusunda senyörler ile merkezi iktidar arasında zimmi bir mutabakat sağlandı. Bu bir taraftan sert bir senyörlük rejimine, bir diğer yandan da güçlü ve sert bir monarşiye yol açıyordu. Monarşi köylülere karşı asillerin egemenliğini destekledi. Asiller de monarşiye bağlandılar.

Santa Maria , Kolomb’un gemisinin kopyesi

3 Ağustos 1492 tarihinde [Kristof Kolomb](#) yönetiminde 3 karavel İspanya’nın [Palos](#) limanından Atlas Okyanusuna açıldı. Batıya giderek Doğuyu arıyordu. Kolomb 1446 yılında doğmuş bir Cenovalıydı. Babası dokumacıydı, kendi de bir süre dokumacılık üzerinde çalıştı. Denize merak sardıktan sonra Tirenien ve Ege denizinde Cenova gemilerinde denizcilik yaptı. 1474 yılında bir Cenova ticaret şirketinin komisyoncusu olarak Lizbon’a yerleşti. Portekizlilerin Sudan altını için Gine’ye tertipledikleri seferlerden birine katıldı.

Kolomb Portekiz kralına, Japonya’ya çok yakın olduğunu sandığı Antilia (hayali ada) adasına bir sefer yapma önerisinde bulundu. XIV. ve XV. Yüzyıl haritalarında Antilia adası gibi Atlas okyanusuna yerleştirilmiş hayali adalar pek çoktu. Balıkçılar balina peşine düşüp, belki zaman zaman Amerika kıtasına kadar

gidiyor, sonra Avrupa yönünde gelen akıntılara binip, geri dönüyorlardı.

Kolomb aradığı ilgiyi Portekiz’de bulamayınca İspanya’ya geçti. Önce uzun zaman kapı kapı dolaştı. Bir süre sonra zengin armatörler olan [Pinzon](#) kardeşlerin desteğini sağladı. Sonra da Katolik krallar Kolomb’un projesi ile ilgilenmeye başladılar. Katolik krallar ve Sevilla armatörleri, Cenovalı sermayedarların desteği ile Kolomb’un serüvenine ortak oldular. Bu seyahat için zaten elde Atlantik tipi gemiler (karavel), Portekizlerin Okyanus deneyimi, gelişen ölçme ve seyir teknikleri vardı.

Coğrafyacı [Ptolemaios](#), M.S. III. Yüzyılda, bütün dünyayı çeviren tek bir okyanus olduğunu söylemişti. Ayrıca Dünya yuvarlaktır da demişti. Böylece hem Afrika'yı güneyden dolaşarak Hindistan'a varmak, hem de hep Batıya giderek Asya'ya varmak mümkün olmalıydı.

Bu sırada şunu da söylemek gerekir. Geçen yüzyıllarda Atlas Okyanusunda denize açılmalar zaten çoğalmıştı. İskandinav ve İngiliz denizciler, [Terra-Neuve](#) adasına ve belki de Kanada kıyılarına varmışlardı. Hatta Küba bile bulunmuş olabilirdi.

1492 yılında Santa-Fe'de Kolomb ile bir anlaşma imzalandı. Kraliçe Kastilyalı İzabelle Kolomb'a amirallik rütbesi veriyordu. Keşfedeceği toprakları kral naibi olarak yönetecekti. Bu ülkelerden gelecek gelirin de % 10'u Kolomb'un olacaktı. İspanya, Gırnata'yı eline geçirip birliğini sağladıktan sonra, sömürge edinme konusunda komşusu Portekiz'e yetişmek istiyordu. Uzak sömürgelere gidip, oranın zenginliklerini soymak yani yağmalamak herkes için en kolay zenginleşme yoluydu. İspanyol şövalyeleri de bu yağmada bulunmak istiyorlardı. Avrupa'da herkes yeni kaynak ve Pazar peşindeydi. Aragon, içinde İtalyanların da bulunduğu Sevilla'nın tacirleri ve finans çevreleri, Siraküza'nın iş adamları, Barselona'nın işverenleri, aynı amaç peşindeydiler. Kolomb'a Floransalı tüccar Berardi, Aragon bankacıları, Kastilya sarayından Santanjel ve Sanchez, ilk seferin hazırlanmasında çok yardım ettiler.

Avrupa, Kolomb ile sınırlarını açmış ve dünya keşfine çıkmıştı.

XV. yüzyıl Avrupa'sı bilindiği gibi değerli maden sıkıntısı içerisindeydi. Nakit yetersizliği, gelişmeye başlayan ekonomiyi tıkıyordu. Orta Avrupa madenlerinin işletilmesi son derece hızlandırılmıştı, ama çıkan maden, ihtiyaca cevap veremiyordu. Dilden dile Afrika ve Asya'daki hazineler anlatılıyordu. Portekizliler bir süredir Sudan altınını, fildişini ve siyah köleleri taşıyorlardı. Avrupa, arada bir aracı olmaksızın Doğunun zenginliklerine varmak istiyordu.

Osmanlı devletinin Avrupa'nın okyanuslara açılmasında hiç etkisi olmamıştır demek mümkün değildir. Ama Osmanlı'nın varlığı, Avrupa'nın denizlere açılmasında belirleyici olmamıştır. Okuyucunun hatırlayacağı gibi Osmanlı devleti ticarete karşı bir tavır koymamıştı. Venediklilerle ve Genovalılar ile yaptığı pek çok ticaret anlaşması vardı. Ayrıca Osmanlılar kervan yollarını da kapatmıyor, tam tersine açmaya çalışıyorlardı. Yani Osmanlı Doğu Batı ticareti için birçok önemli bir engel değildi.

XV. yüzyılda Galata'da, aralarında Medici ailesinden tüccarların da bulunduğu 50 kadar Floransa ticaret firması faaliyetliydi. Floransa ile yapılan ticaretin yıllık cirosu 400 bin altına ulaşıyordu.

3 Ağustos 1492 yılında 3 karavel, Palos limanından yola çıktı. Önce kanarya adalarına uğrandı. Peşinden Batıya yelken açıldı. 33 gün denizden başka bir şey yoktu. 11 Ekim gecesi kara görüldü. Kolomb bunu Japonya sanıyordu. Ama bu ada Florida yakınlarında bir adaydı.

Kolomb daha sonra Küba ve Saint Domingue'e uğradı. Kolomb altın arıyor ve bunun için de ada ada geziyordu. Sonunda gemilerinden birini yitirdi. Bir süre sonra da İspanya'ya dönmeye karar verdi.

Tapınakçılar zenginleşmeye devam ediyorlar, 1492

Denize atılan köleler

Portekizlerin deniz seferleri devam ediyordu. Tapınakçı kaşiflerin öncülüğünde, yeni topraklar ve yeni ticaret yolları keşfedildi. Şövalyeler de, bu arada, büyük bir zenginliğe kavuştular. İlerideki işgalleri ve keşifleri teşvik etmek için, keşfedecekleri bütün toprakların bağımsız mülkiyeti onlara verildi.

Söz konusu para, tarikatın alışık olduğu kara paraydı. Tapınakçılar, masum, korumasız yerel halkı ya öldürüyor ya da köle yapıyor, sonra da bu bölgelerin bütün zenginliklerini gasp edip Avrupa'da pazarlayarak para kazanıyorlardı. Uyuşturucu ticareti yapmaktan da çekinmeyen şövalyeler, bu organizasyon sayesinde örneğine günümüzde bile zor rastlanacak uluslararası bir suç karteli oluşturmuşlardı. Yine aynı dönemde rüşvet karşılığında, evlenme ve mal edinme hakkına kavuşan Tapınakçılar, istedikleri düzenin temellerini atmış, çatısını kurmuşlardı.

Tapınakçıların seferleri tarikatın askeri tabiatını canlı tutarken, ahlaki disiplini azaltmaktaydı. 1492'de Papa VI. Alexander, şövalyeler arasında metres ilişkisinin yaygınlığından şikayetle, kanuni evliliğin çok daha iyi olduğunu öne sürerek, “bekarlık yeminini” “evlilik saflığıyla” değiştirdi. Tarikat daha az dindar fakat daha çok seküler bir hale gelmiş ve gittikçe bir kraliyet kurumu görünümü almıştır. Bir süre sonra yapılan bir reform ile tarikata bağlı şövalyeler arasında dinsel hayat tamamen ortadan kalktı.

Tarikat, yeni reformlarla birlikte, eskiden serbest olan tarikata girme hakkını yalnız zenginlere ve soylulara tanıdı. Bundan amacı, ticari ve siyasi başarı sağlamak ve Kilise'nin kanunlarını kapitalizme uygun olarak yeniden düzenlemektir. Bu temeller yüzyıllar önce Kutsal Topraklarda atılmıştı.

Tapınakçılar, Portekiz'deki büyük deneyimleri üzerinden kapitalist hayata geçerek güçlerinin doruğuna ulaştılar. Aynı dönemde, özellikle Reform hareketlerinden sonra Kilise'nin güç kaybettiğini bilen ve bu süreçte etkin rol oynayan şövalyeler, kraliyet kurumlarıyla kurdukları ilişkilere de ağırlık verdiler.

Tapınakçılar, Kilise'yle beraber, onun denetimindeki şövalye tarikatlarının da gücünü ve etkisini kaybettiğini görmüşlerdi. Bu aşamada, tarikatın dindar görünümü olmayan ama aynı işlevi gören bir ikizini oluşturmayı kararlaştırdılar. Böylece, tarikat yoluyla elde ettikleri iş gücü imkanlarını ve siyasi-ticari bağlantıları, soyluların kontrolündeki bu yeni örgüt üzerinden sürdürebilecek ve ideolojilerini daha rahat yayma fırsatı bulacaklardı.

1492 yılında Polonya Litvanya birliği, [Casimir IV](#) ölümü üzerine sarsıldı. Litvanya ve Polonya Casimir IV'ün iki oğlu arasında bölüştü. Litvanya'yı [Alexandre](#) aldı, Polonya'yı ise [Jean Alfred](#) (Albert).

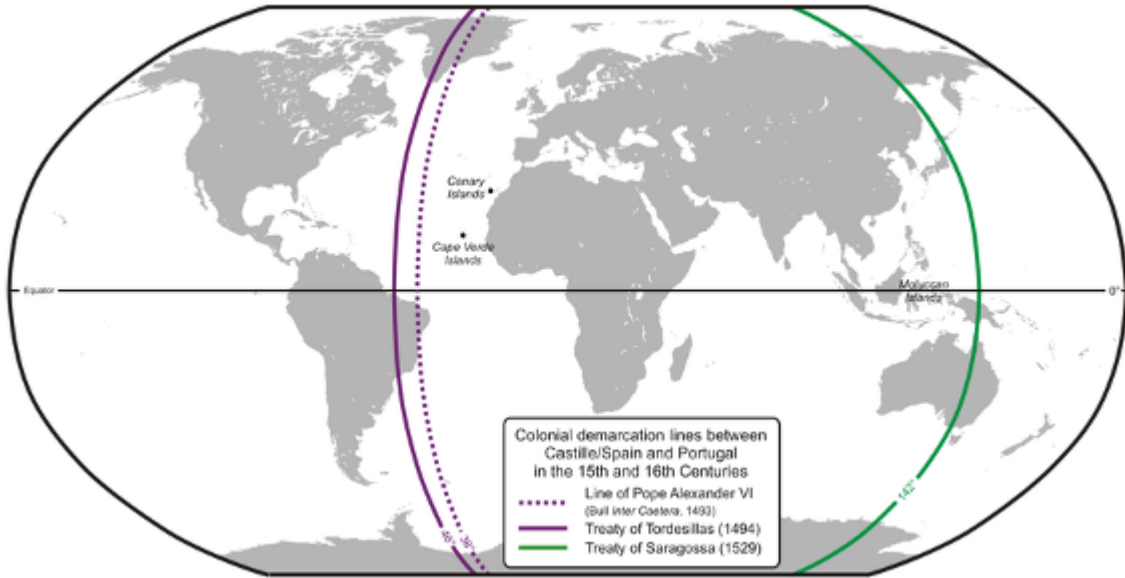
Şimdi [Polonya](#) tahtında I. Jean Albert vardı (1492 – 1501). Polonya dört parçadan oluşuyordu. Bu parçaların kendi aralarında hiçbir konuda bir benzerliği yoktu. Bu parçalar Krallık, Litvanya, Krallık Prusya'sı ve Dukalık Prusya'sıydı. Bu sanki bir kralın egemenliğinde çok gevşek bir konfederasyondur. Kral seçimle belirleniyordu. Aslında yetki diyetler denilen, içinde sadece soyluların bulunduğu meclislerdeydi. Yeni kanun yapmaya ve ordu için vergi koymaya diyetler yetkiliydi. Diyetlerde kararın oy birliği ile alınacak olma zorunluluğu, karar almayı çok güçleştiriyordu. Kralın ordusu da, hazinesi de, örgütü de yoktu. Kral kendi topraklarında yaşayıp, devlet giderlerini kendi ödüyordu.

Polonya'da burjuvazi gelişmemişti. Polonya Avrupa'nın tahıl deposuydu. Üçsüz bucaksız toprakları senyörler işletiyorlardı. Köylüler senyörlerin boyunduruğu altındaydılar. Soylular, kazançları zedelenmesin diye de kralın yetkilerini kısıyorlardı. Kralın yanında kimse hele modern sınıflar yoktu.

I. Jean Albert köylülerin yer değiştirmesini sınırladı. Adalet mekanizmasını elinde tutan senyörler, köylüleri topraklarında tutarak, çalışmaya zorluyorlardı.

1492 yılında Rus Büyük Prensi [III. İvan](#) Litvanya'ya hücum etti.

Kolomb'un dönüşü, 1493, 1494

Dünyanın İspanya ve Portekiz arasında taksimi

Çıkışından 7 ay sonra, 15 Mart 1493 yılında Kolomb İspanya'ya döndü. Palos'ta büyük şenlikle karşılandı. Kolomb, Asya kıtasının doğu kıyılarına ulaştığını sanıyordu. Bu nedenle karşılaştığı yerlilere Hintli dedi. Gelirken yanında, biraz altın, 2 yerli ve Avrupalıların hiç görmediği renkli kuşlar getirmişti.

Hindistan ve Çin'e yakın toprakların bulunmuş olması İspanya'yı sevinç içinde bıraktı. Herkes Atlantik ötesinin kolay kazançlarının hayallerine kapıldı. Kolomb İspanya sarayına, baharat, altın ne isterlerse hepsini getirebileceğini bildiriyordu. Kolomb, ilk yolculuğundan sonra 3 sefer daha yaptı. Bunlardan ikincisi 1493 – 1496 yılları arasında oldu.

Kolomb'un keşifleri İspanya kral ve kraliçesi Ferdinand ile İzabelle'i, Portekiz ile 1476 yılında yapılmış olan anlaşma üzerinde tekrar düşünmek zorunda bıraktı. Papa VI. Alexandre baskı yapıldı. Papa peş peşe kararlar alarak 1493 yılında yapılacak keşifleri İspanya ve Portekiz arasında paylaştırdı.

Papa dünya haritası üzerinde, bir kutuptan diğerine giden bir çizgi çekti. Bu çizgi Yeşil Burun adalarının 100 fersah (yaklaşık 600 Km) batısından geçiyordu. Bu çizginin batısında kalan tüm denizler ve topraklar İspanyolların mülküydü. Çizginin doğusu ise Portekizlilerin mülkiyetindeydi.

Portekizler anlaşmadan memnun değildiler. Papa ile görüşmeler sürdü.

Cem Sultan nedeniyle iyice kaygılı olan II. Bayezid, 1490 yılında Macaristan ve Polonya ile yaptığı 3 yıllık ateşkes anlaşmasını uzatmak istedi. Polonya kralı Jan Adalbert ([Jean Alfred](#),

[Boğdan](#) üzerindeki Osmanlı korumacılığını kabul etmiyordu. Boğdan'a kardeşi Sigismond'u oturtmak istiyordu.

Kutsal Roma Germen İmparatoru [III. Friedrich](#) (Frederich, Friedriche) 1493 yılında öldü. Öldüğünde 77 yaşındaydı. İmparator son 10 yılında oğlu I. [Maximilian](#) ile birlikte hüküm sürmüştü. 1493 yılında Fransa [Burgonya](#) dukalığının bağımsızlığına son vererek, doğrudan kendine bağladı. Fransa vassallarını kendine bağlayarak, büyüyordu.

Yeni Dünya'da [Hispaniola](#) adlı ilk İspanyol yerleşimi 1493 yılında kuruldu. Portekiz ile İspanya arasında yapılan [Tordesillas](#) anlaşması ile Amerika kıtası iki ülke arasında pay edildi.

1493 yılında İspanya'dan kaçarak İstanbul'a gelen Yahudiler, İstanbul'da ilk matbaayı kurdular.

1494 yılında Papa İspanya ve Portekiz topraklarını yeniden tanımladı. Yapılan Tordesillas anlaşmasına göre çizgi 270 fersah (yaklaşık 1.600 Km) daha batıya alındı. Artık çizgi 50 derece boylamından geçiyordu. İspanya bu anlaşmaya dayanarak Brezilya hariç tüm Amerika kıtası üzerinde hak iddia etti. Brezilya'nın ise büyük bir bölümü Afrika ve Asya gibi Portekiz'in hüküm alanındaydı.

XVII. yüzyıla kadar İspanya ve Portekiz diplomatları hep Papa kararlarını ve Tordesillas anlaşmasını öne sürdüler. XVIII. asrın ikinci yarısına kadar da Güney Amerika'da ortaya çıkan sınır anlaşmazlıkları Tordesillas anlaşmasına uygun çözümlendi.

1494 yılında Rusya'nın Litvanya saldırısı bir anlaşma ile sonuçlandı. Rus sınırları Oka nehrine kadar ilerlemişti. Litvanya Büyük Dukalığı, III. İvan'a bağımlı olarak kabul ediliyordu. Litvanya Büyük Dükü Alexandre, III. İvan'ın kızı Helena (Elena) ile evleniyordu.

Hatırlanacağı gibi Timurlenk'in kurduğu devlet parçalanmış, torunları ayrı ayrı devletler kurmuşlardı. Bunlardan Ebu Said Maveräünnehir'de, [Hüseyn Baykara](#) Horasan'da, Ömer Şeyh Mirza ise Fergana'da hükümdar bulunmaktaydılar. Kardeşler arasında kavga vardı. Bu iç mücadeleler devam ederken, 1494 tarihinde Ömer Şeyh Mirza öldü. Ömer Şeyh Mirza Timur imparatorluğunun son imparatoru Ebu Sait'in en küçük oğluydu.

[Babür Şah](#), 11 yaşında babası Şeyh Mirza'nın tahtına oturdu. Babür panter demekti. Babür baba tarafından Timur'un Miran Şahından, anne tarafından Cengiz hanın soyundan geliyordu. Babür Fergana'da babasının tahtına oturduğu zaman amcası Semerkant Hanı Sultan Ahmet ve dayısı Taşkent Hanı Mehmet, Fergana'ya hücum etmekte idiler. Babür, babasının kumandanları sayesinde bu tehlikeyi atlattı. Fakat Babür'ün gençlik hayatı, bundan sonra, tehlikeli ve heyecanlı maceralarla geçti. Her olayda zeki ve cesur olan Babür'ün tecrübesi artıyordu.

Portekiz imparatorluğu büyük bir işletmeden başka bir şey değildi. Kral en büyük tacirdi. Baharat, boya maddeleri ve ilaçlar üzerinde tekeli vardı. Lastik, koku ve değerli taşlar ticareti ise serbestti. Kıyıda, kralın sarayının yanın da bir merkez deposu bulunuyordu. Buna “ Casa da Índia “ dendi. Hindistan'dan gelen tüm ürünleri burası satıyordu. 1494 yılında Casa da Índia, Anvers'te bir şube açtı. Casa da Índia bir yandan Hindistan mallarını satarken, bir yandan da top, silah, bakır, yelken, kumaş, alet gibi donanmanın ihtiyacı olan malları satın alıyordu.

Hint okyanusuna giden gemilerin içinde hem kralın kendi gemileri ve hem de tüccarların gemileri vardı. Portekizli herkese bu hak tanınmıştı. Ayrıca bazı yabancı tüccarlara da tanınıyordu. Bütün bu ticareti yapanlar, satıştan % 25, krala ödüyorlardı. Kazançlar inanılmayacak mertebedeydi.

1494 yılında Yahudiler Toskanya'dan da çıkarılmıştı.

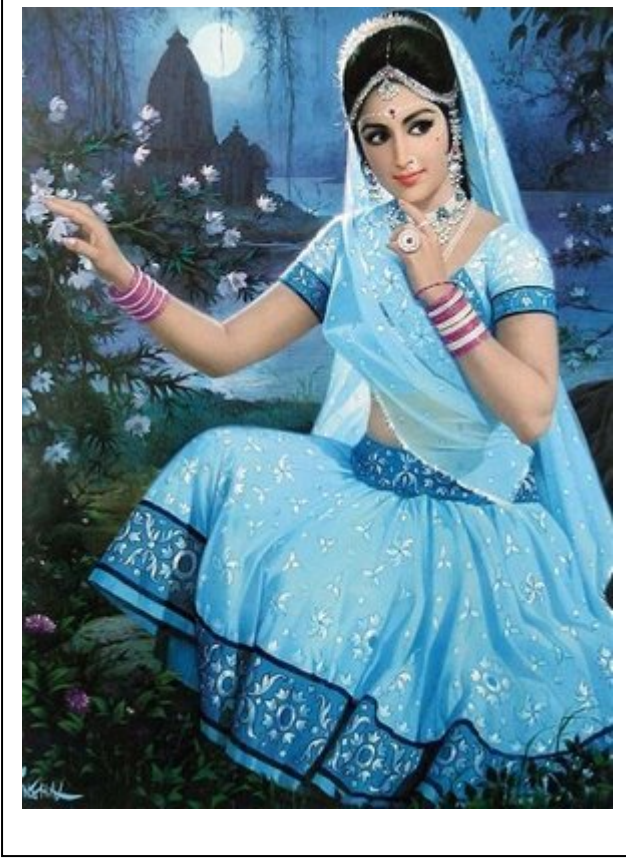

Portekiz İmparatorluğu

İspanya İmparatorluğu

Hindistan

XV. yüzyılın sonlarına geldiğimizde, Müslümanlar Hindistan'ı eziyor ve sömürüyorlardı. Hindistan çeşitli devletlere bölünmüştü. Bunların pek çoğunun başında Müslüman hükümdarlar vardı. Bu hükümdarlar genellikle orduları nedeniyle varlıklarını sürdürüyorlardı. Yani Hindistan devletleri kral ve ordusu idi. Yerlileri ordularının gücü ile baskı altında tutuyorlardı. Çoğu Hint-Ganj ovasındaydı. En önemlileri [Lahor](#) ve [Bengal'deki Afgan](#) krallığıydı.

Ortadaki [Dekkan](#) yaylasında [Handeş](#), [Ahmednagar](#), [Golkonda](#), [Bidjapur](#) ve [Biddar](#) Müslüman krallıkları vardı. Bunlar Afgan dağlarından veya Türkistan ovalarından gelmiş göçebelereydi. Pek çoğu Türk, Moğol veya bunların karışımı bir

kökenden geliyordu. Göçebe düzeninin ordusuna sahiptiler ve bununla da yönetimi ellerinde tutuyorlardı. Tabii köklerini unutmuşlar ama Müslüman dinine tümüyle bağlanmışlardı. Öylede olsa hem Müslüman Hintlileri ve hem de Hinduları eziyor, onlara çekirtmedikleri kalmıyordu.

Güneyde [Vijaynagar](#) Hint imparatorluğu vardı. Ama o da çöküşe geçmişti.

Tüm Hindistan'da hala kast sistemi yürürlükteydi. Müslümanlık girmiş olmasına rağmen hala Hindu dini çok kuvvetliydi. Hindistan'da büyük çoğunluk Hindu dinine inanıyor ve gereklerini yerine getiriyordu. Fatihler, okyanusun ortasındaki adacıklar gibiydiler. Hindistan, onlara rağmen, onlarla fazla ilgilenmeden kendi hayatını yaşıyordu. 100 milyonluk nüfusun 30 milyonu Vijaynagar imparatorluğunda, 60 milyon kadarı da kuzeydeydi. Kast sistemi bu büyük nüfusu birbirine kapalı guruplara bölüyordu. Her birinin dünyası diğerinden bağımsızdı.

Hindular dinlerinin emrettiği kast sistemini bozmamak için kastlar arasında evlenemezlerdi. Kimi kastlar çok kocalığa müsaade ediyordu, ayrıca hepsi de çok karılılığa hayır demiyordu. Hintliler hiçbir nedenle kendi ailelerinden, kendi kabilelerinin içinden evlenemezlerdi. Hem kendi kastından ve hem de aile dışından evlenmek şarttı.

Kutsal bir eylem olan yemekte de katı kast kuralları vardı. Bir Hintli ancak kendi kastından daha altta olan kast mensupları ile yemek yiyebilirdi. Evinden uzakta olduğunda kendi mutfağını kurup, kendi yiyeceğini kendi pişirecekti. Hintli bir Brahman ise önce yıkanıp, temiz elbiseler giymeliydi. İçinde su olan toprak bir kaba dokunamazdı. Dinsel saflığı olmayan birinin dokunduğu bir pamuk parçasına da dokunamazdı. Eşeğe, domuza, köpeğe, et ve deriden bir nesneye de dokunamazdı. Yemek yerken aşağı kasttan birinin gözü tabağa ilişirse, yemek kirlenmiş olurdu, atılması gerekirdi.

Günlük yaşamda da Kastlar arasında temas yoktu. Bir [Pulayanın](#) değdiği kadın kast dışına çıkmış sayılırdı. Kadının bu durumda çok kirlendiği ve etrafını da kirleteceği var sayılırdı. Kadın evini, kocasını ve çocuklarını terk edip, giderdi. Bir Pulayanın dokunduğu Brahman yıkanıp, paklanmalı, sürü ile kutsal kitabı okumalıydı. Bir aşağı kasttan olan kişinin, yukarı kasttan kişiye yaklaşacağı mesafe belliydi. Eğer bu mesafe aşılsa, yukarı kasttan olan kişi kirlenmiş olurdu.

Her kastın yapabileceği meslekler vardı. Din adamlığı, savaşçılık, balıkçılık, çiftçilik, hırsızlık babadan oğla geçerdi. Ancak ekonomik bunalım sıralarında alt kast mensupları daha onursuz işler yapabilirlerdi. Bunun için kasttan atılmazlardı.

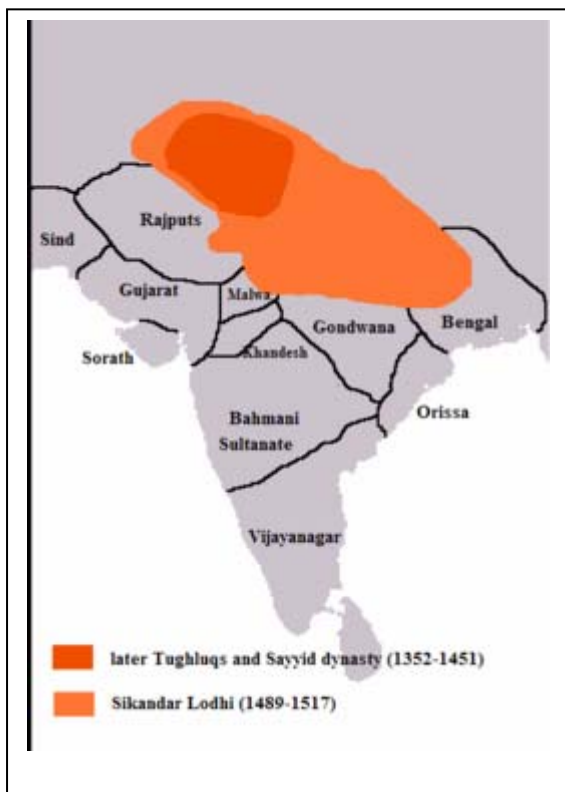
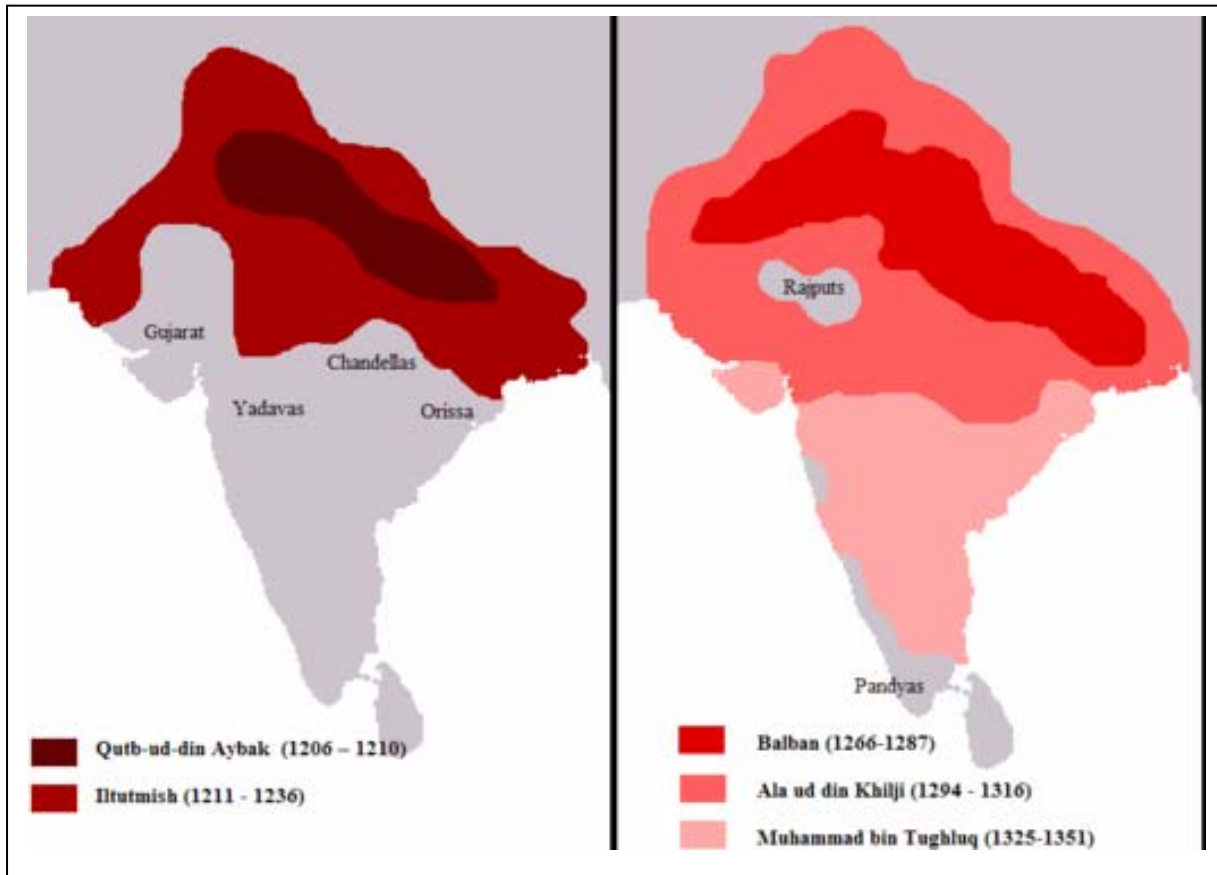
Hindularda kastlar kendi içlerinde alt kastlara, onlarda daha alt kastlara ayrılıyorlardı. Aslında ise sadece 4 ana kategori vardı. Ama sonuç olarak ortada 2 bine yakın kast dolaşıyordu. Herkes doğduğu kastın içine hapsolmuştu. Sadece bir kastın içindeki bir alt kast, bir yukarıdakinin örflerini, mesleklerini kabul ediyorsa, bütün halinde yukarı çıkabilirdi. Örneğin dericiler, bu işi terk edip dokumacılığa çıkabilirlerdi.

Alt-Kastların saflığını korumak için bir yönetim sistemi vardı. Kastın başında babadan oğla geçen bir şef vardı. Ona bir yaşlılar kurulu yardımcı oluyordu. Kastın tüm erkeklerinden oluşan bir genel kurulu vardı. Bu kurul kastın yaşamsal sorunlarına göz kulak oluyordu. Kastın kurallarına uyulmaması halinde yaptırımı tayin eden bu kuruldu. Cezalar çeşitliydi, Ganj nehrinde yıkanma, kutsal kitap okuma gibi cezalar vardı. En ağır ceza kasttan atılmaktı ki bu durumda ailesi, çocukları dahil herkes onu terk ediyordu.

Herkes değiş tokuş temeline dayanan bir ortak yaşam içindeydi. Yüksek kazanç sağlamak amacı hiç yoktu. Kast sistemi Hindistan'ı istilaların yıkıcı etkilerine karşı da koruyordu. İstilacılar, halkın kast sistemine isyan çıkmasını diye dokunmuyorlardı. Halk da kast içinde birbirine sıkı sıkıya dayanmış halde eski yaşamına devam edip gidiyordu.

Kast sistemi dış istilaların etkisini yok etse bile statik, değişmeyen bir toplum yaratıyordu. Hindistan hiçbir zaman ulus olamadı.

Hindistan pamuklu dokumada çok ileri gitmişti. Evlerdeki tezgahlarda halk dünyanın en ince pamuklularını dokuyordu. Bunlar tülbentlerdi. Dünyada pek çok giysi veya giysi aksesuarı ancak Hindistan'dan ithal edilen bu tülbentlerle yapılabiliniyordu.

Delhi Sultanlığının zaman içinde sınırları.

Hinduizm

Chaitanya Mahaprabhu

Daha önce defalarca Hindu dini konusunda bilgi verilmişti. Şimdi aradan asırlar geçtikten sonra hatırlanması ve daha sonra anlatılacaklara bağlanması açısından burada kısa bir özet verilecektir.

Hindu kutsal kitaplarının başında, Sanskritçe yazılmış olan [Vedalar](#) gelmektedir. Bunların içinde Hint dininin temelini oluşturan [Rig Veda](#) gelir. Rig Veda'da tanrıların her birine söylenmiş 1028 ilahi vardır. Diğer bir Veda, sihirli şarkılar içeren [Atharva Veda](#)'dır. [Sama Veda](#)'da dinsel şarkılar bir araya getirilmiştir. Kurban törenlerine ait bilgiler ise [Yabur Veda](#)'dadır. Vedalar M.Ö. 2000 yılına ve bazıları daha eskiye kadar gider.

Vedalarından sonra [Brahmanlar](#) geliyordu. Brahmanlar Brahmanalarda vedaları yorumlamışlardı. Brahmanalar M.Ö. 1000 ila 500 arasında yazılmışlardı. Bunlardan sonra [Upanişadlar](#) geliyordu. Bunlar dünyadan elini eteğini çekmiş olan keşişlerin yazılı mistik metinlerdi. Upanişadlar da M.Ö. 1000 yıllarından başlayarak yazılmışlardı.

Bu metinlerden sonra “ [Smriti](#) “ denen gelenek metinleri geliyordu. Bunlar M.Ö. 500 den sonra hazırlanmışlardı. Smritilerin içinde daha önce bahsedilen metinleri çözmeye ve anlamaya ilişkin ve “ Şatıra “ denen kitaplar da vardı. Şatıraların içinde en ünlüleri “ [Manu](#) kanunlarıydı “. Smritiler gurubunda ayrıca tanrılarla şeytanların mücadelesini anlatan “ [Puranalar](#) “, peygamberlerin yaşam öyküleri ve felsefî tartışmalar bulunuyordu.

Bunlardan sonra epik poemler geliyordu. Bunlar durmadan yeniden yazılırlardı. Bunların içinde kabilelerin savaşlarını, tanrıların mitolojisini, kahramanların efsanelerini anlatan “ [Mahabharata](#) “ vardı. Mahabharata’nın içinde en sevileni “ [Bhagavadgita](#) “, Tanrı [Kirişna](#) ile [Arjuna](#)’nın aşkını ve Arjuna’nın dünyadan kurtulup, tanrıya ulaşmasını anlatan poemdi. Bundan sonra gelen epik poem “ [Ramayana](#) ’ydı “. Ramayana’da Kral Rama, Tanrı [Vişnu](#)’nun temsilcisiydi. Kral Rama, Devlerin kralı Ravana’ya karşı savaşıyordu.

Bu kitapları kimlerin okuya bileceği belirlenmiştir. Kadınlar ve çocuklar sadece “ Smriti “ (Gelenek) kitaplarını okuyabilirlerdi. Bu kitaplarda yazılanları anlayabilmek için felsefî görüşler vardı. Bunlar “ [Darçanalar](#) “ daydılar. Darçanalar M.S. 800 ile 1500 yılları arasında ortaya çıkmışlardı.

[Vallhaba](#) (1479 – 1531) ve [Caitanya](#) (1486 – 1534) yazıldı. Bu kitaplar Vedanda sistemini öğretmek için yazılmışlardı. XV ve XVI. Yüzyıllarda değişik sistemleri öğretmek için önemli kitaplar yazılmıştır.

Hindu dininin temelini Brahmanaların ortaya koyduğu beş ana kavram oluşturur.

Birinci ve en öncelikli kavram şudur: “ İnsanların kurban ve sihirli formüller ile isteklerini ancak Brahmanlar tanrılara dayatabilirler “.

İkinci ilke “ bütün tanrıların bir temel ilke olan Brahman’dan çıkmış olmaları “ ilkesidir. O aynı zamanda Atman, sonsuz ve evrensel ruhtur (mutlak “ Bir “).

Üçüncü kavram “ Karma “ kavramıdır.

Dördüncü kavram “ Samsara “ kavramıdır. Samsara’ya göre ruh bedenden bedene göç eder. Nereye göç edeceği ise Karma’ya bağlıdır. Dürüst, saf, iyiliksever düşünce, niyet ve eylemden doğan Karma ile bir Brahman’ın bedeninde hayat bulunabilir. Hatta tanrı bedeninde bile doğulabilir. Fenalıktan doğan Karma ise insanı solucanın veya domuzun bedenine sokar.

Beşinci kavram “ Yoga “ kavramıdır. Yoga kurtuluşa giden yoldur.

Yaşam acı doludur. Acı dolu yaşamda ruhun bedenden bedene göçü de acıdır. Bu acıdan kurtulmanın tek yolu Samsara’dan kurtulmaktır. Bunun için ise Karma’nın kaynağı olan her türlü isteği söndürmek gerekir. Dünyadan el etek çekilince, çile çekilince, sadece ibadet ile uğraşılınca istekler söner. Bu iş böyle sürüp gider, ta ki kişilik bilinci yitinceye kadar sürer. O zaman Brahman’ın içinde erinip, Brahman olunur.

Hindu dini ile ilgili tanrılar panteonu M.Ö. 500 ile M.S. 1000 arasında kurulabilmişti.

Diller ile dinler arasında bir düşünce birliği olduğundan bahsedilir. Bu doğaldır. Dil de, din de insan ürünüdür. Dolayısı ile düşünce biçimine uygun olarak gelişmiştir. Sanskritçe ve Hint

dilleri düşünceleri netlemeden ve sıralamadan yan yana koyarlar. Hint poeminin ne bir düzeni vardır, ne de bir planı. İçlerindeki olaylar birbirinden kopuk ve birbiri ile ilintisiz gelişen olaylardır. Hint düşüncesi bir düalizm içermez, her şeyi iç içe görmeyi tercih eder.

Hindu mantığı, her şeyi sonsuz zaman içinde ele alır. Hindu belli bir zaman saptamaya, zamanı sıralamaya karşı durur. Hindular için tarih bir şey ifade etmez. Onun gibi sosyal bilimler de anlamsızlaşır. Hindularda bilim de yoktur. Hindu için olaylar, geçici görüntülerin akıp gitmesidir. Hindu olayları incelemeyi. Olayları incelemek zararlı olabilen bir şeydir. İncelenen olaylar nedeniyle yeni bağlar kazanılır, Karma kazanılır ve Samsara uzatılır. Bir Hindu için önemli olan dış dünyayı tanımak değil, ondan kaçıp kurtulmaktır.

Hindular mutlağa varmak için olayları önemsemiyorlardı. Gelmiş, geçmiş, gelecek birbirine karışıyordu. İlerleme fikri onlar için bir şey ifade etmiyordu. Bir insanın doğuştan Hindu olduğuna inanıyorlardı. Zaman içinde birinin Hindu olabileceğine akılları ermezdi. Diğer dinlere de Hindu düşüncesi ile bakıp, yorumluyorlardı. İsa, tanrı görünüşlerinden birinin “ avatarydı “. Ona dua edilebilirdi. Onun tek gerçek tanrı olduğu söylenebilirdi. Sonra’da tapmaya Krişna’ya veya Kalli’ye gidilirdi. Bunu kimse bir çelişki olarak görmezdi. Hristiyanlık İsa’nın yoluydu. Bu diğer pek çok yoldan biriydi. Hristiyan olunarak kurtuluşa gidilebilirdi, ama başka bir yolla da kurtuluşa gidilebilirdi.

Gariptir, Hindular Müslümanları kurtuluşa giden yollardan biri olarak görürken, Müslümanlar Hinduları Allah’a şık koşan, kafirler olarak görüyorlardı. Bu iki düşünce bir arada nasıl yaşayacaktı.

Krishna ve flüt

Eski Beyler Toprak Ağası

Osmanlı Rumeli'ne sağlam yerleşmişti. Ama Anadolu'ya sahip olmak zordu. Bayezid döneminde bile, Osmanlı Anadolu'nun ancak bir bölümünü, o da sürekli problem yaşayarak, ele geçirebilmişti. Anadolu savaşı bitmemişti, biteceğe de benzememekteydi. Diğer taraftan, Oğuz boyları, Anadolu'ya yerleşmiş ve bu boyların adlarını taşıyan pek çok köy doğmuştu. Bu köy adlarına bakarak, Oğuz boylarının Anadolu'daki hareketi izlenebilir hale gelmişti.

Osmanlı toprak yerleşiminde uyguladığı kuralları işte bu kargaşa ve potansiyel tehlike içinde oluşturdu. Tımar, Zeamet ve Sancak beylikleri, eski Türkmen beylerine dağıtıldı. Toprağın beylere, yani seçkin ailelere dağıtılması zaten eski bir Türk geleneğiydi. Türkmen ancak beyleri isterse kontrol altında tutulabilirdi. Osmanlının sözünü dinleyen büyük beylere, yeni bir karışıklık çıkmasın diye, genelde, mevcut beyliğinden uzakta, Rumeli'nde arazi ve yönetim görevi verilir oldu. Bu kural, Hristiyanlar için de geçerliydi. Örneğin, Bulgar kralı Şişman'ın oğlu, önce Samsun daha sonra Saruhan sancak beyi yapılmıştı. Trabzon Rum imparatorluğu sülalesine Rumeli'nde dirlikler verilmişti. Fatih Sultan Mehmet'e gelindiğinde ise, her ne kadar bu toprak politikası devam ediyor görünse de, Fatih büyük hanedanların ortadan kaldırılıp, ufak beylerin toprak verilerek kazanılmasından yanaydı. İtaatkar ufak beyler sipahi, Türkmen ise çiftçiliğe geçirilerek reaya yapıldı. Bu kural hem Müslüman ve

hem de Hristiyanlara uygulandı. Arnavutluk'ta XVII asır başlarında yapılan sayıma göre, 335 tımarın 100'ü Saruhan, Canik, Bolu'dan sürülmüş Türk soyundan sipahilerin elindeydi. 56 tımar ise Arnavut beylerine verilmişti. Teselya'da 182 tımarın, 111 Hristiyan sipahilerin olmuştı.

Genel olarak reayanın sipahiliğe yükselme şansı yok gibiydi. Ancak, savaşlarda çok büyük yararlılık gösteren reaya sınıf atlayabilirdi. Babadan, dededen Sipahi olanlar genelde dirlik sahibi olabiliyorlardı. 1531 deki fermanla “ Sipahiye yabancı, yani soylu olmayan, karıştırılmasın “ deniyordu. Soyluluk daima ön planda tutulur olmuştı. Doğuda, diğer Türk devletleri tarafından verilen tımarlar geçerli sayıldı. Tımar bulamayıp, açıkta kalan Sipahiler (emekliler), reaya yapılmadılar. Bunlar vergi ayrıcalıklarından ve diğer haklarından istifade etmeyi sürdürdüler. Tımar sahibi Sipahilerin üzerinde, fetihle geniş mülk ve servet edinen, vakıflar kuran büyük beyler yer aldı. Fatih'in, büyük beylerin servet ve yetkisini azaltma teşebbüsü, onların oğlu Beyazıt etrafında toplanmasına neden olmuştı. Fatih'in ölümünden sonra, Bayezid, büyük beylere eski konumlarını iade etti. Fatih büyük beylerin gücünü yok edememişti. O ancak, ufak tımar sahiplerinin yetkisini genişleterek, büyük beyleri dengelemişti. Küçük soyluların yükselmesi, Sipahinin merkezi yönetime bağlanmasını sağladı. Böylece Sipahi, merkezi yönetimin dayanağı oldu.

Sipahi, Padişaha doğrudan bağlı olan Yeniçeri ile dengelenmişti. Yeniçeri, Sipahi ye karşı denge unsuru olduğu gibi, aynı zamanda büyük beyler (asillere) karşıda vurucu gücü. Top ve tüfek gibi ateşli silahların varlığı ve bunun Yeniçerilerce geniş ölçüde kullanılması, Fatih'in merkeziyetçilik yolunda en büyük desteği olmuştı. Fatih Rumeli'nde binlerce kaleyi yıkarak, beylerin direnme gücünü azaltmıştı. Az sayıda kalan kalelere ise Yeniçerileri yerleştirerek, geniş tarım arazilerini denetim altında tutmuştu. Bu yöntem, Toroslarda Türkmen beylerine karşı da kullanıldı. Böylece, Mihailoğlu, Turhanoglu vs... gibi büyük akıncı aile ve beylerinin güçleri azaltıldı. Fatih'e kadar, bu akıncı beyleri tımarlar dağıtan, kendi özel askeri gücü ne sahip olan, padişaha eşit güçte, oldukça bağımsız, güçlü kişilerdi. Padişah “ eşit beyler arasında birinci beydi “. Sonra bu ailelerin güçleri ne kadar sınırlandırılırsa sınırlandırılınsın, bu aileler daha yüz yıllar boyunca kudretlerini sürdürdüler.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'dan sonra İtalya ve Roma'yı da alarak, Roma İmparatorluğunu tekrar diriltmek çabasıındaydı. Roma tarihini ve İtalyan Rönesans prensliklerini derinlemesine incelemiş ve inceletmişti. Çok sayıda İtalyan danışmanı, etrafında toplamıştı. Grekçe ve Latince kitapları toplamıştı. Hristiyan dinini incelemişti. Fatih batıya yönelmiş bir kişiydi. İlk batıcılardan biriydi.

Roma imparatorluğuna oynayan Osmanlı devleti o dönemlerde bir dengeler devletiydi. Zaten o dönem tüm Avrupa için dengeler dönemi idi. Anadolu'da Türkmen e karşı Sipahi, Sipahiye karşı Yeniçeri, Büyük beylere karşı sipahi, Anadolu'nun İslam nüfusuna karşı Rumeli'nin Hristiyan nüfusu, Suniliğe karşı Alevilik, Şeyhülislam a karşı Patrikhane, Soylulara karşı devşirme Bürokratlar, vs... Anadolu büyük çoğunluğu ile İslamlaşmışken, Rumeli'nin Hristiyan kalmasında bu denge politikasının etkisi az değildir.

İnka İmparatorluğunun yükselişi, 1493

Machu Picchu

1493 yılında [İnka](#) imparatorluğunun başına [Huayna Kapak](#) geçti (1493 – 1527). O da İnka fetihlerini sürdürdü. Bugünkü Ekvator ile Kolombiya arasındaki sınıra kadar vardı. Son zamanlarına doğru, “ yüzen büyük evlerde oturan sakallı canavarların “ etrafta dolaştığı haberini almıştı.

İnkaların hangi iktisadi nedenlerle fetihler yaptığını bilmiyoruz. Ele geçirdikleri ülkelerin pek çoğu çok fakirdi. İnkalar bu ülke halklarına yiyecek yardımı yapmışlardır. And bölgesinde yağmur düzensiz yağırdı. Ekili toprak sınırlıydı. Açlık sürekli bir tehditti. İnkalar fetihlerini şan ve şöhret için veya dinlerini yaymak için yapmış olabilirler.

İnkalar önce diplomatik görüşmelerde bulunurlar, diplomasiden sonuç alamazlar ise savaşa başvururlardı. Zaten tüm İnkalar askerlikle yükümlüydüler. İnka ordusunun donanımı iyiydi. İntikaller düzenli yapıldı. Ancak savaş alanında bir savaş düzeni geliştirmemişlerdi. Manevra yapmayı da bilmiyorlardı. Savaş çoğu zaman teke tek dövüşlerle biterdi. Ordu hareketlerini kahinlerin sözlerine göre ayarlıyordu. Savaş öncesi tanrılara insan kurban edilerek, onların yardımı sağlanmaya çalışılırdı.

Çoğu zaman İnkalar avcılık, toplayıcılık aşamasındaki toplulukların topraklarını ele geçirdiler. Bununla birlikte, [Lima](#) ile [Quito](#) arasında [Şimular](#) bir krallık kurmuşlardı. Kral babadan oğla geçiyordu. İnkalar Şimuları da topraklarına kattılar.

İnkalar bir ülkeyi ele geçirince, o ülkenin kilden bir kabartmasını yapıyorlardı. Halkı sayıyor ve sonuçları “[kipular](#)” aracılığı ile kaydediyorlardı. Kipular, bir steno hizmeti gören düğümlü iplerdi. İnkalar kipular ile her şeyi anlayabiliyor ve anlatabiliyordu. İnkaların kipulardan oluşmuş kitaplıkları vardı. İmparatorluğun tüm istatistikleri bu kitaplıklarda toplanmıştı. Fetihden sonra kipular ve kabartmalar imparatora yollanıyordu. O da buraların tekrar dağılımını yapıyordu.

İnka topraklarında tarım yapmak çok zor işti. Teraslar yapmak, sulama kanalları ile su getirmek, devasa gübrelemeler yapmak, tüm bu işler toplu çalışmaları gerektiriyordu. İnka fethinden önce ekim alanları ve köyler birbirine uzaktı. İnkalar ele geçirdikleri topraklarda köyleri tarlaların yanına yerleştirdiler. İnka yakın çevresinde bir toprak parçasında akrabaların ortaklaşa çalışıp, üretim yaptığı topluluklar vardı. Bunlara [Ayllu](#) dendi. Ayllular çok ufak birimlerdi. İnkalar ele geçirdikleri topraklarda Aylluların için farklı aileleri sokarak onları büyüttüler. Aylluları da kabileler şeklinde örgütlediler. Küçük kabilelerden de büyük kabileler yaptılar. Halklar direnirse, bu halkları başka yerlere sürüyorlardı. O topraklarda da askeri koloniler kuruyorlardı. İnkaların etrafındaki topraklar fakir topraklar olduğundan, ele geçirilen topraklarda imparatorun ilk işlerinden biri yiyecek depoları kurdurtmaktı.

Şeflerin oğulları, İnka eğitimi alabilmeleri için [Cusco](#)’ya gönderiliyorlardı. Orada 4 yıl eğitiliyorlardı. Onlara ilk yıl “[Kışua](#)” dili öğretiliyordu. İkinci yıl ilahiyat ve ayin düzenleri anlatılıyordu. Üçüncü yıl “[kipu](#)” deneyimi gösteriliyordu. Dördüncü yıl İnka tarihi ve siyasi gelenekleri öğretilirdi.

İnkalar ele geçirdikleri halkları besliyor, çalışmaları örgütlüyor, Kışua dilini yönetim dili olarak dayatıyorlardı. İnka birliği aslında çok çabuk kuruldu. Bununla beraber fetih öncesi konuşulan yüzlerce dil kayboldu. Kışua, Aymara ve birkaç diğer dil kaldı.

Aile, baba yönünden akrabalığa dayanıyordu. Evlilikler içerden yapıldı. Ata kültü geçerliydi. Mumyalama vardı. Aileler atayı belirleyen mumyalar etrafında toplanıyorlardı. Kentlerde her ailenin küçük çitle çevrilmiş bir toprağı vardı. Evli her çifte, beslenmek için yetecek büyüklükte bir toprak verilirdi (1 tupu). Çocuk başına ise yarım tupu toprak verilirdi.

Her imparatorun bir haremi ve yığınla çocuğı vardı. İmparatorun soyundan gelen erkekler ortak atadan inan yeni bir aile birimi (Aylluk) oluşturuyorlardı. Bu krallık ayllusu üyeleri doğuştan İnka idiler. Ayrıca Kışua dilini konuşan ve çocukları Cuzco’da yetişen yerel şefler de ayrıcalıklı İnka soylularını oluşturuyorlardı. Kışua dilini konuşamayan yöneticiler Karakas sınıfındandılar. Bütün soylular vergi vermez, angarya yapmazlardı. Devlet onlara da tarla veriyordu. İnkalarda üretim araçları devletindi.

1460 yılından başlayarak imparatorluk her birinin başında imparator ailesinden gelen bir “apo” nun olduğu 4 yönetime ayrıldı. Bu 4 yönetimin her biri eyaletlere, eyaletler de ayllulara bölündüler. Dört apo İnka Devlet Konseyini oluşturuyordu. Her eyaletinde babadan oğla geçen bir eyalet yöneticisi vardı. Bütün adli ve idari yetkiler onda toplanıyordu. Eyalet

yöneticisinin altında bir mertebelenme vardı. 10 binlerin şefi, 5 binlerin şefi, binlerin şefi, onların şefi bir hiyerarşik yapılanmaydı. Bu şeflikler de babadan oğla geçiyordu.

İnka İmparatorluğu üretim araçları, Azteklerden çok üstündü. Sapan ayaklıydı, ucu tunçtandı ve toprağa iyi girmesi için bedenin ağırlığını çeken bir üzengisi vardı. Tunçtan kaldıraçlar kullanıyorlardı. Tunç bıçak ve çekişleri ile taşları daha iyi ve kolay yontuyorlardı. Çapalar bronzdu. Dokuma teknikleri de Azteklerden ilerideydi.

İnkalar taşımacılıkta da ileri gitmişlerdi. Elleriinde evcilleştirilebilen bir hayvan olan lama vardı. Lama 20 ila 40 kilo arası bir yükü 15 ila 20 kilometre uzağa götürebiliyordu. Ayrıca lamanın eti yeniyordu. Yünü kullanılıyordu. İnkalar bir yol şebekesi yaptılar. Kuzeyden güneye iki yol vardı. Biri kıyıdan diğeri dağlardan geçiyordu. Kıyıdan geçen 4 – 5 metre enindeydi. Dağlardan geçen dardı ama düz taşlarla kaplı olduğundan tam bir yoldu. Ayrıca kentleri kıyıya ve kendi arasında bağlayan yollar da yapılmıştı. Yol boyunca yolcuların gereksinmelerini karşılamak üzere yiyecek depoları vardı. Irmak ve vadilere büyük asma köprüler kurulmuştu. Haber ileten koşucu postalar vardı. Koşucu postalar Lima ile Cuzco arası 240 Km yolu 3 günde alabiliyorlardı.

Tarıma elverişli tüm tarlalar İnka mülkiyetindeydi. Bunların bir bölümü tapınakların bakımına ayrılmıştı. Diğerlerinden topluluğundu. Tüm çalışmalar ortaktı. Bir yönetici gözetiminde ilahiler söylenerek hep beraber çalışılırdı. Bütün ürünler tek örnekti. Seri halinde üretilen çömllekler kullanım açısından birkaç tipe indirgenmişti.

İmparatorluk parayı ve vergiyi bilmiyordu. Ama herkes çalışmak zorundaydı. İnkalılar yaşlarına göre sınıflanmışlardı. Elli yaşın üzerindekiilere hafif ve ufak işler verilirdi. İmparator dahil, asiller ve şefler dahil herkes çalışırdı. Ürün bireylerin tüketimi için verilirdi. Bu dağıtımdan artta kalan miktar devlet ambarına istiflenirdi. Bu, kötü ürün zamanı eksiği tamamlardı. Ayrıca ordunun, soyluların, görevlilerin, dul kadınların, yaşlıların, sakatların, zanaatçıların, savaşa giden erkeklerin ailelerinin, posta ve madenlerde çalışanların ihtiyaçları da buradan giderilirdi.

Her aile şefi ürettiği ürünün fazlasını başkalarının üretim fazlaları ile değış tokuş yapabiliirdi. Bu üretim fazlasının değış tokuşundan ortaya servet farklılaşması çıkıyordu. Üretimi ve tüketimi bir müfettişler topluluğı denetliyordu. Suiistimal ve irtıkaba verilen cezalar müthişti. Rüşvet alanlar zehirli yılanlara atılırdı. Tembel yurttaşların omurgasının üzerine ağır bir taş konurdu.

Kara Cehalete Kurban, 1494, 1495

1494 yılında, Osmanlı payitahtında, [Molla Lütü](#), Sultan Ahmet meydanında idam edildi. Molla Lütü'yü hocası Sinan Paşa ile birlikte Sivrihisar'da bırakmıştık. Fatih Sultan Mehmet ölünce Molla Lütü ve hocası İstanbul'a döndüler. Molla Lütü, matematikçi, astronomist ve iyi bir düşündürdü. Sivri dilliydi ve düşüncelerini açık açık söylerdi. Müderrislik yaparken etrafına topladığı talebelerini inkara (Dini ret) varan bir tarzda yetiştirdiği gerekçesi ile suçlandı. Divanda yargılandı. Önce kazaskerler bir karara varamadılar. Ancak Hatipzade'nin baskıları sonucu Divan ikinci toplantısında, çok zor olsa da ölüm cezasını verdi. Molla Lütü, Osmanlılarda kara cehalete bilimin verdiği ilk kurbanlardan biridir.

Fransa, iki komşusu İspanya ile Portekiz arasında imzalanmış olan Tordesillas anlaşmasından hiç memnun değildi. Fransa kralı, İspanya'nın veya Portekiz'in böyle dünyanın yarısını kendilerine almalarının Adem'in vasiyetinin neresinde yazılı olduğunu soruyordu. Ortada

Adem'in vasiyeti olmayınca da, her iki ülke anlaşmayı kuvvet kullanarak kabul ettirmek yoluna gitti.

XV. yüzyılın sonundan itibaren Batı Avrupa'da üç büyük krallık kurulmuştu. Bunlar eski İngiltere ve Fransa krallıklarıyla, yeni birleşmiş olan Kastilya ve Aragon'dan ortaya çıkmış İspanya'ydı. Bu sırada Habsburg adlı bir Alman feodal ailesi, [Burgonya](#) ailesinin kızını alarak Hollanda'nın 17 eyaletine sonra da İspanya tahtı mirasçısı ile evlenerek İspanya topraklarına sahip oldu. Bütün bu topraklar Avusturya'daki Alman toprakları ile birleşince ortaya büyük topraklara sahip bir devlet çıkmıştı. Bu toprakların mirasçısı olan Karl (Şarl, Charles) İmparator seçildi. Kendisine Şarlken dendi. Bu sırada İspanya Yeni Dünya'da uçsuz bucaksız topraklara sahip oluyordu. Şarlken Habsburg'un Alman topraklarını kardeşi Ferdinand'a bıraktı. O da evlenerek Bohemya ve Macaristan kralı da oldu. Bu anlatılanlar daha tam gerçekleşmeden Fransa İtalya'ya saldırmış ve Habsburg ile kapışmıştı.

1494 yılında Fransa [Habsburg](#) mücadelesi başladı. [Haçlı Seferleri](#) sonrasında [İtalya](#) kent devletlerine bölünmüş halde, zayıf fakat zengindi. Bu haliyle tüm güçlerin ilgisini çekiyordu. İtalya'daki küçük prensliklerin kendi aralarında çatışmasıyla başlayan savaşlar, büyük devletlerin de karışmasıyla tüm kıtayı etkiledi. Milanlı [Ludovico Sforza](#)'nın Venedik'e karşı bir müttefik arayışı ve [Angevin](#)'in Napoli tacı üzerindeki iddiası, Fransa kralı VIII. Charles'ın İtalya üzerine yürümesi için bahane oldu.

Fransa kralı [VIII. Charles](#)'ın İtalya seferi için hazırladığı 25 bin kişilik (içinde 8 bin İsviçre [mercenaries](#)'i vardı) güçlü ordu, Napoli üzerine yürümek üzere Ekim 1494'te Milano topraklarına girdi. Fransa kralı niyetinin Türklere karşı bir Haçlı üssü kurmak olduğunu ilan ediyordu. Osmanlılar İtalya'daki olayları kaygı ile izliyorlardı. Bu arada Osmanlıların Macaristan ile ilişkiler ise karşılıklı yağma akınları ile sürüp gidiyordu. [1494 – 1498 İtalya savaşı](#) başlamıştı. Bu [İtalya savaşları](#)nın birinci evresiydi.

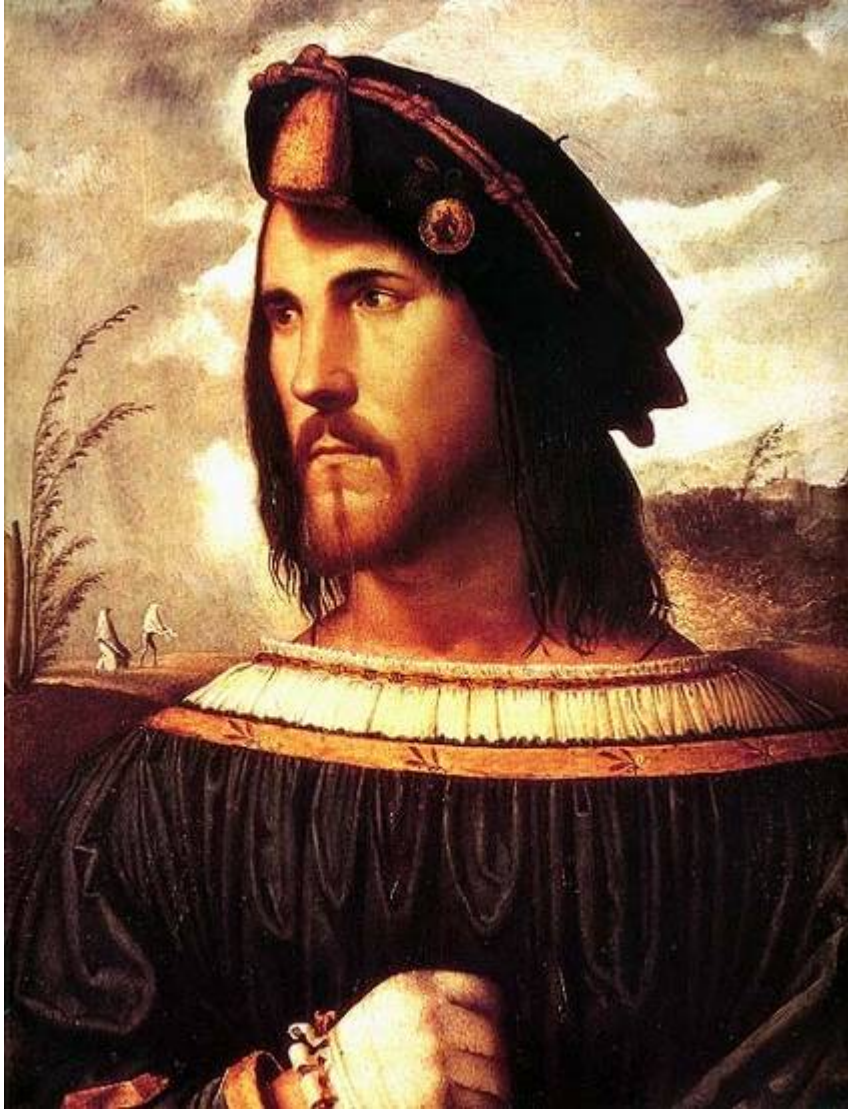
[Başlangıçta](#) Venedik kayıtsız bir tutum takınırken, Floransa ve Papalık Devletleri de pek bir direniş göstermedi. Güçsüz [condottiere](#) birliklerini yenilgiye uğratarak hızla ilerleyen Fransız kuvvetleri kısa sürede Napoli topraklarını işgal etti. İşgal edilmeden önce Napoli krallığı Osmanlılardan da yardım istemişti. Ancak kaygılanan II. Bayezid kendini müdafaaya hazırlanıyordu. Fransa Kralı VIII. Charles, Roma'dan geçerken Cem Sultanı yanına almıştı. (27 Ocak 1495). O sırada Cem Sultan San Angelo şatosunda ikamet ediyordu. Sultanın yanındaki Rodos şövalyeleri, Fransa'nın geldiğini duyunca, Sultan ile vedalaşarak Rodos'a dönmüşlerdi. Bu vedalaşma hissi bir vedalaşmaydı.

Fransa gelirken Papa [VI. Alexander](#) Roma surlarını tamir ettirmiş, Osmanlıları yardıma çağırmış, Napoli ordusunu kentin içine almıştı. Osmanlı gelmiyor, Fransa yaklaşıyordu. Çare kalmayınca Papa, Fransa kralı VIII. Charles'a bir elçi heyeti gönderdi. Papa, “ Roma'da kolera ve kıtlık var gelme “ diyordu. Sonra Fransa Roma'ya gelirse, bu Osmanlıların İtalya'ya tekrar çıkarma yapmasına neden olabilirdi. VIII. Charles'ın cevabı “ korkmadığı ve Osmanlılar ile dövüşmek istediği, eğer İtalya'ya onlar gelirse kendinin Türk sınırına girmekten kurtulacağı “ yolundaydı.

Bu sırada Kralı destekleyen Paris Meclisi, Papa ile anlaşmak için koşulları belirlemişti. Kral ailesi üzerindeki aforoz kalkacak, Napoli Fransızlara verilecek, Cem Sultan da Fransa Kralına teslim edilecekti.

Papa, Aforozu kaldırdı, ama Cem Sultanı vermeye yanaşmıyordu. Papa ve Kral birlikteyken, Papa, Cem Sultana Roma’da mı kalmak, yoksa Fransa Kralını mı istediğini sordu. Cem Sultanın cevabı politikti: “ Ben bir Sultan gibi muamele görmüyorum. Bir esirin gitmesi ile kalmasının ne önemi olabilir? “.

Cem Sultanın sıhhati bozulmuştu. Papanın Cem’i Fransız Kralı VIII. Charles’a zehirleyerek verdiğine dair bir kanı vardır. Cem Sultanın hastalandığı gün Papanın oğlu Fransız ordugahını terk ederek Roma’ya dönmüştü.

Cesare Borgia

Papanın oğlu [Cesare Borgia](#) çok muhteris bir kişiliğe sahipti. Kız kardeşi [Lucrezia](#)’nın aşkına tek başına sahip olabilmek için kardeşi Peroso’yu babasının kolları arasındayken bıçaklayıp, öldürmüştü. Papa ve oğlunun birlikte yapmadığı yoktu.

Bu arada dış ilişkilerinde Fransız egemenliğine giren Floransa’da demokratik ilkelere dayalı yeni bir cumhuriyet kurulurken, İspanya kralı II. Fernando’nun ([Ferdinand](#)) girişimiyle Milano, Venedik ve Papalık Devletleri Fransız işgaline son vermek amacıyla yeniden birleştiler.

Napoli’de VIII. Charles yanında bulunan [Cem](#) sultan 24 Şubat 1495 yılında öldü. VIII. Charles, Cem Sultanın kadavrasını tahnit ettirdi ve kişisel eşyalarını Mısır’a Cem’in annesi Çiçek Hatuna yolladı.

Cem Sultan’ın maiyetinden Celal ve Sinan Beyler cenaze için dini merasimi yaptılar. Tabut geçici olarak Ferrante’nin saraylarından birinin bahçesine yerleştirildi. Haber kısa sürede İstanbul’a ulaştı. 3 gün matem tutuldu. Tüm camilerde “ gaaibe cenaze namazı “ kılındı. Fakirlere para dağıtıldı. Çarşılar ve dükkanlar kepenk kapadı.

Napoli Cem Sultanın cenazesinden bile para kazanmak istiyordu. Cenazeyi senelerce ellerinde tuttular. Osmanlı Napoli’ye para verdi, yetmedi. Sonunda Donanmanın yollanması ile Napoli tehdit edilince Esir Sultanın esir naşı bırakıldı. Cenaze ancak 4 sene sonra Türkiye’ye gelip, toprağa verilebildi.

Venedik ve müttefikleri ise Charles’ın ordusu ile Fransa’nın arasına girerek, ilişkisini kestiler. Yapılan savaşlar da netice vermiyordu. Fransızlar bunun üzerine tasarılarından vazgeçerek, geri çekilmeye başladılar. İspanya tarafından desteklenen, müttefik kentlere bağlı kuvvetler, Fransız kuvvetlerini vurmak istediler. Ancak, Fransız ordusunun daha önce başladığı düzenli geri çekilme hareketini önleyemediler. Bununla birlikte Aragon birlikleri Charles’ın Napoli’de bıraktığı Fransız garnizonunu kentten atarak, Fransız işgaline son verdiler.

Yahudiler İstanbul’da açtıkları matbaadan sonra Selanik’de bir ikincisini kurdular.

Floransa'ya giren Fransız kuvvetleri

Avrupa'nın yeni Politikası: Denge, 1495

İtalya savaşları, Pavia savaşı

31 Mart 1495 tarihinde Fransa Kralı [VIII. Charles](#)'a karşı kurulan Venedik birliği, dış politikada denge sisteminin bir örneğiydi. XVI. Yüzyıl devletler arasında denge sisteminin öne çıktığı bir çağdır. Bu dengenin korunabilmesi içinde devletler arasında sürekli ilişkiler yani bir hukuk gerekiyordu. Bu hukuk içinde herhangi bir devletin dengeyi tek başına bozamaması için ortaya müdahale hakkı çıkıyordu. Her devler, bir başka devlete dindaşlarını savunabilmek için veya özgürlük amacı gibi siyasi bir amaçla müdahale edebilirdi. Ama hiçbir devlet Avrupa'da diğerleri aleyhine büyümeye çalışmamalıydı.

Avrupa diplomasisinde şimdi Hristiyanlık yerine güçler dengesi konuşuluyor ve uygulanıyordu. Bundan sonra, Avrupa dengesi, sürekli diplomasi, uluslar arası hukuk, müdahale hakkı, ta Viyana Kongresine kadar Avrupa politikasına egemen olacak ve hatta ondan sonra da devam edecekti.

XV. yüzyılın sonuna kadar elçiler sadece törenler için veya belirli bir işi görüşmek için gelir ve geri dönerlerdi. Bu usul, XVI. Yüzyılda, kral ailesi doğumları, evlilik törenleri, ölümler, tahta çıkışlar, antlaşmaların onaylanması gibi nedenlerle devam etti. Bu ilişki biçimi kesintili bir ilişkiydi. Devletlere diğerleri konusunda yeterli bilgiyi veremiyordu.

VIII. Charles'a karşı yapılan Venedik birliği, birlik üyeleri, tarafsız devletler ve muhtemel hasımlar arasında kesintisiz bir ilişkinin gereğini ortaya koymuştu. Böylece diğer devletlerin

başkentinde sürekli oturacak temsilciler yollanması yoluna gidildi. Bu başlangıçta bir Venedik buluşuydu. Ama hemen diğer devletler tarafından da uygulandı.

Sürekli elçiler bir taraftan da casus gibi hareket ediyorlardı. Aslında elçilerin yaşamı zorluklarla ve tehlikelerle doluydu. Dokunulmazlığı geçici idi, yani iyi korunmuyordu. Parası azdı. Krallar gizli ajan olarak, elçilerin yanı sıra serüvencileri, hekimleri, seyyahları ve tüccarları da kullandılar. Bu dönem diplomasisi yalan ve hileyle sürdürülen gizli bir mücadeleydi.

Venedik elçileri, ülkelerinde her dönüşte yazılı bir rapor veriyorlardı. Bu rapor senatoda okunuyordu. Venedik elçilerinin bu raporları çok önemli tarihi kaynaklardır.

1495 yılında ilk Rus büyükelçisi İstanbul'a geldi. 1 yıl sonra II. Bayezid, [III. İvan](#)'a ticaret serbestliği verdi. Bu tarihlerde Osmanlılar Moskova Büyük Knazlığını pek önemsemiyorlardı.

[İtalya harpleri](#) 1494 yılında başlamış ama çeşitli duraklamalarla 1554 yılına kadar sürmüştür. Osmanlı devleti de denge politikasının tabii Avrupa diplomasisinin ayrılmaz bir parçası haline gelmişti. Umutsuz duruma düşen devletler ya Osmanlıdan yardım istiyor veya Osmanlıdan yardım isteyeceğini deklare ediyorlardı. Osmanlı'nın Avrupa'ya asker yollama ihtimali, Avrupa dengesinde en önemli unsurlardan biri olmuştu.

Daha önce de değinildiği gibi İtalyan savaşları sırasında çeşitli koalisyonlar kuruldu ve dağılıp, yenileri kuruldu. Yeni koalisyonlar, kendilerini deşifre etmemek için Osmanlıya karşı Haçlı projesi adı altında saklıyorlardı.

Venedik

Vasco de Gama, 1496, 1497

[Ak Koyunlu](#) devleti de her Türk devleti gibi zayıf bir merkezi yönetime sahipti. [Uzun Hasan](#)'ın Osmanlı sarayında yetişen ve Fatih Sultan Mehmet'in kızından olma torunu Göde Ahmet, Ak Koyunlu tahtını ele geçirmişti. Göde Ahmet Mirza, hatırlanacağı gibi Ak Koyunlu Hakanı Uzun Hasan'ın büyük oğlu ve taht varisiydi. Otlubeli savaşı sonrası, babası ile bozuşarak İstanbul'a gelmişti. İstanbul'da Fatih'in tek kızı Geverhan Sultan ile evlenmişti. Oğlu Uğurlu Mehmet Paşa da II. Bayezid'in kızı Ayn-i Şah Sultan ile evlenmişti.

Göde Ahmet merkezi yönetime yakın olan Osmanlı tarzı bir yönetim kurmaya çalıştı. Büyük Beyleri itaate çağırdı. İtaat etmeyenleri öldürmeye çalıştı. Ama sonu öldürülmekten kurtulamadı (1496).

Polonya'da 1493 ve 1496 yıllarında asiller, savaş halinde konacak vergileri belirlemek üzere eyalet Diyetlerini kurma hakkını elde ettiler. Bu eyalet Diyetler merkezi diyetteki

temsilcilerine vekaletname verdiler, ama onun kararlarını reddetmekte veya kabul etmekte kendilerini özgür ilan ettiler. Yani merkezi meclisin kararları, eyaletlerde onanıyor veya değiştiriliyordu. Yerel çıkarlar, genel çıkarlara ağır basmaya başlamıştı.

1494 yılında, Rus Büyük Prensi [III. İvan](#), [Hansa](#) tüccarlarını [Novgorod](#)'da tutuklayınca, [Rus İsveç savaşı](#) çıktı (1496 – 1499).

Çin'de [Ming hanedanı](#) döneminde bürokratlar sosyal bakımdan hem daha yükselmiş ve hem de daha güçlenmişti. 1496 yılında İmparator, bürokratlara ilk kez “ Efendilerim “ diye hitap ediyordu.

1496 yılında Kutsal Roma Germen imparatoru I. [Maximilian](#)'ın oğlu [Güzel Philipp](#) (Arşidük Philippe), Kastilya ve Aragon prensesi [Johanna](#) ile evlendi. Johanna'nın aklı yerinde değildi. Böylece Avusturya, İspanya, Napoli, Sicilya, Sardunya ve İspanyol sömürgelerinin miras hakkını elde etti. Bu dönemde ünlü özdeyiş ortaya çıktı: " Bella gerant alii - tu felix austria nube " (Diğerleri savaşsın - sen mutlu Avusturya evlen!).

Akdeniz'de Osmanlı Donanmasının faaliyetleri artmıştı. 1496 yılında [Kemal Reis](#), Rodos Donanma Komutanını esir ve Rodos donanmasını imha etti. Şöyle deniyordu: “ Rodoslular Kemal Reis'ten ezrailden bile fazla korkarlar “.

İspanya'da Gırnata sultanlığının yıkılmasıyla beraber İspanya'da Hristiyan hakimiyetinde çok sayıda Müslüman kalmıştı. 1497 senesinde Katolik kral [Ferdinand](#) ve kraliçe [İzabella](#), yaptıkları anlaşmayı hiçe sayarak kalan Müslümanların zorla Hristiyanlaştırılmasına karar verdiler. Müslümanları kapalı mekanlara koyarak üzerlerine vaftiz suyu serpip artık Hristiyan oldukları ilan edildi. Kuran'ı Kerim ve diğer Arapça eserler toplatıldı, kütüphaneler boşaltıldı, geleneksel kıyafetleri yasaklandı. Çocuklarına Arapça öğretilmesi yasaklandı. Camiler kiliseye çevrildi. Aksi davranışlar [engizisyon](#)'a sevk edildi. Kimi İspanyol kaynaklarına göre Engizisyon, Müslümanlar için üç binin üzerinde ağır ölüm kararı vererek ya kazığa oturtmuşlar veya yakmışlardır. Bunlara rağmen Müslümanlar dini yaşantılarını gizlide olsa devam ettirebildiler. İleride, 1609 yılında, İspanya krallığı kilise ile ortak bir karar alarak, İspanya sınırları içindeki Müslümanların dışarı çıkarılmasına karar verecekti. Bundan sonra Müslümanların bir kısmı Fransa içlerine bir kısmı da Afrika'ya sürüldü. Bu sürgünlerde yüz binlerce Endülüslü hayatını kaybetti. Müslümanların İspanyadan çıkarılmasına rağmen etkileri daha sonraları da devam etti.

Epeydir [Memluklar](#)da taht kavgaları vardı. Memlukların sıkıntılı durumlarından istifade eden Bedeviler, kervan yollarını kesmişlerdi. 1497 yılından başlayarak Kahire pazarları kapanmaya başladı. Bu Avrupa'ya Doğudan mal gelişini de kesmişti.

Bu sırada Venedik Osmanlılara ve Fransızlara karşı savaşta kullanmak üzere, İtalya bankalarından büyük miktarda kredi almak istedi. Bu talebin getirdiği ekonomik bunalım sonunda İtalyan bankaları birbiri peşi sıra kapanmaya başladı. Avrupa'da nakit yoktu.

8 Temmuz 1497 yılında bir Portekizli kaptan [Vasco de Gama](#), 3 karavel ile Lizbon'dan yola koyuldu. Vasco de Gama, Afrika'nın kıtasına vardıkdan sonra, oradan rüzgarların yardımı ile Hindistan'a varmanın kolay olduğunu biliyordu. Bu bilgi Portekiz'e [Pedro de Covilham](#) tarafından getirilmişti. Pedro'yu Portekiz kralı [II. Jean](#), Fas savaşlarından sonra, Habeşistan'a yollamıştı. Şimdi Vasco de Gama Ümit burnunu dönüp, doğu Afrika kıyılarından Musonlar yardımı ile Hindistan'a varacaktı.

Portekiz Vasco De Gama gibi Tapınakçı kaşiflerin öncülüğünde, yeni topraklar ve yeni ticaret yolları keşfediyordu. Şövalyeler de, bu arada, büyük bir zenginliğe kavuşuyorlardı. Olabilecek keşifleri ve işgalleri teşvik etmek için, keşfedecekleri bütün toprakların bağımsız mülkiyeti keşfedenlere verilmişti.

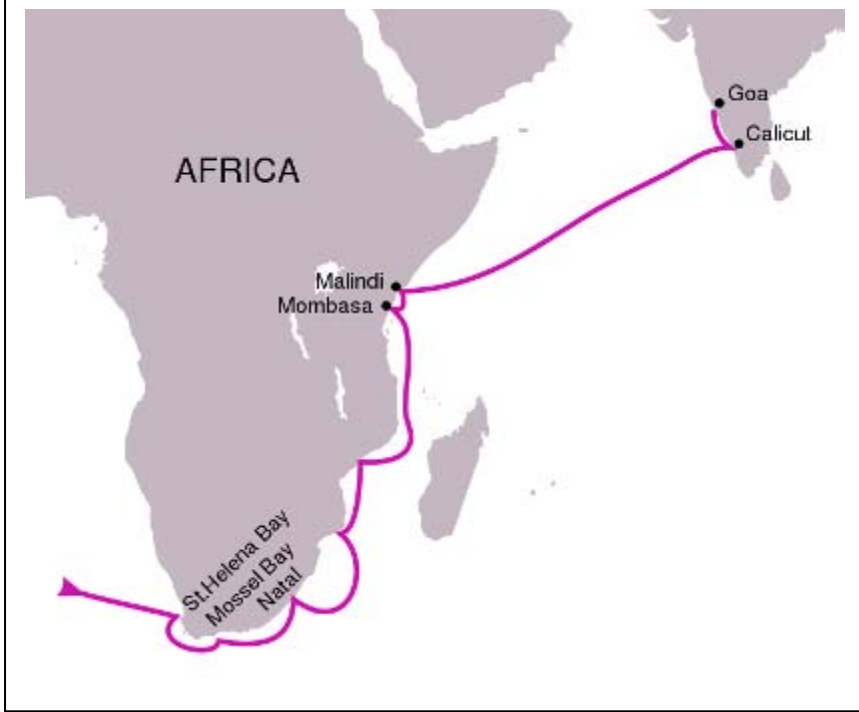
1497 yıllarında, Fransızlara karşılık Milano, Ferrara, Mantua ve Floransa Osmanlılardan yardım istediler. Eğer Osmanlılar savaş açarsa yılda 50.000 duka vereceklerdi. Papa bile bu konuda Bayezid'i teşvik ediyordu.

İstanbul'da Davut Paşa semtine adını vermiş olan Koca Davut paşa 1497 yılında veziriazamlıktan azledildi. 14 yıldan fazla Başbakanlık yapmıştı. Paşa'ya yılda 300 bin akçe tahsisat veriliyordu. Paşa zaten çok zengindi. Dimetoka'daki ikametgahına çekildi. Davut Paşanın yerine sadaret makamına [Hersekzade](#) Ahmet Paşa getirildi.

1502 - 1557 arası mPortekiz İmparatorlu

Portekiz Hindistan'da, 1497, 1498

Napoli'yi işgal etmiş olan Fransa Aragon birlikleri karşısında üst üste yenilgiye uğruyordu. Fransız kuvvetleri 1497'de ateşkes imzalayarak Napoli üzerindeki isteklerinden vazgeçtiler.

Kardeşi Sigismond'u Boğdan voyvodası yapmak isteyen Polonya kralı [Jean Alfred](#) 1497 yılında [Boğdan](#)'a girdi. [Boğdan](#) voyvodası [Stefan](#) Osmanlılardan yardım istedi. Polonyalılar geri püskürtüldüler.

Şimdi herkes Hindistan'a giden yolları bulmanın peşindeydi. 1498 yılında Portekizlilerin deniz seferleri devam ediyordu, meşhur kaptan [Vasco de Gama](#) Afrika'da [Malindi](#)'de demir atmıştı. Hindistan'a gidecek yolu öğrenmek için her yola başvuruyordu. Arap denizcileri esir alıyor, işkence yaparak konuşturmaya çalışıyordu. Gittiği yerlerde direnen yerlileri kırıp, geçiriyordu. Sonunda, haritalar yapmış olan, meşhur [Ahmet İbni Macit](#) adlı bir Arap denizci Vasco de Gama'yı Hindistan'a ulaştırdı. [Kosin](#)'e varmıştı. Portekiz donanması artık Doğudan yapılan ticarete el koymaya çalışabilirdi ve öyle de yapacaktı.

Hindistan Portekizlileri çok soğuk karşıladı. Vasco de Gama'nın getirdiği orta karar mallar, hiçbir Hindistan hükümdarınca sevilmedi. 3 ay bir şey yapamadan orada kalan Vasco, sonunda biraz baharat alarak Kalikut'u terk etti. Ancak dönüş yolu çok tehlikeliydi. Bir sürü olay onları bekliyordu.

Vasco de Gama Hindistan'a vardığında, Hint okyanusunda ticaret, çok uzun zamandır iyice örgütlenmişti. Avrupalı tacirler de bu ticaretin bir parçası ve onu denetleyen oldular. Hint okyanusu ticaretinde, Avrupa devletlerinin bir süre biri, bir süre diğeri başı çekti. Onlar bunu bir birlerine devrederek asırlarca sürdürdüler.

Deniz ticareti Müslümanların elindeydi. Kara ticaretine de onlar hakimdi. Müslümanları [Güceratlar](#), [Koromandel](#) Şettileri, Çinliler ve Japonlar izliyordu. [Malakka Sultanlığı](#) doğu ticaretinin deposu halindeydi. Malakka boğazını pek aşmayan Çinli ve Japonlar dışında herkes gelip, orada buluşuyordu. Değiş tokuş Malakka'da yapılırdı. Mallar Malakka'dan [Kalikut](#) limanına veya başka bazı komşu limanlara giderdi. Oradan da Kızıldeniz ve Basra körfezi yoluyla Akdeniz'e ve Müslüman ülkelere varıyordu.

Tüccarların bir limanda yerleşebilmesi için o ülkenin yetkililerinden izin almaları gerekiyordu. Yerleşme izni olan her ulus, başında kendi ulusundan bir yönetici olmak üzere, kendi örf ve kanunlarına göre yönetilirdi. Tüccarlar yerleştikleri yere bağlı olarak bazı yerlerde binalarda, bazı yerlerde kalelerde yerleşirlerdi. Emniyetli olmayan Doğu Afrika limanlarında tüccarlar kalelerde yaşıyorlardı. Hint kıyıları için ise buna ihtiyaç yoktu. Ticaretin zamanlamasını Muson rüzgarları düzenliyordu. Müslümanlar, Parsiler (İranlılar), Şettiler ve Çinliler bu ticarete deneyimliydiler. Anlaşmaları ve tekelleri vardı. Sigorta uyguluyorlardı. Kredi kullanıyorlardı. İflas ve krizler olağandı. Bu nedenle kredi faizleri bile sigortalanıyordu.

İşte Portekizliler böyle bir ticaretin üzerine gelmişlerdi.

Portekizliler bu durumda bir değişiklik yapmadılar. Bazı ticari malları kendi tekellerine aldılar. Topları sayesinde Müslüman gemileri ele geçirip, içindekileri kesip, doğrayarak etrafa dehşet saçtılar. Korkuyu yayıp, duruma hakim olunca da kurallar koydular. Hindistan’la Doğu Afrika kıyıları, Çin’le Japonya arasındaki ticareti yasakladılar. Yasağa uymayan batırılacaktı.

Portekizlilerin Hindistan kıyılarına kolayca yerleşebilmelerinde önemli amillerden biri Hindu devletler üzerindeki Müslüman baskısıydı. Hindu devletler Portekiz’i müttefikleri olarak gördüler. Özellikle gelecekte Babür İmparatorluğu Hindistan’ın tümünü ele geçirmeye çalışınca Portekiz’le işbirliğinden başka çareleri kalmayacaktı. Güney Hindistan’ın Hindu devletleri Portekiz’den çekinmiyorlardı. Çünkü Portekiz’in kıyılardan içlere gitmeye ne isteği ve ne de gücü vardı.

1498 yılında Kolomb Batı’ya bir sefer daha yaptı. Bu seferi 2 yıl sürecekti. İspanya Kralı Ferdinand ile kraliçe İsabelle’in Don Juan ve Dona Juana adlı iki çocukları olmuştu. Veliaht Don Juan 28 yaşında iken 1498 yılında öldü. Habsburglardan Arşidüşes Margerite ile evlenmiş ama çocukları olmamıştı. Bu durumda Dona Juana veliaht prenses ilan edildi. Dona Juana da 1496 yılında Habsburglardan Arşidük Philippe ile evlenmişti. Philippe büyük bir imparatorluğu yönetecek gibi görülüyordu. Ama 1506 yılında öldü.

Fransa Kralı VIII. Charles öldü. Charles’ın çocukları bebek yaşta ölmüş olduğundan Fransa tahtına, VIII. Charles kuzeni olan [XII. Louis](#) geçti (1498 – 1515). XII. Louis “ Halkın Babası “ diye anılacaktır.

Lehistan'a Akın, 1498, 1499

Polonya

Osmanlılarda 1498 yılında yeniden bir Çandarlı veziriazam seçildi. Sadrazam Hersekzade tayininden 1 yıl sonra azledilmiş, yerine [Çandarlı II. İbrahim Paşa](#) veziriazam yapılmıştı. Babası meşhur Çandarlı Halil Paşaydı. Fatih babasını öldürttüğünde, İbrahim Paşa Edirne kadısıydı.

Boğdan Osmanlı hakimiyetine girince, Lehistan (Polonya) ilişkileri arttı. Kırım Tatarları ile birlikte, Lehistan'a Osmanlı akınları başladı (1498). Daha en başlarda Lehistan Kralını Rumeli Beylerbeyi Yakup Bey, Bukovina'da bozguna uğratıp 20 bin araba yükü ganimet ele geçirdi. Bundan sonra Lehistan akınlarının sorumluluğu Malkoçoğlu Balı Beye verildi. [Malkoçoğlu](#) Balı Bey 40 bin akıncı ile Lehistan'ın ve Galiçya'nın altını üstüne getiriyordu.

Lehistan kralı çaresizdi. Jan Adalbert ([Jean Alfred](#)) barış istedi. Polonya seferleri Osmanlılara ise umdukları geliri getirmiyordu. Osmanlı barış teklifini reddetmedi. Lehistan dışında Macaristan ve Venedik'e de akınlar başladı. Özellikle Venedik'e yapılan akınlar başta başarılı olamadı ise de bir süre sonra kent yakınlarına kadar giderek karlı sonuçlar vermeye başladı (1499).

Fransızlar İtalya'da gerilemişlerdi. Bu gerilemeye karşın İtalya'daki yayılmacı politikasından vazgeçmeyen Fransa, 1499'da savunmasız Milano topraklarını ele geçirdi. Aragon hanedanının Napoli'deki zayıf yönetimi çok geçmeden bu devleti de Fransız-İspanyol rekabetinin hedefi durumuna getirmişti.

1499 yılında 12 yaşına gelen İsmail (Safevi), Gilan'dan 3 – 5 yüz müridi ile ayrıldı. Erzincan'a geldi. Şimdi Türkler Erzincan'a akıyorlardı. Erzincan'a gidenler Osmanlı reayasıydı. Ama Mora'da uğraşan II. Bayezid bu akışa bir şey yapamıyordu. Osmanlılar gibi Dulkadiroğlu beyliğine reayasını yitiriyordu. Timur, Kara Tatarların önemli bir bölümünü Orta Asya'ya göçtürmüştü. Bunlardan boşalan Yozgat, Sivas ve Kayseri yörelerine Boz-oklar gelmişlerdi. Bu Boz-ok Oğuzları (Türkleri) Şeyh İsmail'e gittiler. Artık baş ile vücut birleşmişti.

Cem'in ölümü II. Bayezid'i rahatlatmıştı. Artık Avrupalıların şantaj ve tehditleri de yoktu. Adriyatik kıyılarında Osmanlı ve Venedikliler iç içeydi. II. Bayezid babasının başladığı işi bitirip, Venedik ana kenti ile arasındaki kaleleri yok etmek istiyordu. Halbuki iki ülke arasındaki barış 20 yıldır sürüyordu. Hoş ufak tefek olaylar olmuyor değildi. Venedikliler Türk korsanlarından, Türkler de Osmanlı vatandaşlarına yapılan muameleden şikayetçiydiler. Her şeye rağmen Venedik bir savaş beklemiyordu. Cem Sultan konusunda Bayezid'e doğrudan olmayan bir destek vermişti. Lepanto surları ve garnizonlar çok kötü haldeydiler. Donanma da hem eski gücünde değildi ve hem de eğitimi eksikti. Osmanlılar ise İspanya Müslümanlarının yardım çağrısı üzerine çaresiz kaldıklarından beri, donanmalarını ellerinden geldiğince güçlendiriyorlardı. 1488 ve 1499 yılları önemli silahlanma yılları oldular.

Venedik'in düşmanı Floransa'nın konsolosu İstanbul'a yerleşti. Fatih dönemindeki Osmanlı Venedik savaşlarından Floransa büyük yarar sağlamıştı. Gelecek bir savaştan da Floransa'nın büyük ticari umutları vardı.

Venedik

Venedik Osmanlı savaşı, 1499

1499 yılında İspanyol Hristiyanları İspanya kralını Gırnata Müslümanlarına verdiği sözden dönmesi için fena bastırıyorlardı. Gırnata Müslümanlarının önemli bir bölümü zengin burjuvalar olmuşlardı. Halk baskısının da etkisi ile Katolik krallar, Mağriplileri özümseme politikasına giriştiler. Ya Hristiyanlığı kabul edeceklerdi veya sürgüne gönderileceklerdi. Kastilya'da uygulamaya geçilmişti.

Artık Osmanlı donanması Akdeniz hakimi Venedik ile boy ölçüşebilecek hale gelmişti. Bir Venedik casusunun raporuna göre o sırada Osmanlı donanması 78 kadirga (galley), 25 kalyata (galleotta), 2 büyük kökenden oluşuyordu. Köken o dönemin en büyük savaş gemileriydi. 1.800 ton ağırlığında olup, hazineye tanesi 40.000 altına mal oluyordu.

II. Bayezid siyasi ortamı Venedik'e saldırmak için uygun buluyordu. Aslında Venedik'in müttefikleri Floransa, Napoli, Papalık ve Alman İmparatorluğu Osmanlıya sıcak bakıyorlardı. Ancak İtalya savaşları çok uygun bir ortam yaratmıştı. Osmanlı, Venedik'e savaş ilan etti. Bunun üzerine Venedik Fransa ile anlaştı. Fransa Venedik'e yardım etti. Osmanlı donanmasında Kemal, Barak ve Kara Hasan gibi reisler vardı. Osmanlı ve Venedik donanmaları Sapienza'da savaşa tutuştular.

Savaş ilerlerken durum Osmanlı Donanması aleyhine dönmüştü. Sağ kanat komutanı Barak Reis gemisini Venedik gemilerinin arasına sürdü. Gemilerin en kesif olduğu yere gelince gemisindeki barutu ateşledi. Barak Reisin gemisi ve pek çok Venedik gemisi birlikte havaya uçtular. Barak Reis, Kara Hasan Reis, Amiral Loredano ve Armenio ölmüşlerdi.

Sapienza Deniz Savaşı

İnebahtı çivarında meydana gelen deniz savaşında her iki taraf ta birbirine tam bir üstünlük sağlayamamıştı (Birinci Lepanto Deniz Savaşı veya Sapienza savaşı). Bu deniz savaşı sırasında Venedik donanması çok çekimser davranmıştı. Ancak bu savaştan sonra Akdeniz hakimiyetinin yavaş yavaş Türklere geçtiği belirginleşmiştir. 1499 yılında Osmanlılar karadan [Lepanto](#)'yu kuşatmışlardır. İnebahtı'dan sonra Osmanlı donanması da Lepanto'ya gelerek kuşatmaya katıldı. Kent teslim oldu. Şimdi Korinthos körfezinin sahibi Osmanlılardı.

Bu sırada Venedikler de 20 yıldır Osmanlılarda olan Kefalonya adasını aldılar. Preveze'deki tersaneyi basıp, kızaklardaki gemileri ateşe verdiler.

[Hüseyin Baykara](#), oğullarını geniş ülkesinin çeşitli bölgelerine vali olarak göndermişti. Bu tarihlere gelindiğinde oğulları bağımsızlık için mücadeleye başladılar. Ülke bütünlüğü tehdit altındaydı. Hüseyin Baykara'nın büyük oğlu Bediüzzaman'la arası iyice açılmıştı. Bediüzzaman 1499'da Herat'ı kuşattı ama sonuç alamadı öte yandan Özbekler de Herat üzerine baskınlarını arttırdılar.

Bu sırada Fergana egemeni Babür, büyük atası Timur'un hükümet merkezi olan Semerkant'ı ele geçirdi. Babür bütün akrabalarının peşinden geleceğini umut etmişti. O sırada Şeybani başka Maveräünnehir kentlerini işgalle uğraşıyordu. Semerkant'taki Özbek nüfus korkunç işkencelere tabi oldu. Özbekler kuduz köpekler gibi öldürüldüler. Şeybani bunun öcünü alacaktı.

Bu dönemde Osmanlı Moskova ilişkileri de başladı. İlk defa 1495 yılında, sonra da 1499 yılında ilk temaslar yapıldı. Ruslar, bir ticaret anlaşması elde edebilmek için, ilk adımları atıyorlardı.

İsviçreliler, Kutsal Roma Germen İmparatorluğuna baş kaldırdılar. Kutsal Roma Cermen İmparatoru I. Maximilian'a karşı İsviçrelilerin 1499 yılında kazandığı zafer sonucunda, İsviçre, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'ndan ayrılıp bağımsızlığını kazanma yoluna girdi. İsviçre ile yapılan [Basel anlaşması](#) sonucu [Habsburglar](#) kendi tarihi kalelerinin bulunduğu Habsburg'u elden çıkartmak zorunda kaldılar. Böylece İsviçre'nin 1648 [Westfalya Barışı](#)'yla kesinleşecek olan Kutsal Roma İmparatorluğu'ndan kopuşu başladı.

Vasco da Gama Calicut'a Çıkıyor

1499 yılında [Vasco de Gama](#) adamlarının yarısını yolda kaybetmiş olarak Lizbon'a döndü. Artık Hindistan yolu Avrupa'ya açıldı.

Vasco de Gama bundan sonra birkaç sefer daha yaptı. Ardından [Albukerk](#) okyanusları gezecekti. Bu sırada Portekizli [Alvarez Cabral](#), bir rastlantı sonucu Brezilya'ya ayakbastı. Böylece Portekiz egemenliği Brezilya'ya da yayılmış oldu.

1499 yılında Litvanya Büyük Dükü ile evli olan Rus prensesi Helena, Ortodoks inancının değiştirmesi için baskı gördüğünü iddia etti. II. İvan ordusuna katılan Kazan Tatarlarıyla birlikte Litvanya'ya girdi.

Napoli'ye saldırı, 1500

Beyazıt Camii

1500 yılında Rus ordusu Litvanya ordusunu önüne katarak Polonya sınırına kadar ilerledi.

1500 yıllarına gelindiğinde Hanbelilik Irak ve Suriye de gerilemekteydi. Hanefiler Asya'da ağırlıktaydılar. Şafiiler aşağı Mısır, Hicaz, Güneydoğu Asya ve doğu Afrika'da hakimdi. Malikiler ise Müslüman Afrika'nın diğer bölgelerinde başat durumdaydılar. Bu arada İslam Afrika kıtasında ilerlemesini sürdürüyordu. [Çad](#)'a kadar geldi. İslam'ın Afrika'daki bu ilerleyişini, Avrupalı köle tacirleri durduracaktı.

Yine bu tarihte Ak Koyunlu toprakları Elvend ve Murat şehzadeler arasında bölünmüştü. Güneydoğu Anadolu ve Azerbaycan Elvend'e kalmıştı. Murat Fars ve Kirman'ı almıştı.

1500 yılında [Muhammed Şeybani](#) Han (1451 – 1510) Özbek Hanlığını tekrar kurdu. Buraya Özbekistan denmesi çok daha sonralarıdır. Böylece Maverâünnehir Şeybanilerin eline geçmişti.

1500 yılı Tapu Tahkik Defterlerine göre Kayseri ve köylerinde 27.711 Müslüman, 2.463 Ermeni yaşamaktaydı. Bu tarihler de Rumeli kentlerinin nüfusu çok azdır. Selanik 4.803, Atina 2.297, Niğbolu 1.343, Serez 1.093 hanedir. İstanbul'un nüfusunu arttırmak için büyük

gayret gösteriliyordu. Kentte nüfus nihayet hızla artmaya başlamıştı. 1500 yıllarından sonra bütün Akdeniz’de olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu nüfusu da hızla artacaktır.

1500 yılında, 2 yıllık bir saltanattan sonra Sadrazam [Çandarlı II. İbrahim Paşa](#) öldü. Öldüğünde 80 yaşı çivarındaydı. Nakit olarak sadece 8 bin akçası vardı. Yerine [Hacı Mesih Paşa](#) veziriazam oldu. Bu Girit savaşından sonra rütbe tenzili yapılan zattır.

1500 yılında II. Bayezid, Mora üzerine yürüdü. Bura da Venediklilerden daha önce alınmamış olan [Modon](#), [Navarin](#) ve [Koron](#) kaleleri ele geçti. Bu sırada [Modon deniz savaşı](#)nda Osmanlı ve Venedik donanmaları yine karşı karşıya gelmişlerdi. Kemal Reis Osmanlı gemilerine yeni, teknik olarak gelişmiş ve uzun menzilli toplar koydurmuştu. Şimdi Osmanlı donanması çok daha güçlüydü.

Üst üste gelen Osmanlı başarıları sonrasında Venedik yeni bir Haçlı hareketi düzenlemek istedi. Bu sefer Papa Haçlı seferinden yana tavır almıştı. Sonunda şöyle bir plan yapıldı. Macarlar karadan saldıracaktı, Fransız, Aragon, Sicilya, Rodos ve Venedik donanmaları denizden hücum edeceklerdi. Macarlar Sırbistan’a saldırdılar, müttefik donanması ise Midilli adasını ablukaya aldı. Venedikliler, İspanyol donanmasının yardımı ile 24 Aralık 1500 yılında [Kefalonya](#)’yı aldılar.

Venedikliler ile savaşın en ateşli yerinde Karaman tekrar ayaklandı. Karaman Beyliğine Turgut ve Varsak adlı Türk kabileleri ile de desteklenen bir aday çıktı. Bu kabileler [Cem](#) Sultan isyanını da desteklemişlerdi. Anadolu hala Osmanlı’ya bağlanmayı reddediyordu. Türkler eski beylerine sadık kalmayı sürdürüyorlardı. Göçebe Türk boyları Osmanlıların mali uygulamalarından da rahatsızdılar. Kendileri gibi tepkileri de şiddetliydi.

Fatih Sultan Mehmet tarikatlara toprak reformu ile büyük zarar vermişti. Her ne kadar II. Bayezid tarikat mülkünü iade etmiş olsa da dervişlerin Osmanlıya duydukları tepki devam ediyordu. Bunlar her tip merkezi yönetim aleyhine harekete canı yürekten katılıyorlardı. Zaten dini inançları (Alevilik) da merkezi otorite yanlısı değildi.

Sonuçta ayaklanma ancak Mesih Paşa’nın fiili müdahalesi ile 1501 yılında bastırılabilirdi.

Fransa Venedik’in yanında yer almıştı. Fransız donanması 10 bin piyade yüklü olarak Ege denizine girdi. Midilli’yi kuşattı. Osmanlılar, ablukaya alınmış olan Midilli adasını, 1501 yılında yolladıkları yardımcı kuvvetler ile ablukadan kurtardılar. Osmanlı Donanması Çanakkale’den çıkınca, paniğe kapılan Fransızlar hemen geri çekildiler. Fransız Donanması ülkesine dönerken Mora açıklarında fırtınaya tutuldu. Bütün gemiler battı. Ancak birkaç yüz kişi kurtulabildi. Harekatın Fransa’ya faturası çok ağır olmuştu.

İstanbul’da Fatih Cami ve külliyyatından yapıldıktan sonra gelişmenin ikinci halkası Bayezid Camii olmuştu. Bayezid Camisinin yapımına 1501 yılında başlanmış, 1505 yılında bitmiştir. Mimarı Yakupşah bin Sultan Şah’tır ([Mimar Hayreddin](#)). Caminin 18 metre çapındaki kubbesi dört ayak ve destek sistemine oturtulmuştur. Bu cami ile klasik Osmanlı Cami mimarisine adım atılmıştı. Bu tarzı, daha sonra gelen mimarlar, ama özellikle [Mimar Sinan](#) geliştirecektir.

1500’lü yıllara gelirken Halil İnancık’ın tespitlerine dayanarak İstanbul’da 15 nahiye vardı. Bu nahiyelerin içinde Aya Sofya nahiyesi, Mahmutpaşa nahiyesi, Atik Ali Paşa nahiyesi, İbrahim Paşa Nahiyesi, Sultan Beyazıt nahiyesi, Kabul Vefa nahiyesi, Sultan Mehmet

nahiyesi, Murat Paşa nahiyesi, bulunuyordu. Kentin nüfusu da artık iyice artarak 150 bin, 200 bin olmuştu.

İtalya’da Fransız İspanyol çekişmesi devam ediyordu. 1501 tarihinde Fransızlar kuzeyden, İspanyollar da güneyden Napoli topraklarına saldırdılar. Daha önce Napoli krallığı II. Bayezid’e müracaat ederek yardım istemişti. Osmanlılar Otranto kentinin kendilerine terk edilmesi koşulu ile 25.000 askerlik bir yardım yapacaklarını vaat etmişlerdi. Napoli üzerine Fransız ve İspanyol saldırısı başlayınca, Osmanlıların Epirus’da yardım için hazır bekleyen ordusu, denizi geçmeye cesaret edemedi. Böylece Osmanlı müttefiki Milano’dan sonra bir diğer Osmanlı müttefiki daha işgal edildi. Osmanlıların İtalya üzerindeki şansı gittikçe azalıyordu. Aynı yıl varılan anlaşmayla Campagna ve Abruzzi bölgeleri Fransız, Calahria ve Pugha bölgeleri de İspanyol yönetimine girdi.

Kilise matbaaya baştan memnun olmuştu. Ama basılan kitapların türü arttıkça, bu önce tereddüde sonra korkuya döndü. 1501 yılında Papa VI. Alexandre, iman konusundaki her kitabın basım iznine (imprimatur) tabi olduğuna karar verdi. Ancak bu ters de dönebilecek bir silahtı. Nitekim bu silah din reformcularının eline geçecekti.

[Polonya](#)’da [I. Alexandre](#) (1501 – 1506) kral seçildi. Bu yıl Polonya’da “ Mielnik Ayrıcalığı “ ile piskoposlarla soylulardan oluşan Senatonun veya Krallık Konseyinin yetkileri artırıldı. Kral, konsey kararlarına uymak zorundaydı. Uymaz ise, asiller de ettikleri yeminden dönebileceklerdi.

Safeviler, 1501, 1502

Şah İsmail

Erzincan'da Kızıl Baş Türkler (Aleviler) ile birleşen Şah İsmail, ilk seferini Şirvanşah üzerine yaptı. Bu dede ve babasının intikamını almak için yapılan bir cezalandırma seferiydi. İsmail Şirvanşah'ın kendisinininkinden çok daha güçlü ordusunu 1501 yılında bozguna uğrattı. Şimdi hedefi Anadolu Kızıl Başları ile Azerbaycan'da genişlemektir. Ak Koyunlara vezir veren Tebrizli Keçeçi ailesinden birini kendine vezir yaptı.

İsmail ilk önce Ak Koyunlu [Elvend](#) ile savaştı ve Azerbaycan'ı eline geçirdi. Şimdi Tebriz İsmail'in başkenti olmuştu. Tebriz'de 12 imam adına hutbe okuttu, para bastırdı. Safevi devleti resmen kurulmuştu (1501). Safeviler kurulan üçüncü Türkmen devletiydiler. Lala (Atabey) Hüseyin Beylerbeyi, Dede Abdal Bey korucubaşı (hassa alay komutanı) oldu.

[Hoca Saadeddin](#)'in yazdığına göre, Sünnilere ve hatta bazı Alevilere çok zulüm yapan Şah İsmail'i öz annesi [Uzun Hasan](#)'ın kızı Alemşah Begüm, oğlunu durdurmaya çalışmıştır. Ona “ sütünü helal etmeyeceğini “ söylemiştir. Buna Karşılık Şah İsmail'de anasını yay kırışi ile

boğdurarak idam ettirmiştir. Öz kardeşlerini öldüren Osmanlı Sultanları ve öz annesini öldürten Safevi Şahı neyi gösterir? Bu işler çağ acımasızdı diye geçirilebilir mi?

1501 yılında Hüseyin Baykara'nın en büyük yardımcısı veziri [Ali Şir Nevai](#) öldü. Ali Şir Nevai'nin ölümü Timuroğulları ve özellikle [Hüseyin Baykara](#) için büyük bir kayıptı.

[Ak Koyunlu](#) Elvend Mirza, Safevilerin Anadolu Türklerince beslenmesini önlemek için yolu kesmek istedi. Ancak 1502 yılında Şah İsmail üzerine yürüyünce Elvend Mirza Bağdat'a kaçtı.

[Kristof Kolomb](#) 2 yıl süren yeni bir Batı seferine çıktı. Bu 1502 seferi onun son yolculuğuydu. Kristof Kolomb yolculuklarında pek çok yeni ada keşfetmiş ve hatta Venezüella ve Orta Amerika'da kıtaya çıkmıştı. Ama seferlerinden dönerken ne yeterli altın getirebiliyordu ve ne de baharat bulmuştu.

Ak Koyunlu devleti dağılmaya yüz tuttuğu sırada Azerbaycan'da Safeviler bir siyasi güç olarak ortaya çıkmışlardı ve onları iktidardan uzaklaştırıyorlardı. 1503 yılında Ak Koyunlu devleti resmen Şiiliği kabul etti. Bu 12 imam Şiiliğini resmen kabul eden tek devletti.

Bölgede yeni kurdukları siyasal organizasyona meşru bir temel oluşturmak ve Türkmenlerin desteğini almak isteyen Safeviler, kendilerinin 7. Şia imamı Musa el-Kazım yoluyla Ali ve Fatma soyundan geldiklerini iddia ediyorlardı. İsmail ayrıca şahlığını ilan ettikten sonra, otoritesini İran'da daha da güçlü kılmak için Sasani imparatorluk mirasında da hak iddia etti.

İsmail'in kökeni konusunda bazı Kürt tarihçiler Safevi ailesinin Kürt olduğunu söylerler. Ailenin Firuz Şah adlı Sincarlı bir Kürt soyundan indiği iddia edilir. Firuz Şah [Erdebil](#)'e gelip yerleşmişti. Ama Şah İsmail'in Türk olduğu iddiası bu iddiadan çok daha kuvvetlidir. Şah İsmail'in annesi [Ak Koyunlu](#) Uzun Hasan'ın kızı olduğuna göre Türk'tür. Baba tarafı bilindiği zamandan beridir Türkçe konuşurlardı. Şah İsmail'in ataları hep Türkmenlere yakın olmuş ve onlar la içli dışlı olmuşlardı.

Şah İsmail bu sefer Ak Koyunluların diğer Beyi Murat üzerine yürüdü. İsmail kısa süre içinde Ak Koyunlu topraklarını tümü ile eline geçirdi. Safeviler, Ak Koyunlu hanedanına hınç duyuyorlardı. Ele geçen Ak Koyunlu ailesi mensupları hemen öldürülüyordu. Bunun üzerine onlar da Mısır'a, Osmanlılara ve Dulkadiroğullarına sığınıyorlardı.

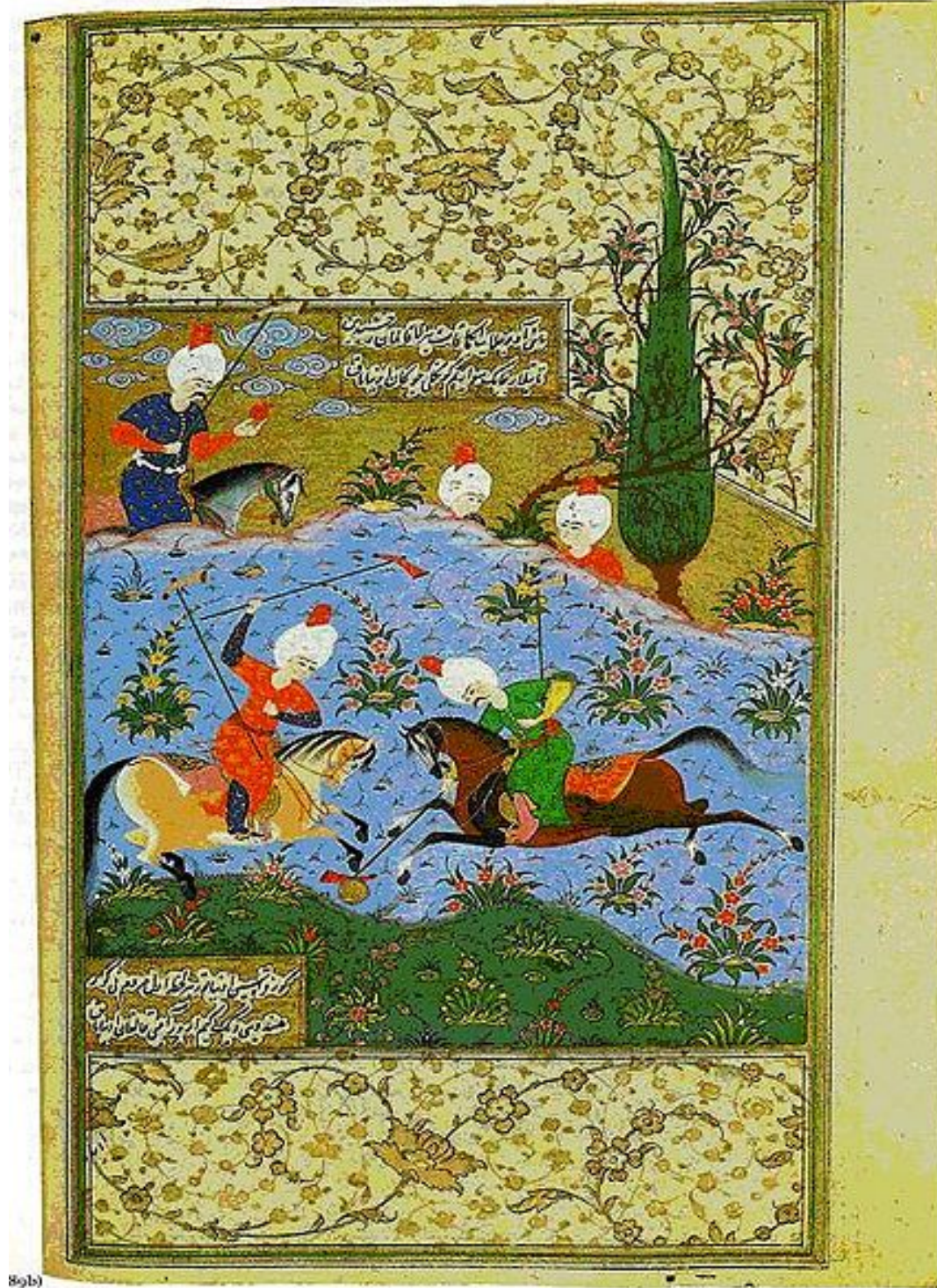
Ak Koyunlu devletinin yıkılışından sonra, Anadolu'da yaşayan Ak Koyun boyları Osmanlılara bağlı olmuşlardır. Ancak bu kabileler XVI. Yüzyılda başlayacak olan Celali isyanlarına da geniş olarak katıldılar.

Bu dönemde, ülke içi savaşlarda çok kan aktığı söylenemezdi. Ülke içinde yapılan bu savaşlar çoğunlukla göstermelikti. İki ordu karşı karşıya geldikten sonra karşılıklı olarak önce birbirlerine küfür ederlerdi. Sonra birden yüklenilirdi. Peşinden panik ve kaçma gelirdi. Kimi zaman iki hasımda ters yönde kaçıp, uzaklaşırdı. Taraftarlarını daha önce toparlayan galip gelmiş olurdu. Kazanan, başkente vardığında bulduğu, yıkılmış ve askeri olmayan bir kentte, içi tıklım tıklım haremağası, kadın doldurulmuş sarayda, hazinesiyle birlikte ya bir yaşlı veya bir çocuktı. Galip, tacı giyip, başa geçirdi.

Yeni Şah, haremine yendiği kabilelerin kızlarını ve kız kardeşlerini toplardı. Yendiği kabilelerin savaşçılarını muhafız birliğine asker olarak alırdı. Yöneticilerini ise iktidarının

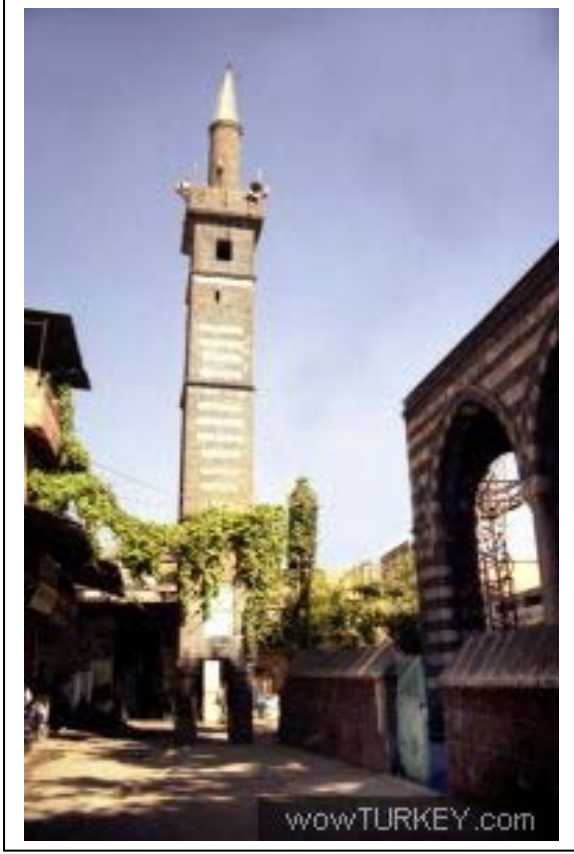
kaynağı olan kendi kabilesinden veya akraba kabilelerden alırdı. Bu akrabalarını bağışlarla zenginliğe boğardı. Çocuğunu, veliaht olacak olanı da kendi kabilesine yetişmesi için emanet ederdi.

şah İsmail (1497 – 1524) ile başlayan Safevilerin İran hakimiyeti 200 yıl sürecektir. Bu bir İran hanedanı için normal bir süredir.

Ali şir Nevai'nin Divanından bir sayfa

Ak Koyunlu yapılanması

Ayaklı Minare, Diyarbakır

[Ak Koyunlu](#) Hükümdarı hem devletin ve hem de ulusun başıydı. Nerede ise bütün Ak Koyunlu hükümdarları seçimle iş başına gelmişlerdir. Bayrakları beyaz renkteydi. Şehzadelere il (eyalet) yönetimleri verilerek, yönetime alıştırılırlardı. Şehzadeler üzerinde Atabeyler çok etkiliydiler. Saray organizasyonu başlangıçta İlhanlılardan ve Timurlardan etkilenmişti. Ancak daha sonra Osmanlı saray örgütlenmesine benzemeye başlamıştır.

Ak Koyunlu devletini Büyük Divan ve ona bağlı divanlar yönetirdi. Büyük boyların beyleri (şefleri), divanın doğal üyeleriydiler. Divan yapılanma ve çalışma şekli Selçuklularda görüldüğü gibiydi. Divana katılan beylerin en büyüğü genelde en büyük boyunda reisi olan ve hükümdarın katılmadığı seferlerde orduya başkomutanlık yapan Veziri Azamdı. Valilikler aşiret üyelerine verirdi. Bu valiler hem asker beslerler ve hem de emirlerinde aşiret askerleri olurdu. Vilayetlerde adli işleri kadılar, dini işleri müftüler yürütürdü.

Ak Koyunlu ordusunun esasını Bayındırlılar başta olmak üzere, ulusu oluşturan boylardan seçilmiş 30.000 süvariden oluşan kuvvet teşkil ederdi. Bunlara “ hassa nökerleri “ denirdi. Uzun Hasan bunlara, Osmanlıları örnek alarak, kasaba ve köylerden alınan piyade azaplarını

da kattı. Eyalet valilerinin emrinde ve toprağa bağı olan Tımarlı sipahiler, devletin kurulmasında büyük katkı sağlamışlardır. Bunlara “ çerik “ denirdi.

Askeri defterleri tutan ve asker sayısının önlenmesine çalışan memurlara “ Tavacı “ denirdi. Bunlar aynı zamanda askerin toplanma yerlerini tespit edip, duyururlardı. Hassa nökerlerine maaş verilidir. Azap ve çerikler ise sadece savaş zamanında para alırlardı. Uzun Hasan’ın “ Hasan Padişah kanunları “ adıyla tanınan toprak örgütlenmesi ve Tımarlı sipahiler hakkındaki kanunu, hem Osmanlı Doğu Anadolu yapılanması için ve hem de Safeviler için, temel olmuştur.

[Ak Koyunlu](#)larda, [Kara Koyunlu](#)larda olduğu gibi Moğollardan kalma ” [soyurgal](#) “ sistemi yaygın olarak kullanılmıştı. Soyurgal’ın yapısı gereği angarya ve ağır vergiler vardı. Örneğin köylüler ya beyin tarlasında her yıl belli bir süre çalışacaklardı veya bedelini ödeyeceklerdi. Buna “ ırgadiye “ resmi deniyordu. Doğu Anadolu köylüsünü de ezen bu vergiler Osmanlılar tarafından kaldırılmıştır.

Ak Koyunlar sanat ve bilim adamlarını toplayıp, korumuşlardır. Bu nedenle etraflarında zamanın önemli bilim adamları toplanmıştır. Ünlü matematikçi ve astronom [Ali Kuşçu](#) 1470 ile 1472 yılları arasında Tebriz’de bulunmuştur. Ali Kuşçu bir elçilik kurulu ile İstanbul’a gidince, orada Fatih Sultan Mehmet tarafından alıkonmuştu. Tam adı Alaeddin Ali bin Mehmet Kuşçu’dur. Babası Semerkant’ta [Uluğ Bey](#)in doğancısıydı. Ali Kuşçu, Uluğ Bey ile Kadızade’den matematik ve astronomi öğrenmişti. Semerkant’ta Uluğ Beyin rasathane müdürü Kadızade ölünce, rasathane müdürü oldu. Bu görevi sırasında Uluğ Beyin [Zic](#)’inin tamamlamasına yardım etmişti. Uluğ Beyin öldürülmesi üzerine Azerbaycan’a gelerek, Uzun Hasan’ın emrine girmişti. Osmanlı İmparatorluğuna geldikten sonra günde 200 akçe ücretle Ayasofya medresesine hoca tayin edildi. Risale fil-Hey ve Risale fil-Hisab adlı iki Farsça yazılmış eseri vardır.

Bilgin ve şair Celaleddin Devvani, felsefe ile ilgili Ahlak-ı Celali ile Uzun Hasan dönemi askeri durumunu anlatan Arzname’yi yazmıştır. Ayrıca Haşiye-i kadime ve Risale-i adalet Devvani’nin yazdığı eserlerdendir. Mehmet bin Ansur yirmi değerli madenin oluşumunu, niteliklerini ve kullanımını anlatan Cevahirname adlı eseri vermiştir. Uzun Hasan dönemi siyasi olaylarını Ebu Bekr-i Tirhani kaleme almıştır.

Ayrıca matematikçi Mahmut Can, yazar Hacı Mesiheddin İsa Savcı, İdris-i Bitlisi, şair Emir-i Hümayun, Harezmlî Enisi ve Mevlana Mahmut Ak Koyunlu sarayında bulunmuş olan diğer önemli kişilerden bazılarıdır.

Ak Koyunlular da bayındırlık işlerine önem vermişler, han, hamam, kervansaray, cami, medrese, hastane, yardım evleri, yol, çeşme, köprü vs yaptırmışlardır. Yönetimlerindeki toprakları ellerinden geldiğince mamur hale getirmeye çalışmışlardır.

XVI. Yüzyıl Almanya'sı

Kutsal German İmparatorluğu 1512

Yüzyılın başlarında [Almanya](#) feodal bir yapıdaydı. Halk kırsal kesimde serflerden, kentlerde lonca esnafından oluşuyordu. Dokumacılıkta ve maden sanayinde Kapitalist üretimin ilk belirtileri vardı. Almanya çeşitli madenlerin üretimi açısından ön planda yer alıyordu. Maden sektöründe teknik ilerlemelere paralel üretimde artıyordu. Ancak aynı zamanda yatırım maliyetleri de artıyordu. Bu küçük maden işletmecilerinin madenlerini kaybetmesine sebep oluyordu.

[Fugger](#), [Hohsteter](#), Imhoof ve Welzer gibi büyük tüccar ve bankacılar, sermayelerini madenlere yatırmaya başladılar. İşletme hakkı mutlaka imparator veya prenslerden satın

alınmalıydı. Bunlardan Welzerler Amerika madenlerine de el attılar. Kent orta burjuvazisi ise bu sömürden mahrum kalmıştı. Tüccar ve bankacı sermayelerinin sınırlandırılmasını ve ticaret ortaklıklarının ayrıcalıklarının kaldırılmasını istiyordu.

Feodal ögeler, Kapitalizmin gelişmesini frenliyorlardı. Hala ekonomide egemen üretim tarım üretimi idi. Alman kent halkının bir kısmı bile feodallere bağımlıydılar. Prensip olarak kentlerde toprak asillerin mülkiyetindeydi.

Almanya'da ekonomik ilerleme, Hollanda, İngiltere ve İtalya'ya oranla geride kalmıştı. Ayrıca ülkede tek düze bir kalkınmışlık yoktu. Ülke içinde kentler arası ticari ilişkiler, çoğu zaman dış ticari ilişkilerden çok daha zayıftı.

Kilisenin ve devletin köylü üzerindeki sömürü yükü çok ağırlaşmıştı. Bir köylü ailesinin ürününün ancak % 36'sı kendine kalıyordu. Bunun %53'ü senyöre, % 6'sı Kiliseye ve %4'ü devlete gidiyordu. Köylü üretim yapabilmek için borcu tefecilerden alıyordu. Bunların da verdikleri borca kaşı faiz aldıkları düşünülünce, köylünün eline nerede ise hiçbir şey kalmıyordu.

Bir taraftan da herkes ve özellikle toprak sahipleri, köylünün daha da suyunun nasıl çıkarılacağına yollarını arıyorlardı. Feodaller adetlerle yerleşmiş kuralları bile çiğneyerek, köylünün borçlarını arttırıyorlardı. Angarya her gün daha fazla ağırlaşıyordu. Köylüye avlanma, ağaç kesme, balık tutma dahil her şey yasaklanmıştı.

Tabii bu ekonomik durum siyasete de yansımıştı. Almanya hiçbir siyasi birliği olmayan, paramparça bir yapıydı. Almanya'da, feodal prensler, şövalyeler ve kentler, Habsburgların en tepe otoritesi altında toplanmış bir yığındı. Buna da Kutsal Roma Germen İmparatorluğu deniyordu. İmparatorluğun maliyesi, ordusu ve yönetimi diye bir şey yoktu. İmparator da her prens gibi kendine miras yoluyla geçmiş malikaneleri varsa vardı, yoksa yoktu. İmparatorun geniş yetkileri sadece kendine doğrudan bağlı topraklar üzerindeydi.

Alman prenslikleri aslında gerçek birer monarşiydiler. Vergi topluyorlardı. Orduları vardı. Yönetim mekanizmaları kurulmuştu. Herkes kendi topraklarını genişletmek peşindeydi. Onun için prensler arasında uyuşmazlıklar hiç bitmiyordu.

Alman köylüleri, dayanılmaz durumlarının mücadelesini gizli dernekler aracılığı ile yapmaya çalışıyorlardı. 1502 yılında, Spire piskoposluğunda, [Bundshuh](#) adlı bir örgüt ortaya çıkarıldı. Örgüt üyeleri servajın kaldırılmasını, ödemelerin azaltılmasını ve kilise mülkiyetinden çıkan toprakların kendilerine verilmelerini istiyorlardı. Bunlar sosyal isteklerdi. Tam eyleme hazırlanırken örgüt basıldı ama [Joss Fritz](#) ve birkaç arkadaşı kaçabilmişti.

Bu sıralarda, Osmanlı İmparatorluğu tarihinde müstesna bir yeri olan Barbaros kardeşler sahneye çıkmaktaydılar. Barbaros kardeşler yaş sırası ile İshak, Oruç, Hızır ve İlyas kardeşlerdi. Bu 4 kardeşten başka ya Yusuf adlı bir kardeş vardır veya İshak aslında Yusuf İshak'tır. Kardeşler Midilli merkezli olarak ticaret yapıyorlardı.

Oruç ve İlyas kardeşler, Midilli'den Trablus'a giderken, yolda Rodos Saint Jean şövalyelerinin saldırısına uğramışlardı. İlyas öldü. Oruç ve gemisi esir düştü. Bundan sonra Rodos şövalyelerinin Oruç'u serbest bırakmak için istedikleri başlık parası denklenemedi. Esareti devam eden Oruç, kaçma planları yapıp, sabırla fırsat kollamaya başladı

Altınordu devletinin sonu, 1502, 1503

Brezilya yerlisi-Tupi

1502 yılında Venedik Papalık donanmasının yardımı ile Saint Maure'u eline geçirdi. 1502 de Evrenosoğullarından Mehmet Bey Arnavutlukta ki Draç kent ve limanını ele geçirdi. Bosna valisi İskender Paşa, kuzey Bosna'da Macarların elinde bulunan kaleleri aldı. Osmanlıların peş peşe gelen başarıları ve Oluşturulan Haçlı birliğinin bir işe yaramaması sonucu Venedikler ve Macarlar Osmanlılar ile barış anlaşması yapmak istediler. Aslında barışı Venedikliler istiyordu, Macarlar da Venedik parası olmadan savaşa devam edemeyeceklerinden onların peşine takılıyordu. Bu sırada Şah İsmail'in kuvvetleri Anadolu'ya akınlar düzenliyorlardı. Gittikçe artan Şah İsmail tehlikesini hesaba katan Bayezid, Venedik ve Macarlarla anlaştı.

1502 de Venedik ile İstanbul'da, 3 ay sonra 1503 Martında Macaristan ve diğer Hristiyan devletler ile Buda'da barış anlaşması imzalandı. Bu anlaşmalara göre Saint Maure Osmanlılara geri veriliyordu. [Koron](#), [Modon](#), [Lepanto](#) ve [Durazzo](#) Osmanlılarındı. [Kefalonya](#) ise Venedik'te kalmıştı. Venedik bazı ticari kolaylıklar elde ediyordu. İstanbul'da her 3 yılda bir değişecek olan sürekli bir “ Balyos “ bulundurmaya devam edeceklerdi. Anlaşma Osmanlıları bütün Yunanistan'ın sahibi yapmıştı. Venedik'in çöküşünde de yeni bir aşamaydı.

II. Bayezid'in saltanatının son 10 yılı oldukça barış içinde geçecektir. Memluklarla ve Venedik'le yapılan barış anlaşmaları sürmüştür. Hatta Lehistan'a ve diğer yerlere yapılan akınlar da durdurulduğundan uçlarda da sakin yıllar yaşanmıştır. 1502 yılında, Veziriazam Hacı Mesih Paşa bir barut patlaması sonucu ölünce, sadaret makamına Ali Paşa getirildi.

1502 tarihinde [Altınordu](#) devleti sona erdi. Moskova prensi [III. İvan](#) ile anlaşılan ve ondan teşvik gören Kırım Hanı I. Mengi Giray Altınordu'nun başkenti Saray kentini ele geçirip, yıktı. Bu tarihi Türk kenti temeline kadar yıkılmıştı. Altınordu Hanı Seyyid Ahmet Hanın kardeşi Şeyh Ahmet Han Osmanlılara sığınmak istedi. Ancak Girayları gücendirmek istemeyen II. Sultan Bayezid bu iltica isteğini kabul etmedi. O da Kiev'e gidip, Litvanya devletine sığındı. Altınordu devletinin yıkılması Türk tarihi için büyük bir felaket olmuştur. Ondan boşalan yere Rus İmparatorluğu kurulacaktır.

1503 tarihinde Safevi Şah İsmail Hemedan'ı aldı.

Özbeklerin Hanı Şeybani, [Babür](#) (Babür) ile savaşa tutuştu. Babür diğer Timuroğullarından ve özellikle [Hüseyin Baykara](#)'dan yardım istemişti. Ama daha yardımlar ulaşmadan yenildi. Fergana Hanlığını kaybedip etrafındaki askerlerin dağılmasını önleyemedi.

Tek başına kalan Babür (Babür) Han, [Pamir Dağları](#)na çekildi. Büyük bir felakete uğramış olmasına rağmen ümidini yitirmemişti. Denir ki, yanında bulunan birkaç kişi ile misafir olduğu kadının kardeşi, Timurlenk'le Hindistan seferlerine katılmış ihtiyar bir askerdir. Bu eski asker, Hindistan'ın zenginliğini, buraya ait efsaneleri, Hint eski tarihini Babür Hana anlatıyordu. Edebiyata zaten ilgisi olan Babür (Babür), bu defa tarihe merak sardı. Atası Timur'un tarihini bularak okumaya başladı.

1503 yılında III. İvan ile Litvanya arasında ateşkes ilan edildi. III. İvan'ın ele geçirdiği topraklar Ruslarda kalıyordu.

Papa Alexander 1503 de ansızın öldü. Ölmeseydi oğlu Cesare (Caesar, Sezar) Borgia ile birlikte Toskana'yı silip, süpürüyorlardı. Baba oğul yeni bir Kardinali öldürmeye karar vermişlerdi. Zehir üçe bölündü. Alexander zehiri içip öldü. Cesare Borgia ve Kardinal zehiri içip, ağır hastalandılar. Yeni papa, bir İtalyan olan [II. Julius](#) (1503 – 1513) seçildi.

1503 yılından başlayarak Portekizliler artık Brezilya'daydılar. Yerlilerle ([Tupi](#)) “ [Tupi-Guarani](#) “ temasa geçtiler.

İspanya kralları sömürgeleştirmeye özümseme açısından bakıyorlardı. Bu görüş açısı gelecekte [V. Karl](#) (Şarl, Şarlken, Charles), [II. Philippe](#) gibi Katolik krallar zamanında da devam edecekti. İspanyollar ile yerliler tek bir halk oluşturmalıydı. Yeni kıta, İspanya'nın bir eyaleti olmalıydı. Böylece, İspanyollar, yerlilere kendi yaşam tarzlarını vermekle kendilerini görevlendirdiler. Yerlileri Hristiyanlaştırmaları gerekiyordu. Sonra Kastilya dilini

öğretmeliydiler. Sonra da İspanyol kılık kıyafetini, davranışlarını, törenlerini ve örflerini yerliler benimsemeliydi. Yerliler, Kastilyalı olmalıydılar. İşte bu görüş ışığında kraliçe İzabelle, karma evlilikleri salık verdi.

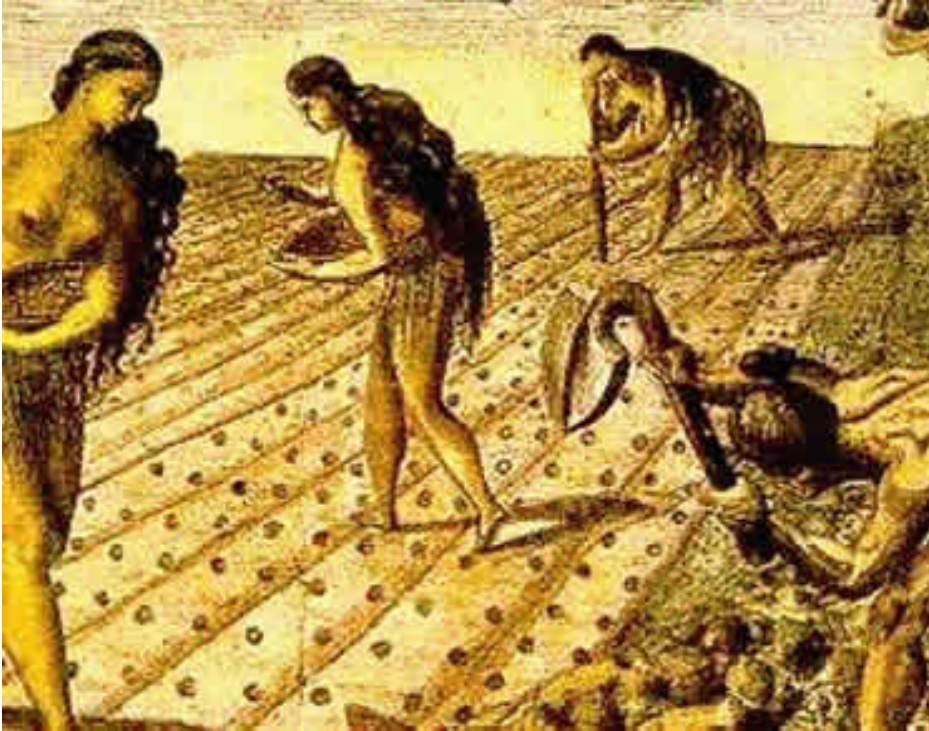
1503 kararnamesine göre yerliler özgürdüler. Bütün İspanyollar gibi, vergi ve çeşitli hizmetlerle yükümlüydüler.

Yönetimin bu isteği, Avrupalılar ile Amerikan yerlileri arasındaki çok büyük kültür farkını aşamadı. İspanyollar kendilerini asil (hidalgo) olarak görüyorlardı. Bunun sonucu olarak kendileri ile yerliler arasındaki ilişkilere senyör serf ilişkisi olarak bakıyorlardı. İspanyollar azınlıktaydılar. Her şeye rağmen korkuyorlardı. Bu korkunun üstünden gelebilmek için kendi üstünlüklerini vurgulamaya ve kabul ettirmeye ağırlık verdiler. Bir yandan da koloniciler oraya zenginleşmek için gitmişlerdi ve bunu istiyorlardı.

Altın aranarak bulunuyordu. Çalışmak lazımdı. Yerliler çalışmayı reddediyorlardı. Fatihler ise onları çalışmaya zorluyorlardı.

Bu gelişmeler daha tam netleşmeden, [Kristof Kolomb](#) ilk “ [encomiendalları](#) “ kurmuştu. Yerliler toprakla beraber gelen İspanyollar arasında paylaşılmıştı. Bu rejimi Kraliçe İzabelle’de 1502 de kabul etmişti. Bunun sonuçları yerliler için felaket oldu. Yerli sayısı büyük bir hızla azaldı. İspanyollar geldiğinde mevcut olan yerli nüfusunu bilmiyoruz. Ancak epey kalabalık olmalıdır.

1503 yılında Sevilla’da “ Amerikan Ticaret Odası “ kuruldu. Amerika ile yapılan ticareti artık bu oda yönlendiriyordu. Esas işi de değerli madenler üzerine konmuş olan % 20 krallık payının ödenmesini denetlemektir. Aynı zamanda denizcilik merkezi olmuştu. Araştırma ve buluş belgeleri de bu kuruluştan verilmeye başlandı.

encomiendal

III. İvan (Büyük İvan)

Ivan III

[III. İvan](#) (1462 – 1505) (İvan III. Vasilevich) Moskova prensliğinin başına XV. Yüzyılın ikinci yarısında geçmişti. Başına geçtiği monarşi güçlüydü. Ona “ Büyük İvan “ dediler. Bu sırada o topraklarda burjuvazi kuvvetlenememişti. Burjuvazi soylular ile bir mücadeleye giremezdi. Soylularda  arlar ile uyum içindeydiler.

Senyörler toprakları üzerinde tam bir otoriteydiler. Pek çoğu bağışıklık anlaşmaları ile korunmuştu. Bunların işlerine prenslerin görevlileri karışmazlardı. Vergi vermezlerdi. Hizmet yapmazlardı. Sadece prene karşı sorumluydular.

Büyük İvan döneminde Rusya, çevresinden soyutlanmış bir devlet durumundaydı. Komşuları Ruslardan çekiniyor ve onların modern silahlara kavuşmalarını istemiyordu. Polonya,

Litvanya, Hansa kentleri, Avrupa mal ve tekniğinin Rusya'ya serbestçe girmesini engelliyorlardı.

Rusya bir tarım ülkesiydi. Geniş topraklarda nüfus yoğunluğu çok azdı. 10 ile 40 arası eve sahip köylerden ve küçük işletmelerden oluşuyordu. Bunlar senyörlerin toprakları üzerine yerleşmişlerdi. Tarım üretimi, nadasla beraber, üç yıllık alması ekim usulü ile yapıyordu. Bir yandan da orman yakıp yeni tarlalar açılıyordu. Rusya topraklarında yerleşik yaşamın yanı sıra yarı göçebe bir yaşamda devam ediyordu.

Rus topraklarında kent sayısı çok değildi. Bu kentler bir yandan müstahkem mevki, bir yandan pazarlardı. Ülkede ticaret çok azdı. Bir miktar transit ticaret yapıyordu. Ticaret merkezleri [Novgorod](#) ve [Pskov](#)'du.

Rusya prensliklerden oluşmuştu. Her prenslikte, prensin kişisel toprakları, senyörlerin toprakları ve bir de “ Kara Topraklar “ vardı. Kara topraklar prensin koruması altındaydılar. Bu topraklarda vergi, hizmet veren ve savunmaya katılan özgür topluluklar yaşırdı.

Prensleri, silahları ile prensin kulluğuna girmiş vassalları korurdu. Bu vassallar hizmetine girecekleri prensleri serbestçe seçerlerdi. Bütün prenslerin başında, asıl prens, Moskova Büyük Prensiydi. Bu büyük prens, Rusya'nın süzereni Altınordu Hanından diğer prensler üzerinde adli yetki almıştı.

III. İvan işe bir prens olarak başlamış, sonunda devlet başkanı olmuştu. Diğer prenslerin boyarları, İvan'ı daha güçlü gördükleri için guruplar halinde hizmetine geçmişlerdi. Zayıf prensler Moskova lehine bağımsızlıklarından vazgeçmişlerdi. Rus topraklarında kala kala bir avuç bağımsız prens kalmıştı. Artık Rusya'ya birleşmiş bir devlet olarak bakmak mümkündü.

III. İvan, 1500 ile 1503 yılları arasında yaptığı savaşlarla, Litvanya prenslerine, Dinyeper üzerindeki üçsüz bucaksız topraklara egemenliğini tanıtmıştı. Artık “ Tüm Rusya'nın Hükümdarı “ unvanını herkese kabul ettirmişti.

III. İvan (Büyük İvan) döneminde her yöne yolculuğa çıkan seyyahlar oldu. III. İvan Moskova'yı gücüne uygun bir kent haline getirmek istiyordu. Kuzey İtalya'dan, Polonya ve Macaristan'dan mimarlar çağırdı. Bunlar kremlin kalesini ve meşhut ve güzel üç kiliseyi inşa ettiler. Temel Hristiyan kitapların çevirileri gözden geçirilip, düzeltildi. Buna tepkiler doğdu ise de İvan düzeltmeden yana tavır koydu.

Gelecekte, Rusya, Osmanlı ilerleyişine karşı Hristiyanlığın başını çekecek, zaman zaman da tek başına karşı koyacaktı. Kardinal Bessarion, III. İvan'ın Bizans İmparatoru Palaiologosların mirasçısı olan bir prenses olan [Sophie Palaiologos](#) ile evlenmesi için aracı oldu. Rusya bu prensesin kişiliğinde Bizans'ın manevi mirasına talip oluyordu. Kardinal Bessarion şöyle diyordu: “ İkinci Roma çökmüştür, bir üçüncü Roma yükselmektedir şimdi, o da Moskova'dır “.

Rus Kilisesi, bütün Rusların akıllarına ve kalplerine hitap eden düşünceleri formüleştirdi. Gerçek inanca sahip tek ülke, kutsal bir ülke olan Rusya'ydı. Rus halkı, tanrı tarafından tüm Hristiyanlara egemen olsun ve İsa'nın hükümdarlığını zafere ulaştırsın diye seçilmişti. Moskova devleti, dünya yıkılana kadar sürecek ve evrendeki tüm halklara egemen olacaktı. Moskova üçüncü Roma'dır. Hristiyan dünyanın tek ve son başkentidir. Moskova hükümdarı,

Bizans İmparatorunun tanrısal özünün mirasçısıdır. Moskova hükümdarı “ Tanrı’nın Kuzusu “ dur. Sadece Tanrı’ya karşı sorumludur. Onun iradesine karşı çıkmak günahdır.

Herkes Prense boyun eğmek zorundadır. Bireyin, tekil davranma özgürlüğü yoktur. Prens dini törenlere harfîyen uymayı, Kutsal Kitabı kelimesi kelimesine kabul etmeyi herkese emreder. Sapkınlığa yol açan özgür düşüncüyü bastırır. O insanların selametini sağlamakla yükümlüdür.

III. İvan, mutlak iktidarının tanrısal kökenini simgeleyen İki Başlı Kartal, Asa, Dünya Yuvarları ve Taht gibi simgeleri resmileştirdi. Sarayında Bizans protokolünü uyguladı. Uyruklarından uzakta, insanüstü bir varlık olarak yaşamaya başladı.

Moskova prensliği güçlense bile etrafındaki [Altınordu](#) kalıntılarına karşı yine de güçsüzdü. Sayısı ve savaşçılığı daha azdı. III. İvan bunu modern bir ordu kurarak telafi etmeye çalıştı. Toplu, tüfekli ve paralı askerlerden oluşan bir ordu kurdu. Orduda demir gibi bir disiplin hakimdi.

Prensler, Moskova prensinin kutsallığını kabul etmişlerdi. Savaş zamanı askerlerini yollayarak yükümlülüklerini yerine getiriyorlardı. Boyerler meclisindeki yerlerini alıyorlardı. Prenslik miras yoluyla geçiyordu. İsteseler Litvanya büyük prensini veya Polonya kralını veya başka bir süzereni seçebilirlerdi. Rusya bu hali ile aristokratik bir federasyon gibiydi. III. İvan bu yapıya karşı mücadele etti.

Kendine tam bağlanmış prensliklerin eski silahlı adamlarından bir askeri kuvvet kurdu. Buna ele geçirdiği topraklarda ki küçük mülk sahiplerini, köylüleri ve lümpenleri de kattı. Bunlara ömür boyu “ Hizmetkarlar “ dedi. Toprak ve özellikle Kara Toprakları verdi. Bunlara “ pomeştia, pomieçnik “ dendi. Pomieçnikler toprağın kullanım hakkını almışlardı. Karşılığında vergi, hizmet ve askeri güç veriyorlardı. İhtiyaç olduğunda fiilen gelerek orduya katılıyorlardı.

[III. İvan](#) bundan başka bürokrasiyi, daha önce önemli geçmişi olmayan kişiler ile kurmaya başladı. Tatarların elinde kıymetli madenler vardı. Tatarlar altın ve gümüşü saklamıyor, ortaya çıkarıyorlardı. Bu da para ekonomisini geliştiriyordu. Mal ve angarya karşılığı ödenen karşılık, artık yavaş yavaş para olmaya başlamıştı. Köylü yaşayabilmek için ürününü hemen satmak zorundaydı. Ancak ufak bir aksilik, köylünün senyörlere borçlanmasını getiriyordu. Köylü borcunu ödeyemeyince, senyör için çalışmaya başlıyor ve böylece özgürlüğünü kaybediyordu. Borçlu köylüye, toprağa bağlı ve onunla alınıp satılan biri olarak bakılıyordu.

Bu çıkmazdan kurtulmanın yolu, köylü için kaçmaktı. Onlar da kaçıyorlardı. El emeği azalınca da senyörlerin hükümdara karşı olan yükümlülüklerini yerine getiremiyorlardı. Hükümdar senyörlerin yanını tuttu. Çiftçilerin toprağı terk etmesi yasaklandı. Bu köylülerin bir kısmına da “ kara topraklar “ “ pomestie “ olarak verilmeye başlandı.

III. İvan, geleneksel tahta geçme kuralını değiştirdi. Babadan oğla geçme kuralını bir yana attı. İlk evliliğinden olan mirasçıları haklarından mahrum etti. Sophie Palaiologos’tan olan oğlunu, [III. Basil](#)’i (Vasili III) (1503 – 1533), Bizans İmparatorluğunun esas mirasçısı olarak, hükümdarlığına ortak etti. Şimdi mirasçısı bu oğluydu.

Rusya’nın önemli bir güç olmasına daha yüzyıllar vardı. Ancak III. İvan büyük bir Rusya’nın temellerini atmıştı. O artık bütün Rusların gözünde Şeytanın görevlisi imansız karşı Hristiyan ve ulusal direncin kanlı canlı temsilcisiydi.

Osmanlı donanması İspanya'da, 1504, 1505

Kadırga

İtalya'da Fransa İspanyol kuvvetleri karşısında tutunamıyordu. Fransa, 1504'te Napoli'deki topraklarını da bırakmak zorunda kaldı. Buna karşı İtalya'nın kapısı sayılan Lombardiya'yı elinde tutmak için uzun ve yıpratıcı bir direniş gösterdi. İtalya'nın denetimini ele geçirmeye yönelik mücadele yavaş, yavaş Avrupa düzeyinde bir çatışmaya dönüşecekti.

Osmanlı padişahı II. Bayezid 1504 yılında Safevi Şah İsmail'e Ak Koyunlu Murat'a karşı başarısını kutlamak ve Kızılbaşların aşırılıklarının önlenmesi için bir elçi yolladı. Bu yıl Safeviler Şiraz ve Kirman'ı ellerine geçirdiler.

İspanyollar Kuzey Afrika limanlarındaki korsanlardan çok rahatsızdılar. Hem sürekli zarar görüyor ve hem de onların İspanya'daki Mağripliler ile birleşerek baş kaldırılacağından korkuyorlardı. Kuzey Afrika İspanyollar için hem bir tehditti ve hem de her zaman İspanya'ya çıkartma yapma olasılıkları vardı. İspanyollar bir Haçlı seferi düzenlediler. 1505 yılında [Mers-el Kebir](#) İspanyolların eline geçti.

1505 yılında [Kemal Reis](#) komutasında bir donanmayı II. Bayezid İspanya kıyılarını vurması için yolladı. Donanma Kuzey Afrika'daki İspanyol tehdidi altında olan Korsan cumhuriyetlerine yardım edecekti. Bu donanma İspanya'da kötü durumda olan Müslüman ve Yahudilerin bir kısmını alarak getirdi.

1505 yılında Şah İsmail II. Bayezid'e bir elçi yolladı. Safeviler Trabzon'daki şehzade Selim'in yaptığı akınlardan şikayet ediyorlar ve Trabzon'u Osmanlılardan istiyorlardı.

Polonya'da [Nihil Novi](#) Anayasası kabul edildi (1505). Kral senatonun ve eyalet diyetlerinin izni olmadan her hangi bir şey yapamayacaktı.

Türk Musevisi

1505 yılında Çin tahtına [Zhengde](#) (Wu-tsung) çıktı. 15 yaşında bir çocuktu ve haremağalarının arasında onlara bağlı biri olarak yetişmişti. Yönetim hadım Liu Chin başkanlığındaki klikteydi. Arkasındaki gurup, orta sınıf jendrilerinden oluşuyordu. Liu Chin yönetimi alır almaz, kendine muhalif olan klik mensuplarını bertaraf etmeye başladı. Bütün emirleri kendi yayınlamak hakkını İmparator'dan resmen aldı.

Amerika, 1506

Amerika yaşamından örnek. Bir İnka kenti

1506 yılında, Kristof Kolomb gözden düşmüştü. Yeterli altın getirememişti. Baharat yolunu bulamamıştı. Saint Dominigue’i sömürgeleştirememişti. Buna karşılık davranışları sonucu pek çok düşman edinmişti. Kraliçe Kastilyalı İzabelle, Kolomb’a verdiği kral naipliğini geri aldı. Kolomb bu yıl neredeyse unutulmuş bir halde öldü. Son nefesini verirken bile Asya kıtasına ulaştığına inanıyordu.

Aslında daha Kolomb sağ iken, Asya ile Avrupa arasında yeni bir kıtanın bulunmuş olabileceği kuşkusu yaygınlaşmaya başlamıştı. Cenovalı denizci [John Cabot](#), İngiltere kralının hizmetine girerek, [VII. Henry](#)’nin verdiği bir filo ile Yeni Toprakları ve Kanada kıyılarını dolaşmıştı.

Floransalı coğrafyacı ve denizci bilgin olan [Amerigo Vespucci](#) (1454 -1512), Portekiz bayrağı altında Güney Amerika’ya gitti. 52’ci enleme kadar indiğini söyler. Vespucci yayınladığı mektuplarda bu kıtanın yeni bir kıta olduğunu anlatmaya çalışıyordu.

Kolomb’un sağlığında İspanyollar Antil adalarını ellerine geçirmişlerdi. Antillerde az miktarda altın vardı. Buralara yerleşmiş olan Avrupalılar (İspanyol bayrağı altında) hayatlarından memnun değillerdi. Yerli halkın pek çoğunu öldürmüşlerdi. Ancak artık herkes anlamıştı ki kolay yağma yoktu. Kolomb’un ölümünün sonra İspanyollar Amerika kıtasının

içlerine doğru girmeye başladılar. Bu sırada Avrupa'daki İspanyol soyluları da iyice fakirleşmişlerdi. İspanya toprakları artık onları doyurmuyordu.

Amerika yaşamından örnek

Avrupalılar Amerika'da karşılarında kimi taş devrinde, kimi bakır devrinde, kimi tunç devrinde olan değişik aşamalarda halklar bulmuşlardı. Evcil hayvan yoktu. Hayvan koşmayı, tekerlek ve demiri bilmiyorlardı. Amerika yerli halklarının tümü, az veya çok koyu sarı renkli, şakakları çıkık, siyah ve düz saçlıydılar. Türk ve Moğol benzeri ırklara benzerlik gösteriyorlardı. Avrupalılar Amerika'ya geldiklerinde yerli halkların sayısı 30 ile 50 milyon arasındaydı. Tüm kıtaya eşit olmayan bir biçimde dağılmışlardı. Gelişmişlik düzeyi de hiç homojen değildi. Orta Amerika'da, Meksika'da, Peru'da nüfusu yoğun, yerleşik düzene geçmiş, tarım devletleri vardı. Buna karşılık diğer yerlerde avcı, yarı veya tam göçebe, kabileler şeklinde yaşayan topluluklar vardı. Bu değişik aşamadaki yerlilerle, Avrupalıların karşılaşması birbirinden farklı oldu. Kimi yerde İspanyollar yerli yönetici sınıfın yerine geçtiler. Kimi yerde Avrupalılar ve yerliler karma bir uygarlık kurdular. Kuzeyde ise korkunç ve insafa sığmaz savaşlar, katliamlar oldu. Kimi yerde Avrupalılar yerlileri kırıp, geçirdiler. Onlar da ormanların derinliklerine sığınıp, kayboldular.

1506 yılında Polonya'da [I. Sigismund](#) (1506 – 1548) kral seçildi.

Akrabalık Bağları, 1506, 07

1506 yılında Dona Juana'nın kocası [Habsburg](#) hanedanından [Philippe](#) öldü. Oğlu, yani Ferdinand ile Isabelle'in torunu olan Karl'a (Charles, Carlos) çok büyük miras bırakmıştı.

Philippe Juana evliliğinden 6 çocuk dünyaya gelmişti. Sırasıyla çocukları: [Leonora](#) (Eleonore) (1498 – 1526), [Karl](#) (Charles) (1500 – 1558), [İsabela](#) (Elisabeth) (1501 – 1526), [Ferdinand](#) (1503 – 1564), [Maria](#) (Mary) (1505 – 1558), [Catherina](#) (1507 – 1578) dır.

Leonora önce Portekiz ve sonra Fransa kraliçesi oldu. Portekiz kralı ve uzak akrabası olan Manuel'den doğan oğlu Portekiz tahtına geçti.

İsabela, Danimarka, İsveç ve Norveç kraliçesi olacaktır.

Maria 1522 de Macaristan ve Bohemya kraliçesi olacaktı.

Catherina ise Leonora'nın oğlu yani yeğeni III. Jean ile evlenip, Portekiz kraliçesi olacaktır.

Portekizler, Fas'ın Atlantik kıyısında Mazagan üssünü kurdular. Portekizlerin gözü Fas'daydı.

1506 yılında [Hüseyin Baykara](#) Özbekler üzerine sefer düzenlemeye karar verdi ve öteki Timurlulardan yardım istedi. Babür'ün gönderdiği ordu henüz gelmeden Hüseyin Baykara sefere çıktı. Yolda öldü ve cenazesi Herat'a getirildi.

Hüseyin Baykara'dan sonra yerine oğullarından Bediüzzaman geçti. Oğulları babalarının topladığı orduları yönetecek ve Özbeklerle savaşacak nitelikte değillerdi. Babür savaşın sürdürülmesini istediysen de fikrini kabul ettiremeyince çekildi.

Dulkadiroğlu Şehsuvar Bey ölünce tahta tekrar Şah Budak çıkmıştı. Ancak Alaüddevle Bozkurt Osmanlı desteği ile Dulkadiroğulları tahtını ele geçirdi. Bozkurt önce [Ak Koyunlu](#)lardan Diyarbakır'ı aldı ama sonra Şah İsmail karşısında büyük bir yenilgiye uğradı (1507). Şah İsmail, Alaüddevle Bozkurt Beyin oğlunu yani Şehzade Selim ile Korkut'un dayısı ile iki torununu yani Şehzadelerin dayıoğullarını ele geçirmişti. Bunları feci şekilde öldürdü. Dulkadiroğullarının aile mezarlığı da yerle bir edilmiş, ölü kemikleri yakılarak yok edilmişti. Bu olanların acısı Şehzade Selim'in içine işledi.

II. Bayezid ve Memlûklular Şah İsmail'in yolladığı ordunun kendi topraklarından geçmesine ses çıkarmamışlardı. Ancak her iki devlette çatışma bölgesine gözlemci bir ordu göndermekle yetinmişlerdi. Bundan sonra Bozkurt Bey Osmanlılar aleyhine döndü. Peşinden Şah İsmail kuvvetleri bu yıl Anadolu'ya yeniden akınlar yapmaya başladılar. Safeviler Şiilerin kutsal kentleri Necef ve Kerbela'yı ellerine geçirdiler.

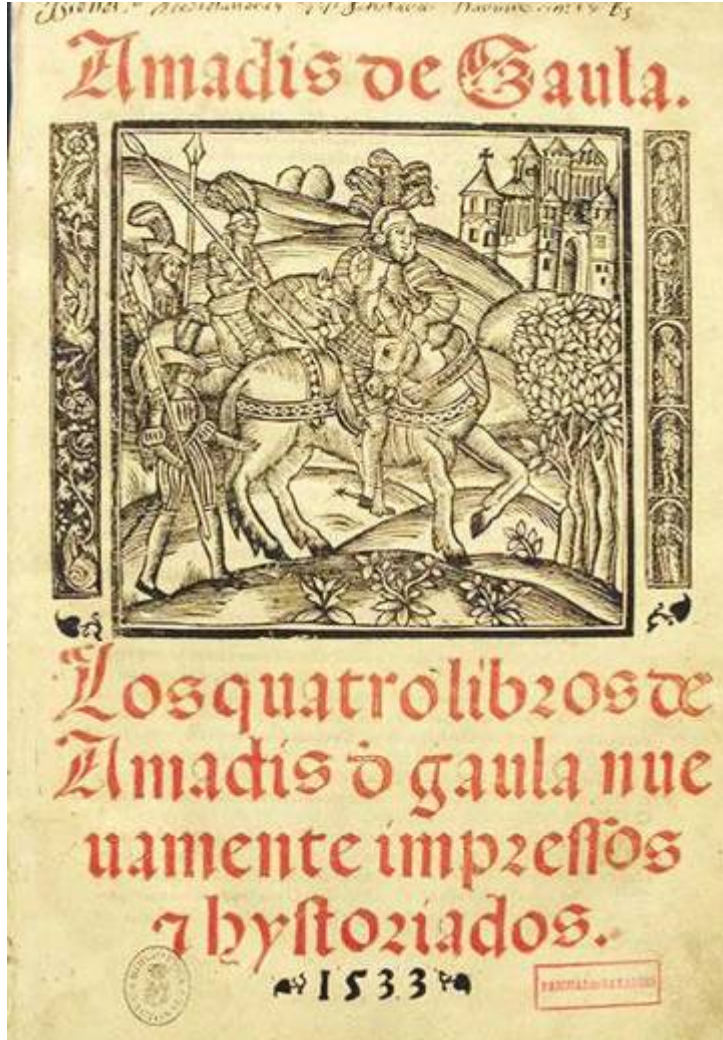
Şah İsmail, ister Osmanlı padişahı II. Bayezid, ister Akkoyunlu Padişahı Uzun Hasan olsun, bunların hepsinden çok daha üstün bir güce ve otoriteye sahipti. Türkler onu sadece bir hükümdar olarak değil aynı zamanda Allah vergisi ilahi bir gücün temsilcisi olarak tanıyorlar ve bağlanıyorlardı.

Artık Timuroğulları Herat merkez olacak bir bölgede tutunuyorlardı. Timuroğullarından Baykara'nın oğlu Bediüzzaman'ın hükümdarlığı zamanında, Özbek hükümdarı, [Şeybani Muhammed Han](#)'ın başkent Herat'ı ele geçirdi (1507). Bu Timurluların sonu oldu. Timurlulardan Babür Han Türkistan'da başarılı olamayınca, Hindistan'a giderek 1519'da Türk-Hint İmparatorluğu'nu kuracaktır.

1507 yılında [Amerigo Vespucci](#) (1451 – 1512) bir mektup yazdı. Mektubunda [Kristof Kolomb](#) tarafından bulunan kıtanın yeni bir kıta olduğunu yazıyor ve buraya Amerika adının verilmesini öneriyordu.

Portekizlilerin Hint Okyanusundaki varlığı Venediklileri ve Müslümanları endişelendiriyordu. Portekiz'e karşı mücadele için Venedik, Memluk, Hindistan'da Gucarat ve Bicapur aralarında ittifak kurmuşlardı. 1507 de Memluk Gucarat müşterek donanması Portekiz'i Hint Okyanusunda mağlup etti. Müttefik donanmada bir Osmanlı amirali de vardı. Bu Şaol savaşında 7.000 Portekizli ve Kral Naibinin oğlu Don Lourenço öldüler. Bu savaştan sonra ittifak kuvvetli olasılık ile Hindistan'ın işi hafife alması nedeniyle teşebbüslerine devam edemedi.

Evliliklerle Büyüme, 1508

1508 yılında İspanya’da [Zaragoza](#)’da “ [Amadis de Gaula](#) “ adlı eserin bilinen ilk baskısı yapıldı. Böylece destani şiirin yerini nesirle yazılan macera romanı almaya başlamıştı. Amadis de Gaula bu tip romanların en fazla sevilip, okunanı oldu. Bu yıl Şah İsmail Van kentini aldı.

1508 yılında [I. Maximilian](#) babası III. Friedrich’in yerine Kutsal Roma İmparatoru seçildi. Bir Habsburg olan Maximilian evlenmeler yoluyla pek çok toprak edecekti. İlk olarak, kral olmadan önce (1477), elinde Habsburg hanedanının ecdadından kalma mülkü olan Avusturya, Styria, Elsass’ın bir kısmı ve bazı küçük yerler vardı. Maximilian ilk olarak Felemeng ve Burgonya ile evlendi. Ancak karısı kısa süre sonra ölünce Burgonya’nın önemli bir kısmını kaybetti. Ama Felemenk elinde kaldı. Sonra Bretagne ile evlenmek istedi, ama Fransız kralı karşı çıkınca bunu başaramadı. Fransız Kralı [VIII. Charles](#) Bretagne prensesi [Anne](#) ile kendi evlendi.

Babası yerine İmparator olunca Milano dukalığı ile evlendi. Oğlunu da (Cristofaro Colombo) İspanya kralı Ferdinand ile İsabelle kızları ile evlendirdi. Ferdinand ve İsabelle ise o sırada İspanya'ya, Sardunya'ya, Sicilya'nın bir kısmına ve Brezilya'nın bir kısmına hükmediyordu. Bu arada Maximilian torunu Karl (Charles, Şarl) da Felemeng tahtına çıkmıştı. Sonunda I. Maximilian'ın evlilik yolu ile elde ettiği topraklar kendinden sonra gelenleri uçsuz bucaksız bir İmparatorluğun sahibi yapacaktı.

Maximilian bir yandan da savaşıyordu. Venedik'e saldırdı. Ama geri püskürtüldü. Venedik'e karşı [Papa Julius II](#), [Fransa kralı XII. Louis](#), [Maximilian I. Kutsal Roma İmparatoru](#) ve [Aragonlu Ferdinand II of](#) bir ittifak oluşturdular. [İtalya Savaşları](#) devam ediyordu.

İtalya Savaşları

Şehzade Korkut'u Halk Seviyor, 1509

1509 yılında Osmanlı Şehzadesi Korkut Amasya'ya atanmaktan dolayı mutsuzdu. Şehzade dürüst ve politikacı yönleri olmayan bir kişiydi. Veziriazam Hadım Ali Paşa ile anlaşamayıp, Mısır'a gitti. Şehzade Korkut Osmanlı denizcilerinin koruyucusuydu. Düşmana esir düşen askerleri esaretten kurtarmak için her şeyi yapardı. Fidyelerini cebinden ödeyerek her yıl Türk esirleri kurtarırdı. Onları ülkeye getirtir, evlerine yollar, işi olmayanlara iş bulurdu. Tarihte bilinen pek çok Osmanlı denizcisi onun sayesinde yetişmiştir. Şehzade Korkut ayrıca Fatih'in de en sevdiği torunu olarak anılırdı. Şehzade çok iyi yetiştirilmişti, önemli bir sanatçıydı.

Bu meyanda, Şehzade Korkutun fidyelerini ödediği Rodos'taki Türk esirleri, şövalyeler tarafından Antalya sahillerinde serbest bırakılırken, Barbaros kardeşlerden Oruç da, senelerdir sabırla beklediği ve hazırlıklarını yaptığı fırsatı yakalayarak, şövalyelerin elinden kaçtı.

Oruç Reis kaçtığı anda ismi bilinen bir denizciydi. Memluk Sultanı Kansu, Oruç'a Memluk hizmetine girmesini teklif etti. Oruç ince donanma amirali oldu. Ancak kısa bir süre sonra gemileri Rodos gemilerine yakalanarak tahrip edildiler. Oruç Reis de Sultan Kansu'dan özür dileyip, Mısır hizmetinden ayrıldı.

Şehzade Korkut Mısır'da iken, Oruç Reis'te Mısır'a gelerek, Şehzade ile görüşmüştü.

Şehzade Korkut Mısır'da pek az kalıp ülkesine geri döndü. Bu sırada Karaman valisi Şehzade Şehinşah ile Şehzade Ahmet'in oğlu Murat Kızılbaşları tutuyor ve Şah İsmail ile mektuplaşıyorlardı. Trabzon valisi Şehzade Selim ise durumdan son derece kaygılıydı. Şehzade Selim'in anne tarafı Dulkadiroğlu ailesindendi.

Bu asrın başlarında Selanik kentinde 1.229 Müslüman hane, 981 Hristiyan hane ve 2.645 Yahudi hane vardı. Halbuki 1478 ve 1479 yıllarında Selanik'te toplam 2.258 hane bulunuyordu. Bunun 932'si Müslüman, 1.326'sı Hristiyan'dı. Görüldüğü gibi Selanik Yahudi nüfusu, Katolikler tarafından yurtlarından kovulan Musevilerin gelmesi ile hızla artmıştı.

1509 da Marmara'da şiddetli bir deprem oldu. Bu depremde İstanbul'da 109 cami ve çok sayıda Doğu Roma İmparatorluğundan artta kalan eser yıkılıp, tahrip oldu. [Küçük kıyamet](#) (Kıyamet-i Suğra) denilen bu depremde İstanbul'da 1.070 ev kullanılamaz hale geldi. Halktan 5.000 kadar insan yaşamını yitirdi. Binlerce insan yıkıntılar altında gömülü kaldı. Deniz dalgaları, [İstanbul](#) ve [Galata](#) surlarını aşarak sokaklarda sel meydana getirdi. Bu arada eski su bentleri yıkıldı. Sultan II. Bayezid, sarayının duvarlarına güvenemediğinden bahçesinde gayet hafif ve tehlikesiz bir çadır kurdurarak orada on gün kadar ikamet etti.

1509 yılında İspanyollar Cezayir'de [Oran](#) (Vahran) liman kentini işgal ettiler. Pek çok Müslüman öldürüldü, bir kısmı da esir olarak İspanya'ya götürüldü. Böylece İspanyolların Kuzey Afrika'da önemli bir üsleri oldu. Portekizler de [Penon de Velez](#)'e yerleşmişlerdi. Ancak, Oran İspanyollarca alınmadan az önce, Portekiz Penon de Velez'i İspanyollara bırakmak zorunda kalmıştı.

İspanyollar Oran başarısından sonra [Becaye](#) kentini de ele geçirdiler. Peşinden de Trablusgarp İspanyollara geçti. Artık Cezayir, Tenes, Mostaganem, Şerşel, Dellis gibi Cezayir kıyı kentlerinin yüksek hakimiyeti İspanyollardaydı.

Kanunun üstünlüğü, 1509

Aragon'lu Catherine

Hatırlanacağı gibi İngiltere’de [Henry Tudor](#), [Tudor hanedanını](#) kurarak İngiltere tahtına çıkmıştı. Böylece [Güller savaşı](#) da bitmişti. [VII. Henry](#) ile Kraliçe [Elizabeth](#)’in pek çok çocuğu doğdu. Bunlardan dördü hayatta kaldı. [Arthur](#) Galler prensiydi, [Henry](#) Richmond düküydü, Scotland’lı IV. James ile evlenen [Margarid](#) ve Fransa’da XII. Louis ile evlenen [Mary](#) vardı. VII. Henry büyük oğlu Arthur’u [Aragon’lu Catherine](#) ile evlendirdi. Böylece Tudorlar İspanya monarşisi ile yani Aragon’lu II. Ferdinand ve Castilyalı I. Isabelle ile akrabalık ilişkisi kurmuş oldular. Ancak evlendikten 6 ay sonra Arthur öldü. VII. Henry, ikinci oğlu Henry’yi abisinin dul hanımı ile evlendirme müsaadesini Papa’dan aldı. Ancak evlendirmeyi hemen yapmadı. Bu müsaadesi alınmış evlilik VII. Henry’nin yaşam süresince gerçekleşmedi

İngiltere’de VII. Henry’den önce ve VII. Henry zamanında, krallığa, senyörlerce dayatılmış ilkeler vardı. Bu ilkeler toplumsal bilince kazınarak, vazgeçilemez örfler haline gelmişti. Bu oluşumu şöyle açıklayabiliriz. İnanılıyordu ki kralın ilk mirası kanundu. Kralı kral yapan

kanunun kendiydi. Yani kanun yoksa kral da yoktu. Böylece kanun kralın üzerinde yer alıyordu.

Toplumsal bilince işlenmiş bir diğer kural da, kralın parlamentonun izni olmadan vergi koyamayacağı ve kanun çıkaramayacağı kuralıydı. Diğer kurallar ise şunlardı: Hiç kimse, işlediği suçu gösteren bir belge (delil) olmadan ve çabuk yargılanmadan hapsedilemezdi. Suçlu veya değil kararını 12 kişiden oluşan bir Jüri (jury) verirdi. Görevliler yaptıkları görevde suç işlerler ise onlar da mahkemeye çıkarılırlardı. Kralın bakanları Avam kamarasından seçilirlerdi.

İngiltere’de kralın görevli sayısı çok azdı. Adalet ve yönetim kralın atadığı Önemli Kişilerce yerine getirilirdi. Daha önce anlatıldığı gibi İngiltere kontluklara bölünmüştü. Yerel olarak seçilmiş şerifler adalet ve asayiş konularına bakıyorlardı.

Bütün bunlara rağmen VII. Henry mutlak bir kral olarak İngiltere’yi yönetti. [VII. Henry](#), ham yünün İngiltere dışına satışına karşı vergiler koydu. Bunun sonucunda ham yün fiyatları yükselmeye başladı. İngiliz yününden yapılan Flaman kumaşları da pahalalandı.

VII. Henry ölünce, yeni İngiltere kralı [VIII. Henry](#) (1509 – 1547) [Aragonlu Catherine](#) ile evlendi (1509). Catherine VIII. Henry’ye erkek evlat veremedi. Catherine’nin ilk çocuğu kızdı, doğurduğu erkek çocuk ise 52 günlükken öldü.

1509 yılında [Peter Henle](#) Nürnberg’de ilk cep saatini yaptı.

1509 yılında, Almanya’da Hristiyanlığı kabul etmiş bir Yahudi olan [Pfefferkorn](#), Yahudice yazılmış eserlere savaş açtı. Arkasında Köln ilahiyatçıları vardı. Bunlar Yahudi eserlerinin yasaklanmasını istediler. Soruna çözüm getirmek için [Reuchlin](#)’e başvuruldu.

Johannes Reuchlin (1455 – 1522) eski diller üzerinde derin bilgisi olan bir dil bilimciydi. Hümanistti ama bunu kendi içinde Katolik ahlak ile bağdaştırabiliyordu.

Reuchlin, İbrani eserleri savundu. Bütün kitapları ayırım gözetmeksizin yok edilmelerine kesinlikle karşı çıktı. Alman edebi çevreleri bunun sonunda iki hasım cepheye bölündü. Bir yanda Reuchlin’ciler, diğer yanda Köln İlahiyatçı yandaşları vardı. Bu mücadele sırasında Alman Hümanist edebiyatının ünlü eseri “ [Epistolae obscurorum virorum](#) “ Karanlık insanların mektupları ortaya çıktı. Bu eser genç [Erfurt](#)’lu Hümanistlerin anonim bir eseridir ve cahil edebiyatçıları yermek için yazılmıştır.

Bu eserde üniversite rütbeleri sanki resmigeçit yapıyorlardı. Hocalar, öğrenciler ve boş inançlı keşişler, boş ve anlamsız konularda Könlü ilahiyatçı Ortuinus Gratius’tan öğüt alıyorlardı. Bu öğütler, her zaman bilgisizlik, ahmaklık ve boş bir gururun eserleriydiler. Çok geniş bir çevreye yayılan bu eser, büyük bir başarı kazandı. Bu eser Alman skolastik düşüncesine ağır bir darbe indirmişti.

Kuzey Afrika’da İspanyolların düzenlediği haclı seferi devam ediyordu. Hatırlanacağı gibi 1509 yılında İspanyollar Oran korsan cumhuriyetini ele geçirmişlerdi. 1510 yılında da Becaye, Trablus ve Penon’u (Ager) ele geçirdiler. İspanyollar kimi korsan ve kabile şeflerini vergiye bağladılar.

Sihler

Sih, Akal tahtın içi

1510 yılında Portekizliler, Kızıldeniz’de bin bir güçlkle oluşturulmuş olan Memluk donanmasını yok ettiler. [Memluklar](#) umutsuz duruma düşmüşlerdi. Memluk Sultanı [Al-Gavri](#) Osmanlı Sultanından yardım istedi. Otuz gemilik, kereste ve 300 top taşıyan Osmanlı yardımı yolda Rodos Şövalyeleri tarafından ele geçirildi. Buna rağmen Ocak 1511 yılında Osmanlılar Mısır’a 400 top ve barut yetiştirdiler.

Memluk hizmetinden ayrılan oruç Reis, zaten temas halinde olduğu Şehzade Korkut’a müracaat etti. Korkut’ta ona 18 oturaklı bir tekne verdi. Oruç Reis bu tekne ile korsanlık yapıyor ve Rodos gemilerinden intikam almaya çalışıyordu.

Hindistan’a Müslümanlık girince, ortaya bir Hindu tepkisi oluştu. Bu tepkiden de [Sih](#) dini çıktı. Uyanan Hinduizmin tek tanrılı eski bir eğilimiydi. Burada çok tanrı ve putlara tapma reddediliyor, din adamları istenmiyor ve kast sistemine karşı çıkılıyordu. İbadet etmek ile dünyadaki insan görevleri de uzlaştırılmıştı. Bu dinin ortaya çıkmasında Hindu guruları önemli katkı sağladılar.

Bu gelişmeler olurken [Namak](#) (1469 – 1539) ortaya çıktı ve evrensel bir din görüşüne ulaştı. Onda hem Hinduizm’in temel kuralları ve hem de Kuran vardır.

Çin’de İmparator kendini oyuna vermiş vakti öldürüyordu. Hadımağaları da bunu teşvik edip, ona peş peşe meşgul ediyorlardı. İmparatorun olup, biten hiçbir şeyden haberi yoktu. Liu Chin, muhaliflerini cezalandırmış, pek çoğunu öldürmüştü. Her yere kendi adamlarını tayin etmişti.

Hususi vergi diye eyaletlerden kendisine para topluyordu. İleride evi araştırıldığında 240 bin külçe altın, ayrıca 57.800 adet altın (bir külçe 10 adetti), 1.583.600 lot (1 lot yarım onz), 2 Kg mücevher, 2 adet altın zırh, 3 bin altın yüzük, pek çok başka kıymetli eşya bulunacaktı. Bulunanların kıymeti, devletin bütçesinden fazlaydı.

Wang-yang-ming

1510 yılında eski Yang kligi, bir haremağasını kendi tarafına çekerek, Liu Chin’in yapıp ettiklerinden bilgi alabilmeye başladı. Bu sırada Batı Çin’de bir isyan çıktı. İsyanı bastırmaya giden ordunun başkomutanı olarak Yang taraftarı bir hadım görevlendirilmişti. Tabii Liu Chin, komutanın kligini bilmiyor, kendi taraftarı sanıyordu. İsyanı bastırmak için düzenlenen bu ordu, herkes uyurken saraya hücum etti. Liu Chin ve tüm taraftarları esir edildi.

Sarayda iktidara gelen yeni kligin başına önemli filozof [Wang Yang-ming](#) geçti.

İmparatorun oyunları içinde en çok sevdiği oyunlar askeri oyunlardı. Kendini komutan sanıyor ve kendine yeni askeri unvanlar veriyordu. Bu sırada Liu Chin yönetiminin yanlış ekonomik yönetimi nedeni ile batıda başlayan isyan, katliamlar yapa yapa ilerliyordu. İsyancılar kendilerine katılmayanları öldürerek, gittikçe kalabalıklaşıyorlardı.

Alevilik

Semah

Anadolu’da Alevilere karşı Osmanlı İmparatorluğunun dolayısı ile Sünnilerin yapmış olduğu yok etme, sindirme, kökünü kazıma politikasını anlatmadan önce biraz Aleviliği anlatalım. Zaten daha önce Hacı Bektaşî Veli’yi anlatırken, Bektaşiliği yazarken ve diğer konulardan bahsederken, sırası geldikçe, Alevilik hakkında pek çok şey anlatılmıştı. Bu nedenle burada toparlamaya çalıştığımız Alevilik, okuyucunun yabancı olmadığı bir tekrar olacaktır. Burada anlatılan Aleviliğin aslında 1500 yıllarının Aleviliği olması gerekirdi. Ancak, elimizde bu konuda yeterli bilgi olmadığından, burada bugünkü Aleviliğe çok yakın bir Alevilik anlatılacaktır. Umut ediyoruz ki XVI. Asır Aleviliği o günden bu güne pek değişmemiştir.

Alevilik, çok zor Müslüman olan Türklerin, eski dinleri Şamanizm ile Müslümanlığı sentezledikleri bir oluşumdur. Şiilik ve Sünnilik şariat’a tam uyarken, Alevilik şeriata itibar etmez. Alevilik kulluk bilincini ret ederek, Allah’ı kendi ile birlikte görür. Dinsel düşmanlığı ret eder. Cihadı, Cehennemi ret eder.

Alevilik köklerini Orta Asya’dan ve [Hoca Ahmet Yesevi](#)’den alarak, Anadolu’da [Hacı Bektaşî Veli](#), [Yunus Emre](#), [Abdal Musa](#), Ebul Vefa, [Şah İsmail](#) (Hatai) ile gelişmiş olan, Türklerin anonim olarak kurdukları bir inanç sistemidir. Anadolu’ya gelen dervişlerin, Pir’lerin ve ozanların nefesleriyle hayat bulmuş, adım adım gelişmiştir.

Alevilik inancı varlığın birliği ilkesine dayanır. Allahın insan dahil evrendeki her şeyin içinde olduğu inancı vardır. Alevilik, Allah-Muhammed-Ali üçlemesi ve Şiiliğin Ok iki İmam kolu ile ortak noktalara sahip bir inançtır.

Alevilik Tanrı korkusu yerine Tanrı sevgisini benimseyen, Kuran'ın şekline değil, özünü kabul ettiklerini belirten, amacı " Seyr-ü süluk " (Ruhsal olgunlaşma) olan bir tasavvuf yoludur. Özünü insan sevgisinde bulur. Tanrı'nın insanda tecelli ettiğine ve insanın onun zerresinden oluştuğuna inanır. Bu nedenle insan ölümsüzdür der. İbadetlerinde kadın erkek ayrımı yapmadan, kendi öz diliyle, musikisiyle, semahıyla inancını uygular.

Aleviler için hayatın amacı, insanın hamlıktan çıkıp, İnsan-ı Kamil olup, özüne dönmesidir. Mürşit, Pir ve Rehber huzurunda ikrar verilerek, Dört Kapı Kırk Makam aşamasından geçilir. Alevi ibadetinin uygulandığı mekan Cem evidir.

Alevi toplumu kendi içinde bir çeşit hiyerarşi oluşturmuştur. Örneğin " yol "a gönül vermiş olana " talip " denir. Kişi, yolun kurallarını yerine getirip bilgi düzeyini arttırdıkça yükselir. Alevilikte " yol " denen deyimini temelini 4 kapı 40 makam anlayışı oluşturmaktadır.

Cem, Alevilerin toplu halde ettikleri ibadetin adıdır. Kavram olarak Cem Arapça bir kelime olup toplanma, birikme, bir araya gelme manasına gelmektedir. Aleviler Cem'in kaynağının Kırklar Ceminden geldiği inanırlar. Cem ibadetini diğer inançlardaki ibadetlerden farklı kılan en önemli unsur, Cem de bulunanların aynı zamanda toplumda hesap vermekle yükümlü olmalarıdır. Cem de bulunalar bir birlerinden " Razi Olmak " zorundalar. Cem de bulunan bir kişi başka bir kişiye dargınsa, bu iki kişinin dargınlıkları giderilmeden, barışmaları sağlanmadan Cem'e başlanmaz. Alevilerin toplu anlamda temel ibadeti olan Cem, bir Dede'nin gözetiminde, önderliğinde yerine getirilir. Cem ibadetine katil, hırsız, yolsuz, düşkün kimseler giremez.

Alevilerin ibadet ettiği yere " secde edilen yer " ve " toplanma " anlamında " Cemevi " denir. Cemevi Yaratana'la bir olma, bütünleşme anlamındadır. Bir olma, bütünleşme, ibadet yeridir. Geçmişte de Tekke, Meydan Evi, Kırklar Meydanı, Zaviye, Dergah, Ahmet Yesevi Dergahı, Hacı Bektaş Dergahı, Seyit Gazi Dergahı, Abdal Musa Tekkesi, Yunus Emre Tekkesi olarak da adlandırılmıştır.

Cem evleri sadece ibadet amaçlı kullanılmazlar. Alevi topluluğunun tapınma gereksinimi dışında toplumsal, bireysel sorunlarını çözüme kavuşturulduğu bir meclis işlevi de görmüşlerdir.

Dede, Alevi toplumunun inançsal önderidir. Ehlibeyt, başka deyişle 12 İmam soyundan gelinmesi esastır. Dedelik ise kendine has bir iç yapısı ve hiyerarşisi bulunan bir kurumdur. Her Alevinin bir dedesi vardır. Her dedenin de bir dedesi (mürşidi) vardır. Talibin davranışlarından (inanç anlamında) dede sorumludur. Dede talipleri eğiten, yol gösterendir. Dede taliplerin bütün düşünsel, manevi sorunlarına çözüm, sorularına cevap getiren kişidir. Dedelik kurumunun kendisine özgü bir yapılanması vardır. Bu yapılanma (mürşit-rehber bağlamında) gereği her dede aynı zamanda başka bir dedenin talibidir. Nasıl ki talip bir yanlışla düştüğünde ya da hata yaptığında dedesine sığınmıyorsa, aynı şekilde dede de talibi olduğu dedesine (mürşidine) sığınır.

Duaz, Duazdeh'in kısaltılmış halidir. Duazdeh Farsça olup on iki (12) anlamına gelmektedir. Duaz, Cem ayinlerinde söylenen ve Oniki İmamların adlarının geçtiği deyişlerdir. Bazen dua olarak da nitelendirilirler. Bu deyişlerde, ayrıca, Oniki İmamların yanı sıra başta Peygamber ve Hacı Bektaş Veli olmak üzere Alevi ulularının adları geçmektedir.

Duaz, nefes, türkü, deyiş farklı anlamlara sahip olsalar da Deyiş Aleviliği çağrıştıran her melodinin adıdır. Türkü, nefes, duaz bunlar da alt adlardır. Alevilikte Duaz ve Deyişlerin ibadet dili Alevinin kendi dilidir.

Semah, Cemlerde deyişler eşliğinde yapılan dinsel törenin adıdır. Hacı Bektaşî Veli bu konuda şöyle söyler: " Semah, ariflerin aleti, muhiplerin ibadeti, taliplerin maksududur. Bizim Semahımız oyuncak değil, ilahi bir sırdır. Bir kimse ki Semahı oyuncak sayar o cahildir ". Semahın kaynağı Kırklar meclisine dayanır. Bu meclise gelen Muhammed'e Salmanı Farisi tarafından bir üzüm tanesi verilir ve Salmanı Farisi kendisinden bunu paylaşmasını ister. Muhammed Cebraîl'in getirdiği tabakta bu üzüm tanesini sıkar. Bunu içen Kırklar " Ya Allah " deyip, Semah dönmeye başlarlar.

Aleviler Hüseyin'in öldürülmesini anmak için, her yıl Muharrem Ayında 12 gün oruç tutarak yas tutarlar. Aleviler Muharrem orucu ile Hüseyin'in şahsında Ehlibeyt'e bağlılıklarını dile getirirler ve aynı zamanda zalimin zulmü olarak nitelendirdikleri bu olayı lanetlerler.

İnsanların ilk dini olan Şamanizm'den bahsederken Şaman din adamını anlatmıştık. Türkler Bu din adamına kam (kham) diyorlardı. En eski Türk kültürünün izlerini bulmak için başvurulacak temel kültür odaklarından biri olan Yakut Türklerinde Kam'a (Şaman'a) " oyun " adı verilir. Şamanlık yapma eylemine de " kamla " (Khamla) denir. Kamların en eski ve en temel işlevleri arasında insanın üremesini zorlaştıracak engellerin ortadan kaldırılması ve doğurganlığın sürdürülmesi gelmiştir. Hastaları iyileştirme, doğurganlık gibi ana görevler ve müzikle Kam'ın iç içe olması, Kam'ın kökeni itibarı ile kadına dayanması konusunda ipuçları vermektedir. Daha önce anlatıldığı gibi ilk Kamlar (Şaman din adamları) kadınlardı. Zaten erkek kamın da giyişi, tavrı ve eylemleri kadın kökeni hakkında çağrışım yaptırmaktadır.

Halk ozanları aşıkların, kam (şaman) göreneğine bağlı olması gerekir. Kabilelerdeki şamanın vecd haline geldiğinde ona eşlik eden müzik ve söylenen sözler, Türk Oğuz geleneğinde şiire ve saz çalmaya dönüşmüş olmalıdır.

Alevi felsefesi tanrıyı insanın içinde bulan bir anlayıştır. Alevilikte insan topraktan değil Allahın nurundan yaratılmıştır. İnsan kendini aştıkça tanrıya yaklaşır, tanrılaşır. Sünnilerde olsun, Şiilerde olsun insan Allah karşısında kuldur. Bu kulluk kayıtsız şartsız bir teslimiyet

getirir. Bu nedenle Ortodoks inançlar Tanrı tarafından verildiği inanılan veya Tanrıyı temsil eden yönetimlerle uyumludurlar ve ona boyun eğler.

Alevilik gibi Heteredoks inançlar ise Allah ile daha özgür bir ilişki kurarlar. Onu eleştirir ve gerekince itiraz ederler. Bu yüzden egemenler onları hiçbir zaman sevmemişlerdir, daima assimile etmeye çalışmışlardır. Tanrıya karşı bile öz güven gösteren insanlardan, egemenlere kul ve tebaa olunmaz.

Tek tanrılı dinlerde ve bu meyanda İslam dininde yaratan ile yaratılan arasında mutlak bir ayrım vardır. Alevilikte ise tam tersine olarak Tanrı, insan ve doğa birlik içinde şekillenmiştir. Böylece İslamın Ortodoks yorumu ile Alevi yorumu arasında temel bir ayrılık söz konusudur. Toplam birliktelik nedeniyle genel bir eşitlik vardır. Bu eşitlik kadın erkek merhum ve ilişkisinde de kendini gösterir. Bir Sünni ile bir Alevinin kadına bakışı çok farklıdır. Eşitlik Alevi mitolojisinin önemli öğelerinden biri olan “ Kırklar” mitosunda da belirtilmiştir. Kırklar kadın erkek birlikte “ Cem “ ederler. Bir soruya verdikleri cevapta “ hepimiz eşitiz “ derler.

Balım Sultan

Bektaşî tekkesi, Arnavutluk

Balım Sultan Bektaşîliği kurumlaştıran kişidir. 1457’de [Dimetoka](#)’da doğdu. Ölümü 1517’dir. [Hacı Bektaş Veli](#)’nin manevi kızı Fatma Nuriye Hatun (Kadıncık Ana - Kutlu Melek)’un torunu Mürsel Babanın oğludur. [Bektaşîliğin](#) önemli bir önde gelenidir. “İkinci piri (piri sani)”, kurucusu ve kurumlaştırıcısı olarak görülür. Balım Sultan, Bektaşîliği kurumlaştırmış, varolan yapısına yeni bir biçim kazandırmış, erkanını geliştirmiş ve yeniden düzenlemiştir. Bektaşîlik, onunla birlikte, devlet tarafından zararsız bulunmuş ve geniş yığınlara mal olmuştur.

1501’lerde padişah II. Bayezıt tarafından Kırşehir’deki Hacı Bektaş Dergahı’nın başına atandı. Amaç, Türkmen Kızılbaş- Alevi- Bektaşî’yi Safevi etkisinden korumaktı. Bu durum Bektaşîlik’le devletin ilişkilerini arttırdı. Bundan sonra, devlet içerisindeki birçok yönetici bürokrat ve ulema doğrudan Bektaşîlik Tarikatı’nın üyeleri oldular.

Balım Sultan, Hacı Bektaş’tan sonraki “ mihenk taşı ”dır. Bektaşîliğin toplumsal ve insancıl yönlerini, barışseverliğini ve yardımseverliğini ön plana çıkaran kişidir. Yüzyıllardan beri gelen Alevi- Bektaşîliğe ait kuralları derlemiş ve dergahta bir düzen içerisinde yaşama geçirilmesini sağlamıştır. Sözel olan Bektaşî geleneğinde düzenlemeler yaparak, yazılı metin haline getirmiştir. Yapısal olarak Bektaşîliği “ kurallara bağlamış ”tır. Balım Sultan’la Bektaşîlik son biçimini almıştır. Böylece geniş bir coğrafi alana yayılan Bektaşîlik uygulamasında “ bir örneklilik ” sağlanmıştır.

Balım Sultan, Bektaşiliği Haydarilik etkilerinden arındırmıştır. Devleti'nin de desteğini alarak Hacı Bektaş'ın adına tarikatı yeniden yapılandırdı. Balım Sultandan sonra Bektaşilik bağımsız bir tarikat haline dönüşmüştür. Diğer Batını eğilimli tarikatları içerisinde eritip özümleyecek bir hale gelmiştir.

Balım Sultan ibadetin yoluna, tarikatın pratiğine sürekli bir biçim ve içerik kazandıracak yeni etkiler getirmiştir. Geliştirilen erkana göre yola girenlerle sıkı ilişki içerisinde örgütlenmiş bir Bektaşî toplumu ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Tarikata bir disiplin getirmiştir. Kent içi ve kenti çevreleyen tekkelerde daha yetkinleştirilmiş, “ bir ritüel ve örgütlenme ” başlatmıştır. Giderek düzenlenmiş sistemin dışında kalan köy gruplarından farklılaşan, bir biçime ulaşmış Bektaşilik Tarikatı yaratmıştır. Bu örgütünü kendisi tarafından kurulan sistemin “ ruhani ve örgütsel ” başı olan Dedeler’le yaymayı ve yaşatmayı amaçlamıştır. Genel olarak Alevilik, Anadolu ve köylük yörelerde tutunurken, kentsel yörelerde Balım Sultan’ın Bektaşilik ekolü benimsenmiştir. Balım Sultan, soydan Alevi olmayanlara tarikatın (mezhebin) kapısını açarak Alevi- Bektaşilik alanında önemli bir reform yapmıştır.

Balım Sultan’a kadar Bektaşilik, genellikle kırsal kesimlerde ve köylük yörelerde tutunmuş, Alevi- Türkmen içerisinde benimsenme olanağı bulmuştu. Özellikle Aleviliğin bir türevi ve Aleviliği yeniden biçimleyen, disipline eden bir eğilim olarak, Balım Sultan’la kentsel kesimlere ve Osmanlı aydınları arasına da girdi. Böylece Bektaşilik tarihinde yeni bir dönem başladı ve Bektaşiler; “ Köy Bektaşisi ”, “ Kent Bektaşisi ” olarak farklılaştılar. Kent Bektaşiliğine “ Nazenin Tarikatı ” veya “ Babagan Kolu (Babalar Kolu) ” da denir.

12 İmam kültürünün Anadolu’ya yerleşmesi Safevi etkisi ve Balım Sultan zamanında olmuştur. Hacı Bektaş Türbesi mimarisi 8 dilimlidir. Bektaşî dergahı mimarisinde 12 İmam vurgusu Balım Sultan’dan sonradır. Balım Sultan 12 İmam görüşünü dergahın temel görüşü haline getirerek, Alevi Bektaşî yakınlaşmasını da sağlamıştır. Bir anlamda Anadolu Alevilerinin İran’a akmasını önlemek için Bektaşilik önemli bir görevi yerine getirmeye çalışmıştır.

Balım Sultan’dan sonra 12 temel direk olmuş, sistem 12 rakkamı üzerinde sistemleştirilmiştir. 12 İmam görüşü bir norm olmuştur. Ancak bu sembolik düşüncenin bir normudur.

Aleviler ve Bektaşiler, 12 İmam sistemini sembolik olarak almışlar ve onun eskiden yaşanmış normlarına uymamışlardır. Cami, namaz, oruç, şariat 12 İmam için vazgeçilemez ve olmaz ise olmaz iken Alevi ve Bektaşilerin inançları içinde yer almamıştır. Aleviler ve Bektaşiler için 12 İmam inancı şariat baskısından kurtuluşun sembolüdür. Alevilere göre Ali kendi yaşadığı sofu yaşamın taklit edilmesini yasaklamıştır.

Vahdeti Vucüt ve Hulul (Hulul, Tanrının görünüş alanına çıkması, evren ve insanla bütünleşmesi demektir) inancı İslamiyete sokularak, yeni bir teolojik yorum getirilmiştir.

Aleviler ve Sünniler

Venedik belgesi denen bir belgede 8 Şubat 1514 tarihli bir kayda göre Osmanlının Anadolu'daki halkının beşte dördü Şii (Alevi) olarak görülmektedir. Belgede Şiilik ve Alevilik birbirine karıştırılmışa benzemektedir. Şiilik, bilindiği gibi Ali ile diğer halifeler arasındaki mücadeleden doğmuş ve Müslümanlığın ana mezheplerinden biridir. Buna karşın Alevilik, zorla Müslüman olan Türklerin, eski dinleri Şamanizm ile Müslümanlığı sentezledikleri bir oluşumdur. Şiilik ve Sünnilik şeriat'a tam uyarken, Alevilik şeriata itibar etmez. Alevilik kulluk bilincini ret ederek, Allah'ı kendi ile birlikte görür. Dinsel düşmanlığı ret eder. Cihadı, Cehennemi ret eder.

Aleviliğin Şiilik ile benzer gibi görüldüğü Ali konusu da aslında farklıdır. Alevilikteki Ali gerçek Ali değildir. Yaratılmış ama Allah gibi insanda yansıyan bir olgudur. Şiilik gibi Alevilikte de sembol olmuştur.

Hem Sünnilik ve hem de Şiilik siyasi İslam'ın mezhepleridir. Bunlar politikasız olamazlar. Buna karşı Alevilik siyasi bir din kavramını ret eder. Bu anlamda laikdir.

Tekrar Anadolu'ya dönersek, bu tarihlerde Anadolu yani Türkler büyük oranda Aleviydi. Son zamanda Sünniliğe kayan iktidar yani Osmanlılarla problemi olması da normaldi. Aslında daha önce de anlatıldığı gibi Osmanlılar da Anadolu'ya ilk gelişlerinde kuvvetli bir olasılık ile Aleviydiler. Buna dair bir belge olmasa da sürecin incelenmesi bu tezi kuvvetlendirmektedir. Daha sonra, Osmanlının ilk dönemlerinde Osmanlının Sünnileştiğini görüyoruz. Ancak

onların Sünni İslam'ı Selçuklular gibi katı bir İslam değildi. Ama son zamanda nispeten katılaşmaya başlamıştı.

Sünni Osmanlı iktidarı halkı Sünnileştirmek istiyordu. Alevilerin varlığı Osmanlılar için büyük riskti. Halbuki silah ters tepiyordu. Zaten defalarca gördüğümüz gibi baskı daima ters tepen bir silahtır. İktidar halkı Sünni yapmaya çalıştıkça özellikle kırsal kesimdeki Türkler Alevileşiyorlardı. Ve Osmanlı dışında arayışlara girişiyorlardı.

Aleviler kendilerini Müslüman kabul ediyorlardı. Halbuki Sünniler için ve hele Osmanlı için Alevi “ zındık “dı. Kafırdan bile daha kafirdi. Bu anlayış ve tutum, Türkleri kendi iktidarına karşı yabancılaştırdı. Arap Ortodoks İslamlığı olan Sünnilik ile Türk Heteredoks İslamı olan Alevilik arasında ciddi çelişki vardı. Yavuz Sultan Selim tercihini Sarayda kurumlaşmış olan Sünnilik lehine kullandı. Zaten geleneksel olarak Türk iktidarları Sünni oluyordu. Bu ikilem devleti öne çıkardı. Devlet ile halkın menfaatleri çatıştığında artık önemli olan devletin menfaatleriydi.

Şah İsmail ve onun ideolojisi Osmanlı devletinin karşılaştığı en büyük tehlikeydi. Anadolu'daki Türklerin büyük bir kısmı Şah İsmail'i tutmaya başlamışlardı. Şah İsmail'in Anadolu'nun en uzak köşelerine kadar ulaşan halifeleri Aleviliğin inanç esaslarının yazılı olduğu kitapları da beraberinde taşımaktaydılar. Bu kitaplar bugün Alevi evlerinde bulunmakta olup, “ [Buyruk](#) ” adıyla bilinirler. Sözlü geleneğin hakim olduğu Heteredoks inançlı boylara bu yazılı bilgilerin ulaşması oldukça önemli bir yenilik olmuştur. Safevi propagandası ile birlikte bu toplulukların ortak sosyal ve dinsel düzenlemelere tabi tutulduğu görülmektedir. Şah İsmail ve halifeleri, Anadolu'nun dört bir yanında yaşayan ve sözlü geleneğin hakim olduğu bu Heteredoks grupların toplumsal yaşamlarında ve inanç esaslarında deyim yerindeyse bir standardizasyon sağlamışlardır. Dedelik kurumu da dahil, bugün bilinen Aleviliğin sosyal ve dinsel yapılanması, hiç kuşkuyla yer vermeyecek biçimde, Heteredoks Türk boylarınca kurulan Safevi Devleti'nin önderi Şah İsmail döneminin ürünüdür.

Aleviler akın akın Şah İsmail'e katılmaya gidiyorlardı. Türk aşiretlerinin yanı sıra bazı Kürt aşiretleri de Şah İsmail'e gidiyorlardı. Bu aşiretler kısa sürede Türkleştiler. Gence Kürtleri Türkleşti. Şakaki Kürt topluluğu Türkçe konuşmaya başladı. Şah İsmail dönemi aynı zamanda hızlı bir Türkleşme dönemidir. Prof. Sümer'e göre Güneydoğu Anadolu eğer Safevilerin elinde kalsaydı, Türkçe orada rakipsiz bir dil olur yani bölge Türkleşirdi.

Şah İsmail, Hatayi adıyla iyi bir şairdi. Şiirlerini Azeri Türkçesi ile yazıyordu. Ancak Farsça ve Arapçaya da hakimdi.

Alevileri şeriat hükümleri içine çekmek nerede ise imkansızdır. Zaten kendileri de bunu şöyle ifade ederler: “ Şeriat Muhammet ve ümmetine, Hakikat ile Tarikat ise Ali ve Alevilere bırakılmıştır “. Buna paralel olarak Alevilerde Ali'nin kutsal yönü, Muhammed'in peygamberliğine ağır basar. Halbuki bir Sünni için Ali Peygamberin en yakınında olan ve onu takip edenlerin başta gelenlerinden biridir. Alevinin Ali'si bir yönü ile etten kemikten biri ama diğer yönü ile bir semboldür. Böyle bir ikilem Sünnilerde görülmez.

Sünni Alevi görüş farklarını çok uzatmadan şunu ifade etmek ilişkiyi çözer sanıyoruz. Alevi ritüellerine bakıldığında hiç biri İslam dininden gelmemektedir. Halbuki, halk için, dinin daima esası ve sürükleyici ritüeller olmuştur.

Alevi Türklere karşı Sünni Kürt Osmanlı iş birliği

Doğu ve Güney Doğu Anadolu eskiden beri özerk beyliklerin bulunduğu bir yerdi. Bunların bir kısmı örneğin Artukoğullarının Mardin Beyliği, Hasankeyf Eyyubi beyliği, Cizre beyliği çok uzun süre yaşamış beyliklerdi. Osmanlılar bölgeye girdiklerinde 25 adet kadar beyliği vassalları olarak tanımak zorunda kalmışlardı. Bunlar yarı bağımsız hatta zaman zaman tam bağımsız olanları adlarına para bastırılmış, hutbe okutmuş ve nerede ise Tanzimat dönemine kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bunların büyük bir kısmı Kürt beylikleridir. Ancak aralarında Türkmen beylikleri de vardır.

Osmanlı ise Safevilerin yaptığının tersini yaptı. Şah İsmail'in peşine takılmış olan Kızılbaş Türklere karşı, çoğunluğu Sünni ve Şafii olan Kürt Beylerini tuttu. Kürdistan adı verilen bölgede tımar sistemini uygulamadılar. Halbuki bu sistem devletin temeliydi. Bölgenin yönetimini, feodal Kürt Beylerine bıraktı. Onlar da iktidarın babadan oğla geçtiği yönetimler kurdular. Osmanlılar Kürdistan'da 8 Kürt Kabile beyini irsi olarak sancak beyi tayin ettiler. Daha küçük olanları zeamet kabul ettiler. Bu durumda bölgede kalan Türkler zamanla Kürtleştiler. Örneğin büyük bir aşiret olan Döğerli Kürtleşti. Halbuki Döğerlilerin Halep yakınlarında yaşayan kısmı Arap Beni Kilap kabilesini Türkleştirmiştir. Ziya Gökalp ve başka Türkçüler pek çok Kürtleşmiş Türk aşireti saymışlardır.

Osmanlılar tarım ekonomisine ve oradan gelen gelire bağlı bir devlet olarak, göçebelerin mevsimlik göçlerine karışıyor ve yaptıkları zararlara karşılık cezalar veriyordu. Özellikle göçebelerin yağmalarını şiddet ile cezalandırıyordu. Halbuki biz uzun zamandan beri tarih sürecini takip eden kişiler olarak, yağmanın ne kadar önemli olduğunu biliyoruz. Bu her toplum için az çok böyle iken, Türkler için nerede ise genlerine işlemişti. Türkler, zamanında, yeterli yağma yapmadı diye hanlarını, şeflerini devirmiş bir toplumdur. Şimdi nasıl yağmayı bir anda kesebilirlerdi. Türkler Anadolu'ya yağma nedeni ile gelmemişler miydi?

Şimdi Türkmen, kendi ekonomik faaliyetlerini ve yaşam alanlarını kısıtlayan, kabile örfüne ve geleneklere önem vermeyen Osmanlı düzenini bir baskı düzeni olarak görüyordu. Kanun uygulayıcıları olan kadılar düşmanlarıydı. Şeriat düşmanlarıydı. Sünni İslam'ı temsil eden rejime karşı kendi örf ve adetlerine uygun Heteredoks inancın peşine takılıyorlardı. Bu inanç Alevilikti. Uzun zamandır başlarına kırmızı külah giydiklerinden, onlara Kızılbaş da deniyordu.

Şimdi Türkler İran yolunu tutmuş gidiyorlardı.

Mağripten çıkar görünü görünü
Kimse bilmez evliyanın sırrını
Koca Haydar Şah-ı Cihan torunu
Ali nesli güzel imam geliyor

Akın var Akın, İran'a Akın

Safevi devleti

[Hoca Saadeddin](#), mallarını, çocuklarını, varını yoğunu Şah yolunda feda eden Türklere “ Akılsız Türklər “ diyordu. Kemalpaşazade, Osmanlı ülkesinde reaya olanın Safevilerde Bey olduğunu yazıyordu. Ülkelerinin boşalmasına karşı hem Osmanlı ve hem de Dulkadiroğlu önlem almak istediler. Osmanlılar bu sırada nehir ve dağ geçitlerini tutup, Türkmen geçişini önlemeye çalıştılar.

II. Bayezid bir takım tedbirler alıyordu. Sınırları kapattı, pek çok Kızılbaş kabileyi Mora'ya yollayıp, orada iskan etti. Ancak bu tedbirler pek bir işe yaramadı. Türkler Beylerinin yanına gitmenin bir yolunu buluyorlardı.

Dini açıdan “ Mürşit ” olarak kabul ettikleri Şah İsmail'e destek vermek ve onun hükümranlılığı altında yaşamak isteyen Anadolu Alevileri akın akın İran'a göç ediyorlardı. Anadolu'nun Kızılbaş bölgeleri neredeyse boşalmıştı. Acırlu, Afşar, Arapgirli, Baharlu, Bayburtlu, Bozcalu, Çemişkezekli, Çepni, Hınıslı, İspirlü, Kaçar, Karmanlı, Sadlu, Şamlu, Tekelü, Turgutlu, Varsak, Zülkadir ve Ustacalu gibi oymaklar Anadolu'dan Tebriz'e göçen oymaklardan bazılarıydı.

Kemalpaşazade, Anadolu'dan Tebriz'e olan göçü şöyle anlatıyordu:

“ Türkler terk ittiler diyarların
Yok bahaya sattılar davarların.”

Uzun zamandır, bilindiği gibi, Osmanlı, Oğuzları gurup, gurup Rumeli'ye geçiriyordu. Ayrıca Oğuz guruplarını parçalayıp, küçük obalar haline getirip, birbirinden ayırıyordu. Ama bütün bunlara rağmen Oğuzlar (göçer Türkmenler, Yörükler) hala Toroslarda, Teke'den Maraş'a kadar hakim durumdaydılar. Bu göçerler zaten merkezi yönetime karşı zaman zaman baş kaldırıyorlardı. Vergi tahrir defterlerine geçirilmek, vergi vermek Türkmen'in bağımsız kişiliği ile hiç uyuşmuyordu. Onlar için merkezi yönetim baskı ve zulüm idaresiydi. Onlar Osmanlıyı böyle görüyorlardı. Aşiret Beylerinin bir kısmı da hala Osmanlı padişahı ile kendini denk görüyordu.

Şah İsmail, Harput ve Diyarbakır'ı Safevi devletine katmıştı. Diyarbakır eyaletini Ustacü Türk beylerinden Muhammed Han'a verdi. Şah İsmail de [Ak Koyunlu](#)ların yaptığını yapıyor, aşiretlerin başındaki Kürt beylerini uzaklaştırarak yerine Türk beyleri koyuyordu.

Şah İsmail

Bu sırada Şah İsmail Bağdat'a girdi (1508). Sonra da Horasan'a yöneldi. Özbek Şeybani Hanlığının kurucusu [Muhammed Şeybani](#) Han'ın yeşil sarık taktıklarından “ Yeşil Baş “ denen askerlerini Kızıl Başlar bozguna uğrattılar. Şah İsmail Horasan ve Herat'ı ele geçirdi (1511). Şah İsmail, eski Türk gelenekleri uyarınca, Şeybani'nin başını kendine şarap kadehi yaptı. 1511'de Özbekler bu yenilgi üzerine Maverünnehir'e çekilerek Safevilere karşı uzun

yıllar sürececek saldırılarını devam ettirmişlerdir. Merv’de yenilgiye uğrayan sadece Özbekler değildi, burada Sünnilik de önemli bir darbe almıştı.

Bu Safevi zaferinin bir de simgesel bir tarafı vardır. Uzun yıllar boyunca Orta Asya’dan gelen göçebeler ve özellikle Türkler İran’ı Batıya geçmek için bir sıçrama tahtası gibi kullanmışlardı. İlk kez İran Orta Asya’yı yeniyordu.

Artık Safevi devleti Fırat nehrinden orta Asya’da Ceyhun nehrine kadar uzanıyordu. Osmanlı Safevi sınırı da Sivas Suşehri’nden geçip, Fırat nehrini takip ediyordu. Fırat’tan itibaren de Memluklu sınırı başlıyordu. Divriği, Malatya Ayntap [Memluklar](#)da, Kemah, Harput, Urfa Safevilerdeydi.

Osmanlıların iç mücadelesi, Safevilerin iyice kuvvetlenmesi, Osmanlının İran’a doğru olan Türk akınını nispeten kesmesi, Osmanlı topraklarında Türk isyanlarını başlattı.

Bu sırada Kazakistan’daki [Kazaklar](#)ın başına Baranduk’un kardeşi Kasım geçti (1509 – 1518). Kazaklar Şaman kaldılar ve tek tanrılı dinleri ret ettiler. Göçebe ve geleneksel yaşamlarına bağlıydılar. Kazaklar kendi aralarında 3 topluluğa bölündüler. En kalabalık olanları “ Ulu Çüz “ doğudaydı. Daha sayıca az olanları “ Orta Çüz “ İrtiş kıyısında bulunuyordu. En küçük topluluk ise “ Küçi Çüz “ batıdaydı. Bir de Bukak topluluğu vardı.

Kazaklar

XVI. yüzyıl başları. Kapitalist Hukuk Gelişiyor

Avrupa, önceki yüzyılların birikimini kullanarak artık “ Kapitalizm’e ” geçiyordu. Feodalite çözülmüş, çöküyordu. Kapitalizm ilerledikçe ona paralel iki sınıfta geliyordu. Tabii aslan payını alan Burjuvazi idi ama İşçiler (Proletarya) da sayısal olarak çoğalıyordu.

Bu gelişme beraberinde yönetimin merkeziyetleşmesini de getirdi. Böylece Kapitalizm ve mutlakiyet

beraberce, karşılıklı etkileşerek ilerlemeye başladılar.

Bu asırda, bir asırdan fazladır Avrupa’da ilerlemekte olan Hümanizm ve Rönesans gelişmenin doruğuna çıkacaktır. Skolastik eleştirilecektir. Dinin feodaliteyle iç içe girmiş kısmı ile mücadele edilecektir. Bu papalığın da darbe yemesi olacaktır. İnsan ve gereksinimleri ilgi çekecek ve öne çıkmaya başlayacaktır.

Avrupa’da vassal (tabi olma) yükümlülükler, bitme noktasına gelmişti. Fief hukuku geçmişte kalmıştı. Fiefler satılabiliniyor, parçalanabiliniyor, devredilebiliniyordu. Yeni parasal ilişkiler sonucunda küçük köylü mülkiyeti de çözülüyordu. Topraksız köylü artık üretici değildi. Feodal sömürünün özelliği kaybolmuştu. Bunun yerini kiracılar almaya başlamıştı. Bununla beraber, sayıları çok az olsa da, hali vakti yerinde toprak sahipleri vardı.

Artmış olan nüfus, topraksız köylünün feodal toprakları terki, toprakların kiraya verilebilmesi ve bunun için talebin fazlalığı, feodal toprakların artık bir ticarethane gibi değerlendirilmesi sonucunu getirdi. Sonuçta toprak fiyatları arttı. Bu durum senyörleri topraklarının köylülere

boşaltılmasını ister duruma soktu. Bu aynı zamanda iş yaptırmak için karşılığında bir fiyat ödemeyi de gerektirir hale getirmişti.

Doğu Avrupa'da ve Elbe ötesi Almanya'da, İngiltere de olduğu gibi çiftlik kiracılığı gelişti. Ancak buralarda serf haline gelmiş köylü bulunursa kullanılıyordu. Bu gelişme Fransa'da böyle olmadı. Bunun sonucunda da Feodal Beyler iktisadi yaşamdan ağır ağır elendiler. Köylülerin ise toprakları kendilerini beslemeye yetmiyordu. Artık onlar ek bir kazanç olmadan yaşamlarını idame ettiremiyorlardı.

Avrupa ülkelerinde zanaat ve ticaret büyüdükçe, feodal denetim dışında kalmış olan zenginlik de büyüyordu. Bu faaliyetlerin ekonomideki payı toprak faaliyetlerinin ekonomideki payından önemli olmaya başlamıştı. Sermaye birikimi arttıkça da etkisi fazlalaşıyordu. Artık ekonomi ve politikayı yönlendiren sermayeydi. Soyluların politikadaki temeli ise toprak üzerindeki tekelleriydi.

Kapitalizm, feodalitenin içinden doğmuştu. Üretim araçlarını üreticinin elinden alarak, üretim ile üretim araçlarını birbirinden ayırıyordu. Ayrıca feodalitede çalışanlar ekonomi dışında kullanılıyorlardı. Kapitalizm ise çalışanı daima ekonomi içinde tutuyordu. Ama üreticinin sağladığı artı değeri de yine ekonomik zorlamalarla elinden alıyordu. Kapitalizmde kişiler bir taraftan kişisel bağımlılıklarından kurtuluyorlar ama diğer yandan üretim araçlarının sahibi olamamaları sebebi ile bağımsız bir yaşama kavuşamıyorlardı. Üretici için iki yol vardı, ya ücretli olup çalışır veya açlıktan ölürdü.

Çalışan, kapitalizmde, çalışıyor ama ürünü kapitalistten alıyordu. Halbuki feodalitede feodal ürünü üretenden rant olarak alırdı. Böyle olunca da bazı durumlarda köylü feodal beye ürün vermesine rağmen, ürün fazlasına sahip olabilirdi. Ortaya hali vakti yerinde köylüler çıkabiliyordu. Ama kapitalizmde bu imkansızdı. O emeğini satıyor, artı değerle hiç bir ilgisi olamıyordu. Üretim araçlarına sahip olmadığı için kendi için üretim de yapamazdı. Kapitalizmin üreticisi olan işçi, olsa olsa bir birey olarak kendini üretebilirdi.

Önceden üretilmesi ile tüketilmesi nerede ise bir olan üretim, kapitalizm ile ticaret sayesinde dağıtılabilen sosyal bir üretime dönüşmüştü. Bu büyük bir alt üst oluştu.

Hatırlanacağı gibi, Batı Avrupa'da teknik ilerlemiş ve sermaye birikmişti. Sermaye birikince, iş de kurulabilir olmuştu. Bir yandan da üretimi arttırabilecek teknik olanaklar ortaya çıkmıştı. Teknoloji üretimin artması için olayı başlatmıştı ama kendi başına yeterli değildi. Üretim artışını sağlayacak olan sosyal iş bölümü bu sırada gerçekleşmeye başladı. Üretim artmaya başlamış, üretim arttıkça sosyal iş bölümü daha da artmıştı.

Geçen asrın sonundan başlayarak Avrupa hızla okyanusları eline geçiriyor ve böylece bütün dünyayı da birbirine bağlamış oluyordu. Bu, diğer halkları Hristiyanlaştırma ve Avrupalılaştırma çalışmalarını da beraberinde getirecekti. Avrupalılar, Afrika kıtasına ise köle kaynağı olarak baktılar. Kara Afrika'nın, Beyaz Avrupa'dan çekmediği kalmayacaktı. Afrikalılar yaşadıklarına çoktan pişman olacaklardı. Zaten görüleceği gibi her yerde Avrupa demek felaket demektir. Bu felaket, Avrupa'dan farklı ama en az onun kadar değerli uygarlıklar da daha ufak çapta oldu. Buraların insanları, tarihi geçmişleri nedeniyle, Avrupalıların üstünlüğünü kompleks yapmayacak kadar kendilerine güvenliyidiler.

Ancak unutmayalım ki Avrupa’da kapitalizm geliştikçe, bireysellik de geliyordu. Daha Avrupa gittiği ve sömürmeye başladığı ülkelere kapitalizm’i yaymıyordu. Ama bireysellik Avrupalılar ile birlikte her gittikleri yere de gidiyordu.

Bir yandan da Hümanizm hızla ilerliyordu. Kendileri de seçkin birer hümanist olan bazı basımcılar, XVI. Yüzyılın başlarında, çok ateşli Hümanist eserler bastılar. Basel’de [Froben](#), Venedik’te [Alde Manuce](#), Paris’te [Henry Estienne](#) bunlardandı. İçlerinde en ünlüsü de Plantin’di.

Erasmus

XVI. Yüzyılda teknik Gelişme

XVI. yüzyılda doğa güçlerinin daha fazla kullanılmasına gidildi. En önce de su kullanıldı. Çok eski zamandan beri kullanılan sudolapları en önde gelen enerji kaynağı oldu. Zaten tahılı öğütüyorlardı, şimdi demirci körüklerinin işleme, madenlerin parçalanması, kumaş tokaçlama, tomruk kesme, kereste yapma gibi işlerde yoğun olarak kullanılmaya başlandılar.

Son 200 yıl içinde dokuma sanayi önemli gelişmeler geçirmişti. Önce iğ'in yerini çıkırık almıştı. Sonra hem eğip, hem saran pedallı otomatik çıkırık çıktı. Sonra düşey dokumacılığın yanı sıra yatay dokumacılık da çıktı. Su gücü ile birlikte de kumaşları işleyen ağır tokmaklar su ile hareket ettirilmeye başlandı.

Boya sanayi de 300 yıldır durmadan geliyordu. Doğudan kırmızı boyalar ve safran gelmeye başlamıştı. Artık yerel boyalar kullanılmıyordu. Boyama bir sanat haline gelmeye başladı. Ortaya çeşit çeşit boyacılar çıktılar. Renkler ve boyacılar beraber artıyorlardı.

Dokuma sanayi gelişince ortaya yeni dokumalar çıktı. İpekli ve pamuklu dokuma İtalya'da başladı.

Maden çıkartma da geliştii. Eskiden ufak bir derinliğe kadar inilerek, maden üretimi yapılıyordu. XV. Yüzyılda daha derinlere galeriler açılmaya başlandı. Pompa teknolojisi gelişip, madene hava basma ve madenden su çekme gelişmeden, derinlere inmek mümkün değildi.

Artık madenlerin kırılıp, ufaltılıp yıkanması baştan aşağı mekanikleşmişti. Tarım aletleri ve ateşli silahlar ile demir üretimi de artmıştı. Demir önceleri madenden doğrudan indirgeme yolu ile elde ediliyordu. Maden eriyince içinde cüruf da olan koyu bir demir elde ediliyordu. Bu çekişle dövülerek cüruftan temizleniyordu. Daha önce sözü edildiği gibi XIV. Yüzyılda,

Avusturya'da Styrie'de tuğla veya taştan örme yüksek fırınlar ortaya çıkmıştı. Fırının dibinde, üretim artışı olarak, cüruf ve demir, karışık bir eriyik olarak kalıyordu. Bu artışı işlemek çok zordu. Sonra su gücü ile işleyen körükler sayesinde fırının ısısı arttırıldı. Böylece elde edilen temiz maden miktarı arttırıldı.

Elde edilen demirin ikinci eritilişinde hem kalite artıyor ve hem de randıman artıyordu. Böylece ikinci defa eritilmenin de katkısı ile maden sanayinde dev bir rol oynayacak olan yüksek fırınlar Avrupa'da tamamen ortaya çıktılar.

Artık sıra su gücü ile çalışan torna, delgi delme, perdah çekme gibi makinelere gelmişti.

XVI. yüzyıla girildiğinde gemi yapım tekniği iyice ilerlemişti. Denizdeki üstünlük Akdeniz'den Okyanuslara geçiyordu. Bunun sonucu olarak Akdeniz için düşünülmüş olan kadirga ile okyanus için düşünülmüş olan kalyon, karavel vs gibi tekneler arasında da bir mücadele başladı. Bu mücadele askeri alanda gittikçe büyüyerek devam edecekti. XVI. Asrın sonuna doğru okyanus tekneleri kadirgalara üstünlüklerini tanıtacaklardı.

Avrupa, Doğudan gelen pahalı parşömenin yerine kağıt üretimine geçmişti. Ateşli silahlar iyice yaygınlaşmıştı. Hareketli maden harfler ile basımcılık yapılıyordu. Kollu baskı makinesi bulunmuştu.

XVI. yüzyıldan başlayarak, yeni bir bilimsel görüş de olgunlaşmaya başlamıştı. Bu gelişme zamanın devrimci sınıfı burjuvanın da çıkarınydı. Hele doğa bilimlerindeki gelişme, burjuvazinin feodalitenin dinsel görüşüne karşı yürütülmekte olan mücadelede, burjuva için güçlü bir silah oldu. Bilim, geçen asırdan gelen birikimi ile dinin gerici dogmatizmine baş kaldırdı.

Kopernik

Bilim - dogma savaşı, kapitalizmin ilk başladığı İtalya'da başladı. [Nicolaus de Kues](#), daha önce anlatıldığı gibi, dünyanın evrenin merkezi olması fikrine karşı çıkmıştı. Nicolaus de Kues'in çağrısı büyüktü. Gerçeği tanımak için gözlem ve deneyime başvurulmalıydı. [Leonardo da Vinci](#) de büyük bir deney kurduydı. Yığınla deney yaptı, kılı kırk yarıdı. Pek çok makine ve mekanizma tasarımları yapmıştı.

XVI. yüzyıldan başlayarak, astronomi Avrupa'da çok önem kazandı. Yeni keşfedilen toprakların yerini tespit etmek, gemilerin yönünü belirlemek için astronomi verileri şarttı. Sonuçta pusula ve usturlap yetkin bir hale geldi. Teleskop gelişti. Astronomi ilerledikçe de ortaya yeni bir dünya tablosu çıkıyordu. Bu görüş kör bir din dogması değildi. Bilime ve deneye dayanıyordu. Dünya hakkında ilk devrim [Nicolas Kopernik](#)'ten geldi. Onu [Giordano Bruno](#) izleyecekti.

Avrupa'da bilim adamlarının rahat bir çalışma ortamına sahip değillerdi. Çalıştıkları araçlar hassas değildi. Ölçülerde standart yoktu, matematik işlemler çok zorluklarla yapılabiliniyordu, zaman kavramı bile net değildi. Doğa dışı, günlük olaylara karışıyordu. Herkes hayaletlere, büyülere ve mucizelere inanıyordu. Mahkemeler her yıl yüzlerce büyücülük olayıyla ilgili kararlar veriyorlardı.

Büyücülere çok kötü nazarla bakılıyordu. Esrarlı hastalıklar, seller, dolu onlardan biliniyordu. Büyücüler herhangi bir hayvan, örümcek, canavar veya kurt olabilirlerdi.

Astrolojiye inanmayan yoktu. Vücudun her noktası göksel bir cisimle ilgiliydi. Mars karaciğeri etkiliyordu. Satürn akciğeri, Güneş mideyi etkilerdi. Yeni doğan çocuğun kaderini gökteki yıldızların durumu belirliyordu. Bu saçmalıklara bugün bile inananlar olduğunu düşünürsek, 500 yıl önce bu tip inanışların ne denli etkili olacağını anlarız.

Tekniğin yanı sıra Avrupa'da ticaret de gelişmişti. Artık ticaret Doğu ile araçlar vasıtasıyla yapılan bir ticaret değildi. Avrupa içinde, sosyal iş bölümünün bir sonucu olarak ticaret yapılıyordu. Bu ticaret sayesinde de bölgeler arasında sıkı iktisadi bağlar kuruluyordu. Ticaret onunla uğraşanları hızla zenginleştiren bir kaynak olmuştu. Üretim ve satış yerleri arasındaki fiyat farkı tüccarlara büyük çıkar sağlıyordu. Yeni keşfedilen topraklar ise, ticaret adı altında soyuluyorlardı. Bu gerçek bir haydutluktu.

Sermaye tabii sadece ticaretle birikmiyordu. Birikim kaynaklarından biri de tefecilikti. Feodaller ticarete başlayınca tefecilik de aldı başını gitti. Geliri giderini karşılayamayan feodaller faizle borç almaya başladılar. Bu tefecilikte risk vardı. Bazen bir senyör borcunu ödemediğim diyip, işin içinden çıkıyordu. Ama tefecilerin karı o kadar büyüktü ki bu risk hiçbir şeydi.

Tefeciler maden ocaklarını kir alıyor, ya da vergi gibi gelirleri topluyorlardı.

Tefecilik ve tüccarlık beraberce artık büyük para babalarını ortaya çıkarmıştı. Bunun yanı sıra da köylü ve çiftçiler üretim araçları mülkiyetinden koparak, kendileri para babalarının para karşılığı çalıştırdığı işçiler haline geliyorlardı. Böylece Batı Avrupa'da kapitalizm gittikçe ileri çıkmaya başladı. Buna karşılık Orta ve Doğu Avrupa'da feodal düzen ve servaj varlığını sürdürüyordu. Orta ve Doğu Avrupa'da toprak sahipleri, köylülerin sömürülmesindeki feodal yöntemleri yeni koşullara uydurma girişiminde bulundular.

İmalathaneler

Dokuma Tezgahı

Kapitalist üretim ilk defa imalathanelerde gelişti. Bunlar yapılacak işin bütün safhaları ile uğraşan feodalite döneminin zanaatçıları değildi. İş bölümü oluşmuştu ve çalışanların her biri yapılacak işin bir yönü ile uğraşıyordu. Artık söz konusu olan kitle halinde üretimdi.

İmalathanelerde çalışan herkesin bir mesleği vardı. Tacirler veya imalathane (iş) sahipleri çok miktarda hammadde satın alıp, işlensin diye zanaatçılara dağıtıyorlardı. Yarı mamul bir zanaatçıdan diğerine geçiyordu. Örneğin dokumacı ipliği alıp, kumaşı dokuyordu. Kumaş peş peşe tarazlayıcının, kırkıcının,

boyacının elinden geçiyordu.

Başlangıçta ortaya üç çeşit imalathane çıktı. Bunlardan biri merkezi imalathanelerdi. Diğerleri Dağınık imalathanelerdi. Bir de bunların karışımından oluşan Karma İmalathaneler vardı.

Merkezi imalathaneler saray, ordu ve donanmanın ihtiyaçlarına cevap verebilmek için ortaya çıkmıştı. Buralarda bir iş yerinde oldukça büyük sayıda işçi çalışıyordu.

Dağınık İmalathaneler ise evlerde bir kapitalist hesabına çalışan zanaatçıları da kapsıyordu. Bu imalathanelerde de iş bölümü vardı. Ancak parça başı iş yapan zanaatkarlar kendi evlerinde çalışıyorlardı. Bu zanaatçılar, hem kullandıkları hammaddenin mülkiyeti ve hem de kullandıkları makinelerin mülkiyeti kendilerine ait olmadığından hiçbir zaman bağımsız üreticiler olamadılar. Aslında bunlarda bir cins ücretli işçilerdi. Verdikleri parçaya karşılık para alıyorlardı. Böylece kırsal kesimin imalathaneleri olan Dağınık imalathaneler, feodal sistemin zanaatçılarını alıp, onları ücretliler seviyesine koyuyordu.

XVI. ve XVII yüzyıllarda Dağınık İmalathaneler, özellikle kumaş dokumacılığı, dericilik gibi geleneksel sanayi dallarında merkezileşmiş imalathanelerden daha yaygındılar. Ancak gelişmişlik açısından merkezi İmalathaneler en Kapitalist olanlarıydı.

Bu asırların imalathaneleri, ilerideki yüzyıllarda makineli üretime geçişin alt yapısını oluşturuyorlardı.

Kapitalizm Tarıma da giriyor

Pamuk Plantasyonu

Kapitalizm değişik Batı Avrupa ülkelerde değişik hızlarda tarıma giriyordu. Kentler kalabalıklaştıkça, gıda ihtiyacı da artıyordu. Feodal tarım düzeninin bu artan gıda ihtiyacına cevap vermesi imkansızdı. Tüccarlar ise pazarı görmüş, üretimi arttırmanın yollarını aramaya başlamışlardı. Bundan toprağı kiralama metodu, bir çözüm olarak ortaya çıktı. Servajın bütünüyle ortadan kalktığı ülkelerde, zenginliğini garantiye almak için toprak satın alan tüccarlar ve hali vakti yerinde olan zenginleşmiş çiftçiler toprakları kapitalist işletmelere dönüştürmeye başladılar.

Feodaller çoğu kez topraklarını, toprağı bağlı olanlar ve üretim araçları ile birlikte kiraya veriyorlardı. Feodaller için kiranın alınan para hem daha temiz bir paraydı ve hem de miktarını örfler değil pazar tayin ediyordu. Ama esas kar kiralayandaydı. Kiracılar mümkün olduğu kadar uzun vadeli sözleşmeler yapıyor ve ürünün fiyatının artışı karşısında inanılmaz karlar elde ediyorlardı. Feodal sistemde senyör ile çiftçi arasındaki ilişki şimdi senyör veya toprak sahibi, kiracı olan işletmeci ve ücretli tarım işçisi ilişkisine dönüşmüştü. Böylece tarımda da sanayidekine benzer bir gelişme oldu. İşveren üretici ile üretim araçlarının arasına girdi. İngiltere de ise soylular burjuvalaştığından, tarımdaki kapitalist yapılanmayı doğrudan onlar yapıyorlardı.

Feodal sistem yıkılıyor ve bundan emek bir meta haline geliyordu. Ama emek meta haline geldikçe de feodal ilişkileri tasfiye ediyordu. Artık Avrupa pazarlarında dolaşan meta miktarı iyice artmıştı. Bu gelişme hem meta ve hem de para dolaşım biçimleri üzerinde etkide bulundu. XVI. Yüzyılda, meta varacağı yere gönderilmeden, yerinde bakılarak toptan satın alınır oldu. Bu işlemler Borsalarda yapılıyordu.

Avrupa pazarlarındaki fiyatlar ile ilgili en yeni bilgiler borsalarda toplandı. Sonuç müthişti. Ticari mallar birkaç kişinin elinde toplanmıştı. Fiyatlar keyfi bir şekilde yükseltir olmuştu. Tabii bu gelişme kredi mekanizmasını a geliştirdi. Kredi uluslar arası bir nitelik kazandı. Borsalar da işlemler polişe ile yapılıyordu. Borsa değerlerin oluşturulduğu yerdi.

Anvers, Lyon gibi pek çok borsa açıldı. Bu borsalarda hem iş adamları ve hem de feodal beyler işlem yapıyorlardı. Spekülasyonlar sonucu biri aniden zenginleşirken, bir diğeri batıyordu.

Plantasyon

Burjuvazi ve Proletarya

Avrupa’da ortaya iki yeni sınıf çıkmıştı. Bunlar burjuvazi ve proletarya idi.

Kökü feodal sistemin burjuvalarına da dayansa, kapitalist sistemin burjuvaları anlayış olarak feodal sistemin burjuvaları değildi. Bu bir girişimciler sınıfıydı. Feodalizme zıt bir üretim biçimini taşıyorlardı.

Bu burjuvazi merkezi yönetimle uyuşmuştu. Kraldan kendini ulusal çapta korumasını istiyordu. Soylulara ve onlara ait tekellere karşıydı. Feodallerin siyasi tekeli de kısıkanıyordu.

Burjuvazi çıkarken onunla birlikte ücretli işçilerde ortaya çıkmıştı. Her sınıftan ve her meslekten kişiler proletarya oluyorlardı. Ancak esas kaynak topraksız köylüler ile varını yoğunu kaybetmiş zanaatkarlardı.

Proletaryanın durumu XVI. Yüzyılda geçen yüzyıla nazaran kötüleşti. XVI. Yüzyıl proletarya koşulları “ ücretli kölelik “ deyiimi ile ifade edilir. Bu işçilerin durumunu çok açık ortaya koymaktadır. İşçi koşulları felaketti. Ücretler çok düşüktü. Kaçan işçi, kaçan bir serften daha ağır cezalandırılırdı. Kırbaçlanırdı ve hatta asılırdı. Bu durumda olgunlaşmamış ve kendi değerine varamamış işçi hareketleri de oluyordu. Aniden sinirlenen ve kendini kaybeden işçi yangınlar çıkarıyor, baskı yapanları öldürüyordu. Ama bu baş kaldırmalar anında egemenlerce bastırılıyordu.

Kapitalist ilişki kısa sürede ortaya Mutlak Monarşileri çıkardı. Gittikçe zayıflayan soylular ile yükselen burjuvalar arasındaki geçici güçler dengesi krallık otoritesinin artmasına neden oldu. Kral bir hakem rolüne soyunmuştu. Ancak bu rol fazla sürmeyecekti. Burjuvazi, kendini feodallerin siyasi tekeline el atacak kadar güçlü gördüğünde, kral da tarafını belirledi. O feodallerin sınıfsal ve siyasi ayrıcalıklarından yanaydı. Kral hakem rolünü terk edince de krallığın çöküşü başlayacaktı.

Ancak bu bulunduğumuz çağlarda daha bu durum oluşmamıştı. Burjuvazi krallığın güçlenmesine, krallık da burjuvazinin gelişip, büyümesine yardım ediyordu. Bunlar stratejik ortaklıklar. Monarşinin maddi dayanaklarının başında burjuvazinin devlet kasalarına soktuğu para vardı. Krallık iktidarı “ulusal burjuvazinin” yanını tutarak yüksek gümrük vergileri ile onu korudu. Krallık hazinesi ile yeni imalathanelerin kurulmasını destekledi. İmalathaneleri parasal olarak destekledi. Yerli ustaların yeterli olmadığı durumlarda dışarıdan ustalar getirtirdi.

Krallık alt yapıya el attı. Yeni yollar ve kanallar yapıldı. Yolculuk emniyet altına alındı.

Krallıklar, dış politikalarını, burjuvalarının menfaatlerini destekleyecek yönde harekete geçirdiler. Yeni sömürgeler ele geçirildi. Savaş gemileri ticaret gemilerine eşlik etmeye başladı.

Artık ülkelerde burjuvalar lehine kanunlar yayınlanıyordu. Çıkan mevzuatlar proletaryayı iyice eziyordu. Burjuvazinin ihtiyacı olan işgücü nerede ise bedavaya getirilmeye çalışılıyordu. İşçiler kanunlarla “özel bir disiplin” altına alınmaya çalışılıyordu. Krallık ücretleri belirliyordu. Ücret alt ve üst sınırlarını saptıyordu.

Daha bu dönemde herkes, feodaller, burjuvalar ve krallar, proletaryanın protestolarından çekiniyordu. Proletarya örgütlenmeleri istenmiyor, en ufak bir şüphede soruşturuluyordu. İşçi olmak çok zordu ama işçi olmaktan başka da bir çare yoktu.

Burjuvazi ile Monarşi arasındaki bu geçici ittifak her ne kadar feodaliteye karşı ise de, esas ezdiği proletarya idi.

Hümanizm

Tiziano, Salome

Hümanizm, başka öğretilerin karması olarak gelişirken, Katolik kilisesi, tüm doğal eğilimlere günah diyor ve çile çekerek nefsi körletmeyi bir erdem olarak ortaya çıkarıyordu. Aslında kilisenin yaptığı insan kişiliğini sürekli alçaltmaktı. İşte bu sırada Hümanistler insanın yüceliğini ilan ediyorlardı. Aklın gücünü en ön plana alıyorlardı.

İnsanın yazgısını saptayan tanrı değildi. İnsan olasılıkları değerlendirerek, kendi yazgısını kendi çiziyordu. Buna bakarak Hümanistler dinsiz olarak görülmemelidirler. Hümanistler dindardı. Ama yaptıkları dini dünyaya indirmekti. Evrenin merkezine insanı koydular. Böylece bir anlamda insan Tanrının yerini aldı. Hümanistler gözlerini budaktan sakınmadan skolastiği eleştiriyor ve feodalizmin dinsel ideolojisine karşı mücadele ediyorlardı. Hümanistler eylemciydiler ve bu cesur eylemlerini bir erdem olarak görüyorlardı.

Hümanist oldukları için mi Grek ve Latin kültürü ile ilgilenmişlerdi. Yoksa ilgilendikleri için mi Hümanist olmuşlardı. Grek ve Latin kültürü bu dünyayı anlamamızı sağlayan, insanı öne çıkaran, insanüstü güçlere köle etmeyen bir kültürdü. Hümanistler Roma tarihine kendi ulusal geçmişleri olarak baktılar. Zaten Roma İmparatorluk kalıntılarının devam ettiği ve yıkıntılarının herkesin hayranlığını çektiği İtalya XIV. Yüzyılda öteki Avrupa ülkelerinden

ilerideydi. Kapitalist üretim biçimlerinin en ilerlemiş hali, İtalyan kentlerinde ortaya çıkmıştı. İtalya geliyor, geliştikçe para hırsı artıyor ve yeni bir dünya görüşü oluşuyordu. Bu dünya görüşü içinde kişiler yeteneklerini, çıkarlarını ve haklarını eskisinden farklı değerlendiriyorlardı.

Giorgione, uyuyan Venus

Kent yaşamı dinamik bir yaşamdı. Partiler ve guruplar arasında sert sınıfsal mücadeleler oluyordu. Bu dinamizm içinde kişiler sosyal ve ekonomik durumlarını yükseltebiliyorlardı. Kentlerinde önemli bir yere gelebiliyorlardı. Bu arada prenslerinin de sevgisini kazanıyorlardı. Herkesin dayanabileceği tek bir şey kalmıştı. O da yeteneğiydi. Bu nedenle Hümanizma ve bireycilik birlikteydiler.

Hümanist mücadelenin başlarında, hümanistler tüccarları ve zanaatçı çevreleri temsil ediyorlardı. Bu yeni düşünce, İtalya'da büyük bir yankı yaptı. Serbest meslek sahibi pek çok kişi ve hatta asillerin bazıları bu akıma katıldılar. Hümanistler feodal mantığı, dini dogmaları fırlatıp atarken, insan aklını hür bırakıyorlardı. Uzun zamandır akli köleleşmiş yaşayan halk, geniş halk kitleleri, şimdi zincirlerinden kurtulmuş bir aklın önderliğinde, yaratıcı gücü birbiri ardına ortaya sermeye başlamıştı. Halk kaynaklarından beslenen edebiyat ve sanat, alevlendi ve döneme damgasını vurdu.

İşte Rönesans'ın kültür ideolojisinin içinde bu hümanizma vardır. Hümanizm kısa sürede büyük bir birikim yapmıştı. Her kısa sürede oluşan büyük birikimler gibi o da patladı. Devrim olmuştu. Bu devrim kendinden önceki çağın kent kültürü ile ilgisiz yepyeni bir şeydi. Bu Rönesans'tı.

Çok eskinin mirasına sarılmış aydınlar, XIV ve XVI yüzyıllar arasında, dayandıkları eski kültürden farklı, yepyeni bir kültür yarattılar.

İtalya Rönesans'ı doruğuna XVI. Yüzyılda erişti. XVI yüzyılın ilk 30 yılı içinde resim, heykel ve mimarinin inanılmaz eserleri verildi. [Leonardo da Vinci](#), [Raffaello](#), [Michael Angelo](#), [Tiziano](#), [Giorgione](#), [Bramante](#), [Palladio](#) ve diğerleri sanatın devleriydiler.

Altoviti, Rafael

İsviçre

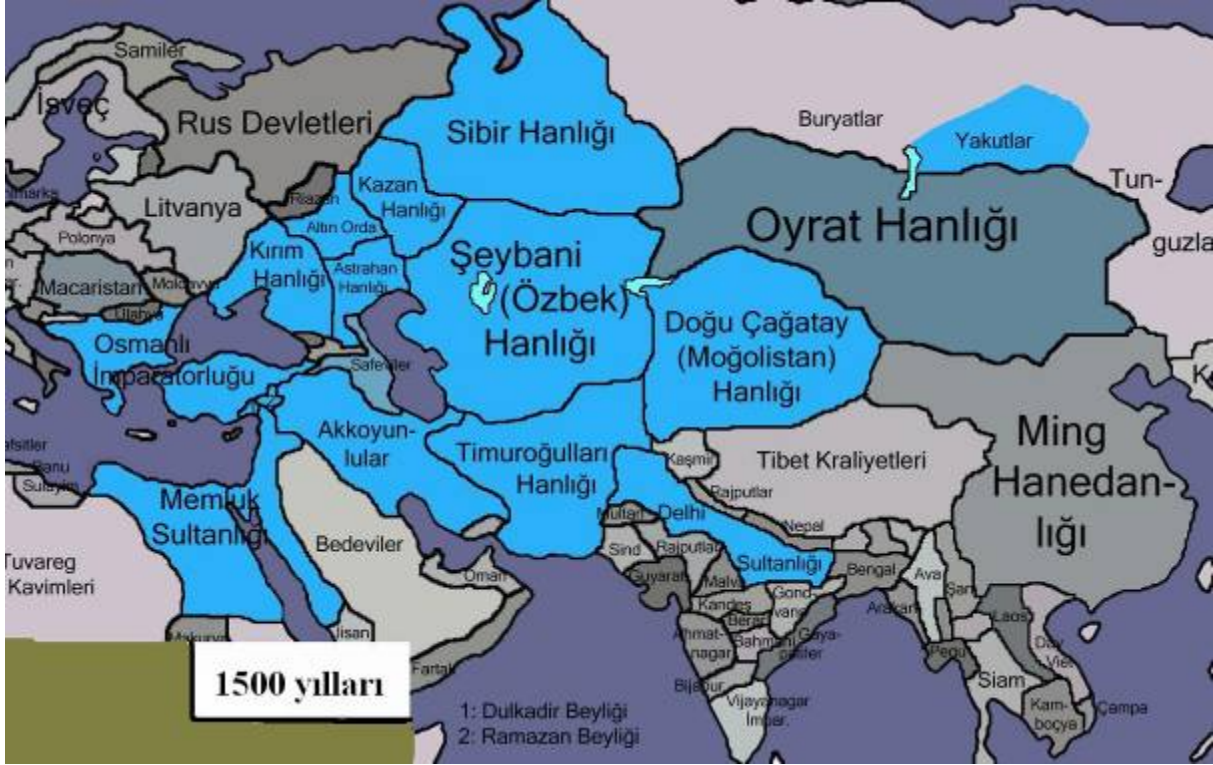
Sanetsch, İsviçre

İsviçre bir konfederasyondur. Federasyon üyesi olan kantonlar iki gruba ayrılıyordu. Birinci grupta Schwyz, Uri, Unterwald gibi tarım kantonları vardı. İkinci grupta Zürich, Bale, Berne gibi kentsel kantonlar vardı. Kırsal kantonlarda feodal ilişkiler devam ediyordu. Siyasi hakimiyet az sayıda toprak sahibinden oluşan bir oligarşinin elindeydi. Bütün varlığını kaybetmiş çok sayıda insan vardı. Kanton iktidarları, paralı askerler olarak onları kiralyor ve böylece üzerlerinden gelir temin ediyordu. Avrupa, İsviçreli piyadelere en iyi yayalar gözü ile bakıyordu. Böylece savaşlarda oluk gibi İsviçreli kanı akıyordu. İsviçre’de nesiller kaybolup, gidiyorlardı.

Kentsel kantonlar ticaret, zanaat ve kredi merkezleriydiler. Zürich, başlıca imalat merkezlerinden biri olmuştu. Kentsel kantonlarda da oligarşik yönetimler vardı. Zürich kantonunu zengin esnaf ve zenginleşmiş ustalar oligarşisi yönetiyordu. Kentsel kantonlarda el emeği a ığı vardı. Bu nedenle onlar paralı askerliğe karşı çıkıyorlardı.

 zet olarak denilebilir ki, gevfek bir konfederasyon olan İsviçre’de siyasi bir parçalanmışlık vardı. Halk arasında Papa ve Katolik uygulamalardan yakınmalar bulunuyordu.

Babür Han ve Özbekler, 1510, 1511

Bu sırada Pamir dağlarında tarih okuyup, Hindistan'ı inceleyen Babür Han kendine yeni bir hedef seçmişti. Hindistan'ı ele geçirip, orada büyük bir İmparatorluğu kurmak istiyordu. Bu idealle, Babür (Babür) Horasan İllerindeki Türklere haber gönderdi. Kısa bir süre içinde etrafında 20 bin asker toplandı.

Bu ordu ile Hindikuş Dağlarını aşarak Afganistan'ın merkezi olan Kabil şehrini zapt etti. Artık, Hindistan'ın kapısında karargahını kurmuş bulunuyordu. Daha önce çeşitli Türk boyları da bu yolu kullanarak Hindistan'ı istila etmişlerdi. Kabil'de kendisini şah olarak ilan etti. Bu sıralarda da en büyük düşmanı olan Şeybani de, öldürülmüştü. Şeybani'nin ölümü Babür'ü (Babür'ü) çok sevindirmişti ama bu Özbeklerin tükendiği anlamını taşımıyordu.

Ölen Şeybani'nin amcası İbrahim Kütçüncü (1510 – 1530) hatırı sayılır bir ordu ile Maverünnehir'deydi. Babür'e göre bu ordu 150 bin kişiydi. Şah İsmail ise 3 milyon kilometre kare büyüklüğünde bir imparatorluğun efendisi idi ve kendini yenilmez kabul ediyordu. Ancak yine de Şah İsmail, bu ordu karşısında fazla riske girmek istemedi. Bir yandan da Osmanlılar ülkenin diğer yanında onu tehdit ediyorlardı. Sonunda Maverünnehir tekrar Özbeklere kaldı, Şah İsmail Batı sınırlarına çekildi. Ama Şah İsmail geri gelecekti ve bunu herkes biliyordu. Gelince de ondan yana olanlar mükafatlandırılacaklar, ona karşı olanlar ise korkunç işkencelerle öleceklerdi.

Bu sırada Babür (Babür) tam bilmediğimiz bir nedenle Sünniliği bırakıp, Şiiliğe geçti. İnanc olarak Şiiliğe tam inanmadığı ve bu yola İsmail nedeni ile geçtiği kuvvetli bir olasılıktır. Ama artık o bir Sünni değildi.

1510 yılında Amerika kıtasında İspanyolların hakim olduğu yerlerde 46 bin yerli yaşıyordu. Yaşayan yerli sayısı hızla azalmaya başlamıştı.

1510 yılında Şah İsmail Özbeklerden Horasan'ı aldı. Buhara'ya doğru ilerlemeye başladı. Ancak Orta Asya'da tutunamayacaktı. Özbekler de bundan sonra sürekli Safeviler üzerine sürekli akınlar düzenlediler. Özbekler ile Safeviler arasındaki mücadele her iki tarafın karşılıklı olarak zaferleri ve yengileri ile tüm XVI yüzyıl boyunca sürecektir.

Bu sırada Portekizliler [Malabar](#) kıyılarındaki [Koşin](#) ile [Goa](#)'yı ele geçirdiler. Daha sonra Goa'yı Portekiz İmparatorluğunun merkezi yapacaklardır. Bu sırada, [Vasco de Gama](#)'nın birkaç seferi, arkasından [Albukerk](#)'in gezisi, Portekiz'e Hint okyanusunda egemenliğini kurma olanağını sağladı.

Goa, 1509

1510 yılında Kemal Reis ikinci defa olmak üzere Osmanlı Donanması ile İspanya'yı vurmaya gitti. Bu sırada Kemal Reisin yanında 20 yaşındaki yeğeni Piri (ileride Piri Reis) vardı.

Tahmini 1511 yıllarında Oruç Reisin 18 oturaklı teknesini Rodos Saint Jean şövalyeleri ele geçirdiler. Oruç ve mürettebat canını kurtarmıştı. Bunun üzerine Şehzade Korkut Oruç Reise 24 oturaklı bir gemi ve ilave bir gemi daha verdi. Şehzade “ İstikbal Doğu Akdeniz’de değil, Batı Akdeniz’dedir. Kemal Reisin izinden gidip, o sularda dolaşmak gerekir “ dedi. Oruç ve kardeşleri, bu nasihatı tutacaklardır.

Babür Han, 1511’de Kabil’den gelip Türkistan’ı ele geçirmiş ama Türkistan halkı tarafından soğuk karşılanmıştı. Koyu Sünni olan Buhara ve Semerkant halkı " dalalet mezhebi " nden olanlarla anlaştığı için Babür'den kopmuş ve uzaklaşmıştı. Mezhep sevgisi Timuroğulları'na bağlılıktan üstün gelmişti. Babür üçüncü defa bulunduğu Semerkant'a halkın nazarında iğrendikleri İranlıların destekçisi, habercisi ve öncüsüydü. Halk ona olan nefretini göstermekten kaçınıyordu.

Özbekler Şeybani Han'ın amcası Göçgüncü Han (İbrahim Kütçüncü) (1510- 1530) başkanlığında savaşa hazırlanmışlardı. İran komutanı Necm-i Sani ve Babür onları Gücdüvan

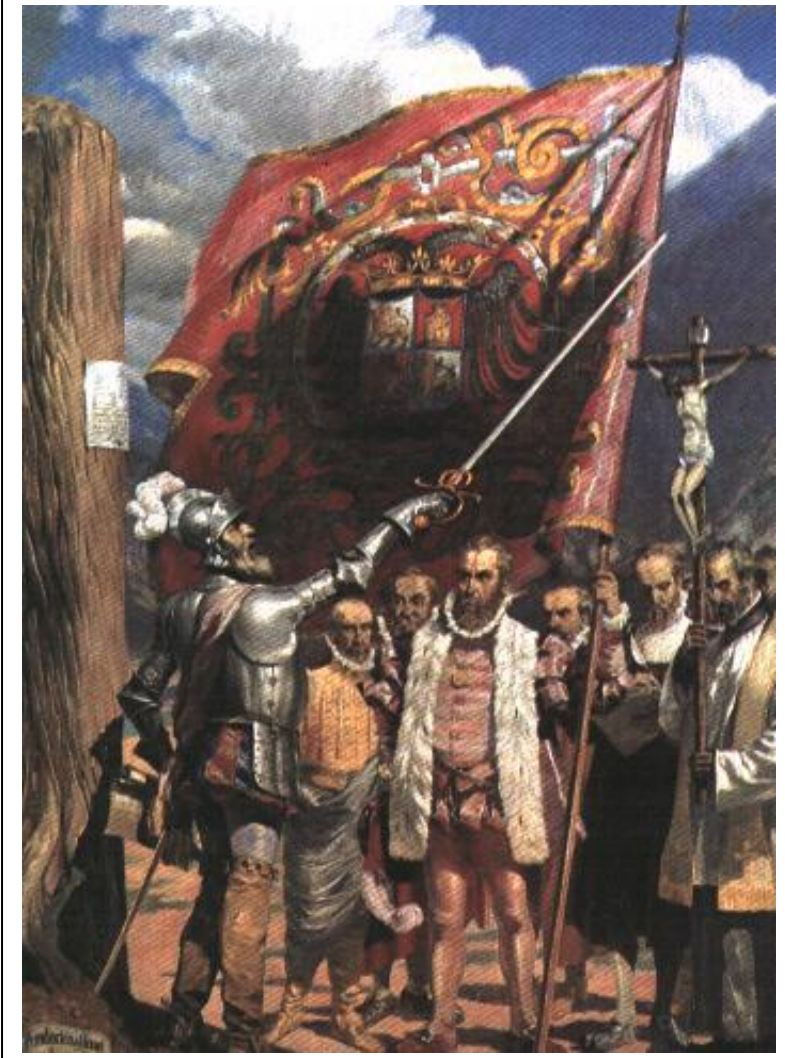
yakınlarında karşıladılarsa da bu defa Özbekler Timuroğullarını memleketlerinden attılar (1512).

Böylece Buhara, Semerkant ve bütün Maverâünnehir yine Özbekler eline geçmiş oldu. Ceyhun, bir zamanlar Sasani İran'ı ile Hun Devleti arasında olduğu gibi Özbek Hanlığı ile Safevi İran'ı arasında sınır olmuştu. Fakat bu mücadele sırasında İlbars Han Harezm'de bağımsızlığını ilan edip, [Buhara Hanlığı](#)'ndan ayrı [Hive Hanlığı](#)'nı kurdu. İlbars, Ebul Hayr soyundan geliyordu. Bu hanlık Bolşevik Rus devrimine kadar varlığını sürdürdü. Aslında hanlık Hive adını XVII. yüzyılda almıştır. Nehrin öte tarafında da Özbeklerin akrabaları vardı. Bugün hala Afganistan'da ki en önemli azınlıklardan biri Özbeklerdir.

Babür artık atalarının topraklarına hükmetme umutlarını yitirmişti. Önünde ise Hindistan duruyordu. Babür'ün Hindistan seferine başlayabilmesi için Şeybani'nin ölümü her şeye rağmen iyi olmuştu. Böylece Hindistan seferi hazırlıklarına başlamak için en önemli engel ortadan kalkmış oluyordu. Diğer yandan Hindistan'ın Pencap valisi bulunan Devlet Han, Hindistan'ın Delhi hükümdarı Sultan İbrahim ile bozuşmuş olduğundan, Babür Şah'ı, Hindistan Seferine teşvik ediyordu.

İspanya Hakimiyeti yaygınlaşıyor

Pizarro

İspanya hakimiyetini Meksika'ya, Orta Amerika'ya ve Brezilya dışında Güney Amerika'ya yayıyordu. İspanya top yekun saldırıya geçmişti ama fetihleri yapanlar birkaç bin kadar, bir avuç kişiydi. Amerika yerlileri saftılar. İspanyolların yapacakları kötülükleri düşünebilecek sosyal durumda değildiler. Onlar genelde Şaman dinindendiler veya onun az buçuk değişmiş inanışındaydılar. Yerleşmeleri

daha pek eski olmamıştı ve hala kabile bağları ile birbirlerine bağlıydılar. Kabilenin güvenli yapısı sosyal ortamlarını oluşturuyordu. Amerikan yerlileri insanların bir hiç uğruna yok edilebileceğini düşünmüyordu ve zaten düşünemezdi. Buna karşılık, saldıran İspanyolların altın için yapmayacakları yoktu. Bu canilerin gözü dönmüştü ve kendi hayatları dahil hiçbir şeye saygıları kalmamıştı.

İspanyolların sayısı, Amerikan yerlilerine göre çok azdı. Ama buna karşılık teknolojik olarak inanılmaz bir üstünlükleri vardı. Bu silah üstünlüğü, gelişmekte olan olayların tümünde belirleyici faktör oldu.

Şah İsmail “ Sahip Zaman Mehdi “

Anadolu'dan gelen Türkmenler, Safevi devletinin kuruluşunda harçları olduğundan kısa sürede devletin askeri ve idari gücünü ellerine geçirdiler. Türkmen Alevi ve Kızılbaş oymakları, kısa sürede, sahip oldukları geniş topraklar ve askeri güç nedeniyle, Safevi devletinin elit kesimini oluşturmuştu. Şefler (beyler), resmi konumları nedeniyle, vergi gelirlerini ve Anadolu'dan gelen yardımları kontrol ediyor ve ekonomik olarak durmadan güçleniyorlardı.

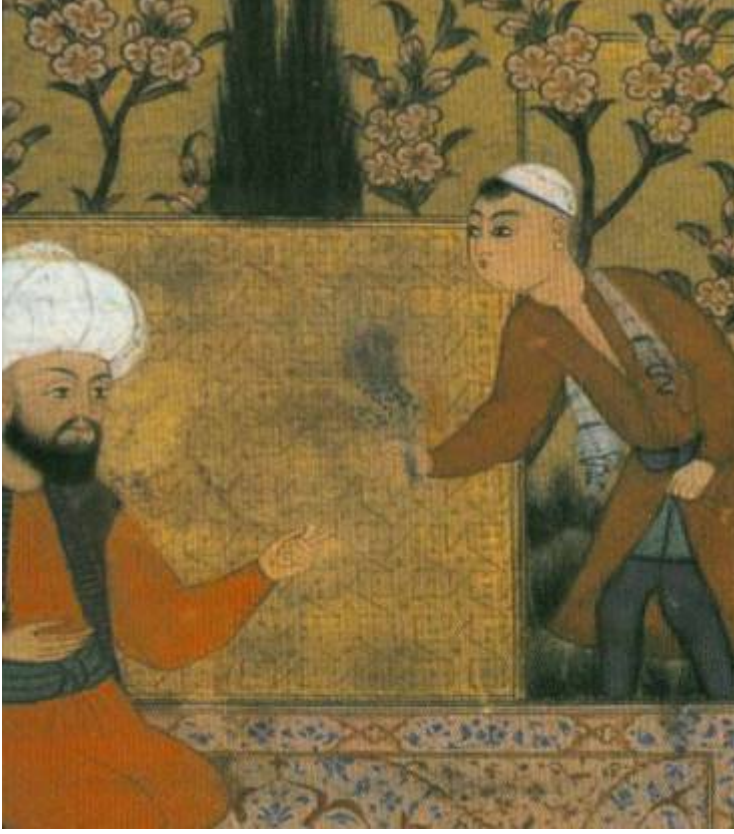
Ancak önemli bir güç haline gelmeleri yerel halktan tüccar, köylü, kabile ve dini grupların tepkisini çekiyordu. İran'ın iç bölgelerinde Türkmenlerle yerel kabileler arasında çatışmalar başladı. Estereban, Gilan, Mazandaran, Azerbaycan ve Afganistan'da yerel kabileler Alevi Türkmenlere karşı isyan başlattılar. Diğer yandan, yerel hanedanlıklar üzerinde merkezi bir otorite kuramayan şah, ordusunda hakim olan Kızılbaş Türkmenlerin güç odağı haline gelmesinden endişe duyuyordu.

Aleviler, “ Mürşit ” olarak gördükleri Şah İsmail’e büyük bir aşkla bağlıydılar. Şah İsmail, kendisine duyulan bu bağlılıkla on yıl içinde Safevi devletinin sınırlarını Diyarbakır’dan Semerkant’a, Erivan’dan Bağdat’a kadar uzanan geniş bir coğrafyaya ulaştırmıştı. Bu hızlı fetihlerin verdiği özgüvenle kendisini yedinci imam Musa Kazım’ın soyuna bağladı ve kendini beklenen “ Gizli İmam Mehdi ” olarak ilan etti. Şiilikte olduğu gibi Alevilikte de Mehdi kültü güçlü bir şekilde vardı. Bu tutum Şah İsmail’i ilahlaştırdı.

Anadolu’daki müritleri de dahil Kızılbaş Aleviler, İsmail’in On İki İmam’ın soyundan gelen “ Seyyid ” muhtemelen de “ Sahip Zaman Mehdi ” olduğuna inanmıştı. Bu inancı Pir Sultan Abdal’a ait olduğu iddia olunan şu şiirde görülmektedir:

Rehberim Ali’nin devri yürüye
Ali kim olduğun bilinmelidir
Alay alay gelen gaziler ile
İmamların öcü alınmalıdır
Yeryüzünü kızıl taşlar bürüye
Münafık olanın bağı eriye
Sahib-i Zaman’ın emri yürüye
Mehdi kim olduğun bilinmelidir
Pir Sultan’ın eydür ey Dede Dehmen
Kendine cevret de ondan gel heman
İstanbul şehrinde ol Sahip-Zaman
Tac ü devlet ile salınmalıdır

Şehzadeler Taht Peşinde, 1511

Anadolu kaynıyor ama bütün olup bitenlere rağmen II. Bayezid Şah İsmail'e karşı barışçı siyasetine devam ediyordu. Trabzon sancak beyi olan oğlu Selim ise, Şah İsmail'e karşı güdülen yumuşak politikaya şiddetle karşı çıkıyordu.

Sultan Bayezid'in yaşı ilerlemişti, sıhhi problemleri vardı. II. Bayezid'in şehzadeleri babalarının her an ölebileceği telaşına kapılmışlardı. Ya tahta geçmeliydiler veya başka bir kardeşleri tahta geçerse canlarını kurtarmalıydılar. Tahta geçmenin yolu da kapıkullarının desteğini almaktan geçiyordu. Bunun için İstanbul'a gelmek, hazineyi ve devlet defterlerini ele geçirip, bunlara dayanarak taraftar toplamak gerekiyordu. Bu nedenle şehzadeler daima İstanbul'a kolay ve çabuk ulaşabilecekleri çareleri arıyorlardı.

Tahtı Sultan Selim ele geçirene kadar, şehzadelerin birbiri olan taktik mücadelesi 1509 yılında başlamıştı ve 4 yıl sürdü.

Şehzade Selim'in oğlu Süleyman Bolu valisiydi. Şehzade Ahmet ise Amasya valisiydi. Bolu, Amasya İstanbul yolu üzerinde yolun kesilebileceği stratejik bir yerdi. Süleyman Bolu'dan Kefe'ye tayin edildi. Bu ise veraset yarışında şehzade Ahmet'in ileri çıktığını gösteriyordu. Ama Selim'de II. Bayezid'in mirasını istiyordu.

Selim Kefe'ye oğlunun yanına gitti. Oradan hiç duyulmamış bir iş yaparak, babasından Rumeli'nde bir sancak istedi. II. Bayezid reddetti. Selim babasına baş kaldırdı. Kayınpederi Kırım Hanı Mengü Giray'ın desteklediği bir ordu ile Edirne üzerine yürüdü. 1511 baharında yaşlı ve hasta babası Selim'i durdurmak için ordusu ile Edirne üzerine yürüdü. Daha savaş başlamadan Padişah oğlunun Rumeli'ndeki sancak isteğini kabul etti. Böylece savaşmadan Selim Silistre'ye, Bayezid İstanbul'a döndüler. Selim istediğini almıştı, ama bu ona yetmezdi.

Bu sıra da Amasya'dan Ahmet, Antalya'dan Korkut başkente doğru yola çıkmışlardı. Korkut'un Antalya'dan ayrılması ile birlikte Teke yarım adasında büyük bir başkaldırı başladı. Aslında Korkut taht konusunda en kararsız kardeşti. Korkut önce Manisa'da sancak beyliği yapmış ancak Saruhan has gelirinin yeterli olmadığından şikayet edince 1502 de daha bol gelirli olan Antalya'ya yollanmıştı. Kardeşi Ahmet'in en gözde şehzade olduğu intibaina kapılınca, tekrar Manisa'ya tayinini istedi. Ancak isteği ret edildi. Bunun üzerine taht üzerinde şansı kalmadığına inanarak 1508 yılında Mısır'a gitti. Ama orada da rahat edemedi. Tekrar Osmanlı ülkesine dönebilmek için babasından af diledi. Affedildi, 1511 yılında Antalya'da tekrar Teke sancak beyliğine döndü. Bir yandan saltanatta gözüm yok diyordu, bir taraftan da durmadan Amasya veya Aydın'a geçme izni istiyordu. Şehzade Selim ve Ahmet'in harekete geçmeleri üzerine, o da babasından izinsiz Manisa'ya gitmişti.

Bu sıralarda Yenidünyada önemli bir gelişme başlıyordu. 1510 yılında Amerika'ya ilk defa Afrikalı köleler yollanmaya başlandı. Bu milyonlarca karaderili için canlı bile sayılmamanın başlangıcıydı. Beyaz adam korku, işkence ve ölümü.

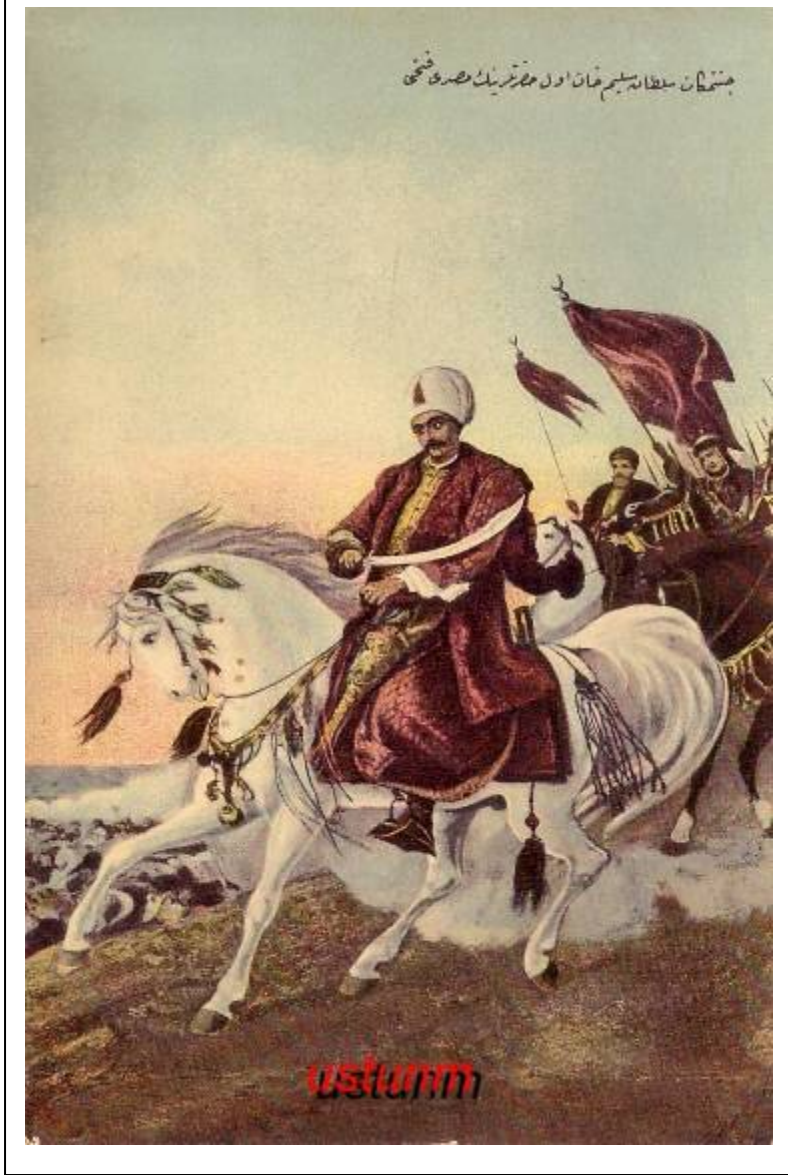
1511 yılında Portekizliler Seylan kıyılarına varmışlardı. Malaka alındı. Malaka'nın alınışı Portekizlilere Hindicini yolunu açmıştı. Bu sırada Portekizliler Hindistan'ın batı kıyılarında [Goa](#)'ya yerleştiler. Goa, Portekiz'in Asya'daki yerleşimlerinin merkezi olacaktı.

Portekizlilerin kaygısı Hindistan'ı fethetmek değildi. Amaçlarına ulaşmak için, kıyılarda iyi seçilmiş yerlerde üsler kurdular. Zaten Portekiz imparatorluğu bir liman ve adacıklar zinciri olacaktı. Hindistan prensleri Portekiz'in topları ve ateşli silahları karşısında güçsüzdü. Hint Prensleri karada kalıp, denizleri ve kıyıları Portekizlilere bıraktılar. Daha sonra Hindistan Türk Moğol karışımı göçebeler ile Avrupalılar arasında aynı esasta paylaşılacaktı.

Goa'da kullanılan Portekiz toplarından biri

Rumluk

Tarihin bu kesitini anlatmaya devam etmeden, zaten şimdiye kadar aslında iyice anlaşılmış olacağını tahmin ettiğimiz bir konuyu önemine binaen tekrar özetleyelim. Osmanlılar kendi ülkelerine Rum diyorlardı. İleride Suriye, Mısır, Irak ve diğer yerler ele geçtiğinde “ Rum “ adı, Osmanlının Yavuz Sultan Selim’den önceki topraklarını ifade etmeye başladı. İmparatorluğun Rum parçası ile diğerleri birlikte Osmanlı ülkesi olacaktı.

Eskiden Türkleşmişleri Türk kabul etsek bile Rum topraklarında Türk ve Türk olmayan Kapıkulları dirlik sahibiydiler. Türk ve Türk olmayan unsurlar devletin üst kademelerinde görev yapıyorlardı. Devletin gözünde halk içindeki Türkler ile Türk olmayan unsurlar arasında bir fark yoktu (Müslüman olmayanlar ek vergi verirdi). Kökeni ne olursa olsun herkes padişahın reayasıydı. Ama en önemli özellik olan dil Türkçeydi.

Osmanlı devleti Arapça ve Farsça dilleri bilinmeyen uç boylarında gelişmişti. Bu nedenle baştan itibaren Türkçe halkın ve yöneticilerin dili olarak kaldı. Yöneticiler Farsçaya, din adamları Arapçaya meylettiler. Devlet geliştikçe Farsça ve Arapça bilen kişilerin sayısı arttı. Osmanlı ülkesinde de Farsça veya Arapça şiirler yazılıp, okunmaya başladı. Gene de Osmanlı dili Türkçe olarak kaldı.

Ancak Arapça ve Farsçanın etkisi ile normal Türkçeden çok daha ağıdalı olan bir saray veya edebiyat dili gelişti. Buradan Divan Edebiyatı oluştu. Ancak bu sırada normal Türkçe ile söylenen türküler, koşmalar, destanlar halk edebiyatı olarak devam ediyordu. Tasavvuf edebiyatı denen tür tam bir tür değildir. Hem divan ve hem de halk edebiyatı içinde vardır. Genel olarak Divan edebiyatı tasavvufu Mevlevi, halk edebiyatı tasavvufu Bektaşî'dir.

Osmanlı devletinin dili Türkçe olduğundan bir Türk devleti sayılması normaldir. Ayrıca Osmanlı Sultan ailesi içinde, Türk gelenek ve görenekleri kaybolmamıştır, pek çoğu devam etmiştir. Ancak Orta Asya Türk geleneklerinin sürdürülmesine, yöneticiler ile ordunun büyük kısmının Türk asıllı olmasına bakılırsa, Akkoyunlular, Safeviler, Özbek Hanlığı Osmanlılardan çok daha fazla Türk'tür.

Bilindiği gibi bir yandan da devlet ve kentler Sünnileşirken veya Sünni olmuşken, Türkler Aleviydi. Ancak kentlerde Ahilerin etkinliği bilinmektedir. Ahiler Sünni miydi?

Bu yüzyılın başındaki Fütuvvet yazıları Şii eğilim gösteriyordu. Bu nedenle Osmanlı din adamları örgütü protesto ediyorlardı. Osmanlılar gittikçe hem loncaları ve hem de kent yönetimlerini sıkı kontrolleri altına almaya başlamışlardı. Bununla birlikte Loncalarda Ahi geleneğinin yaşamasına müsaade ettiler. Özellikle debbağlar, saraçlar ve kunduracılar gibi deri işleri ile uğraşan zanaat sahipleri Ahi Evran'a bağlı kaldılar. Kırşehir'deki tekkenin başında Ahi Baba bulunuyordu. Debbağlar Ahilik geleneği sayesinde öteki loncalar üzerinde etkinlik sağladılar. Ahi Babanın örgüt liderliği Anadolu, Rumeli ve Kırım'da tanındı. Padişahlar gelecekte Ahi Babaların mevkilerini fermanlarla onaylayacaklardı.

Osmanlı devleti nüfus yapısı

Osmanlı Halkı, Müslüman, Hristiyan ve Kürt (soldan sağa).
Osmanlı Halkı, Müslüman, Hristiyan ve Kürt

1500 yıllarında Osmanlı İmparatorluğunun nüfusu 7.825.000 kişi çivarındaydı. Rumeli’nde 1.111.799 hane vardı. Bunun 862.707’si Müslüman olmayan (tahmini 3.882.180 kişi dolaylarında) ve 244.958’i Müslüman haneydi (yaklaşık 1.469.750 kişi). Batı Anadolu’da ise (Osmanlının Anadolu toprakları) 420.000 hane vardı. Bunun 388.397 hanesi Müslüman’dı (yaklaşık 2.330.382 kişi), 31.725 hanesi Müslüman olmayanlardı (yaklaşık 142.765 kişi dolaylarında).

Bu her İmparatorluk gibi çok uluslu bir devlettir. Uyrukları çeşitli dinlerdendi. Ancak hükümdarı, yöneticilerinin büyük çoğunluğu ve temel kanunu zorunlu olarak Müslüman olan bir devlettir.

Büyük kentlerdeki nüfus dağılımına gelince, İstanbul nüfusunun % 58,3'ü Müslüman, % 31,61'i Hristiyan, % 10,08'i Yahudi'ydi. Edirne'de ise XVI. Yüzyıl sayımlarına göre 3.338 Müslüman, 522 Hristiyan, 201 Yahudi hane bulunuyordu.

Rumeli'nde genelde Hristiyanlar çoğunlukta olmakla beraber, kent nüfusu büyük oranda Müslümanlardan oluşmaktaydı. Edirne'nin % 88'i, Selanik'in ise Yahudi yerleşmesi öncesi % 75'i Müslüman'dı. Niğbolu'da Müslim ve gayri Müslim nüfus birbirine eşitti. Kentlerde Müslümanların çoğunlukta olması bilinçli bir politikanın uygulanması sonucuydu.

Bu tarihlerde Doğu Makedonya'da pek çok Türk kökenli isme rastlanmaktadır. Bunların Bizans döneminde Balkanlara yerleştirilmiş Kumanların ardılları olmaları gerekir. Bunlar Hristiyan'dır. Daha önceleri gördüğümüz gibi Balkanlara ve Anadolu'ya çok sayıda Türk kökenli aile veya boy Doğu Roma İmparatorluğu'na yerleştirilmişti. Bunlar Hristiyan olmuşlardı. Bu tarihlere geldiğimizde bu Türklerin izini sürmek mümkün görülmemektedir.

Balkanlarda ve İstanbul, Edirne, Vize, Gelibolu, Yanbolu, Niğbolu sancakları ile Sofya'da çok miktarda Çingene nüfus'ta bulunuyordu. Bu halk kendi adetleri içinde kabile şefleri yönetiminde aşiretler halinde yaşıyorlardı. İçlerinde Müslüman olanlar ve Hristiyan olanlar vardı. Böylece İstanbul'da Hristiyan nüfus dendiğinde sadece Rumlar anlaşılmamalıdır. Rumlar, Ermeniler, Balkanlardan gelenler, bir miktar Çingene ve az da olsa bir İtalyan Nüfus anlaşılmalıdır.

Batı Anadolu'da Hristiyan nüfus iyice azalmıştı. 1488 – 89 sayımlarına göre Aydın'da 576 hane, Germiyan'da 199 hane, Menteşe'de 219 hane Hristiyan vardı. Diğer Ege, Marmara ve Akdeniz illerinde Hristiyan nüfus daha da çok azalmıştı. İç Anadolu'da da fazla değildi, örneğin Ankara'da 824 hane vardı. Sinop'ta da Hristiyan nüfus azdı. Buna karşılık Kastamonu ilinde 2.322 Hristiyan hane bulunuyordu. Tabii eskiden Trabzon İmparatorluğunun hakim olduğu bölgelerde Hristiyan nüfus çoğunlukta idi. Trabzon ile Rize'de toplam 27.131 hane bulunuyordu. Trabzon kentinde 186 Ermeni, 957 Rum, 49 Venedikli ve Cenevizli, 258 Müslüman hane vardı. Bu esnada Lazların ve Gürcülerin kırsal alanda oldukları sanılmaktadır.

Fatih Sultan Mehmet zamanında yapılan sayımlarda Rum ve Ermeni mahallelerinde Türk kökenli isimlere rastlanmaktadır. Bize göre sayımlarda Rum dendiğinde, Türk ve Rum karışmış bir Ortodoks halk kastedilmektedir. Ermeni deyince de Gregoryen mezhebinden karışmış bir Ermeni-Türk halk kastedilmektedir. Ayrıca Anadolu'da göçebe olarak ve hatta yerleşik olarak Hristiyan Türk halklar da yaşamaktaydılar. Bunları adlarının Türkçe olmasından anlayabiliyoruz. Bizans kaynaklarında bu konuda ve özellikle Alaşehir (Filadelfiya) Hristiyan Türklere ait bilgiler vardır. Karaman Hristiyanları da böyledir.

XV. Yüzyılın sonlarında Doğu Anadolu daha Osmanlı egemenliğine geçmiş değildi. XVI. Yüzyılın başlarında Mardin ilinde 5.782 Müslüman, 2.427 Hristiyan (çoğu Ermeni) ve 92 Yahudi hane vardı. Bayburt ilinde 977 Müslüman, 3.775 Hristiyan hane bulunuyordu. Bayburt, Mardin bu dönemde Ermenilerin çok olduğu illerdir.

Bu dönemde Anadolu'da Slav, Arnavut, Eflaklı, Saksonyalı ve Macar kökenli insanlara da rastlanmaktadır. Osmanlı Türklere güvenmiyordu. Önce Türk beylikleri, sonra Kızılbaşlar derken Osmanlılar Anadolu'ya yeni Müslüman olmuş halklara tımar vererek yerleştirdiler. Böylece Müslüman olmuş Slavlar, Arnavutlar, Eflaklılar, Saksonyalılar ve Macarlar Anadolu'ya yerleşip, sayımda Müslüman haneleri içine girdiler.

Osmanlıların Müslüman olmayanları İslamlaştırma gibi bir politikaları olmamıştır. Bununla birlikte Bosnalılar dillerini korumuşlar ama Müslümanlaşmışlardır. Bir kısım Arnavutlar da böyle olmuşlardır. Daha sonra Megleno-Romenler de dillerini koruyarak Müslümanlaşacaklardır. Çok daha sonraları Lazlar da Müslümanlığı kabul edeceklerdir. Bütün bunlar bir devlet politikası dışında, tarikatların misyoner çalışmalarının bir sonucu olarak görülmelidir. Müslümanların yeterli sayıda olduğu yerlerde tabii ki dini bir baskıdan söz edilmelidir. Müslümanlar iktidardaki din olarak, vergi ayrıcalıkları hesaba katıldığında, giyim kuşam farkları da psikolojik etken olarak işe karışınca tabii ki diğer dinlere baskı yapmıştır.

İleride göreceğimiz gibi XVII. yüzyılda küçük bir Yahudi gurup İslamlaştı. Bunlar imparatorluk halkını sarstılar ve çalkaladılar. Osmanlı topraklarında günümüzde bile tartışılan derin izler bıraktılar.

Osmanlı yönetimi zorla ve kitlesel olarak İslamlaştırma veya Türkleştirme yapmamıştır. Devşirme ve Kapı Kulu müessesesi için küçük yaşta alınıp Müslümanlaştırılan Hristiyan çocuklarının sayısını toplam Hristiyan çocuk sayısına oranla devede kulaktır. Ayrıca bu topluluk seçkin bir topluluktur. Bu çocukların bir kısmı devletin en yüksek mercilerine geliyorlardı. Onlar sadece kendilerine değil, ailelerine ve hatta kent veya kasabalarına da büyük yararlar sağlıyorlardı. Bu nedenle bu zorla toplama, zaman zaman bir zor kullanma olmaktan çıkıyor, aileler çocuklarını yalvar yakar veriyorlardı.

Her şeye rağmen bir sorunun cevabı açıkta kalıyordu. İslam, Hristiyanların köle haline getirilmelerine hiçbir zaman müsaade etmiyordu. Osmanlılar da İslam dinine olan bağlılıkları ile övünüyorlardı. Peki, o halde nasıl olup da bu Hristiyan devşirme usulünü kabul etmişlerdi. Sorunun cevabı hala yoktur.

Müslümanlığa uysun veya uymasın kurulmuş olan bir kul (köle) sistemi değildi. Ama bu sistem Saraya olağandışı güç veriyor, mutlakîyetin en büyük destekçisi oluyordu. Osmanlılar da böylece devlet görevinde bir ulema ve bir de kullar (devlet köleleri) oluyordu. Bu kölelerin boyunları kıldan inceydi. Yaşayıp, yaşamayacakları Padişahın iki dudağı arasındaydı. Kulların öldürülmesi için mahkeme kararı gerekmiyordu. Padişahlar bazen bu konuda fetva da alırlardı. Ancak fetva almaları şart değildi.

Kullar siyaseten öldürülmeyi yani “ Katl “ kararını olağan bir durum olarak karşılarlardı. Bazı ve çok az olan istisnalar hariç, katle karşı direnilmez veya ondan kaçılmazdı. Kul için kellesini kaybetmek beklenen ve bir gün olması nerede ise kaçınılmaz olan bir durumdu. Emri genellikle divan huzurunda alan kul, Katl haberini getirene “ padişahın emri yerine getirilecektir. Bana sadece, dua etmek ve namaz kılmak için zaman tanı “ derdi.

Reşat Ekrem Koçu, Kulun Padişah karşısındaki durumunu şöyle yansıtır.

“ Padişahın sonsuz salâhiyetli vekili sıfatıyla dilediği bir emri, işareti ile yok ediveren Sadrazam Paşa, göz kamaştırıcı bir haşmet ifade eden maiyetiyle Babı Hümayundan at ile girip Orta Kapu önünde atından inerek, ayağını orta Kapu eşiğinden içeri attı mı, o anda adeta bir hiç oluverirdi. Saray protokolü icabı fevkalade hürmetkarane karşılanır, kubbealtına şanına layık bir izzetle götürülür, orada toplanan Divanı Hümayunda riyaset makamına oturur, Divanın sair azasıyla beraber Padişah adına koca bir İmparatorluğunun mukadderatına müteallik emirler verirdi. Fakat kendini her an Hükümdarın pençesinde hissederdi. Padişah “

Kaldırın şunu! “ dedi mi, o sonsuz salâhiyetli makamından kaldırılır, koynundan sadâret alameti, tılsımı olan ve al atlastan bir kese içinde bulunan “ mührü hümayun “ alınır ve cellat kemendi boynuna geçiriverirdi. Kimse “ niçin “ diye sormazdı. İnsanı ne doğruluk, ne sadakat, ne iffet, ne namus, ne hizmet, ne cellat, ne vakar ve asalet, hiçbir kıymet ve fazilet kurtaramazdı. “

Kul ayağını Orta Kapı’dan dışarı attı mı, geniş bir nefes alıp, yeniden doğmuş gibi olurdu. Uzayan ömrü için etrafa sadaka dağıtırdı.

Kul olmak aynı zamanda malının ve mülkünün de devlete ait olması demekti. İster katledilsin, ister eceli ile ölsün kulun malı ve mülkü devlete kalırdı. Bu aynı zaman da servet birikimini engeller, ileride mali gücü açısından Saraya bir rakip çıkmasının önü kapatılırdı. Zaten bir devlet görevlisi yüksek bir servete nasıl kavuşurdu? Bu ya devletin parasıydı veya servet sahibi yetkilerini kişisel yararı için kullanmış demekti. Yani sonuçta devlete kalan para zaten kökü itibarı ile devletin parasıydı.

Osmanlı da devlet memurunda biriken servet, miras yoluyla ahfadına geçemezdi, yani büyük bir sermaye toplanamazdı. Servet sadece büyük ulema ailelerinde, büyük tüccarlarda ve sarraflarda birikebilen bir güçtü. Böyle ender biriken servette saltanat için bir tehlike oluşturmuyordu.

Osmanlının Hristiyan kitleleri Müslüman yapmasından bir çıkarı yoktu. İslâm’a geçiş, baş vergisi ile ispençe vergisinin kesilmesi demekti. XV. Yüzyılda bu iki verginin toplamı 2 altın paraya (7,14 gr altın) baliğ oluyordu. Hazine, bir Hristiyan Müslüman olursa, Hristiyan iken aldığı verginin bir kısmını, bazı hallerde, geri alabiliyordu. Ama bunun için toprakta çalışılmış olması gerekiyordu ki bu da çok genel bir durum değildi. Müslüman olan Hristiyan, köylü bile olsa, devlet kişi başına 1 altın para kaybediyordu ki bu da hiç azımsanacak bir rakam değildi.

1500 yılında İmparatorlukta 894.432 hane Hristiyan vardı. Bu da yılda yaklaşık 2.800 Kg altın ediyordu. Kim bundan vazgeçmek isterdi? Bu nedenle Osmanlı Hristiyanlıktan Müslümanlığa geçen tabasından ispenç vergisini almaya pek çok kez devam etti.

Osmanlı Hristiyan halkı Müslüman olmasa bile Türklerden çok fazla etkilenmiştir. Bunun izleri bugün bile görülmektedir. Balkan kentlerinde Osmanlı görünüşü vardır. Türk adetleri evlere girmiştir. Yer yatakları vardır ve dolaplarda korunur. Pencereler, dışarıyı seyretmek içindir, perde de içerisi görünmesin diyerdir. Kap kacaklar bir dolaba konur. Yemekler sofrada hep beraber yenir. Yataklara çarşaf serilir. Türkçe sözler dillerde dolaşır. Ev düzeni, giyim, mobilya, yemek, içmek, sosyal yaşam Osmanlı tarzıdır. Alışveriş bakkaldan yapılır. Sebze ve meyvenin satın alındığı zerzevatçı vardır. Tatlılar Türk tatlısıdır. Yemeklerin de pek çoğu Türk yemeğidir.

Tarih boyunca Balkanlar vahşi ve zor bir coğrafyaydı. Dolayısı ile halkı da zor bir halktı. Balkanlarda nüfus, Osmanlılardan önce kırsal kesimde yaşıyordu ve kentler birer kasaba niteliğindeydi. Acaba Osmanlılar vahşi Balkanlara kent uygarlığını götürmüşlerdir desek, çok mu aykırı bir şey söylemiş oluruz?

Osmanlı Yahudisi

Osmanlı Yahudileri

Osmanlılar geldikleri yerlerde oralara kendilerinden önce yerleşmiş bir Yahudi halk bulmuşlardı. Bunlar Roma İmparatorluğundan, Doğu Roma imparatorluğundan kalan Yahudilerdi. Saruhan'da, Kırım'da, Gelibolu'nda, Korinthos'da, Selanik'te, İstanbul'da hemen her büyük kentte vardılar. Bunlar kuvvetli bir olasılık ile Yahudiler Hristiyan olurken, din değiştirmeye direnmiş ve Yahudi kalmış halkın ahfadıydı.

Sonra 31 Mart 1492 yılında Katolik krallar Yahudileri ülkelerinden kovma kararı aldılar. Özellikle İspanya'dan, Güney İtalya'dan, Germen ülkelerinden ve Provans'tan yola çıkan çok sayıda Yahudi Osmanlı ülkesine geldi. Bundan sonra bütün önemli kent merkezlerinde Yahudi toplulukları oluştu. Ancak en yoğun oldukları yer halkının % 60'ı Yahudi olan Selanik'ti. Gelen Yahudiler kentlere yerleşirken geldikleri yer dikkate alındı ve birbirlerine yakın yerlerden gelenler, birbirlerine yakın yerlere yerleştirilmeye çalışıldı. Bunu Yahudi cemaatinin kendisi de yaptı, devlet de buna özen gösterdi. Edirne'ye de çok sayıda Yahudi yerleşmişti. Valona da halkının % 35,84 Yahudi olarak, önemli bir Yahudi merkezi oluyordu.

Zaten Avrupa'da Yahudi kovulması başlayınca bütün Osmanlı kentleri Yahudilere kapılarını açmışlardı. İskan miktarını ise kentin ekonomisi belirliyordu. Osmanlıların Yahudileri kabulünü onların insanlık hislerinin büyüklüğüne bağlamak doğru değildir. Osmanlılar

Yahudileri ekonomik mülahazalar ile istemişlerdir. Yahudi halkı ticari açıdan Rumlara ve İtalyanlara derhal rakip olmuşlardı.

Osmanlıların devlet mallarını kiraladığını az sonra göreceğiz. Bu kiralama başlangıçta Rumların ve Ermenilerin elindeydi. Ancak Yahudi sığınmacıların gelmesi ile bu konuda Yahudiler de önemli bir rol oynamaya başladılar.

Yahudiler dalga dalga Kuzey Afrika üzerinden İtalya'ya, oralarda da tutunamayarak Osmanlı İmparatorluğu'na akıyorlardı. Mesela XV. asrın sonunda İstanbul'da birdenbire 53 adet Kahal, yani cemaat çıktı (Her sinagog ve etrafındaki mahalli halkına kahal tabir edilir). Yahudiler XVI. asır boyunca Avrupa'nın iktisadi ve mali sanatlarını, matbaayı, hekimliği Türkiye'ye getirmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Hristiyanlardan sonra en kalabalık gurubu Yahudilerdi. Çok eskiden beri imparatorlukta oturan yani bugünkü Güneydoğu Anadolu'daki şehirlerde oturan ve Aramca konuşanlar vardı. Mezopotamya bölgesinde, Irak'taki şehirlerde oturan ve Aramca konuşanlar bulunuyordu. Ve nihayet Yahudilerin anayurdu olan Filistin'de oturan Yahudiler vardı. Bunların içinde Semitik, yani Yahudi asıllı oldukları (İsrailoğulları) halde [Karay](#) Mezhebi'ni seçenler de görülüyordu.

Daha önce görüldüğü gibi, Karadeniz'in kuzeyinde Türk asıllı olduğu halde Tevrat, Talmut, yani bildiğimiz Ortodoks Yahudiliği seçen gruplar vardı. Bunların hepsi Osmanlı İmparatorluğunda Hristiyan dünyaya karşı bir denge olarak bulunuyor ve öyle düşünülüyorlardı.

Osmanlı Yahudileri, Yunan halk kılığı giymiş olarak

15. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar

- . Adontz N., *Histoire de l'Arménie*, Paris 1946
- . Alting Curt, *Moğol Kanunları*, Ankara Üniversitesi
- . Armstrong Karen, *Tanrı'nın Tarihi*, Ayranç
- . Avcıoğlu Doğan, *Türklerin Tarihi*, Tekin yayınevi
- . Anadolu Uygarlıkları Cilt 1, 2, 3 Görsel yayınlar
- . Barthold V.V., *Orta-Asya Türk tarihi hakkında dersler*, Türk Tarih Kurumu
- . Berktaş. Halil, Ümit Hassan, Ayla Ödekan, *Türkiye Tarihi 1, Osmanlı Devletine Kadar Türkler*, Cem yayınları, 1995
- . Benz, Ernst. *The Eastern Orthodox Church*. Aldine Transaction 1963
- . Bowker J., *The Religious Imagination and the Sense of the God*, Oxford, 1978
- . Bowker J., *Problems of Suffering in Religions of the World*, Cambridge, 1970
- . Blunder Caroline, Evlin Mark, Çin, *İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi*
- . Browning, Robert. *The Byzantine Empire*. The Catholic University of America Press 1992
- . Bury, John Bagnall. *History of the Later Roman Empire*. Macmillan & Co.1923
- . Cahen Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, e yayınları, 1984
- . Campbell Joseph, *Tanrının Maskeleri*, İmge
- . Challaye Felicien, *Dinler Tarihi*, Varlık yayınları
- . Clough Shepard B., *Uygarlıklar tarihi*, Varlık yayınları,
- . Cogito, Bizans, Yapı Kredi yayınları 1999
- . Cogido, Osmanlı Özel Sayısı, Yapı kredi Yayınları
- . Cornell T., Matthews J., *Roma Dünyası*, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, İletişim yayınları
- . Colin A Ronan, *Bilim tarihi*, Tübitak
- . Çin dünyası, iletişim yayınları

- . De Hartog, Leo. Genghis Khan: Conqueror of the World. London: I.B. Tauris & Co. Ltd.. 1988
- . Diamond Jared, Tüfek, Mikrop ve Çelik, TÜBİTAK, Popüler Bilim Kitapları
- . Dimirti Kantemir, Osmanlı İmparatorluğunun yükseliş ve çöküşü, Cumhuriyet Kitap Kulübü, 1998
- . Eberhard Wolfram, Çin Tarihi, Türk Tarih kurumu, Ankara 1995
- . Encyclopedia of Homosexuality ilgili bölümler
- . Encyclopaedia Britannica.
- . Encyclopedia Mythica
- . Encyclopaedia Britannica Online. Encyclopaedia Britannica, Inc.
- . Encyclopaedia of Islam Online. Ed. P.J. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs. Brill Academic Publishers
- . Encyclopedia of Islam and the Muslim World. Ed. Richard C. Martin. New York: Macmillan 2004
- . Erdoğan Aydın, Nasıl Müslüman olduk, Cumhuriyet
- . Erdoğan Aydın, Aleviliği Ne Yapmalı, Nokta Kitap, 2005
- . Ersan Mehmet, Selçuklular zamanında Anadolu'da Ermeniler, TTK 2007
- . Esposito, John. Oxford History of Islam. Oxford University Press 2000
- . Esposito, John. The Oxford Dictionary of Islam. Oxford University Press 2003
- . Farale, Dominique. De Gengis Khan à Qoubilaï Khan : la grande chevauchée mongole. Campagnes & stratégies. Paris: Economica. 2002
- . Farale, Dominique. La Russie et les Turco-Mongols: 15 siècles de guerre. Paris: Economica. 2007
- . Gaarder Jostein, Sofî'nin dünyası, Pan yayıncılık,
- . Gölpınarlı Abdülbaki, 100 soruda Türkiye'de mezhepler ve tarikatlar, gerçek yayınevi. 1969
- . Hançerlioğlu Orhan, Düşünce Tarihi,
- . Hançerlioğlu Orhan, Felsefe sözlüğü, Varlık yayınları.
- . Hançerlioğlu Orhan, Özgürlük düşüncesi, Varlık yayınları.

- . İnalçık Halil, Devlet-i Aliyye cilt 1, Türkiye İş Bankası 2009
- . İslam dünyası, iletişim yayınları
- . James William, The Varieties of Religious Experience, New York 1982
- . Jewish Encyclopedia, New York, 1901
- . Juvaynī, Alā al-Dīn Atā Malik, 1226–1283. Genghis Khan: The History of the World-Conqueror tr. John Andrew Boyle. Seattle: University of Washington Press. 1997
- . Kazhdan, Alexander, Oxford Dictionary of Byzantium. Oxford University Press. 1991
- . Lewis, Bernard. Islam in History: Ideas, People, and Events in the Middle East. Open Court 1993
- . Leroux Gabriel, Eski Akdeniz ve Yakın Doğu uygarlıkları, Varlık yayınları
- . Lloyd Seton, Türkiye'nin Tarihi, TÜBİTAK
- . Mantran Robert, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Adam Yayınları, 1992
- . Metin Kunt, Suraiya Faroqhi, Hüseyin Yurtaydın, Ayla Ödekan, Türkiye Tarihi 2, Osmanlı Devleti 1300 - 1600. Cem yayınları, 1995 Cilt 2
- . Önder Ali Tayyar, Türkiye'nin etnik yapısı, Fark yayınları 2007
- . Öztuna T. Yılmaz, Türkiye Tarihi, Hayat kitapları
- . Petit P., Histoire Generale de L'Empire Romaine, Paris 1974
- . Piganiol A., Histoire de Rome, Paris 1954
- . Portekiz tapınakçı kralları, http://www.masonluk.net/tapinakcilar_masonlar_12.html, Masonluk
- . Rashid al-Din Tabib. A Compendium of Chronicles: Rashid al-Din's Illustrated History of the World Jami' al-Tawarikh. The Nasser D. Khalili Collection of Islamic Art, Vol. XXVII. Sheila S. Blair (ed.). Oxford: Oxford University Press. 1995
- . Ratchnevsky, Paul. Genghis Khan: His Life and Legacy tr. & ed. Thomas Nivison Haining. Oxford, UK 1992; Cambridge, Mass., USA: B. Blackwell. 1991
- . Riley-Smith, Jonathan. The Oxford History of the Crusades. New York: Oxford University Press, 1999
- . Roma dünyası, iletişim yayınları
- . Roux Jean - Paul, La religion des turcs et des mongols, Payot et Rivages, 1984

- . Roux Jean - Paul, Histoire des Turcs, Fayard 2000
- . Roux Jean-Paul, Türklerin Tarihi, Kabalcı 2007
- . Seignobos Charles, Mukayeseli Avrupa tarihi, Varlık
- . Sencer Oya, Türk Toplumunun Tarihsel Evrimi,
- . Sevim Ali Prof. Dr., Anadolu'nun Fethi, Selçuklular dönemi, TTK 2000
- . Sevim Ali Prof. Dr ve Prof Dr. Erdoğan Merçil, Selçuklu devletleri tarihi,. TTK
- . Sevin Veli, Anadolu Uygarlıkları, Görsel yayınlar
- . Shepard B. Clough, Uygarlıklar tarihi, Varlık yayınları,
- . Şener Cemal, Şamanizm, Türklerin İslamiyet'ten Önceki Dini, Etik Yayınları, 2001
- . Sümer Faruk, Doğu Anadolu Türk Beylikleri, TTK 1998
- . Tanilli Server, Yüzyılların gerçeği ve mirası, Adam yayınlar
- . Wells H.G., Kısa dünya tarihi, Varlık yayınları
- . Zeldin Theodore, İnsanlığın Mahrem Tarihi, Ayrıntı Yayınları 1999
- . en.wikipedia.org
- . <http://www.dunyadinleri.com>